

**T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 16**

**TANZİMAT ÖNCESİ MERKEZ EVRAKININ
TASNİF KILAVUZU VE BELGE ÖRNEKLERİ**

İSTANBUL - 1994

Proje Yöneticisi

İsmet BİNARK
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Necati GÜLTEPE
Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı

Necati AKTAŞ
Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı

Hazırlayanlar

Aliye ÖNAY
M. Esat SARICAOĞLU
Necdet AKYILDIZ
Sinan SATAR
Yaşar ZORLU

Bilgisayar Dizgi

Sevinç AKÇA

Sayfa Düzenleme

Sadık KINIK
Yaşar YILMAZ

Montaj

Ali Rıza BATI

**TANZİMAT ÖNCESİ MERKEZ EVRAKININ
TASNİF KILAVUZU VE BELGE ÖRNEKLERİ**

SUNUŞ

Osmanlı Devleti, diğer Türk devletlerinde olduğu gibi padişahın başkanlığında merkezî bir idare ile yönetilirdi. Divân-ı Hümayûn adı verilen bu idarenin yerini 18. yüzyılın ortalarında "Bâb-ı Âsafî" almış ve padişaha vekâleten sadrâzam bu idareye başkan olmuştur.

Divân-ı Hümayûn'un bir benzeri olan Bâb-ı Âsafî, reisülküttap, sadaret kethudâsı gibi bazı devlet görevlilerinin öneminin artmasına ve idarî yapıda yeni birimler meydana gelmesine rağmen merkezî yapısını muhafaza etmiştir.

1839 tarihinde Tanzimat Fermanı ile nezâretler dönemine geçilmiş, devlet nâzırlar vasıtasıyla yönetilmeye başlanmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde merkez evrakı Tanzimat öncesi ve Tanzimat dönemi diye ikiye ayrılmıştır. Hazırlanan bu çalışma, Tanzimat öncesi merkez evrakı üzerinedir.

Tanzimat öncesi merkez evrakı 1918 yılından başlanarak tasnif edilmeye çalışılmıştır. 1918'de Ali Emirî Efendi, padişah dönemlerine göre; 1921 yılında İbnülemin Mahmut Kemal İnâl, devlet teşkilâtına ve işlemlerine; 1932'de Muallim Cevdet (İnançalp) ise, dar bir konu tasnifine göre bu evraktan bir kısmını tasnif etmişlerdir.

Macar arşivist Lajos Fekete'nin Osmanlı Arşivi'nde yaptığı tetkikler neticesi uygulanmasını teklif ettiği provenance sistemi ile, belge ve defterlerin işlem gördükleri dönemlere göre ait oldukları daireleri (kalemleri) esas alınmak suretiyle tasnif çalışmaları başlatılmıştır. Bunu ilk olarak Kâmil Kepeci, merkez evrakı defterleri üzerinde uygulamıştır. Kepeci'nin tasnifi dışında kalan defterler 1987 yılında yapılan bir çalışma ile provenance sistemine uygun tasnif edilerek araştırmaya açılmıştır.

1956 tarihinde başlayan merkez evrakı belgelerinin kodlanması çalışmaları neticesinde, h.1207/m.1792 tarihine kadar olan 5.000.000 belge, dosya envanterleri hazırlanarak araştırmaya açılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat öncesi siyasî, içtimai, iktisadî, askerî ve idarî durumunun ortaya konulması bakımından birinci kaynak olan Tanzimat öncesi merkez

evrakının h.1207-1255/m.1792-1839 yılları arasındaki belgelerinin tasnif edilerek araştırmaya açılması elzemdir.

Daha önce tasnif edilmiş olan Tanzimat öncesi merkez evrakı esas alınarak, tasnifi yapacak olan personeli bilgilendirmek amacıyla hazırlanan bu tasnif kılavuzunda, tasnife ışık tutacak ve bu konuda örnek teşkil edecek belgelerin bulunmasına dikkat edilmiş, her kaleme ait belgelerin özellikleri belirtilmiştir.

"Tanzimat Öncesi Merkez Evrakının Tasnif Kılavuzu ve Belge Örnekleri" adı verilen bu araştırma dört bölümden meydana gelmiştir.

Birinci Bölüm'de, Divân-ı Hümayûn ve Bâb-ı Âsafî Kalemleri'ne ait bilgiler ve belge örnekleri yer almıştır. Kalemler, alfabetik sırada olmayıp, kuruluş zamanı ve önemine göre sıralanmıştır.

İkinci Bölüm'de, Bâb-ı Defterî adı verilen defterdarlık teşkilâtı, hazineler ve ilgili kalemleri hakkında bilgiler ve belge örnekleri verilmiştir. Bâb-ı Defterî'ye ait kalemler alfabetik olarak sıralanmış, yalnız Başmuhasebe kaleminin ek birimleri, daha iyi anlaşılabilmesi için hazineler, gümrükler, eminlikler gibi bölümlere ayrılmıştır.

Üçüncü Bölüm'de, Bâb-ı Âsafî ve Bâb-ı Defterî'nin konuları dışındaki Astroloji, Edebiyat, Müzik, Tıp, Jeneoloji gibi müteferrik konular hakkında bilgi ve belge örnekleri verilmiştir.

Dördüncü Bölüm'de ise, belgelerin tasnifine yardımcı olması düşünülen Osmanlı padişahlarının saltanat yılları ile vazifeli olan sadrâzam ve defterdarların isimleri ve görevde kaldıkları süreler yer almıştır.

Arşiv personelinin ve ilgililerin tasnifle ilgili meslekî bilgilerinin geliştirilmesi konusunda başvuracakları bir müracaat kaynağı olma hüviyetini taşıyan bu kılavuzun hazırlanmasında emeği geçen Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeline teşekkür eder, ilgililere çalışmalarında yardımcı ve yararlı olmasını dilerim.

3 Ocak 1994

İsmet BİNARK

Devlet Arşivleri Genel Müdürü

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	V
İÇİNDEKİLER	VII

I. BÖLÜM

DİVÂN-I HÜMÂYÛN VE BÂB-I ÂSAFİ KALEMLERİ

A. DİVÂN-I HÜMÂYÛN KALEMLERİ	3
1. DİVÂN KALEMİ (DİVÂN-I HÜMÂYÛN KALEMİ) VE BAĞLI BİRİMLERİ	4
DİVÂN KALEMİ (A. DVN)	4
DİVÂN KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ	11
a. Dîvân Kalemi Şikâyet Belgeleri (A. DVN. ŞKT)	11
b. Dîvân Kalemi Mühimme Odası (A. DVN. MHM)	18
c. Dîvân Kalemi Düvel-i Ecnebiyye (A. DVN. DVE)	23
d. Dîvân Kalemi Kalebentlik (A.DVN. KLB)	29
e. Dîvân Kalemi Askerî Ruznâmçe (A. DVN. ARZ)	32
f. Dîvân Kalemi Nâme-i Hümâyûn (A. DVN. NMH)	37
g. Dîvân Kalemi Mısır Mühimmesi (A. DVN. MSR)	39
h. Dîvân Kalemi Kırım Mühimmesi (A. DVN. KRM)	42
ı. Dîvân Kalemi Gayri Müslimlere Ait Dînî ve Hayrî İşler (A. DVN. KLS)	46
j. Dîvân Kalemi Yol ve Menzil (A. DVN. YML)	51
k. Dîvân Kalemi Kıbrıs Mühimmesi (A.DVN. KBM)	54
l. Dîvân Kalemi Kıbrıs Şikâyeti (A. DVN. KBŞ)	58
m. Dîvân Kalemi İzn-i Sefîne (A. DVN. İZN)	59
2- TAHVİL KALEMİ (NİŞANCI KALEMİ) VE BAĞLI BİRİMİ	61
TAHVİL (NİŞANCI) KALEMİ (A. NŞT)	61
TAHVİL KALEMİNİN BAĞLI BİRİMİ	65
Tahvil Kalemi Ordu (A. NŞT. ORD)	65
3. RUÛS KALEMİ (A. RSK)	68
4. ÂMEDÎ KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ	74

ÂMEDÎ KALEMÎ (A. AMD)	74
ÂMEDÎ KALEMÎ BAĞLI BİRİMİ	78
Âmedî Kalemî Kırım Hanlığı (A. AMD. KRM)	78
B. BÂB-I ÂSAFÎ KALEMLERİ	82
1. Kethudâ Kalemî (A. SKT)	84
2. Sadâret Mektûbî Kalemî (A. MKT)	90
3. Çavuşbaşılık Kalemî (A. ÇVB)	93
4. Büyük ve Küçük Tezkirecilik Kalemî (A. BKT)	95
5. Vak'anüvislik Kalemî (A.VKM)	96
6. Reisülkütütlük Kalemî (A. RST)	98
7. Defterhâne-i Âmire Kalemî (A. DFE)	102

II. BÖLÜM

BÂB-I DEFTERÎ

A. DEFTERDARLIK TEŞKİLÂTI, HAZİNELER VE MALİYE NEZÂRETİ'NİN KURULUŞU	109
I. DEFTERDARLIK TEŞKİLÂTI	109
a. Başdefterdar	110
b. Defterdarlığın Yardımcı Personeli	112
II. HAZİNELER	112
a. İç Hazine (Hazine-i Enderûn, Hazine-i Hâssa)	113
b. Dış Hazine (Hazine-i Âmire)	113
c. Darbhâne-i Âmire	114
d. Îrâd-ı Cedîd Hazinesi	115
e. Zahir Hazinesi	116
f. Tersâne-i Âmire Hazinesi	117
g. Mukâtaât Hazinesi	119
h. Asâkir-i Mansûre Hazinesi	120
ı. Darbhâne-i Âmire ile Hazine-i Âmire'nin Birleştirilmesi	120
III. MALİYE NEZÂRETİ'NİN KURULUŞU	121
B. BÂB-I DEFTERÎ VE KALEMLERİ	122
1. ANADOLU MUHASEBESİ KALEMİ (D. AMH)	122
2. ASÂKİR-İ MANSÛRE KALEMİ (D. ASM.)	128
3. AVLONYA GÜMRÜĞÜ KALEMİ (D. AVG)	131
4. BAŞBAKİ KULU KALEMİ (D.BŞB)	132

5. BAŞMUHASEBE KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ	136
BAŞMUHASEBE KALEMİ (D. BŞM)	136
BAŞMUHASEBE KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ	156
a. BAŞMUHASEBE'YE BAĞLI HALİFELİKLER	156
a1. Başmuhasebe Kalemi Mâlikâne Halifeliği (D. BŞM. MLK)	156
a2. Başmuhasebe Muhallefât Halifeliği (D. BŞM. MHF)	163
a3. Başmuhasebe Kalemi Sehim (Esham) Halifeliği (D.BŞM.SHM)	167
a4. Başmuhasebe Kalemi Zimmet Halifeliği (D. BŞM. ZMT)	170
b. BAŞMUHASEBE'YE BAĞLI EMİNLİKLER	172
b 1. Başmuhasebe Kalemi Arpa Eminliği (D. BŞM. APE)	172
b 2. Başmuhasebe Kalemi Bina Eminliği (D. BŞM. BNE)	173
b 3. Başmuhasebe Kalemi Cebhâne-i Âmire (D. BŞM. CBH)	182
b 4. Başmuhasebe Kalemi Darbhâne-i Âmire Eminliği (D. BŞM. DRB)	190
b 5. Diğer Darbhaneler	196
b 6. Başmuhasebe Kalemi Dışkâğıt Eminliği (D. BŞM. DKE)	198
b 7. Başmuhasebe Kalemi İçkâğıt Eminliği (D. BŞM. İKE)	199
b 8. Başmuhasebe Kalemi Kâğıtçıbaşılığı (D. BŞM. KGB)	200
b 9. Başmuhasebe Kalemi İstanbul Gümrük Eminliği (D. BŞM. İGE)	201
b 10. Başmuhasebe Kalemi Matbah-ı Âmire Eminliği (D. BŞM. MTE)	203
b 11. Başmuhasebe Kalemi Nüzül Eminliği (D. BŞM. NZE)	207
b 12. Başmuhasebe Kalemi Odun Eminliği (D. BŞM. ODE)	208
b 13. Başmuhasebe Kalemi Peksimet Eminliği (D. BŞM. PKE)	212
b 14. Başmuhasebe Kalemi Şehreminliği (D. BŞM. ŞHE)	214
b 15. Başmuhasebe Kalemi Tersane Eminliği (D.BŞM.TRE)	217
b 16. Başmuhasebe Kalemi Tersane Zindanlığı	222
b 17. Başmuhasebe Kalemi Tophâne-i Âmire (D.BŞM. TPH)	225
c. Başmuhasebe'ye Bağlı Baruthaneler	229
c 1. Başmuhasebe Kalemi Gelibolu Baruthanesi (D. BŞM. BRG)	229
c 2. Başmuhasebe Kalemi İstanbul Baruthanesi (D. BŞM. BRİ)	232
c 3. Başmuhasebe Kalemi Selânik Baruthanesi (D. BŞM. BRS)	235
d. Başmuhasebe Kalemi'ne Bağlı Gümrükler	237
e. Başmuhasebe'ye Bağlı Hazineseler	250
e 1. Başmuhasebe Kalemi Îrâd-ı Cedîd Hazinesi (D. BŞM. İCH)	250
e 2. Başmuhasebe Kalemi Mukâtaât Hazinesi (D. BŞM. MKH)	253

e 3. Başmuhasebe Kalemi Ordu Hazinesi (D. BŞM. ORH)	256
e 4. Başmuhasebe Kalemi Ordu Defterdarlığı (D. BŞM. ORD)	259
e 5. Bölge Hazinesi	261
f. Başmuhasebe'ye Bağlı Muhassıllıklar	293
g. Başmuhasebe'ye Bağlı Mukâataalar	298
h. Başmuhasebe'ye Bağlı Kalyonlarla İlgili Birimler.	321
h 1. Başmuhasebe Kalemi Kalyon Defterdarlığı (D. BŞM. KND)	321
h 2. Başmuhasebe Kalemi Kalyon Kâtipliği (D. BŞM. KNK)	322
h 3. Başmuhasebe Kalemi Kalyon Peksimetçiliği (D. BŞM. KNP)	324
ı. Başmuhasebe Kalemine Bağlı Voyvodalıklar	329
j. Başmuhasebe'ye Bağlı Diğer Birimler	335
j 1 Başmuhasebe Kalemi Arabacıbaşılığı (D. BŞM. ARB)	335
j 2 Başmuhasebe Kalemi Buzcubaşılığı (D. BŞM. BZB)	337
j 3 Başmuhasebe Kalemi Etmekçibaşılığı (D. BŞM. ETB)	339
j 4 Başmuhasebe Kalemi Hazinedarbaşılığı (D. BŞM. HZB)	341
j 5 Başmuhasebe Kalemi Kasabbaşılığı (D. BŞM. KSB)	342
j 6 Başmuhasebe Kalemi Kuyumcubaşılığı (D. BŞM. KYB)	344
j 7 Başmuhasebe Kalemi Meş'alecibaşılığı (D. BŞM. MŞB)	345
j 8 Başmuhasebe Kalemi Mekârecibaşılığı (D. BŞM. MKB)	346
j 9 Başmuhasebe Kalemi Sârbânbaşılığı (D. BŞM. SRB)	348
j 10 Başmuhasebe Kalemi Tahtirevâncibaşılığı (D. BŞM. TTB)	350
j 11 Başmuhasebe Kalemi Veznedarbaşılığı (D. BŞM. VZB)	351
j 12 Başmuhasebe Kalemi İstanbul Ağalığı (D. BŞM. İSA)	352
j 13 Başmuhasebe Kalemi Adakale (Ada-i Kebîr) Defterdarlığı	354
j 14 Başmuhasebe Kalemi Cebelü Bedeli (D. BŞM. CBL)	356
j 15 Başmuhasebe Kalemi Timar Bedeli (D. BŞM. TBL)	359
j 16 Başmuhasebe Kalemi Emlâk-ı Hümayûn (D. BŞM. EMK)	360
j 17 Başmuhasebe Kalemi Kıbrıs Emvâli (D. BŞM. KBE)	361
j 18 Başmuhasebe Kalemi Kıbrıs Kaleleri (D. BŞM. KBK)	363
j 19 Başmuhasebe Kalemi Nezir Hücçeti (D. BŞM. NZR)	366
j 20 Başmuhasebe Kalemi Salhane Kâtipliği (D. BŞM. SHK)	368
j 21 Başmuhasebe Kalemi Sûr-ı Hümayûn Belgeleri (D. BŞM. SRH)	368
j 22 Başmuhasebe Kalemi Zecriye Rusûmu (D. BŞM. ZCR)	369
j 23 Başmuhasebe Kalemi Fodla Kâtipliği	372
j 24 Başmuhasebe Kalemi Pençik Resmi	372

6. BAŞMUKÂTAA KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ	373
BAŞMUKÂTAA KALEMİ (D. BMK)	373
BAŞMUKÂTAA KALEMİ BAĞLI BİRİMLERİ	373
a. Ahyolu Mukâtaası (D. BMK. AHM)	373
b. Balçık Mukâtaası (D. BMK. BLM)	374
c. Filibe Mukâtaası (D. BMK. FLM)	374
d. İbrâil Mukâtaası (D. BMK. İBM)	374
e. Kili ve Akkerman Mukâtaası (D. BMK. KAM)	374
f. Niğbolu Mukâtaası (D. BMK. NGM)	374
g. Star-ı Eflâk Mukâtaası (D. BMK. SFM)	374
h. Silistre ve Rusçuk Mukâtaası (D. BMK. SLM)	374
ı. Samako Mukâtaası (D. BMK. SMM)	374
j. Üsküp Mukâtaası (D. BMK. ÜSM)	374
k. Vidin Mukâtaası (D. BMK. VDM)	374
l. Varna Mukâtaası (D. BMK. VRM)	374
7. BURSA MUKÂTASI KALEMİ (D. BRM)	385
8. BÜYÜK KALE KALEMİ (D. BKL)	388
9. BÜYÜK RUZNÂMÇE KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ	395
BÜYÜK RUZNÂMÇE KALEMİ (D. BRZ)	395
BÜYÜK RUZNÂMÇE KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ	404
a. Büyük Ruznâmçe Kalemi Sergi Halifelîği (D. BRZ. SRG.)	404
b. Büyük Ruznâmçe Kalemi Hazinedarbaşılığı (D. BRZ. HZB)	404
10. CİZYE MUHASEBESİ (D. CMH)	410
11. CİZYE ZİYÂDESİ KALEMİ (D. CZD)	416
12. ÇELTİK RUSÛMU KALEMİ (D. ÇRS)	417
13. DEFTERDAR MEKTÛBİ KALEMİ (D. DMK)	420
14. EVÂMİR-İ MÂLİYE KALEMİ (D. EVM)	424
15. GANEM (KOYUN) MUKÂTAAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ	427
GANEM MUKÂTAAASI KALEMİ (D. GNK)	427
GANEM MUKÂTAAASI KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ	427
a. Ganem Mukâtaası Kasabbaşılığı (D. GNK. KSB)	427
b. Ganem Mukâtaası Kışlak Eminliği (D. GNK. KŞE)	427
c. Ganem Kâtipliği Sağ Kol (D. GNK Sağ Kol)	427
d. Ganem Kâtipliği Sol Kol (D. GNK Sol Kol)	427
16. HAREMEYN MUHASEBESİ KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ	437

HAREMEYN MUHÂSEBESİ KALEMİ (D. HMH)	437
HAREMEYN MUHÂSEBESİ BAĞLI BİRİMLERİ	438
a. Haremyen Muhasebesi Bina Emini (D. HMH. BNE)	438
b. Haremeyn Muhasebesi Haremeyn Ruznâmçesi (D. HMH. HRZ)	438
c. Haremeyn Muhasebesi Haremeyn Muhallefâtı (D. HMH. MHF)	438
d. Haremeyn Muhasebesi Mâlikâne Beratı (D. HMH. MLK)	438
e. Haremeyn Muhasebesi Mardin ve Nusaybin ve Tevâbii Mukâtaası (D. HMH. MRN)	438
f. Haremeyn Muhasebesi Vakfiyeler (D. HMH. VKF)	438
g. Haremeyn Muhasebesi Vakf-ı Hümayûn (D. HMH. VKH)	438
h. Haremeyn Muhasebesi Yeniil Türkmenân-ı Haleb Mukâtaası (D. HMH. YTH)	438
1. Vakıfların Şahıslara Göre Kodları	449
17. HAREMEYN MUKÂTAASI KALEMİ (D. HMK)	458
18. HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ	461
HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ (D. HSK)	461
HASLAR MUKÂTAASI KALEMİNİN BAĞLI BİRİMİ	461
Âdet-i Ağnâm Bedeli (D. HSK. AAG)	461
19. HAVÂSS-I CEDÎDE KALEMİ (D. HSC)	471
20. İSTANBUL MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ	472
İSTANBUL MUKÂTAASI KALEMİ (D. İSM)	472
İSTANBUL MUKÂTAASI KALEMİNİN BAĞLI BİRİMİ	472
İstanbul İhtisabı Mukâtaası	472
21. KALEMİYE DAİRESİ (D. KLD)	479
22. KEFE MUKÂTAASI (D. KFM)	484
23. KÜÇÜK EVKAF MUHÂSEBESİ KALEMİ (D. KEV)	490
24. KÜÇÜK KALE KALEMİ (D. KKL)	495
25. KÜÇÜK RUZNÂMCE KALEMİ (D. KRZ)	501
26. MADEN MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ	508
MADEN MUKÂTAASI KALEMİ (D. MMK)	508
MADEN MUKÂTAASI BAĞLI BİRİMLERİ	508
a. Eflâk Kefere Cizyesi (D. MMK. EFK)	508
b. Boğdan Kefere Cizyesi (D. MMK. BGN)	508
c. Duhan (Tütün) Dönümü (D. MMK. DHN)	508
d. İstanbul Gümrük Eminliği (D. MMK. İGE)	508

e. Kıptiyân Cizyesi (D. MMK. KBC).....	508
27. MASRAF-I ŞEHRÎYÂRÎ KALEMÎ (D. MSF).....	522
28. MENSÛHÂT (KAPUDAN-I DERYA) KALEMÎ (D. MNS).....	528
29. MEVKÛFÂT KALEMÎ VE BAĞLI BİRİMLERİ.....	530
MEVKÛFÂT KALEMÎ (D. MKF).....	530
a. Avârız Vergisi.....	531
b. Nüzûl, Bedel-i Nüzûl Vergisi.....	531
c. Sürsat, Bedel-i Sürsat.....	531
d. Bedel-i İştirâ.....	532
MEVKÛFÂT KALEMÎ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ.....	532
a. Arabacıbaşı (D. MKF ARB).....	532
b. Mübâyaa Mübâşiri (D. MKF. MBŞ).....	532
c. Mekârecibaşı (D. MKF. MKB).....	532
d. Nân Kâtibi (D. MKF. NNK).....	532
e. Nüzûl Emîni (D. MKF. NZE).....	533
f. Odun Emîni (D. MKF. ODE).....	533
g. Peksimet Emîni (D. MKF. PKE).....	533
h. Sârbânbaşı (D. MKF. SRB).....	533
ı. Şa'îr Kâtibi (D. MKF. ŞRK).....	533
30. MUKÂTAA-İ CEDÎD-İ ÛLÂ KALEMÎ (D. MCU).....	545
31. NAVUL KALEMÎ (D. NVK).....	546
32. PİSKOPOS KALEMÎ (D. PSK).....	550
33. PİYADE MUKÂBELESİ KALEMÎ (D. PYM).....	553
34. SÂLYÂNE KALEMÎ (D. SLY).....	562
35. SÛVARİ MUKÂBELECİLİĞİ KALEMÎ (D. SVM).....	566
36. TEŞRÎFÂT KALEMÎ (D. TŞF).....	572
37. VÂRİDÂT-I SÂLİH KALEMÎ (D. VSA).....	578
38. VÂRİDÂT-I ŞIKK-I EVVEL KALEMÎ (D. VRE).....	579
39. YENİÇERİ KALEMÎ (D. YNÇ).....	580

III. BÖLÜM

MÜTEFERRİK KONULAR

MÜTEFERRİK (M.).....	591
1. Astroloji (M. MST).....	591
2. Bibliyografya (M. BBL).....	591

3. Biyografi (M. BYG)	591
4. Coğrafya (M. CGR)	591
5. Edebiyat (M. EDB)	591
6. Güzel sanatlar (M. GZS)	600
7. İlâhiyat (M. İLH)	600
8. Jeneoloji (M. JNJ)	600
9. Meşihat (M. MŞH)	600
10. Mûsikî (M. MSK)	600
11. Rasathâne (M. RST)	600
12. Saray-ı Âmire (M. SRY)	600
13. Tıb-ecza (M. TIB)	600
14. Ulûm-ı Hafâyâ (M. ULH.)	600

III. BÖLÜM

BİBLİYOGRAFYA	607
OSMANLI PADİŞAHLARI, SADRAZAMLARI VE BAŞDEFTERDARLARI	609

I. BÖLÜM

DÎVÂN-I HÜMÂYÛN VE BÂB-I ÂSAFÎ KALEMLERİ

I. BÖLÜM

DÎVÂN-I HÜMÂYÛN VE BÂB-I ÂSAFÎ KALEMLERİ

A. DÎVÂN-I HÜMÂYÛN KALEMLERİ

Dîvân-ı Hümâyûn bürolarında işleri yürüten kalemlerden Dîvân-ı Hümâyûn kalemleri XVI. yüzyılda **dîvân, tahvil ve ruûs olmak üzere** üç kalemden ibaretti. Devlet işleri kâtibân-ı dîvân-ı hümâyûn adı verilen ve kitabet usullerini çok iyi bilen kâtipler vasıtasıyla yürütülürdü. XVI. ve XVII. yüzyılın ilk yarısında klasik yapısını alan Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerinin kâtiplerinin başında reisülküttab bulunmaktaydı. Bu dönemde reisülküttab nişancıya bağlıydı. Reisülküttabın en büyük yardımcısı beylikçidir. Beylikçiden başka reis kesedarı adı verilen hususî kesedarı da mevcuttur.

Beylikçi, Dîvân-ı Hümâyûn kalemleri olan Dîvân, Tahvil ve Ruûs kalemlerinin âmiridir. Her kalem, müdür seviyesinde olan kesedarlar vasıtasıyla yönetilirdi. Dîvân Kalemi'nde ayrıca mümeyyiz, kanuncu ve ilâmcı adıyla üç üst düzey memur vardı.

Kalemlerde ekseriyeti teşkil eden personel kâtiplerdi; kesedarların yönetiminde kalemlerin işlerini yürütürlerdi. Kalemlerde h. 909/m. 1503 tarihinde 14 kâtip , 21 şâkird mevcut iken bu sayılar zamanla artmış, XVII. yüzyılın ortalarında Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinin sayısı 50, şâkirdler 20 ve mülâzımların sayısı ise 40 olmuştur¹.

XVIII. yüzyılın ortalarında Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerine, reisülküttabın Özel kalem müdürü durumunda olan âmedcinin idaresinde **Âmedî Kalemi** dahil olmuştur².

¹ BOA. Cevdet Dahiliye nr. 2080.

² Âmedî Kalemi, Bâb-ı Âsafî döneminde teşkil edildiğinden, Dîvân-ı Hümâyûn kalemleri arasında değil Bâb-ı Âsafî kalemleri arasında zikredilmiştir.

1. DÎVÂN KALEMİ (DÎVÂN-I HÜMÂYÛN KALEMİ) VE BAĞLI BİRİMLERİ

DÎVÂN KALEMİ (A. DVN)

Padişahın hak, yetki ve salâhiyetlerinin, padişah adına yürütüldüğü, Dîvân-ı Hümâyûn'da verilen kararların resmî işlemlerinin icra edildiği ve kayıtlarının tutulduğu yere nisbetle bu kaleme **Dîvân** veya Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî adı verilmiştir. Ayrıca kalemin âmiri olan Beylikçi'den dolayı Beylikçi Kalemî diye de bilinmektedir.

Dîvân Kalemî'nin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, devlet yönetimi ile alâkalı dîvân kayıtlarının tutulup saklandığı yer olması hasebiyle Dîvân-ı Hümâyûn kadar eski olması gerekir.

Dîvân Kalemî, Tahvil ve Ruûs kalemleriyle müşterek çalışırdı. **Bu kalemin başlıca görevleri şunlardır:**

a. Defterdarların ve kaptan paşaların yetki ve selâhiyet sahasına giren ahkâmın dışında, umûr-ı âleme müteallik bütün meselelerin emir ve hükümlerinin yazılması ve karara bağlanan evrakın gerekli yerlere havalesi,

b. Yabancı devletlere gönderilecek namelerin, önemli fetihlerden sonra yazılması âdet olan fetihnamelerin ve taşradaki görevlilerin suistimallerini ve adaletsizliklerini engellemek için adaletnamelerin yazılması,

c. Askerî ve mülkî nizâm ve kanunlar, yabancı devletlerle yapılan anlaşmalar, bu devletlerden gelen resmî yazıların saklanması,

d. Gayri müslim cemaatlerin yönetimleri ile ilgili kayıtların saklanması.

Reisülküttaba bağlı olan beylikçi, **Dîvân Kalemî**'nin âmiridir. Beylikçinin emri altında müdür konumunda beylik kesedarı, mümeyyiz, kanuncu ve ilâmcı bulunmaktadır. Bunlardan başka yazıları yazan ve müsveddeleri hazırlayan kâtipler ve şâkirdler ile istenilen defteri getirmekle görevli defterciler, **Dîvân Kalemî**'nin personelini teşkil etmektedir.

Dîvân Kalemî h. 1155/m. 1742 tarihinde **Tahvil** ve **Ruûs** kalemiyle birlikte Paşa Kapsı'na (Sadâret'e) intikal etmiş, Tanzimat'ın ilânından sonra ise Bâb-ı Âlî teşkilâtı içerisinde, Sadâret Dairesi'nde, **Tahvil** ve **Ruûs** kalemleriyle birleşerek **Dîvân Kalemî** adı altında Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar görevini sürdürmüştür.

Dîvân Kalemî, Dîvân-ı Hümâyûn kalemleri içerisinde en önemli yeri işgal ettiğinden, bu kaleme ait defter ve belgeler çok çeşitlidir.

Dîvân-ı Hümâyûn'un teşkilât yapısındaki değişiklikler, Dîvân kalemlerine de yansımıştır. Bütün devlet işlerinin Paşa Kapısı'na intikâli olan h. 1155/m. 1743 tarihine gelinceye kadar **Dîvân Kalemî**'nde tutulan defterler;

Anadolu, Rumeli ve muhtelif kayıtlar adı altında tutulan ve Kepeci tasnifi ile Dîvân-ı Hümâyûn ve Bâb-ı Âsâfî defterleri tasnifinde bulunan dîvân defterleri, ahkâm defterleri, atık şikâyet defterleri, hadariyye defterleri, mühimme defterleri, nişan defterleri ve düvel-i ecnebiyye defterleridir.

h. 1155 tarihinden sonra, defterlerin çeşitliliği, daha da artmış, ilk zamanlarda yukarıda zikredilen defterlere kaydedilen konular için ayrı defterler tutulmaya başlanmıştır. Bunlar;

İzn-i sefine defterleri, kalebent defterleri, mühimme-i mektûme, mühimme-i asâkir, mühimme-i Mısır, tevziat, zehâir, ihtisâb, esnâf ve şehbenderlik defterleriyle kânûnnâme-i asâkir defterleridir.

Dîvân'da alınan kararlar, ilgili bölümlerde deftere kaydedilmiş ve deftere kaydolunmayan hüküm ve beratlar muteber sayılmamıştır.

Dîvân'a gelen arz ve ilâmlar önce ihtiva ettikleri konuya göre ilgili kalemlere; "tahvil kaydı görüle" (Örnek nu: 1), "Defterhanesi görüle" (Örnek nu: 2) gibi başlıklarla havale edilir. İlgili kalem, o konuda defterlerinde bulunan bilgileri belgelerin sağ üst köşesinden başlayarak yazar. Bu bilgilere derkenar adı verilir. Tekrar Dîvân'a gelen belgeler incelenir ve o konu hakkında son hüküm, sadrâzam tarafından arzın veya ilâmın üst tarafına "Derkenarı mûcibince hüküm buyruldu" (Örnek nu: 3), "Arzı mûcibince hüküm buyruldu" (Örnek nu: 2) ifadeleriyle verilir.

Dîvân Kalemî'nde belgelerin hazırlanması çeşitli safhalardan meydana gelmektedir:

İlgili kalemlerden berat hazırlanması için **Dîvân Kalemî**'ne gönderilen tezkirelere göre beratlar "ahkâm kâtipleri" tarafından hazırlanır, yazılan beratın arkasına beratı yazan kâtip ismini ya da kalemin parafını koyar, beylikçinin kontrolünden sonra divitdar tarafından reisülküttaba götürülür; reisülküttab kontrol eder ve sol üst köşesini imza eder. Daha sonra tuğra çekilmek üzere nişancıya veya tuğra çekmek yetkisinde olan vezire götürülerek tuğrası çekilir ve bir keseye konularak kâğıt emînine gönderilirdi. Kâğıt emîni beratı almaya gelenlere beratın vergisini tahsil ederek verirdi.

Gizli tutulması icap eden mühim işlerle ilgili emirleri ve tahriratı beylikçi yazar; kalem buyruldu denilen beylikçinin yazdığı müsveddeleri reisülküttab

görüp yazılmasına müsâade ettiğini belirten "pençe"sini koyar ve Sadâret'e takdim eder; sadrâzam da bunun üzerine "sahh-ı âlî" denilen işaretini koyduktan sonra belge işlem görürdü.

Dîvân Kalemî'nden yazılan emir ve kanunlardan fermana taallük edenleri beylikçi, şikâyet emirlerine taallük edenleri ise "mümeyyiz" tashihi ederdi. Mümeyyiz kaleminden yazılan kâğıdı beğenirse üzerine kendi işaretini koyarak beylikçiye verir, o da nişancıya tuğrasının çekilmesi için gönderirdi.

Dîvân'dan yazılacak emirler eğer âcil ise Dîvân'da hemen yazılıp hükmü ulaştıracak şahsa teslim edilirdi. Konunun önemine göre temâyüz etmiş kâtipler tarafından müsveddesi yazılan emirlerin (bazan Dîvân'da okunarak) nişancı, reisülküttab veya beylikçi tarafından tashihi yapılır; sonra kâtipler temize çeker ve suretleri mühimme defterlerine kayd edilip hükmün cinsine göre şikâyet ahkâmını kâğıt emînine³ veya vergisi orada tahsil edilerek arzuhal sahibine ya da hükmü ulaştıracak şahsa (genellikle çavuşlara) verilirdi.

Yabancı devletlere gönderilecek nameler de aynı şekilde burada yazılır ve son kez kontrolünün yapılması ve tuğranın çekilmesi için nişancıya verilirdi.

Dîvân Kalemine Ait Belgeler:

Vezir, beylerbeyi, vali, kadı, mutasarrıf ve diğer görevlilere yazılan hüküm ve emirler ile bunlardan Dîvân'a gelen muhtelif konuları hâvi mektuplar,

Şer'î ve örfî vergilerin toplanması, arazi ve mülk dâvaları, alacak ile ilgili anlaşmazlıklar, cizye ve zahire nakli, fukara ahalinin idarî ve askerî âmirler tarafından rencide olunmaması gibi hükümleri ihtiva eden belgeler,

Devletin siyasî, askerî vesair konularda özel olarak çıkardığı iskân hükümleri, eşkiyanın yakalanması gibi tedbirler, ordunun ihtiyacı olan zahirenin nakline ve surre alaylarına yardım edilmesine dair hükümler,

Yabancı devletlerle veya şahıslarla yapılan anlaşma senetleri,

Her hangi bir suçtan dolayı ceza verilenlerle ilgili belgeler,

Bizzat padişahlar tarafından İslâm ve Hristiyan hükümdarları ile Osmanlı Devleti'ne tâbi imtiyazlı olan hanlara gönderilen mektuplar,

Osmanlı teb'asından olan gayri müslimlerin kilise ve okulları ve kendi haklarındaki belgeler.

Dîvân Kalemî'nde bulunan hüküm müsveddelerinde ise sadrâzaman yazılısın anlamında "sahh" ile "buyruldu"su ve belgenin sağ tarafına veya alt tarafına defterlerine kaydedildiğini belirten "kayd şud" ibaresi yazılır (Örnek nu: 4).

³ BOA, 6.4.1095 " Bu hüküm-i şerif kayd cüz'üne geçirilip kâğıt emînine gönderildi."

h. 1206/m. 1791 tarihine kadar dosya usulü tasnif edilen Dîvân Kalemi (A.DVN) belgeleri, Dîvân-ı Hümâyûn ve Bâb-ı Âsâfî Belgeleri ve ek kodları kataloğunda 219.599 adet olarak belirtilmiştir. Belgelerin en eski tarihli h. 880/m. 1475 yılına aittir.

DÎVÂN KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız, Dîvân Kalemî'ne ait belgeler çok büyük bir yekûn oluşturduğundan bunlar, defterler de göz önüne alınarak h. 1100 tarihinden itibaren alt birimlerine ayrılmak suretiyle tasnif edilmişlerdir. Bu alt birimler: Mühimme (1152), (A. DVN. MHM), Şikâyet (A. DVN. ŞKT), Düvel-i Ecnebiyye (1158); (A. DVN. DVE), Kalebentlik (1125), (A. DVN. KLB), Askerî Ruznâme (1100); (A. DVN. ARZ), Nâme-i Hümâyûn (1110); (A. DVN. NMH), Gayri Müslimlere Ait Dînî ve Hayrî İşler (Kilise), (1100); (A. DVN. KLS), Yol ve Menzil (1133); (A. DVN. YML), Mısır Valiliği (1100); (A. DVN. MSR), Kırım Hanlığı (1164); (A. DVN. KRM), Kıbrıs Mühimmesi (1115); (A. DVN. KBM), Kıbrıs Şikâyeti (1150); (A. DVN. KBŞ) olmak üzere on iki adettir. Bu on iki alt birimin haricinde kalan konulardaki belgeler "A. DVN" kodu altında toplanmıştır.

a. Dîvân Kalemî Şikâyet Belgeleri (A. DVN. ŞKT)

Osmanlı teb'asının, kendilerine devlet görevlilerinin yaptıkları haksızlıklar ile kendi aralarındaki arazi anlaşmazlıkları gibi konularda Dîvân'a gönderdikleri arzların bir arada bulunmasından teşekkül eden bölümdür.

Dîvân Kalemî'nde önceleri mühimme defterlerine kaydedilen (soygunlar, memurların istismarları, toprak anlaşmazlıkları gibi hususlara ait) ferman kayıtları, h. 1059/m. 1649 tarihinden itibaren mühimmelerden ayrı olarak "Şikâyet Defteri" adı altında tutulmaya başlanmıştır. Osmanlı Arşivi'nde "Atîk Şikâyet Defterleri" başlığı altında 213 adet defter bulunmaktadır.

Dîvân Kalemî'nde, yalnızca şikâyet konularıyla ilgilenen ve bunlara ait defterleri tutan kâtip ve şâkirtlerin bulunduğu bilinmektedir. Ancak beylikçiye bağlı olarak çalışan bu kâtip ve şâkirtlerin sayısı hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Bu defterlere istinaden halkın şikâyetlerini hâvi belgeler de h. 1155/ m. 1742 tarihinden itibaren "A. DVN.ŞKT" kodu altında toplanmaya başlanmıştır.

Dîvân Kalemî şikâyet belgeleri genel olarak; halkın, kendilerine zarar veren eşkiya ile suistimalleri bulunan idarî ve askerî âmirler hakkında ve kendi aralarındaki toprak alacak vesair anlaşmazlıklar ile ilgili hususlarda Dîvân'a gönderdikleri arzlar veyahut kadıların yazdıkları ilâmlardır.

Belgelerin üst sol tarafında sadrâzâmın "Mahallinden şer' ile görüle" (Örnek nu: 1), "Kânun üzre hüküm buyruldu" (Örnek nu: 4-6), "Müdahalenin men'i için hüküm buyruldu" (Örnek nu: 5), "İhkâk-ı hak olunmak için hüküm buyruldu" (Örnek nu: 2), "İlâmı mûcibince hüküm buyruldu", Rencîde ve

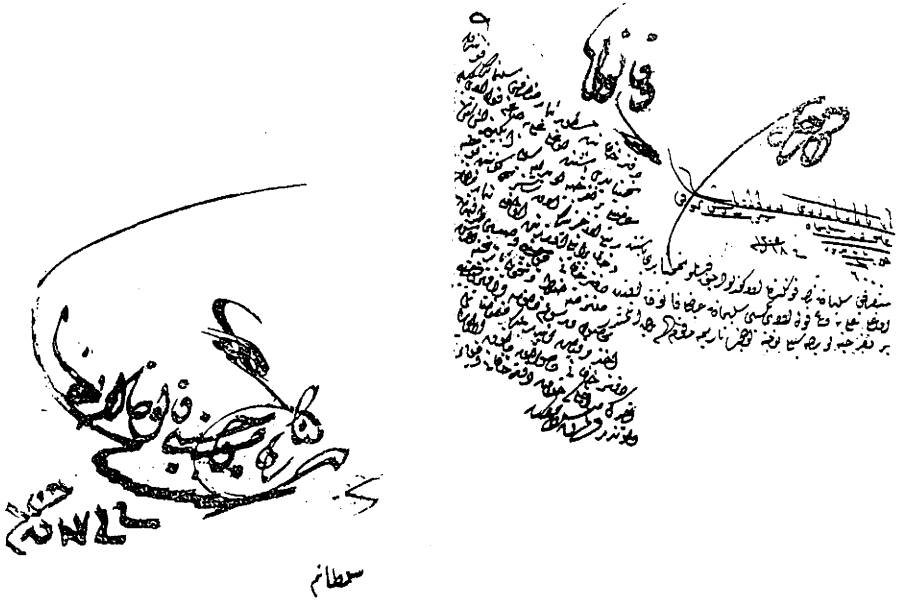
حضرتی صانع اولون
 دوتلو سعادتلو
 اولون بلع بزوری موندت کرعله تحصيل اولمن بابتلا روجوق محافظنه و نایبینه خطابا امر عالیکدری
 رحا و نیاز اولونور باقی امر و فرمان دوتلو سعادتلو سلطانم حضرتیلر کدر

حضرتی صانع اولون

دوتلو سعادتلو

اورنه ده تجارته مکنت اوزره اولون فرانجه تجارندن مینار و باریم نام تجارینک روجوق ساهلاندنک
 خبرون اوغلی مانولک نام دتمینک دتمنده جوقه هاسندنک بایتمسک طوقوز بوزیش غرضی سکان
 درت انجه اوجوق حقاری اولوب و عذره معینه حلول ایتیشکی ذقی مسفور بلع بزورک اراسنی
 علل و اجه ایله تاخیر و ابطال حق سودا سندنک اولغله تجار مسفورانک ذقی مسفورک دتمندن
 اولون بلع بزوری موندت کرعله تحصيل اولمن بابتلا روجوق محافظنه و نایبینه خطابا امر عالیکدری
 رحا و نیاز اولونور باقی امر و فرمان دوتلو سعادتلو سلطانم حضرتیلر کدر

الداع
 قوننه به سندیه
 ایلی و انجه
 ص

دوتلو عنایتلو مرقولو اقدم
 عرضحال فولادیریک بابشا استخاخذہ ناماد بازارای نامہیند حوالہ نامہ قریہ وغیرہ
 انہی بیک انجہ نیارہ جیلر بریکسہ نرف اولوب برسب براد شریف عالیضا ضبط وردیک کند
 طرزہ دش ورض لجاب انیز ایک جوبن اصحاب اغراض قلیبا بحر طبع خاندن ناشی
 انجی خدمت سراسرہ برصد اولو براد عالیخانہ بنیر برقولنیم ضبط انیر سوب غملا اولدی
 معلوم دولندری سوب قریہ راعم عید درنہ موجود رک قیدہ درکار اولوب تحویلہ فایضہ قوش
 محصولاتی صوبکیم ویاخود ملانج اوظلہ اخوند قلیبا بکشد ملائم ایندک دفعه ماینه دولی
 والیدی ناماد بازارای فاضلہ برقصہ امر عالیخانہ عنایت بیدرلو باینر امر وخرافات
 دولندلو عنایتلو مرقولو سلطان مرقولو عید

علی
 سلطان
 سلطان

۱۸
 ۱۹
 ۲۰

۶

دولتمردن و غایت اهرم
 حالاً از علمای فقرا اسناد اولوب کفری حاله و سببی رسیده است و او زبیر و لازم اولان اتمه بکفر و دعای کفر
 ایکن بنوا قدم آد ساکنلرین اهل خیر سنن اعلیٰ بناد و فطریه او قافل منوی کی اولان اتمه بکفر و دعای کفر
 استوبیلر و زلالتی سنن ماه صفر لایق غرض سنن بر سه نامه دکن تحت ایجا بده اولان سنن اتمه بکفر و دعای کفر
 جامی آد ساکنلرین علی بنام کسه بر تقریب ایلر منوی بو اتمه بکفر و دعای کفر و برید آم منوی نصیب اتمه بکفر و دعای کفر
 لاحقن بر سه نامه سنن اتمه بکفر و دعای کفر و برید آم منوی نصیب اتمه بکفر و دعای کفر
 اولوب بدید اتمه بکفر و دعای کفر و برید آم منوی نصیب اتمه بکفر و دعای کفر
 سر عدم اطاعتن نامی جیر او قلمه تحت ایجا بده اولان جامی اتمه بکفر و دعای کفر
 بر فقیر کلیت اتمه بکفر و دعای کفر و برید آم منوی نصیب اتمه بکفر و دعای کفر
 و مفتی کسه و والی سه خطا با فرما علی صدر و اصل او لایق باینده خالکی بر یغوغه ضحالی اولنری اتمه بکفر و دعای کفر
 صایتو اهرم سلطان محمد سرکدر باجه اهرم

اتمه بکفر و دعای کفر
 اتمه بکفر و دعای کفر
 اتمه بکفر و دعای کفر

b. Dîvân Kalemi Mühimme Odası (A. DVN. MHM)

Osmanlı bürokrasi istilâhâtında mühimme; büyük, önemli, şumüllü kabul edilen işler hakkında alınan kararlara denilmiştir. Bu kararlar "hüküm" başlığı altında defterlere kaydedilmiş ve bu defterlere **mühimme defterleri** adı verilmiştir. "Umûr-ı mühimme", "mevâdd-ı mühimme", mühimme-i mektûme", "ordu mühimmesi" gibi terimler de kullanılmıştır.

Dîvân toplantılarının yapıldığı ilk zamanlarda, **Dîvân Kalemi**'nde önemli konulardaki kararları yazan kâtipler diğerleriyle aynı odada bulunur ve bunlara "mühimme-nüvîs" adı verilirdi. Mühimme-nüvîsler, kendilerine havale edilen kararların müsveddelerini hazırlar, reisülküttab gerekirse düzeltmeler yaptıktan sonra yazının üstüne özel işaretini (pençesini) koyarak sadrâzama sunar; sadrâzam da uygun görürse sahh işaretini koyar ve belgeyi tescil ve kayıt için tekrar kaleme geri gönderir, belge önce deftere kaydedilir ve belgenin ön yüzüne "kayd-şud" ibaresi yazılır, sonra temize çekilerek mahalline ulak vasıtasıyla yolları veya sahibine elden verilirdi.

h. 1211/ m. 1797 tarihinde çıkarılan bir nizamname ile bir Mühimme Odası teşkil edilmiş, devletin siyasî, idarî vesair mühim işlerinin yerli ve yabancı şahıslar tarafından görülmesi ve işitilmesi engellenmişti⁴. Bu nizamnameye göre odaya alınacak kâtibin sayısı 15'tir. Bir senede alınacak 12 şâkirtten altısı **Dîvân Kalemi**, üçü **Ruûs Kalemi**, diğer üçü de **Tahvil Kalemi**'nde istihdam edilecektir. Şâkirtlerin içinden umûr-ı mühimme takrîrine istidat ve liyâkatı tecrübe ile anlaşılanların zaman içinde **Mühimme Odasına** alınmasıyla buradaki kâtip sayısı otuza çıkarılacaktır.

Mühimme defterlerinin ilki h. 961 tarihlidir. Savaş ve barış zamanlarında bütçe açığı kapatılmak amacıyla toplanacak örfî vergilerin tahsili için mutasarrıf ve valilere gönderilen hükümler ile gayri müslimlere ait hükümler dışında bütün konular önceleri **mühimme defterlerine** kaydedilirdi. **Mühimme defterlerine** kaydedilen konular için zaman içersinde ayrı ayrı defterler tutulmaya başlanmıştır. Şikâyet konuları için h. 1059/m. 1649 tarihinden itibaren **Atfık Şikâyet Defterleri**, yabancı gemilere geçiş iznini hâvî hükümler için h. 1194/m. 1779 tarihinden sonra **İzn-i Sefine Defterleri**, padişah tarafından İslâm ve Hristiyan hükümdarlar ile Osmanlı Devleti'ne tabi imtiyazlı olan han, kral, şerif ve voyvodalara gönderilen mektupların kayıtları için h. 1111/m. 1699 tarihinden itibaren **Nâme-i Hümâyûn Defterleri**, sürgün, nefy ve hapis cezalarına ait hükümlerin kayıtları için h. 1135/m. 1722 tarihinden itibaren **Kalebent Defterleri** tutulmuştur.

⁴ BOA. Nizâmât, 27.

بعد من بعد از آنکه در روز
 نه روز از آنکه در روز
 در روز و یک روز
 است سرانجام در کلاس که در روز
 معتمد علی بن ابی طالب

بعد من بعد از آنکه در روز
 نه روز از آنکه در روز
 در روز و یک روز
 است سرانجام در کلاس که در روز
 معتمد علی بن ابی طالب

بعد من بعد از آنکه در روز
 نه روز از آنکه در روز
 در روز و یک روز
 است سرانجام در کلاس که در روز
 معتمد علی بن ابی طالب

[illegible]

یفا و صند و فن و قمره سنی قلزده و مرز مسوونکوی بد قارشا
 مرز محقق سنی بایند عصفورینی محوی بنسب (و) بایند
 وین لیدر

Örnek nu: 4a A. DVN. MHM

Örnek nu: 4b A. DVN. MHM

c. Dîvân Kalemi Düvel-i Ecnebiyye (A. DVN. DVE)

Dîvân Kalemi'nin, Osmanlı Devleti ile yabancı devletler arasında cereyan eden muamelelere ait belgelerinin toplandığı bölümdür.

Konsolos, yabancı tüccar ve elçilerden gelen her türlü yazışmalar burada muhafaza edilmiştir (Örnek nu: 1-2).

Osmanlı Arşivi'nde Ecnebî Devletler (Düvel-i Ecnebiyye) adı altında tasnif edilmiş h. 975/m. 1567 tarinden başlayan ve h. 1332/m. 1913 tarihine kadar gelen bir defter serisi vardır. Bu defterlerde, Amerika, Belçika, Brezilya, Dubrovnik, Fransa, İngiltere, İspanya, Romanya, Rusya, Sardunya, Toskana, Venedik gibi devletlerle ilgili ahidnameler, ahkâm, nişan, konsolosluk beratlarına dair kayıtlar, tüccar beratları ve bazı nizamnamelerin kayıtları yer almaktadır. Son dönemde elçi, konsolos ve tüccarların oğullarına ve yardımcılarına tanınan imtiyazlar, bunların çeşitli vergilerden muaf tutulmaları, giyecek, yiyecek ve içeceklerine karışılmaması, özel mahkemelerde yargılanmaları gibi konular da Düvel-i Ecnebiyyenin konuları arasındadır (Örnek nu: 3-4).

h. 1206/m. 1791 tarihine kadar dosya usulü tasnif edilen Düvel-i Ecnebiyye belgelerinin tasnifinde, her ülke bir numara ile sembolleştirilmiş ve ülkelerin belgeleri birbirinin içine karıştırılmamıştır⁵.

Yabancı elçi ve tüccarların Dîvân'a gönderdikleri arzların üzerinde "Mukaddem verilen emr-i âliye tatbik ile ahidnâme-i hümayûn mücibince hüküm buyruldu" (Örnek nu: 5) şeklinde sadrâzam buyruldukları ve sahhı bulunur. Yabancı konsolos ve tüccarların, Osmanlı toprakları dahilindeki arazi tasarrufu, akar ve ev satın almaları gibi konularda, kadıların Dîvân'a yazdıkları ilâmlar da bu bölümdedir.

⁵ Ülkelere verilen numaralar için bakınız "Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesi".

فراخ پاشا زرجانی خوندن قودلر بلك تقدير بر بجه صيلاخ

اوديا دولي بندره دولا اولو مخلصه و شقاق بدل دولتي و وفاق اولق اراده منه مني اساس صلح عدل
برقاچ ماده به فراد و يولي و كرا و ناهان ماده كردن بري جيل طاروقك اسبان به دولته و ليسى قصوى اولون
انكلته دولتن بار اولونو قيس اولونو انجمن مشورتن مواد اساس و جيل طاروق قصير و صفا اولونقه
اسبان به دولته و ليسى قصوى انكلته و جالى بروج رضا و مروج عدم رضا ده اصرار ايد كننه ناه انكلته
كشفتي فراخ دولته تحرير و اغندا و لغز به فراخ دولتي و قحى مجده تسهيل صلحت انجمن انكلته لوندك امارينه
واقع خلويدين نام ايجى ابائى و جرج سفيد ده واقع بود تا دون نام جزيركم جيل طاروقه بدل اسبان لويه و
ور بلك اوزده تنظيم و انكلته لويه بود و جرج تحرير لغز به حصول صلحت مني انقصاد مصالحي قريبن ضمام اولتي
تا مول ايدوكى فراخ دولتي طرفه من بود و صفا ايجى بلك دا عديل به كلو خبر انقصاد و جرج تقدير ايد امور و ان
حقيقه من اولونكه

روزی اودی ها بوند شوق دول الجلی طرفین قدیم اولان کا غزلک دفریدر
2 اراکین

برو سارونک فزیدین
مادونه دازعصای
قطعه
غنی بانه اراکین

انظنه لونک حدنگار
مادونه دازعصای
قطعه
غنی بانه اراکین

وندیله خود لک فضا وده
اونون سفینه سه داز
وندیله لک
نقری
وزجی

انظنه لک شوق
تتات لک دتند
اولون افرای
خصه داز
نقری
قطعه

لک لونک نرمان حدنگار
فون اینه دازعصای
قطعه
غنی بانه اراکین

دوره ویکه دور لک نجات
مادونه دازعصای
قطعه

اسانا لونک فزیدین
عصای دفریدر
قطعه

نه فاعه لک حدنگار
کیتد مقصنه دازعصای
قطعه

فراع لک باغی ماده
داز نقری
قطعه

موزا دوم بطریق طرفین قدیم اولوب وکابها یون طرفین شوق اولان کجور بنگار
نقری

نه نظامن مقدم نرمان سفورک دفریدر
امرنا صولر داسولام رورون
کولای بول و معاف اراکین
قطعه

نظامن مقدم نرمان اولان سفورک دفریدر
امرنا صولر داسولام رورون
کولای بول و معاف اراکین
قطعه

e. Dîvân Kalemi Askerî Ruznâme (A. DVN. ARZ)

Kazasker dairesinde tutulan günlük vukuat defterlerine askerî ruznâme adı verilir. Askerî timar ashabının ferağ ve timar muameleleri⁶ ve ikinci imamlık, cüzhanlık ve duâgûyluk hizmetleri ile alâkalı ibkâ, tevcih muamelelerine ait belgeler askerî ruznâme bölümünde toplanmıştır (Örnek nu: 1a-b).

Askerî ruznâme bölümünde bulunan belgeler; üzerinde reisülküttabın ilâm ve ilgili kalemlerin derkenarları bulunan arzlar ve kadı ilâmlarıdır. Yine belgelerin en son işlemi "Askerîden kaydı ref" ve terkîn olunmak için hüküm buyruldu" şeklinde sadrâzam tarafından yazılan buyruludur (Örnek nu: 2a-b-c).

Askerî Ruznâme'nin defterleri, Defterhâne-i Âmire Ruznâme Kalemi'nde bulunmaktadır.

Örnek nu: 1a A. DVN. ARZ

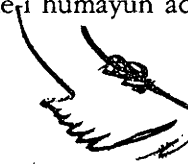
⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, s. 30.

f. Dîvân Kalemi Nâme-i Hümâyûn (A. DVN. NMH)

Nâme-i Hümâyûn, padişahlar tarafından İslâm ve Hıristiyan hükümdarları ile Osmanlı Devleti'ne tâbi imtiyazlı olan Mekke şerfi, Kırım hanı, Erdel kralı, Eflâk ve Boğdan voyvodaları ile Gürcü ve Dağıstan hanlarına gönderilen mektuplara denir. Bunların bir sureti ile gelen cevapların kaydedildiği defterlere Nâme-i Hümâyûn defterleri adı verilmiştir. Ayrıca padişahlar tarafından önemli devlet işlerine dair (bilhassa yeniçeri mevâcibi itası, sadrâzama yazılan bazı hatt-ı hümâyûnlar ile muâhedename, tasdikname, temessük gibi) belgelerin bir suretleri bu defterlere kaydolunmuşlardır⁷. Nâme-i Hümâyûn Defterleri h. 1111-1336/m. 1699-1918 tarihleri arasındadır.

Bu bölüme ait belgeler h. 1110/m. 1699 tarihinden başlamaktadır. Prusya, Fransa ve Leh krallarına, Mekke şerifine, Kırım hanına, İran şahına vesair devlet başkanlarına padişah tarafından yazılan mektupların müsveddeleri ile onlardan gelen mektupların tercemeleri bu bölümde toplanmıştır (Örnek nu: 1-2).

Dîvân Kalemi ek kodları içerisinde, yabancı devletler ile imtiyazlı olan hanlar, voyvodalar vesair devlet başkanlarına ait belgeler bir kaç bölümde bulunmaktadır. Bu bölümler; Âmedî Kalemi, Dîvân-ı Hümâyûn, Kırım Hanlığı ve Düvel-i Ecnebiyye'dir. Belge çeşitlerinden mektuplar her bölümde vardır. Ancak mektup bizzat padişah adına kaleme alınmışsa nâme-i hümâyûn adını almaktadır.

عرض واعلام ابن جكي امور وخصومله اعتماد بادشاهاه مزبور مع بوری
التمای ولفعه التماکرفین قبول ومومی الیه الجیکرک استأ سعادتمزدهم
الین اورده قالمسته اذن شاهه مزبور اولین المین اعلام حال وناکده
مولوت مضادق اشتمال ایچون اشبور نامه هابون شوکتمق وناکده
والبیکر مومی الیه واسطیله طرکوه ارسال اولمشدر لری الوصول مایینه
بجدا انعقاد پذیر اولون صنایط مصافات وروابط مولوت لازمه سجنه
عدنامه هابون موزک شراطی طرکوه کرد وقابه و مرعاة اولیقه جاب سلفت
سینه مزود وخی تیار و رعایا کون هر حاله امن و سلامت لریه سوغیت
ومحاطه شراطی مصالحه رعایا اوله جعی معلوم کراول والدم علی ن
اتبع الهدی

رجاب نود صاحب خادقین اویه دانمارک فرل طرفه استانده قیوم مند
مخضای اورنه الطیالان لریه بلده فیما یجوز کلام نامه سانه
جواب اولون اورده خزانة جین مدهجما انحره حورید
افتخار اولراء العظام العیسوی مختار اکبر ال نظام المسیحی مع مصالح الجمال طایفه
القبرانیه صاحب اذبال الحشمه والوفار صاحب دلائل المجد والاعتبار دانمارک
ونوریکا ونازل وغوت طایفه لریه قرلی وخیه ملک کون دوره می واکا
تابع برلین قونیه می وکمدادی حشدر سکندر دستمز فریه ریغوش ختمین عوفه
بالخیر والرفاد والهم الیه سبیل الصواب والهدی نفع رفیع جاب واصل الیج
معلوم اولونک مجلسه طایفه عظام وبلد خوافین کرام اولون آستان رصین دنیا
رایح الودکانه اظهاردان وفور مصافات والعدو سکرمقنا می ویکردا اعتد
ونعید ونصیدی وناکده اولونک مرسم مصافاتک لازمه می اورده ترغ سینه

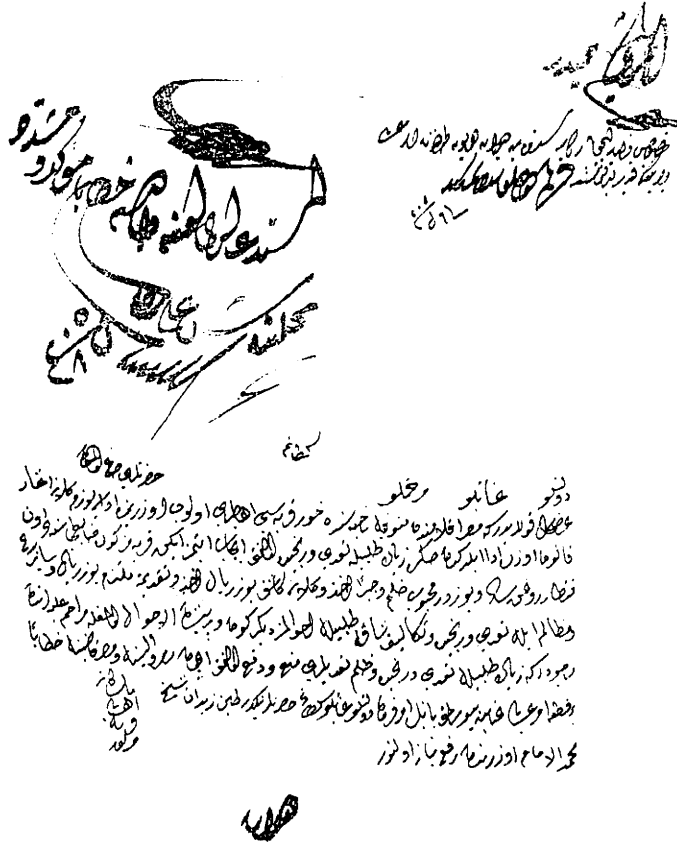
Örnek nu: 1 A. DVN. NMH

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi s. 95-96.

راجه آيون حضرت نهر ياري به فرين ديفوش خاص نام دايما رة والذون كلان ناملا
 ترجمه سیدر
 بن فرين ديفوش خاص بلطف الله تعالى دايما رة وفور وکيا وواندال و غوث طائفه لزيك
 و اولوش و هولسا جيا و استورماينا و ديتا رسيانک لزيك دوة و اولوش و اولوش
 و اکا تاج بر لزيك قوتيه و حکمداري بزمکه مکرمه و مزنيه منوره و قدس مبارکه و بلاد
 ثقله مغفله قسطنطينيه و ادرنه و بروم و شام شريف و بغداد و مصر قاهره و غاما غسان
 و حلب و عراق و موصل و وان و ديار بکر و تاتارستان و کورجستان و کورستان
 و اوزن الروم و سيواس و ادا و قره مان و معرب و جیش و طوش و طرابلس و جزایر قسطن
 قره و کز و غاما اناطول و روم ایل و بوجاق و دشت بخجاق و اقلق و بغداد و اکا تاج
 بخجه بخجه شالك فسخه المساکلات مباحی و ماکی شوکلو قدرتو غطاو بادشاه آرخان
 حضرت لزيك بیشکاه آيون نهر ياري لزيك طرغزون محبت کامله و دولت و کف شامه لزيك
 دعوات لایقه و تقدیر نیدن صکره خلوصانه انها و اعلام اولورد و شطو قدر زانو
 غطاو بادشاه معظم مغزز و محکم و کتیز خیر لزيك جناب آيون بادشاهان لزيك
 و دولت علیه لزيك بوندن اقدام پذیرای افتقاد و تاجید و استقرار و مبسود و مقدراولا
 شرایط مسالمة و دوستی و مهادنات يوما فیوما متزاید و تدین و حکم قلنی بالجله امور
 مهابتزدن اقدام اولورد و اثبات بیان ایلد مزاجون حاله اجمع امور کبر مرک ناخرا
 اولوب دیر علیه ملوکانه لر نه مقیم معتمد و محض بکر اده مزهد افلاو موزلو و بزموز
 غوللو ده غا لر نام کینه لر ای شومصلت مرغوب ناک انعام و انکافه موثق اولمقدن ناخی
 بوندن بویه در سلطنت سیده لر نه طرغزون اورنه بطیالک زبه سیه تعیین اولمقدن
 بناء علیه ایچی موالیه یا عید لر بیشکاه آيون نهر ياري لزيك و مال الیه نفی بالجله
 مساعد علیه ملوکانه (ای ارزانی و طرغزون کندی نهر ياري تاجید صفوت و تحینه دایرین
 و اعلام اید مکن بالجله امور و خصوصاً دره شان بان اعتماد و سزاوار انظار مرؤف
 اتا و بادشاه لر بولمق مصلو و ملقشد باقی هر سلطنت مصیر بادشاهان
 طولت و کف و کف بله دایم و برقرار و ملایم درگاه حضرت معتمد تخف و شهادت
 میلا و حضرت عینی ناک بلیک بیدوز الی دیکنده سنده ماه شباه طلع یکوی بخجی
 کونده قرارگاه اولان قوبه هاکی شهر مزده عجز را و ملقشد

g. Dîvân Kalemi Mısır Mühimmesi (A. DVN. MSR)

Osmanlı Devleti'nin en büyük gelir kaynaklarından biri Mısır irsaliyesidir. Bu ekonomik konunun yanı sıra stratejik önemi de hâiz bulunan Mısır'ın bu durumu, Dîvân Kalemi Defterlerine de aksetmiş ve önceleri mühimme defterlerine kaydedilen konular için h. 1119/m. 1707 tarihinden itibaren "Mühimme-i Mısır" adı altında ayrı defterler tutulmaya başlanmıştır. Bu defterlere istinaden Mısır ile alâkalı belgeler, h. 1100/m. 1688 tarihinden sonra Dîvân Kalemi belgelerinden ayrılarak A. DVN. MSR kodu altında toplanmıştır. Bu belgeler konu itibarıyla genel olarak Mısır'daki vakıflarla ilgili meseleler, devletin gelir kaynaklarından olan Mısır irsaliyesi hakkında yazılan hükm-i şerif ve fermanlar, mukaddes bölgelerdeki hizmetler ve Mısır'ın iç yapısındaki ihtilâf ve kargaşalıklara ait belgelerdir (Örnek nu: 1-4).

مهر جانبیہ کلانہ مخبرانہ خلدیہ سید ۱۷ شوال

مضبوط فیہ کہہ شد و کرد
۱۷ شوال

مهر وایمی اسبق منقا الحاج اسماعیل پاشا الله حسین اهابن صرہ نقین ابیدی اقای قریریز مصر بالندہ واقع طفلی
وقف و آلرله حاصدغی ضبط واقضا ای صرہ نقی محکم اول و امرد تلخی روت المله افندہ برجم اولویت حاله مؤنیه
وقف خیم خانقہ طرفیہ تزکیل ابیدی ایمی صرہ نقی قر: مذکور ضبط واداره الملیه جانبین بر فرد ممانعت المملک باندہ
بأدعی خط هایدن ایدہ صرہ نقی صادر اولک امر عالی سابقاً و دلائیم، ثانی بصفتی اقلی سبطینش لدعا وودود ماده، موقع ووقایع
مهر: تنقاً بالتوقی تحسن و کفیفه قوی قبل شروع ویریلک اعلام ویکر عرب الصیاده حجت نیج و چند قطم فتا و اعلایه
مناهیون معلی عالی بیورچین سابقاً مهر وایمی اسماعیل پاشا ایکی قطم قانہ ویرقطم مکفی وشیخ البید اسماعیل بله برقطم
قانہ ویرقطم مکذوبندہ مخبر ایملر
مذکور اعلام و حجت
و فتاوی شایع
بودند

قریم در طرغی خاور ایدم حولون شاهکاری فریم در وندای خینه یون
 قلعه جدید و صخری چرخ و کزوبی حاله قلعو جدیدی مکی اوزده در وندای
 بحر سیاه طرف او را لغوزیایه یغیه ایله ولف کون طوب و جهانی سید
 دور و سوک مخدیم فریم میر نلار نلار بر این بوی قوتوب کوشد من
 این بوی آو تلام میر نلاری و صخری کوزلوق یون و سایر کمال لوق
 اولای عفاغایه یغیه لری طوب آتوب بوی یغیه لری معلکه و صخری و طوب
 و ولف ادم و قی تلوق و خسار و او کشف خبری آستانه عتیه کلای
 و او کسکیم کرایه خانل آستانه دن کلای ادمی حاج خفترینه
 کلوب خبر و ید که اهل او طوب اوزده در و خبر دوله عتیه کلای کوی
 بالوزینی حاج عزوب اسواله ایتمیر سیزه اید بزم اهل و لاری بکوه
 اهل مختار این اید سیزه دید و کلایه بالوز حول و بر من کلای قرا کلای
 بواشته خبری بوقدر اکلای قرا کلای شاه کلای سبک سبک کلای
 و رتد کفری کوی سید بوا این شاه کلای کیدر و بوی سبک کلای قرا کلای
 سبک شاه کلای کیدر بوی غی قرا کلای سبک کیدر او توی بر کوی کلای و بکیر
 قرا کلای کیر ایدوب اهل خبری کوزیم دیو ادم کوندنشد مشهور
 اوددن حولون بوز

1. Dîvân Kalemi Gayr-i Müslimlere Ait Dînî ve Hayrî İşler (A. DVN. KLS)

Osmanlı Devleti, kendisine tâbi olan gayri müslim cemaatlerin haksızlığa uğramamasına özel dikkat göstermiştir. Bu yüzden Dîvân Kalemi'nde gayri müslim cemaatlerin her türlü hak, imtiyaz ve muameleleri ile alâkalı hükümler için ayrı defter tutulmuştur. "Kilise Defterleri" adı verilen bu defterlerin ilki h. 860 tarihli olup, Osmanlı toprakları dahilinde bulunan kiliseler ve gayri müslimlere ait okul, yetimhane ve diğer müesseselerine, devlet tarafından resmî ruhsat verilmesi hususunda sâdır olan fermanlar bu defterlere kaydedilmiştir.

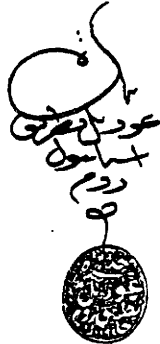
Ayrıca daha sonra Evâmîr-i Mâlîye Kalemine bağlı olan Piskopos Halifeliği, h. 1253/m. 1837 tarihinde Dîvân-ı Hümâyûn'a bağlanması üzerine bu tarihten itibaren Dîvân Kalemi'nde, kilise defterlerinden ayrı olarak "Gayr-i Müslim Cemaat Defterleri" tutulmaya başlanmıştır.

Gayr-i müslim cemaatlere ait belgeler h. 1100/m. 1689 tarihinden başlamaktadır. Osmanlı toprakları dahilinde bulunan kiliselerin gelirleri, tamiri, bakımı ve yeniden inşaatlarının takibi, sû-i hâli görülen erbâb-ı kilisenin müşahade altında tutulması, gayri müslim cemaatlere ait okul ve yetimhanelerine ruhsat verilmesi ve bu müesseselerin ihtiyaçları ile ilgili patriklerden gelen takrirler, kadı ilâmları, kadı ve voyvodalara yazılan buyruğdular ve hükümler bu bölüm altında toplanmıştır (Örnek nu: 1-5).

حالاً استانبول دوم پنهانی قولدرنک تفریحاً کرانه سیدر

بکیشرف قاضیه سنه قدیم برو انجی بر کلیسا اولوب کردن قصه مذکوره شاکه
و کردن اطراف قریه لردو متهمی رعایا قراضی اول کلیساده تجع و اجرای این الله
اوله فیه اقامت این مکرطری اشکار اولوب لکن هنگام سفارده کلیسای هر
مرقومه نك سقینی و بعضی مواضعی بعضی بیان مقوله سیده بمقدار آفا
هم و درونن انجیل شریفک قرائتیه اجرای این مخصوصی کی اوله قرض
رعایای مذکوره نزن اوطانه مضطر اولدقلری بریدار ایدو کینی تقدیمه جساد
قلدان اسبوسه تخم محض کونه عرض حاللری منظور عین مجملری بود لردو طرف
حول علیه دن مخصوص بکیشر معرفتیه کیفیت طرف شرعی قومی بعد التصحاحی
و کشف مسامح شریعی اولدینی قدر مواضع منهدمه به تغییریه شخصت علیه
ارزان بود لمسی رعایای مسفوره استرحام ایدر اولیا بزو و هر حاله
امروزه ان حضرت منال الامر کدر

j. Dîvân Kalemi Yol ve Menzil (A. DVN. YML)

Dîvân-ı Hümâyûn çavuşları, Dergâh-ı Âlî topçuları ve cebeciler ile Leh, Fransa, Nemçe vesair taifeden olan tüccar ve konsolos tercümanlarının, Osmanlı toprakları içinde seyahat etmek için izin taleplerini ihtiva eden belgeler, Dîvân Kalemi içersinde ayrı bir bölümde toplanmıştır. Yol ve Menzil olan bu bölümde belgeler h. 1133/m. 1720 tarihinden başlamaktadır. Kadıların veya özel şahısların seyahat izin talepleri ile ilgili yazdıkları ilâmlar ve arzların üzerinde "mu'tâd üzre yol hükmü verilmek buyruldu" (Örnek nu: 1), "Ber muceb-i mu'tâd" yol hükmü verilmek buyruldu" (Örnek nu: 2), "Ber vech-i ahidnâme-i hümâyûn yol hükmü verilmek buyruldu" (Örnek nu: 3), "Yazıla" ve "Mûcibince yazılmak buyruldu" şeklinde sadrâzam buyrukları vardı.

۹

مستأذن بنو
۲۱۰

حضور عالیہ معروض واجب در کہ
یوغاز عصار و معقب قرضلو سوزلک بارت عالیہ نشان زجرانی اولون اوستولی ولد با استامتی نام زجرانی بیخه اعطا اولنا
بازت مروتی موجبہ بدربہ بشقہ بشقہ معافیت امرای اعطا اولنان یکی نفر خود شکار دینن انا استامتی ولد اجمی قورسہ نام برنفر
خود شکاری مسالیم تجارتی مختصہ استامہ معاوۃ ارسای مراد بعد بکندون حقا و مقضای اوزرہ استامہ معاوۃ کسب بکون بدربہ برقطو
بولمقلاک اعطاسی التماس اولنور
الداعی
قوالدہ و موافق
مرصی و موافق
اورمہ
۴

سطام

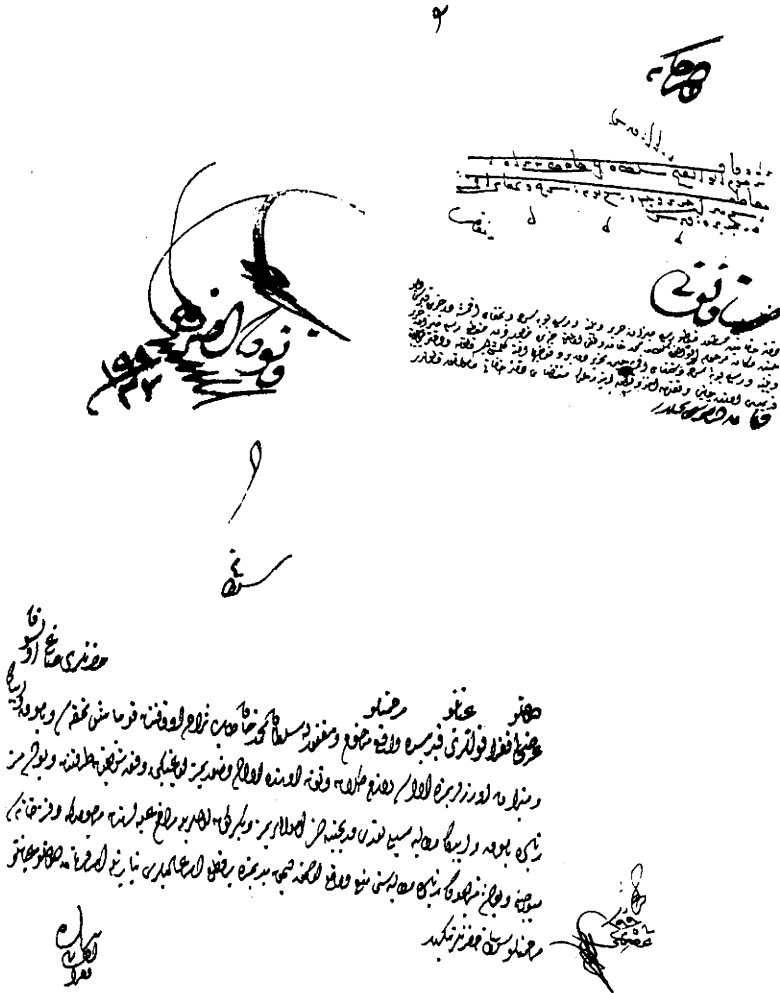
و گفتند و منبر فرایند طاعت من غروب نام من است این بود فقه زوجه مشکوک سی آند و معینه و برنده
اولون بکنی تو نصرانیه لرا لاهل الحاره بکشن اوز دین را اس حدوده و مزاخریت را و ایلله فرایند اولی
و عجم اوج نفر نصرانیه لرا لاهل و دینله و محل فریده وار و ب کلخه مرور و مورثه و انشای داده
حساب الوفضا مکت و افامانیزه نعدی و مداخله الوتقی ب موجب عین نامه هابون و روضه نای
ستغ غریبی انشاء سالحا محافظه اولنه و رحایت و حیات الوتقی با بنده انجی خلوی طریقین لودم
کلون ضابطه خطی با مقدار دوزده بر فقه بول حکم شریفی رجا دینار اولوز و قبی مرحوم و دولو سعادتلر
الرحی
و رساله و تحفی

الداعي
ورساقه
عبد
٢

[illegible]

1. Dîvân Kalemî Kıbrıs Şikâyeti (A. DVN. KBŞ)

Kıbrıs adasından, mahallî şikâyetler ile ilgili olarak Dîvân'a gönderilen arzlardan taşekkül etmiş olan bölümdür. Belgeleri h. 1150/m. 1737 tarihinden başlamıştır (Örnek nu: 1).

m. Dîvân Kalemî İzn-i Sefîne (A. DVN. İZN)

Yerli ve yabancı ticaret gemilerinin Osmanlı limanlarından yararlanmaları ve İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geliş gidişleri için arzlara istinâden izn-i sefîne fermanları hazırlanır ve deftere kaydedilirdi.

İzn-i sefîne defterleri h. 1194-1262/m. 1780-1840 tarihleri arasında on adettir.

Belgelerinde "mu'tâd üzre bir kıt'a izn-i sefîne verilmek buyruldu" şeklinde sadrâzam buyruhdusu belgenin üst tarafında yazılıdır (Örnek nu: 1-2).

مقتار السفينة بقطعة اذن سفينة لوري
سید محمد علی

سلطانم

دولتله اوستیا اجمداطوری و بادشاھنه تابع بجه بخار سفای قیودانلرین اندر بادینج نام قیودان رکب اولدی برفطه سفینه
و اشیر عیون لعیان امله معاً تقدیم اولنان رفتره مبلان عودا سیاه بود فعه استانه علیله دی عسید جاننه عزیمت رام
ایمظله رعنا دی بینه برفطه اذن سفینه امرالینانلک شرفصدوری اموجودر

الدای
حیدر علی
محمد علی
دولت
امیرالمر
محمد

9

مفتاح القلوب
سلطان

دولتو سعادتلو حضرتلی صانع اولسون
فراخچه قبودانلر ورنن نعلان وانی نام قبودان بر قشتم شیتد سیله کتوردوکی والوب کورتوردوکی
امتکم سنک عهد نامها یون موججه کرکن آد اویدینه آد انکره سن آوب جاو کید و عودت
ایتمکله بوغاز حصار لرندن وورینه مانعت اولماق باینده بوغاز حصار لری قاییدینه
ود زار لرینه خطاغا معیاد اوزره اذن سفینه حکم کیرینی رجا و نیاز اولنور باقی امور و زمان
دولتو سعادتلو سلطانم حضرتلرینکدر

الدخ
قوشنده سنه
ایلی فراخچه

2- TAHVİL KALEMİ (NİŞANCI KALEMİ) VE BAĞLI BİRİMİ

TAHVİL (NİŞANCI) KALEMİ (A. NŞT)

Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerinden olan Tahvil Kalemi'ne "Nişancı" veya "Kese" Kalemi de denirdi. Kalemin teşkil tarihi bilinmemekle birlikte, Osmanlı Arşivi'nde bu kaleme ait belgeler XV. yüzyıldan (h. 882/m. 1477) itibaren mevcuttur.

Tahvil Kalemi, Dîvân ve Ruûs kalemleriyle aynı odadaydı ve beylikçiye bağlı tahvil kesedarı tarafından idare edilirdi. Bu kalemde, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi ve mevâlî denilen vilâyet kadılarının beratları, sancak beylerine tevcih edilen vazifelerin yürütülmesi için beratla beraber verilen tevcih fermanları, tahvilât denilen mahlûle kalmış askerî timarlar için geçici ferman ve beratların tahvil hükümleri (tahvil tezkireleri) yazılırdı. Bu tezkirelerden sonra Tahvil veya Dîvân kâtiplerinden berat yazma yetkisi olanlar esas beratları yazarlar ve berat mümeyyizi (Nâzır-ı berevât veya emîn-i rusûm-i berevât) "sahh" işaretini yazardı. Beylikçi bunları kontrol ettikten sonra kendi "sahh"ını koyar ve en son reisülküttab tedkik ve tasdik ederdi.

Bu kaleme ait belgelerin ekserisini timar ve zeâmet tevcihi hususundaki arzuhaller meydana getirmektedir. Ayrıca, beylerbeyliği tevcihi hakkında Dîvân tezkiresi, terakkî, ibtida, mütesellimlik ve muafiyet hükümleri timar ve zeâmet ile alâkalı ferman ve emr-i şerifler bulunmaktadır.

Tahvil Kalemi'ne ait belgelerin özellikleri

Talep edilen mütesellim nasbı için önce tevcihat defterlerinden ilgili kaydı, "Tevcih kaydı görüle" ibaresiyle çıkarılması istenir. Kayıtlar uygun görüldüğünde belgenin üst tarafına "Mûcibince mütesellimlik nasbı için hüküm buyruldu" ve tarihi yazılarak Tahvil Kalemi'ne havale edilir (Örnek nu: 1). Tahvil Kalemi'nde mütesellimlik hükmü yazılarak ilgili şahsa verilir.

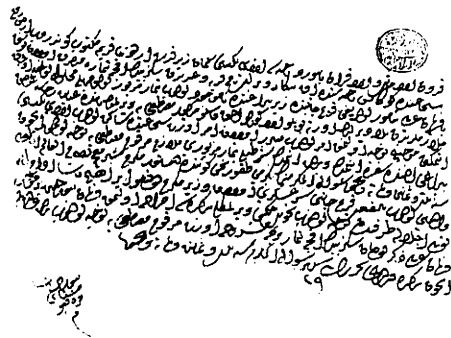
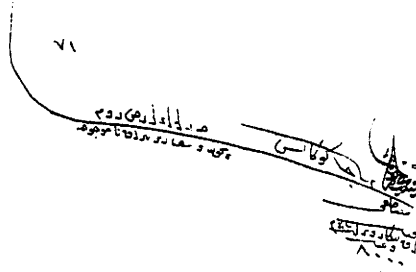
Mahlûl kalan timarı talep eden şahsın arzı üzerine bu timara ait kaydın çıkarılması için belge, sağ üst tarafına "Defterhanesi görüle" ibaresi yazılarak Defterhane'ye gönderilir. Defterhane'deki kayıtlara göre işlem yapılır. Defterhane'den yazılan kaydın doğru olup olmadığını defter emini kontrol eder ve "Görülmüştür" ibaresiyle imzasını atar ve tarihini yazar. Timarın verilmesi durumunda belgenin üst tarafına "Mûcibince tevcih olunmak buyruldu" ve tarihi yazılarak beratın hazırlanması için Tahvil Kalemi'ne gönderilir (Örnek nu: 2).

Mülâzemet hükmü isteyen şahsın arzı üzerine sağ üst tarafına mülâzım olup olamayacağı hususunun derkenar olunması için "Kaçınıcı olur" diye yazılır.

TAHVİL KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMİ

Tahvil Kalemi Ordu (A. NŞT. ORD)

Ordu seferde iken yapılan ilk yoklamada mevcut olmayanların timarlarının bir başkasına tevcihi ile ilgili tahvil tezkireleri (Örnek nu: 1), arzuhal (Örnek nu: 2) ve emr-i şerifler (Örnek nu: 3) bu bölümde dir.

Örnek nu: 1 A. NŞT. ORD

3. RUÛS KALEMİ (A. RSK)

Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerinden biri olan Ruûs veya Ruûs-ı Hümâyûn Kalemî, Ruûs kesedarı vasıtasıyla idare edilen bir birimdir. Arabça re's (baş) kelimesinin çoğul şekli olan **ruûs; sadrâzam tarafından verilen ferman ve berat yerine geçen yazı, küçük memuriyet, vazife veya mültezimlere o işin tevcihini gösteren tayin ve tavnîf vesikası olup küçük berat anlamında kullanılmıştır.**

Ruûs, Dîvân-ı Hümâyûn'da tutulan defterlerin adıdır. Ruûs defterlerinde ekserî defterdar, beylerbeyi, sancakbeyi müstesna, çavuşlar, çavuşbaşı, dizdar, kethudâ, asesbaşı tayinleri, timar ve zeâmet tevcihleri ve terakkîler gibi kayıtlar vardır. Nadir olarak da Dîvân toplantılarında yazılı ve sözlü arzlara verilen cevaplar da Ruûs Defterlerine kaydedilmişlerdir.

Ruûs Kalemî'nde, Dârüssaâde Ağası nezâretinde olan vakıflar hariç, bütün vakıflar ile dinî müesseselerdeki vazife sahiplerinin, devlet birimlerindeki hâcegân ve kesedardan en küçük kâtibe kadar bütün kâtiplerin saray ağa ve hademelerinin, dizdar ve kale erlerinin, esnaf kethudâlarının, hazine ve evkaftan maaş alanların, ferman ve beratları ile ilgili dairelerden alınan tezkireler mevcuttur. Ruûs veya ruûs-ı hümâyûn adı verilen bu tezkirelere göre maaş ve bordroları bu kalemde hazırlanırdı.

Buyruldu ile berat verilmesi emredilen durumlarda, buyruldu Ruûs Defterine kaydedilir ve hazırlanan ruûs tezkiresine göre beratları yazılırdı.

Ruûslar, Ruûs Kalemî'nde, orduda ve sadrâzam seferde iken rikâbta verilen ruûslar olmak üzere üç kısımdır:

a. Ruûs Kalemî ruûsları: Şeyhülislâm, Eyüp, Galata ve Üsküdar kadıları, Bâbüssâde ağası, Yeni Saray ağası ile Enderûn serkilercisi nezâretinde olan vakıfların ve Anadolu'daki vakıfların vazife sahiplerinin ve kale muhafızı neferlerin ruûslarıdır.

b. Ordu ruûsları: Sadrâzam nezâretinde olan vakıflarla seferber olan kapıkulu süvari bölüklerine, cebeci, topçu, toparabacı, ulûfeli müteferrikalara ait ruûslardır. (Bunları sefer zamanında sadrâzam inha ederdi.)

c. Rikâb ruûsları: İki kısımdır. *Birinci kısma dabil olanlar;* küçük ruûslar, kapucular, avcı bölükleri, Dîvân-ı Hümâyûn kâtipleri, çaşnigirler, İstanbul'da bulunan Dîvân çavuşları ve mütekâid müteferrika ruûslarıdır. *İkinci kısma dabil olanlar;* piyade ruûsları, saray aşçıları, Dîvân-ı Hümâyûn sakaları, hassa çamaşırcıları, saraya mensup ehl-i hiref, Eskişaray ve Galatasaray kapıcıları, Anadolu kalelerindeki zabıtlar, Tersane mensupları, saray tabip ve cerrahları, esnaf kethudâları ve mukâtaa kâtiplerine ait ruûslardır.

Vazife ve berat istemeyi ihtiva eden arzlar, duâgûyân, yerlüyân, cebeciyan gibi vazifelilerin mahlûlünü bildiren ilmühaber tezkireleri; berat için verilen mukabele tezkireleri ve ibtidâ tezkireleri bu kalemin genel belgeleridir (Örnek nu: 1-3).

Ruûs Kalemî'ne ait belgelerin üzerinde "Ruûs tarafına kayd", "Ruûs-ı hümâyûn i'tâ olunmak buyruldu" (Örnek nu: 4) şeklinde sadrâzam buyruvduları vardır. Ayrıca ruûs ve dîvân işareti olan küçük görev tevcihleri ve berat hazırlanması hususunda çeşitli kalemlerden gelen ve içinde "İşbu i'lâm ruûs-ı hümâyûn tarafına verildi" kaydı bulunan tezkireler de Ruûs Kalemî'ne ait belgelerdir (Örnek nu: 1).

Vazife tevcihini arzların sağ üst tarafında defterlerinden kaydının çıkarılması için "Hitabet kaydı derkenar ola" şeklinde yazılır ve kaydı çıkarıldıktan sonra "Muktezâsını i'lâm eylesün deyü buyruldu" ve tarih yazılarak Ruûs Kalemî'ne gönderilir (Örnek nu: 5).

1406

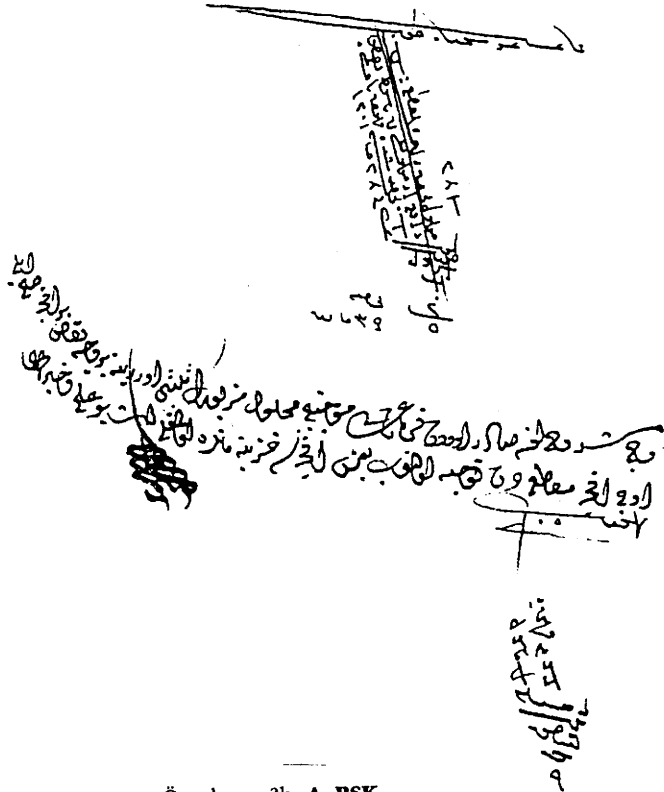
Hitabet kaydı derkenar ola

Muktezâsını i'lâm eylesün deyü buyruldu

1406

Örnek nu: 3a A. RSK

Örnek nu: 3b A. RSK

۱۳۸۲
 ۱۳۸۱
 ۱۳۸۰
 ۱۳۷۹
 ۱۳۷۸
 ۱۳۷۷
 ۱۳۷۶
 ۱۳۷۵
 ۱۳۷۴
 ۱۳۷۳
 ۱۳۷۲
 ۱۳۷۱
 ۱۳۷۰
 ۱۳۶۹
 ۱۳۶۸
 ۱۳۶۷
 ۱۳۶۶
 ۱۳۶۵
 ۱۳۶۴
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۲
 ۱۳۶۱
 ۱۳۶۰
 ۱۳۵۹
 ۱۳۵۸
 ۱۳۵۷
 ۱۳۵۶
 ۱۳۵۵
 ۱۳۵۴
 ۱۳۵۳
 ۱۳۵۲
 ۱۳۵۱
 ۱۳۵۰
 ۱۳۴۹
 ۱۳۴۸
 ۱۳۴۷
 ۱۳۴۶
 ۱۳۴۵
 ۱۳۴۴
 ۱۳۴۳
 ۱۳۴۲
 ۱۳۴۱
 ۱۳۴۰
 ۱۳۳۹
 ۱۳۳۸
 ۱۳۳۷
 ۱۳۳۶
 ۱۳۳۵
 ۱۳۳۴
 ۱۳۳۳
 ۱۳۳۲
 ۱۳۳۱
 ۱۳۳۰
 ۱۳۲۹
 ۱۳۲۸
 ۱۳۲۷
 ۱۳۲۶
 ۱۳۲۵
 ۱۳۲۴
 ۱۳۲۳
 ۱۳۲۲
 ۱۳۲۱
 ۱۳۲۰
 ۱۳۱۹
 ۱۳۱۸
 ۱۳۱۷
 ۱۳۱۶
 ۱۳۱۵
 ۱۳۱۴
 ۱۳۱۳
 ۱۳۱۲
 ۱۳۱۱
 ۱۳۱۰
 ۱۳۰۹
 ۱۳۰۸
 ۱۳۰۷
 ۱۳۰۶
 ۱۳۰۵
 ۱۳۰۴
 ۱۳۰۳
 ۱۳۰۲
 ۱۳۰۱
 ۱۳۰۰
 ۱۲۹۹
 ۱۲۹۸
 ۱۲۹۷
 ۱۲۹۶
 ۱۲۹۵
 ۱۲۹۴
 ۱۲۹۳
 ۱۲۹۲
 ۱۲۹۱
 ۱۲۹۰
 ۱۲۸۹
 ۱۲۸۸
 ۱۲۸۷
 ۱۲۸۶
 ۱۲۸۵
 ۱۲۸۴
 ۱۲۸۳
 ۱۲۸۲
 ۱۲۸۱
 ۱۲۸۰
 ۱۲۷۹
 ۱۲۷۸
 ۱۲۷۷
 ۱۲۷۶
 ۱۲۷۵
 ۱۲۷۴
 ۱۲۷۳
 ۱۲۷۲
 ۱۲۷۱
 ۱۲۷۰
 ۱۲۶۹
 ۱۲۶۸
 ۱۲۶۷
 ۱۲۶۶
 ۱۲۶۵
 ۱۲۶۴
 ۱۲۶۳
 ۱۲۶۲
 ۱۲۶۱
 ۱۲۶۰
 ۱۲۵۹
 ۱۲۵۸
 ۱۲۵۷
 ۱۲۵۶
 ۱۲۵۵
 ۱۲۵۴
 ۱۲۵۳
 ۱۲۵۲
 ۱۲۵۱
 ۱۲۵۰
 ۱۲۴۹
 ۱۲۴۸
 ۱۲۴۷
 ۱۲۴۶
 ۱۲۴۵
 ۱۲۴۴
 ۱۲۴۳
 ۱۲۴۲
 ۱۲۴۱
 ۱۲۴۰
 ۱۲۳۹
 ۱۲۳۸
 ۱۲۳۷
 ۱۲۳۶
 ۱۲۳۵
 ۱۲۳۴
 ۱۲۳۳
 ۱۲۳۲
 ۱۲۳۱
 ۱۲۳۰
 ۱۲۲۹
 ۱۲۲۸
 ۱۲۲۷
 ۱۲۲۶
 ۱۲۲۵
 ۱۲۲۴
 ۱۲۲۳
 ۱۲۲۲
 ۱۲۲۱
 ۱۲۲۰
 ۱۲۱۹
 ۱۲۱۸
 ۱۲۱۷
 ۱۲۱۶
 ۱۲۱۵
 ۱۲۱۴
 ۱۲۱۳
 ۱۲۱۲
 ۱۲۱۱
 ۱۲۱۰
 ۱۲۰۹
 ۱۲۰۸
 ۱۲۰۷
 ۱۲۰۶
 ۱۲۰۵
 ۱۲۰۴
 ۱۲۰۳
 ۱۲۰۲
 ۱۲۰۱
 ۱۲۰۰
 ۱۱۹۹
 ۱۱۹۸
 ۱۱۹۷
 ۱۱۹۶
 ۱۱۹۵
 ۱۱۹۴
 ۱۱۹۳
 ۱۱۹۲
 ۱۱۹۱
 ۱۱۹۰
 ۱۱۸۹
 ۱۱۸۸
 ۱۱۸۷
 ۱۱۸۶
 ۱۱۸۵
 ۱۱۸۴
 ۱۱۸۳
 ۱۱۸۲
 ۱۱۸۱
 ۱۱۸۰
 ۱۱۷۹
 ۱۱۷۸
 ۱۱۷۷
 ۱۱۷۶
 ۱۱۷۵
 ۱۱۷۴
 ۱۱۷۳
 ۱۱۷۲
 ۱۱۷۱
 ۱۱۷۰
 ۱۱۶۹
 ۱۱۶۸
 ۱۱۶۷
 ۱۱۶۶
 ۱۱۶۵
 ۱۱۶۴
 ۱۱۶۳
 ۱۱۶۲
 ۱۱۶۱
 ۱۱۶۰
 ۱۱۵۹
 ۱۱۵۸
 ۱۱۵۷
 ۱۱۵۶
 ۱۱۵۵
 ۱۱۵۴
 ۱۱۵۳
 ۱۱۵۲
 ۱۱۵۱
 ۱۱۵۰
 ۱۱۴۹
 ۱۱۴۸
 ۱۱۴۷
 ۱۱۴۶
 ۱۱۴۵
 ۱۱۴۴
 ۱۱۴۳
 ۱۱۴۲
 ۱۱۴۱
 ۱۱۴۰
 ۱۱۳۹
 ۱۱۳۸
 ۱۱۳۷
 ۱۱۳۶
 ۱۱۳۵
 ۱۱۳۴
 ۱۱۳۳
 ۱۱۳۲
 ۱۱۳۱
 ۱۱۳۰
 ۱۱۲۹
 ۱۱۲۸
 ۱۱۲۷
 ۱۱۲۶
 ۱۱۲۵
 ۱۱۲۴
 ۱۱۲۳
 ۱۱۲۲
 ۱۱۲۱
 ۱۱۲۰
 ۱۱۱۹
 ۱۱۱۸
 ۱۱۱۷
 ۱۱۱۶
 ۱۱۱۵
 ۱۱۱۴
 ۱۱۱۳
 ۱۱۱۲
 ۱۱۱۱
 ۱۱۱۰
 ۱۱۰۹
 ۱۱۰۸
 ۱۱۰۷
 ۱۱۰۶
 ۱۱۰۵
 ۱۱۰۴
 ۱۱۰۳
 ۱۱۰۲
 ۱۱۰۱
 ۱۱۰۰
 ۱۰۹۹
 ۱۰۹۸
 ۱۰۹۷
 ۱۰۹۶
 ۱۰۹۵
 ۱۰۹۴
 ۱۰۹۳
 ۱۰۹۲
 ۱۰۹۱
 ۱۰۹۰
 ۱۰۸۹
 ۱۰۸۸
 ۱۰۸۷
 ۱۰۸۶
 ۱۰۸۵
 ۱۰۸۴
 ۱۰۸۳
 ۱۰۸۲
 ۱۰۸۱
 ۱۰۸۰
 ۱۰۷۹
 ۱۰۷۸
 ۱۰۷۷
 ۱۰۷۶
 ۱۰۷۵
 ۱۰۷۴
 ۱۰۷۳
 ۱۰۷۲
 ۱۰۷۱
 ۱۰۷۰
 ۱۰۶۹
 ۱۰۶۸

مکتبہ اسلامیہ دارالعلوم دیوبند

[illegible]

4. ÂMEDÎ KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ

ÂMEDÎ KALEMİ (A. AMD)

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn ve Âmedî Efendi veya kısaca Âmedçi denilen bir şef idaresinde olan Âmedî Kalemî, Saray ile Sadâret arasındaki yazışmaları yapardı.

Sadrâzam tarafından dahilî ve haricî her konuda padişahı bilgilendirmek veya onun iznini alabilmek için yazılan takrir ve telhisler, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren yabancı gazetelerden yapılan tercümeler, yabancı elçilerin anlaşma maddeleriyle ilgili gönderdikleri takrir, mazbatalar bu kalem aracılığı ile Saraya gönderilirdi.

Her hangi bir husus için padişahın bizzat sadrâzama yazdığı hatt-ı hümâyûnlar (Örnek nu: 1), yabancı elçilerin gönderdikleri takrirlerin hülâsası, ticaret için giden gemilerin reislerinin gittikleri yerlerdeki olaylar hakkında verdikleri takrirler, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren yabancı gazetelerdeki yazıların tercümeleri bu kalemin belgeleri arasındadır (Örnek nu: 2-3).

Belgelerin büyük bir bölümü sadrâzam tarafından padişahın bilgisine sunulan veyahut onun iznini almak için yazılan takrir ve telhislerdir. Bu belgelerin üzerinde padişahın el yazısıyla yazılmış " Benim vezirim ..." diye başlayan hatt-ı hümâyûnlar vardır (Örnek nu: 4).

نم و وزیر
د به دلتی علی بن علی
مرکز اصداد اربعی فضل اربعی
فیر کجاسنه و سازه ابلغه
د صر و ر حجه و حرد و ابلام
ابر تیضی حفصی حسن احمد اوزن

حفظتار ماده نیک نظام
نوفی کبیر ماسیامک
فضل و نیک و نیک
فکوری شطرا فضل ارضا

[illegible][illegible][illegible]

تاجا ساپان خطاها برادره ذکر اولی و هم اسودلی مضار دونه بودیم هم حایر شوی و از حق استعجاله بودیم علی اسم و اوله و دین علی اسم
 طرین مطول اودون کولیکه نله اعطایا طرین سیری مالی عکدره نله اعطایا دین بیکر لیه کوره و مدعه لره غیر ایدرک قاهره کوره اسم
 اوله مالی مذکوره نله اعطایا اعانت اولی و هم اسودلی مضار دونه بودیم هم حایر شوی و از حق استعجاله بودیم علی اسم و اوله و دین علی اسم
 طرین مطول اودون کولیکه نله اعطایا طرین سیری مالی عکدره نله اعطایا دین بیکر لیه کوره و مدعه لره غیر ایدرک قاهره کوره اسم
 اوله مالی مذکوره نله اعطایا اعانت اولی و هم اسودلی مضار دونه بودیم هم حایر شوی و از حق استعجاله بودیم علی اسم و اوله و دین علی اسم
 طرین مطول اودون کولیکه نله اعطایا طرین سیری مالی عکدره نله اعطایا دین بیکر لیه کوره و مدعه لره غیر ایدرک قاهره کوره اسم

۴
 بنوروزم
 خلیفه خدای مسخر با ناز سنی و سیار خنده
 دولت قهری رضای خدای و رضای صدم
 اورز معامله بنام بادشاه

شوکلو کراتلو هاتلو قدرتلو ولینغم اقدم
 شرفاقت صدر و اولون مبارک خطایونلری موجیه علی القضاء بکون سلمان فیضی اندی قولری کوزدر بلوب
 خدمت ریاسته تخصیص وحسن اندی قولری و فی نشا بنجیلو منصفه یقین و ایکیسته و فی خلعتلر
 البای اولنخله مایه روح عالم اولون ذات خلافت ایاق ظل الیه لیلینک و وام ایام عمر و شوکت و کمال
 صحت و عاقبتلری اوعیه سنه قیام و مبادرت اندرک امور مأموره رخی صدق و استقامتله رویتله
 عازم اولدقاری معلوم هایدیلری بوز لدره اروزمان شوکلو کراتلو هاتلو قدرتلو ولینغم اقدم با و شام
 حفرتلر کدر

بنام و بزم سلطانی خان خرد
 استنجمی و شمس و جماله جلال قضا
 باز به جو فایده استانی افغان
 نغمه نو و جلاله

بادشاهم

سزگلو کراملو مهابلو قدرنلو و طعنم اقدم
 قیم خاها سبق نهاملو بزم کرای خان طرقدن بوزن اقدیم واردا اولو تخریق ووم الجی جلال
 سلطین حکیمیه ناک جمله سنه نظار و حکمت ایمنی شامل بر قطع خراک کسان صدور بی اسناد عاقل
 امرتلف مذکور و بر شهن در کاد اولان محاذیر و ضاسب کور و صدور بر قطعه تقریره اوج
 اولدق درج و املا و جاب جاگیرین یازیم حق قائمه ناک مسوده سیده معافه نظر ره کاین
 ایلحق امجون مرفوع غلبه عیالری قندنی و تقریر مسوده مذکوره ساهلو افند و اعیلر نده
 اراق اولونق اولدق معلوم و دولتی بیوردقن امرتلف کراملو مهابلو قدرنلو و طعنم
 اقدم بادشاهم حیدر بیگ

B. BÂB-I ÂSAFÎ KALEMLERİ

XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren devletin bütün işleri Paşa Kapısı'na intikal etmiş ve Bâb-ı Âsafî ismi kullanılmaya başlamıştır. Reisülküttabın emrindeki Dîvân-ı Hümâyûn kalemleri (ki bunlar Dîvân, Tahvil ve Ruûs kalemleridir) ile Defterhâne-i Âmire Kalemî Bâb-ı Âsafî'ye nakledilmişler ve Bâb-ı Âsafî kalemleri olmuşlardır. Sadâret ile Saray arasında irtibatı temin eden ve reisülküttabın özel kalemî olan **Âmedî Kalemî**'nin teşekkülü bu dönemdedir. Âmedî Kalemî ile birlikte reisülküttaba bağlı olan kalem sayısı ve Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerinin sayısı dörde yükselmiştir. Yine bu dönemde, Sadâret kethudâsına bağlı **Kethudâ Kalemî** ile Sadâret mektupçusuna bağlı **Mektûbî Kalemî** teşekkül etmiştir.

XVIII. yüzyıldan önce mevcudiyeti bilinen ve Dîvân toplantılarında vazifeli olan Çavuşbaşılık, Büyük ve Küçük Tezkirecilik, Defterhâne-i Âmire Kalemî ile Vak'anüvislik; Bâb-ı Âsafî kalemleri arasındadır.

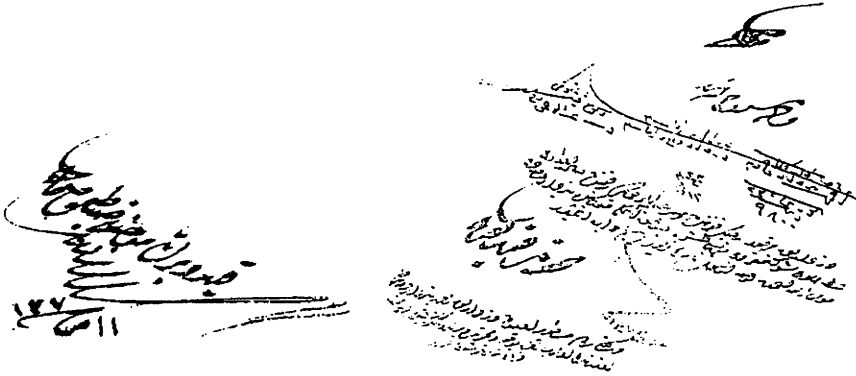
BÂB-I ÂSAFÎ BELGELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. Osmanlı Devleti'nde halk veya idare âmirlerinin Dîvân'a gönderdikleri arz, ilâm, takrir gibi vesikaların üzerinde genellikle "kayd ve beratı mûcibince zabtı için hüküm buyruldu", "Derkenarı mûcibince hüküm buyruldu", "Arzı mûcibince hüküm buyruldu", "Hilâf-ı şer'-i şerîf ve muğâyir-i kânûn ta'addî ve rencide olunmaya deyü hüküm buyruldu", "Ber-mûceb-i takrîr iktizâsına göre Dîvân-ı Hümâyûn'dan emr-i şerîf tahrir ve ıstâr ve Başmuhasebe'ye ilmühaberi i'tâ olunmak buyruldu", gibi hangi işlerin yapılacağını belirten emrin sağ alt kısmında veya sağ yan tarafında:

şeklinde işaret mevcut ise bu belgeler Bâb-ı Âsâfî kalemlerinden her hangi birine ait demektir. Bu işaret reisülküttabın işaretidir. Genellikle bu tip belgelerin üzerinde yukarıda yazılan emirler verilmeden önce "Defterhanesi görüle", "Tahvil kaydı görüle", "Verilen ahkâm derkenar ola" gibi belgelerin sağ üst tarafında ilgili dairelerden istenen bilgiler mevcuttur. Derkenar adı verilen bu bilgiler dairelerin kâtipleri tarafından yazılır ve daire âmiri kontrol ettikten sonra derkenar üzerine sahihdir ibaresini koyar.

2. Her hangi bir daire âmirine veya görevliye emirler yazılabilir. "İzzetlü çavuşbaşı ağa", "İzzetlü defter emîni" gibi ifadelerle başlayan bu yazılar, yapılacak iş açıklandıktan sonra "...deyü buyruldu" ibaresiyle bitirilir. Bu belgeler hitap edilen şahsın ilgili kalemine konur.

3. Dîvân'dan yazılan berat ve fermanlar konularına göre ilgili kaleme konur.

4. Üzerinde her hangi bir işlem yapılmayan, diğer bir deyişle buyrulduğu ve derkenarı olmayan ilâm, ilmühaber, mektup, takrir, arz ve sair belgeler konularına bakılarak ilgili kaleme halave edilir

1. Kethudâ Kalemi (A. SKT)

XVIII. yüzyıldan sonra resmî bir memuriyet olan Sadâret Kethudâlığı'nın emrinde olan kalemdir. Kalemin şefi Kethudâ kâtibidir. Maiyetinde (XVIII. yüzyıl sonlarında) 30 kâtip çalışırdı. Taşradan gelen resmî ve hususî bütün tahriratlar buraya gelir ve burada neticelendirilirdi. Sadrâzam Kethudâlığı'nın XVIII. yüzyılın sonlarına doğru önemi artmış ve reisülküttabın üstüne çıkarılmıştır.

Bâb-ı Âlî'de görülen devlet işlerine dair hâsıl olan resmî evrakın sirkülasyonunda kethudâ beyin önemli bir yeri vardı. Taşradan gelen yazılar önce onun elinden geçer ve mütalaası ile beraber sadrâzama takdim edilirdi. Bâb-ı Âlî'den çıkan kararlar mücibince, muhtelif dairelere gitmesi iktiza eden evrak, mahallerine Kethudâ Kalemi vasıtasıyla gönderilirdi.

Sadâret kethudâsının muamelâtındaki esas görevi ise sadrâzam tarafından yazılması uygun görülen emir ve yasaklara dair belgelerin hazırlanması ve yerlerine gönderilmesi ile gönderildikten sonra uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmektir. Uygulanmayan emir ve yasaklar olduğu takdirde sadrâzam emrini tekrarlayan kâime ve mektuplar yazardı.

Kethudâ beye gelen yazılara elkâb olarak umumiyetle "Ağâ-yı celîlü's-şân" ibaresi kullanılmaktadır. "Ağâ-yı âlişân " elkâbına da tesadüf edilmekle birlikte bu daha çok İstanbul ağası veya kapu kethudâları için kullanılmaktadır. Yine "kethudâ-yı mehd-i ulyâ", "zîver-efzâ-yı mesned-i kethudâ-yı hazret-i Sadâret-penâhî" ibareleri de kullanılmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren "Ağâ Efendi" tabiri ile anılmaya başlanmışlardır.

Kethudâ beyin emrinde, Kethudâ Kalemi'nin şefi olan kethudâ kâtibinden başka, kethudâ bey kaftancısı, kethudâ bey mehterleri, kethudâ bey karakulağı denilen mübaşir vardı.

Belgeler genel olarak: "Saadetlü, devletlü, mürüvvetlü, re'fetlü sultanım Ağâ-yı celîlü's-şân hazretleri" (Örnek nu: 1), "...ağâ-yı âlî-kadr hazretleri" tabiriyle başlamaktadır. Ayrıca seferde bulunan kethudâ beylerin Dîvân'da görevli olan vekillerine vesair kimselere gönderdikleri mektuplarda "Saadetlü, semâhatlü, mürüvvetlü karındaş-ı e'azzım sultanım paşa-yı celîlü's-şân hazretleri" (Örnek nu: 2, 3a-b), "...oğlum sultanım efendi hazretleri" (Örnek nu: 4) tabirleri kullanılmıştır.

[illegible]

بنام سعادت و مودت و مکرمت و قرین اشرف و غم سلطانم بابا جی
 حاله بوظرفلاری کیفیت احوالی شعر عاتق و صاحب وقت و کثیر
 المروت افندغی حضرتزیده برقطعه قایمه لودعا نامه تحریر
 و سعادت و سرعکریا حضرتزیدان ناقل خلوصنامه ناماری
 قولدرله صوب وزیرانه لرزیده ارسال اولدغی خاصه
 قایمه محضی ترقینه بادی المشران شاه الله تعالی
 لوی شرف الوصول اوتورن بر و غیرت کئی محضی الهام
 بناء کاغذ زینک ناخیزینه جواز کوسترملیوب ورود
 بولدغی کبی مخصوص برقولدرله دو قایمه به ارسال
 پورملری درونی مأمول و مستول دراهما
 وزیرانه لرزیده منون و محظوظ اولورز

۱۱۵۶ و ۱۱۵۷

Örnek 3b A. SKT

سلطان

حوٹو غنیو مرحتو ز کتم کرم علوی اقدم حضرت بیک
 آتو اب عرض حاجات اولاد نبی کجا دعایات کالات بظلمات مرید روی عویم مایه
 وجیم رفیم سید فنوب لازم وقت بند کلام فریمت عویم چاکرم اولاد
 اقام عرو و عویم دعوی بالقدوی والا صا اولاد اقام فلک فی سبدت عویم چاکرم
 وجود لازم الموجد لکه افات کونیه صی معود و عویم ایلوی نصر علی تالار لکه
 بنم غنی کازری وحت لاری اقدم سلطان حضرت صا لکته سید کاصفہ تکریم الموجد
 ویدر جانبد انشا سید مطوب حضرت جهاندار بی بورد اولاد جبر کرم لازم بی طوبیاز مرید
 مقدم و توفیر عویم حال بند کائن فرید کونیه و کرم اولاد طوبیاز قطعی فیما و مرید اصوب
 فاعود مرید سیر الموجد باله قدری و عویم جند و در فرشته بقدر صوب و اولاد مرید سیر الموجد
 اولاد بند کلام دزد لجا به علی ابرید الی سید قریب اطم زری میر سید سید قریب لک بر
 فیم اوزر نه فوین الی المفتح بر هفتہ مقداری احوال ملک سایه بالاتقان استخلاص بند لک
 الی المفتح طریب از قنور لکه اولاد بند کونیه فوین اقصا احوال بقایا طوبیاز لک بر هفتہ رفیم
 بر هفتہ حصو بر سیر الموجد صوب عویم سیر المفتح اختیای خیر جاب و مرید عویم کرم
 الی المفتح جاور خاصا بنو عویم کرم خیر اجتناب الی المفتح الی با به و حاله اولاد لک
 لطف کرم مختلف جنات و آلا من و عویم غنیو مرحتو ز کتم کرم اقدم سلطان حضرت بیک

دوقلو غیلولو عطلوقلو زاقولو افدم ^{سطلام} ^{حضرتین}
 حاکبای مرام بخشلرینه سرحدت و غبار غبہ اشبالدین
 زین دین رفیت قنوب و طیفه چاکر ایم اولت استزاده ایام
 عمر و دولت و ارتفاع قدر جاه منزلت لری دعوائی ادا سند ^{مجلس}
 عبدقدیم و خیر خواہ مستد بلری بودر که بنم عنینکاریم حضرت لری بود
 طرف دوقلرینه امین چوقدار بنی لری انما نامورینه عازم و راجی
 اولغین و کوردی قضا ی طرف دوقلرینه مفضل اولوب لکن ^{کوردی}
 قضا سند برجه النوب و التی دخی مکی اولدی بی معلوم دولت
 بیورینه و خطر موجود دخی دوزینوز لکری بنی مرفوقی رعایا بانک
 دمنده بولاندی تحصیل اولدی بی معلوم دوقلر اولوب بوکوردی مسطی قالو
 و مرقوم چوقدار بند کونقر بری معلوم دوقلر بیوریلوب بوبنده لریه مرفوقی
 اولدی دخی یازی کسبه ^{مجلس} لریقه اجناس و مرفوقی بریته دوقلر لری
 قدری انکش الله بری مرفوقی عاجز ایم رسین دست کرم بیورینه ^{مجلس}
 بوردی بوبنده لریه اوزر دوقلر نظر رحمت انار لرین بری بیوریلماق بایند
 امر و مروت لطف و احسان دوقلو غیلولو عطلوقلو زاقولو افدم ^{سطلام} ^{حضرتین}
^{مجلس} ^{مجلس}

بسمه تعالی

حالو آناه نهیه ^{مجلس} امنه کونک امینی
 دوقلو غیلولو عطلوقلو زاقولو افدم
 افدم سطلام حضرتین حاکبای
 دوقلرینه مرفوقی عاجز ایم

روح

لریه مرفوقی

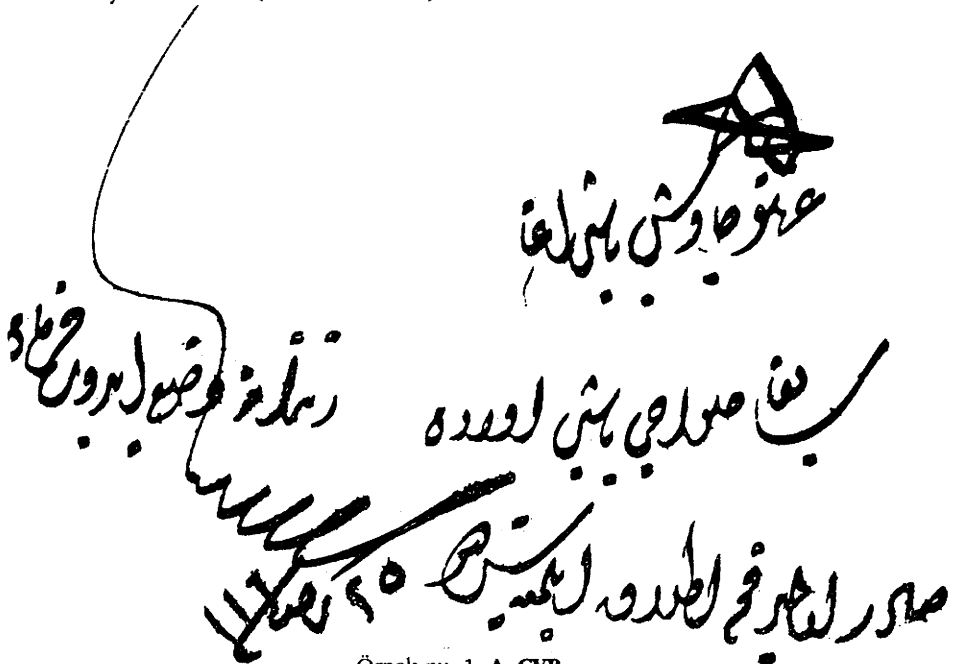
3. Çavuşbaşılık Kalemî (A. ÇVB)

Dîvân-ı Hümâyûn'un en eski vazifelerinden biri olan Çavuşbaşılık, XVIII. yüzyıldan sonra Hademe-i Bâb-ı Âsafî arasındadır. Çavuşbaşının kendi dairesi ve dairenin işlerini yürüten çavuşlar kâtibi adında yardımcısı ve onun emrinde çavuşlar vardı.

Çavuşbaşının asıl vazifesi Dîvân'dan çıkan hükümlerin uygulanması idi. Emrindeki çavuşlar vasıtasıyla merkezden çıkan emirleri vilâyet ve sancaklara tebliğ işlerini yürütürdü. Bundan başka halkın şikâyetlerini sunmaları esnasında onların bir düzen içinde bulunmalarını sağlamak, Dîvân'a kabul edilecek sefirlere refakat etmek, **Defterhane'yi mühürlemek**, azl olunan şeyhülislâmlara bunu tebliğ ve yeni tayin olunan şeyhülislâmları konağından alıp, alayla saraya götürmek de vazifeleri arasındaydı Dîvân'da hapis olunması, zindana konması, idam ve sürgüne gönderilmesi istenen şahısları çavuşbaşı, emrindeki çavuşlar vasıtasıyla getirip hapis ve idam ettirirdi. Hapis ve idamı istenen şahısların isimleri, çavuşbaşılık kaleminde, defterlere kaydedilmiştir.

Dîvân'dan çıkan emirleri vilâyet ve sancaklara götürecek çavuşlar için yol ve menzil hükümleri hazırlanır ve ellerine verilir. Bu hükümleri talep eden arzlar, Dîvân Kalemî'nin Yol ve Menzil bölümünde bulunmaktadır.

Belgeler "İzzetlü çavuşbaşı ağa" hitabıyla başlayan ve sadrâzam tarafından yazılan buyruklardır (Örnek nu: 1-2).

Handwritten Ottoman Turkish document fragment. The text is written in Rika script. At the top right, there is a star symbol. The text is arranged in several lines, with some words being larger and more prominent than others. The fragment is likely a part of a larger document, as indicated by the caption.

غنوجاوشی بایراغا
 طانم شوق و طیب و ذریعہ غنوجاوشی
 فاره قاش اوغلی قنوجی بایراغی
 آردیبا خوندہ و برو و بو و عدلی
 کونول و خوجاوشی بایراغی
 خط ہویہ و کھرو و صدر الہیہ
 می خوجاوشی بایراغی

بسمه تعالیٰ حاکم این عید
 جهان را یوسف تذکرین، اوی حاکم و سعادت آفرین
 نظام الحاکم عدلی و
 حاکم این عید

Örnek nu: 1b A. BKT

5. Vak'anüvislik Kalemi (A.VKM)

Resmî tarihçi anlamına gelen vak'anüvislik, XVIII. yüzyıldan itibaren Dîvân-ı Hümayûn'da bir memurluktur. Hademe-i Bâb-ı Âsafî'den değildir. Vak'anüvisler Dîvân toplantılarına katılmazlardı. Ancak özellikle memuriyetlere tayin evrakı ile neşriyatı yapılacak evrak kendilerine verilir ve kayıt edilmesi sağlanırdı. **Vak'anüvisler, devletin bütün vesikalarına vâkıf olamadıklarından dolayı, olaylar hakkında verdikleri malûmat fazla önemsenmezdi.**

XVIII. yüzyıldan önce vak'anüvislik diye bir memuriyet yoktu. Yalnız resmî olmamakla birlikte kendi zamanlarındaki olayları manzum olarak yazan şehnâme-nüvisler, vak'anüvisliğin öncesi olarak kabul edilmişlerdir.

Vak'anüvislik Kalemi'nde toplanan belgeler h.1066-1207/m. 1656-1792 tarihleri arasında tasnifi yapılan 15 belgeden biri, h. 1099 tarihindeki bir olayın "Hoca Tarihi"nden çıkarılarak yazılmasıyla meydana gelmiştir. Bir diğer belge h. 1145/m. 1732 tarihli olup, Patrona Halil isyanındaki olayları anlatır (Örnek nu: 1-2).

نظمی در این باب

دارالحداد استانبول قریب بربرده واقع نهر صقریه صباغی کوله و صباغی کولی از نیکو دریاسته جریان این در ملک مراد هادیون شاهانه
اولوب حدامکانش مید کویچون و در اعظم سالف الذکر سنات باشابه فرمان عایشان وارد اولفته اوزر زینه حوادر و منسد
وصویریلری اهل و قوف کینه لارسال اولندی و در یلوب جایجا تر ازور اور یلوب کور لورک کولی دوباده و نهر صقریه کول
ارتفاع اوزره بیلدریه جمعی منقذ الکلمه اولوب نهر صقریه دن کوله دکی خفا و نسی وزم اودن بر طغوز یله اتید
زرع و کولون دریایه دکی بکری کیلیک زراع برور بوزکودنات بربرده جایجا قورغوزلر ایندر یلوب کور دی طاغ و طاشا یلوب
اورمانان و دوز برلور و لجه خفا و نسی تقدیرجه صقریه نکه کوله و کولک از نیکو دریاسته جریان ایچ کینه شاه
و شیه مزبور قور کولانچ در یلبی دینک ایچ معروف اودن اعظم اورمانلک و سندن واقع اولشد دریایه جریان
محوه استانبول احضار زفیر اودن اودونک جکی بکری کله اودن بشاقچه اودن اودن غیری ترسانه عامه به بند
الیشدیوک ایچ نفق اودن مقدور در دریایه کوی عرض و محضریک طغان طغوز سخی شه بیع اولونک دکاب هادی
تخیس اولونک مباشرت اولفته اذن خافانی صادر اولفته یه مشایبه سنک یا شانک بشیرت و قاضیه سعادت
طرزین نازمه و کولک و ساز لوزنات نقایس ارسال اولوب سول مدتی اناطلی و زمان بکری کله و خرقه ایاندرن اودن
سیاه و زما ایچ کلوب زمان شریف مویجه خفه بشیرت ایندرنث مقداری یری خفا و نسی کله اودن سندن بقیلی
شادایه شان باشا شویه برانار عظیمه ضامی اولدور دیه رنک و صدورنک صورت حصص برادی محزدران یازوب
دکاب هادیون عرض و عدم اعتمادیه مقدم اولاد نسی خفا و نسی کلری انار یه اعتماد اولفته منع و ناخدا و نسی بایب خط هادیون
سعادت مقرون ولاد اولوب وجه شروح اوزره خفرون فراغت اولندی

الحمد لله

غزو سارنو موغزو و زلزله
 زلزله حضور غزو غزو
 در روضه مضربه چمنی و غروب و غروب و غروب
 لاله که با غزو سارنو موغزو و زلزله
 در زلف بوی خوشه مکتوب چمن چمنی
 دلوی هر یون و هر یون
 در زلف بوی خوشه مکتوب چمن چمنی
 دلوی هر یون و هر یون

Örnek nu: 1a A. RST

حاجه الشیخ بزرگ طرغنه و کرمین فوجی بنی بی السده غزو سارنو موغزو و زلزله
 غزو سارنو موغزو و زلزله

Örnek nu: 1b A. RST

Örnek nu: 3b A. RST

7. Defterhâne-i Âmir Kalemî (A. DFE)

Osmanlı Devleti'nde kanun üzere tahrir olunan arazilerin, timar, zeâmet ve hasların, köylerdeki ahâlinin miktarı ve tâbî oldukları vergilerin kayıtlarının tutulduğu yere Defterhane adı verilmiştir. Bu hususlarla ilgili yapılan şikâyetler Defterhane'den sorulurdu.

Defterhane, defter emini adı verilen bir âmir vasıtasıyla idare edilirdi. Fatih kanunnamesinde defterdar namzedi olarak gösterilen defter emini, XVIII. yüzyıla kadar nişancıya bağlı olarak; devlet işlerinin Paşa Kapısına intikal etmesinden sonra ise nişancıdan ayrılarak hizmet etmiştir. Defterhane'nin kâtip ve şâkirdlerini defter emini seçer ve Dîvân'a arzederdi.

Defterhane, icmâl, mufassal ve ruznâmçe olmak üzere üç bölümden mürekkepti.

a. İcmâl birimi, vilâyetlerin hudut taksimatını, toprağın mîrî, has, zeâmet veya timar olduğunu ve bunların bütün hasılâtını gösteren defterlerin tutulduğu kalemdir. Defter-i icmâl veya defter-i mücmel adı verilen bu defterlerde, her eyalet ve sancaktaki halk ve reâyânın mükellef oldukları vergilerin miktarı eyalet veya sancağa göre toplu olarak gösterilmektedir.

b. Mufassal birimi, efradın tasarrufunda bulunan araziye ait hüccet ve vesikaların kayıtlarının tutulduğu bölümdür. Mıntika tahrir memurları tarafından hazırlanan mufassal defterlere, kasaba veya köylerdeki efradın hangi vergi ile mükellef olduğu, vakfolunan yerlerin kimin tarafından vakfedildiği yazılırdı.

c. Ruznâmçe birimi, askerî timar ashabının ferağ ve intikal muamelelerine dair kayıtların tutulduğu bölümdür. Her hangi bir timar, zeâmet veya has tevcih edileceği zaman ilk önce bu kaleme müracaat olunurdu. Her gün tevcih edilen has, zeâmet ve timarların berat kayıtlarına ait ruznâmçe denilen defterler bu kaleme tutulurdu¹⁰.

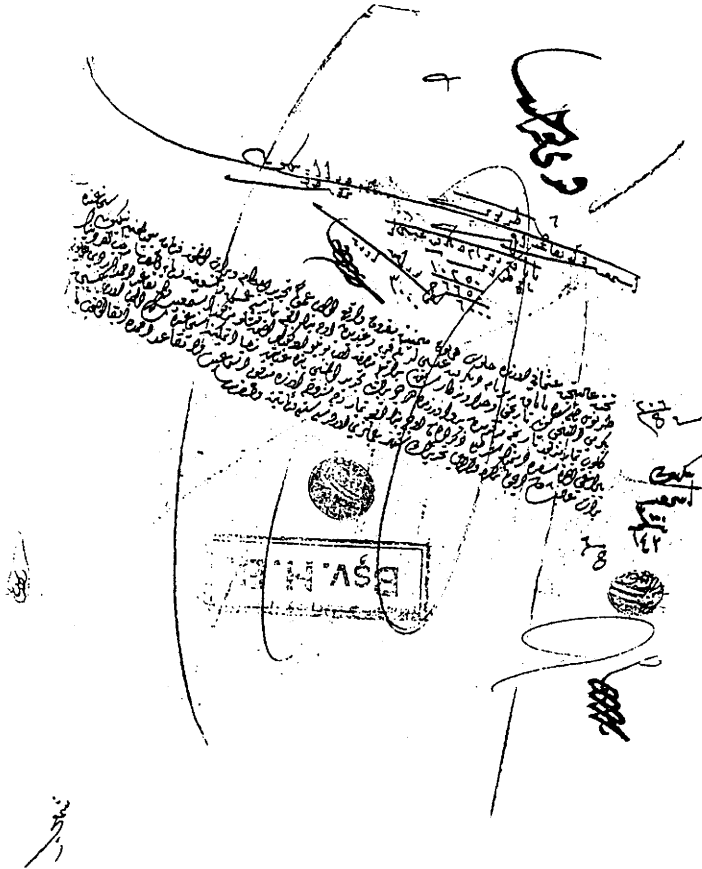
¹⁰ Askerî timar ashabının ferağ ve intikal muamelelerini ihtiva eden belgeler, Dîvân Kalemî Askerî Ruznâmçe bölümünde bulunmaktadır.

Defterhane'de, üç bölümde tutulan defterlerin haricinde mıntıka mıntıka tutulan has, zeâmet, timar, yaya, müselleme, yörük, akıncı, evlâd-ı fâtihân, zeâmetli-müteferrika, timar ve zeâmetli-çavuş, kâtip defterleri, timar yoklaması, voynuk, taycı ve cebelü gibi her biri bir başka teşkilâta ait defterler de vardır.

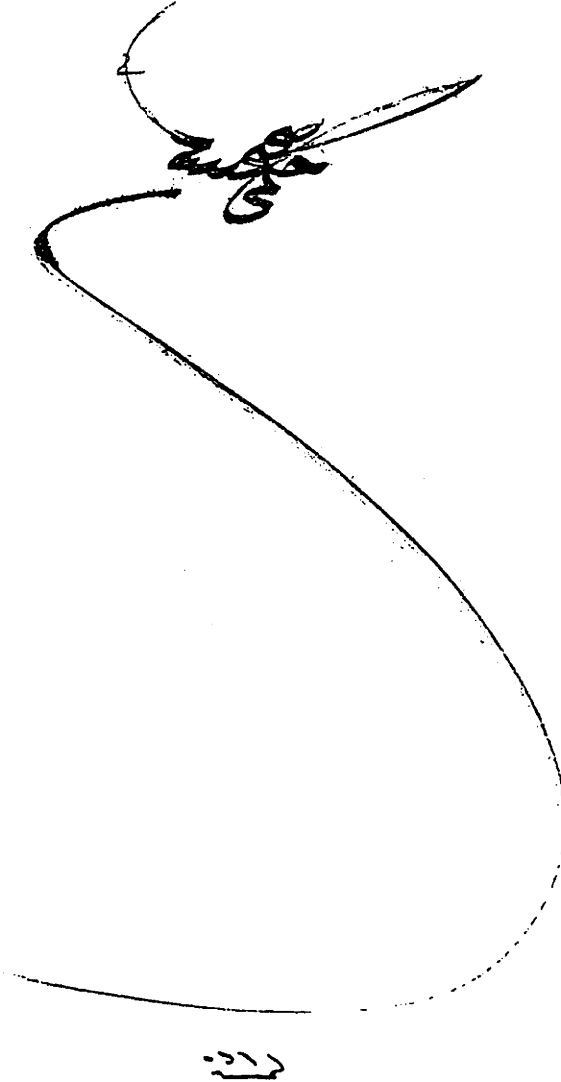
Her eyalete veya sancağa ait defterler iki nüsha olarak hazırlanır, birisi ait olduğu yere gönderilirdi. Eyalet veya sancaklarda zeâmetlere bakan defter kethudâsı ile timarlara bakan timar defterdanı bu defterler ile iş görürlerdi.

Belgelerinin bir bölümü timar, zeâmet ve hasların sahibinin değişmesinden dolayı veyahut başka bir sebeple yenilenen beratlar hususunda defterlere kaydedilmesi için gönderilen tezkirelerdir. Defterlere kaydolunan tezkirelerin üzerine "kaydolunmuştur" ibaresi yazılırdı (Örnek nu: 1a-b).

Ayrıca belgelerinin bir başka çeşidi de Dîvân'a gönderilen ve defter eminine havale edilen arzlardı (Örnek nu: 2a-b).

Örnek nu: 1a A. DFE

II. BÖLÜM
BÂB-I DEFTERÎ

II. BÖLÜM

BÂB-I DEFTERÎ

A. DEFTERDARLIK TEŞKİLÂTI, HAZİNELER VE MALİYE NEZÂRETİNİN KURULUŞU

I. DEFTERDARLIK TEŞKİLÂTI

Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilâtının ikinci ana birimi Bâb-ı Defterî'dir. Defterdarın dairesi olarak kurulan bu teşkilât, devletin hemen bütün malî işlemlerinin yürüldüğü yerdî. Bu büronun şefi durumunda olan defterdar ise padişahın malî konulardaki vekili durumunda idi. Bu günkü anlamıyla Maliye Bakanı olarak görev yapmaktaydı¹¹.

Defterdarlık tabirinin ortaya çıkışı bir hayli eskidir. Müslüman memleketlerde kullanılan "Müstevfîlik" tabiri sonraları İlhanlılar tarafından "Defterdar-ı Memâlik" şekline dönüştürülmüş ve Osmanlılar da bu tabiri kendilerine mal ederek maliye işlerinin muhtelif kısımlarıyla meşgul olan kişilere defterdar, baş defterdar, timar defterdarı, kenar defterdarı gibi isimler vermişlerdir¹².

Ancak bu ünvanın kesin olarak hangi tarihte kabul edildiğine ait açık bir malûmat olmamakla beraber XV. yüzyılın ilk yarısında mevcut olduğu, hatta XIV. yüzyılın sonlarına kadar da götürülmesinin mümkün olduğu söylenebilir¹³. Çünkü Osmanlı Devleti'nde ilk maliye teşkilâtı Çandarlı Kara Halil Efendi ve Kara Rüstem'in himmetleriyle I. Murat zamanında yapılmış, hududun genişlemesi, ihtiyaçların fazlalığı, muhtelif hizmetlere ihtiyaç hasıl olması¹⁴ bunda etkili olmuştur.

¹¹ Ahmet TABAKOĞLU, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 1985, s.40.

¹² M. Z. PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, c.1,s.412.

¹³ İ.H. UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Babriye Teşkilâtı*, TTK Yayınları, Ankara 1948, s. 325-326

¹⁴ a.g.e., s. 319.

Fatih kanunnamesinde defterdar, padişahın malının vekili ve sadrâzam da o malın nâzırı olarak tanımlanmıştı. Para hazineleriyle defterlerin bulunduğu defter hazinelerinin açılması icap ettikçe, bunlar yine aynı kanunnamenin hükümlerine göre defterdarın da bulunmasıyla açılır ve kapanırdı.

Önceleri bir defterdar varken, II. Bayezid döneminde memleketin genişlemesi üzerine, defterdar adedi ikiye çıkarılmıştır. **Rumeli Defterdarı** ve **Anadolu Defterdarı** adını alan bu iki defterdardan birincisine **Baş Defterdar**, ikincisine **Şıkk-ı Evvel Defterdarı** denmiştir. XVI. yüzyılın ortalarında İstanbul'daki mukâataalara bakmak üzere **Şıkk-ı Sâni Defterdarlığı** ünvanıyla yeni bir defterdarlık kurulunca merkezde üç defterdarlık oluşmuş oldu¹⁵. Yavuz Sultan Selim zamanında bu üç defterdarlığa bir yenisi eklendi. Merkezi Halep'te olan ve kısaca **Haleb Defterdarlığı** adı verilen bu defterdarlığın ömrü çok az olmuştur. Şıkk-ı evvel defterdarı tabiri önceleri Anadolu defterdarı için kullanılırken daha sonra baş defterdar, yani Rumeli defterdarı için kullanılmaya başlamış ve Anadolu defterdarına şıkk-ı sâni ünvanı verilmiştir.

Defterdarlar, kendilerine taallük eden malî işlerdeki şikâyetleri Defterdar Kapısı'nda düzenlenen divanda dinler ve lüzum hasıl olursa tuğralı ahkâm verirdi¹⁶.

XVI. yüzyılın sonlarında Halep'te bulunan Arap ve Acem Defterdarlığı kaldırılarak Diyarbakır, Erzurum, Halep, Şam, Trablusşam merkezlerinde **kenar defterdarlıkları** kurulmuştu. III. Murad döneminde Karaman ve Sivas'ın Anadolu Defterdarlığı'ndan ayrılmasıyla da iki kenar defterdarlığı daha kuruldu. Yine aynı dönemde Tuna havzası Rumeli Defterdarlığı'ndan ayrılarak merkezde yeni bir defterdarlık oluşturulduysa da III. Mehmed döneminde kaldırıldı¹⁷.

a. Başdefterdar

XVII. asrın ortalarına kadar defterdarlar kendi görev alanlarında bağımsız olarak çalışırken bu tarihten sonra baş defterdar (şıkk-ı evvel) bütün malî işlerin toplandığı merci oldu; diğer defterdarlar onun yardımcısı gibi değerlendirilmeye başlandı¹⁸. Bu tarihten sonra bütün malî hükümlerin arkasına **kuyruklu imza** koyma yetkisi başdefterdara verildi. Bundan başka defterdar Divân kararıyla malî tayinlere ait kuyruklu imzasıyla buyruldu yazar, fakat bunun üst tarafı sadrâzam tarafından buyrulduyla tasdik olunurdu.

¹⁵ a.g.e., s.327-328.

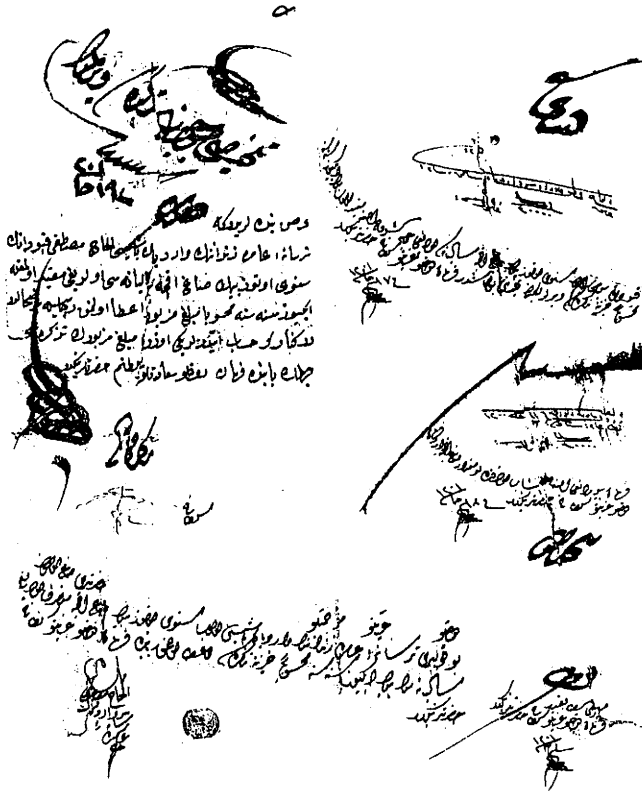
¹⁶ a.g.e., s. 327-328 krş. Ahmet TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s.41. ve M. SERTOĞLU, *Mubteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*, s.6.

¹⁷ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s. 329-332.

¹⁸ a.g.e., s.329-331,333.

Baş defterdarlığa tayin için XV. yüzyılın son yarısında mal defterdarları (Maliye Defterdarı), defter emini, şehremini ile üç yüz akçe alan kadılar tercih edilirken bir teveccüh olarak reisülküttab, defterdar olarak atanabilirdi. Daha sonra defterdar adedi çoğalınca başdefterdarlığa Anadolu defterdarlarının geçmesi kanun olmuştur. Fatih kanunnamesine göre XV. yüzyılın son yarısında başdefterdarların derecesi Rumeli beylerbeyi derecesinde addedilirdi. İcap ederse vezir rütbesi de verilebiliyordu¹⁹.

Özellikle XVII. yüzyıldan itibaren bütün malî işleri eline almış olan başdefterdar, her akşam hazine muamelelerine dair rapor alır; inceler ve haftada veya iki üç günde bir bu raporlar hakkında sadrâzama bilgi verirdi. Hazineden çıkan paralara ait tezkirelerin üzerinde defterdarın "pençesi" ve sadrâzamanın "sahh"ı ve "buyruldu"su bulunurdu²⁰ (Örnek nu: 1).

Örnek nu: 1

¹⁹ a.g.e., s. 331

²⁰ a.g.e., s.333

b. Defterdarlığın Yardımcı Personeli

Başdefterdarın hazine işleriyle ilgili beş yardımcısı bulunur:

1. Başbakı kulu: Devlet gelirlerinin ilk tahsil memuruydu. Defterdarlık'ta bir dairesi vardı ve emri altında bakı kulu adıyla görev yapan görevliler bulunmaktaydı. Bunlar borcunu ödemeyenleri hapsederek tahsilâtı gerçekleştirirdi. Bakâyâ defterleri denilen defterlere "bakı defterleri" ismi verilirdi.

2. Cizye başbakı kulu: Maliyenin ikinci icra memuruydu. Cizyeden veya iltizamdan dolayı borcu olanları takip ederdi.

3. Veznedarbaşı: Tahsilât ve ödemelere nezâret ederdi. Maiyetinde dört veznedar vardı. Görevleri paraları kontrol etmek, altın ve gümüşleri tartmak, icabında bu sikkeleri eritmekti.

4. Sergi nâzırı ve sergi halifesi: Hazinesinin gördüğü işlerin defterlerini tutarlardı. Veznedarbaşı, sergi nâzırı ve sergi halifesinin kadroları Ruznâmçe Kalemî'ndeydi²¹.

Büyük savaşlarda, görevli olarak genellikle başdefterdar (şikk-ı evvel), ordu defterdarı olarak cepheye gönderilirdi. Merkezde yeni birine görev verilirdi. Padişahın yanında hizmet eden bu defterdara "Rikâb-ı Hümâyûn Defterdarı" denilirdi. Ancak böyle sefer durumunda padişahın yanında başdefterdar kalacak olursa ona da "Rikâb-ı Hümâyûn Başdefterdarı" ünvanı verilirdi²².

II. HAZİNELER

Hazine-i Âmire'nin baş sorumlusu olan başdefterdara yardımcı olarak şikk-ı sâni ve şikk-ı sâlis defterdarlarının bulunduğu belirtilmişti. Ancak bu defterdarların görevleri XVIII. yüzyılın içerisinde iyice karışık hâle geldiği ve görevlerini fiilen ifa edemez oldukları için, bu görevler artık yaşlı bürokratların maaş almalarına imkân sağlayan birer kadro hâline dönüştürülmüşlerdir. h. 1207/m. 1793 yılında İrâd-ı Cedîd Hazinesi'nin kurulmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nde tekli hazine düzeni sona ererek çoklu hazine ve defterdarlık dönemine geçilmiş oldu. Kurulan yeni hazineler, uygulama alanına konan yeni politikaların gereği olarak ortaya çıkarıldı. Bu hazineler, müstakil bir defterdarın yönetimine verildi.

Kurulan ilk müstakil hazine **İrâd-ı Cedîd Hazinesi** olmuştu. III. Selim devrinde bunu **Tersane ve Zahire hazineleri** izlediler. Her birinin başına bir

²¹ a.g.e., s. 333-334; A. TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s. 41.

²² Yavuz CEZAR, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, s.115; M. SERTOĞLU, *Başvekkâlet Arşivi*, s.7.

defterdar getirilerek şikk-ı sâni ve şikk-ı sâlis ünvanları bunlar için kullanılmaya başlandı ve önemsiz bir ünvan olmaktan kurtarıldılar. Böylece III.Selim döneminde hazine ve defterdarlık sayısı dörde çıkmış oldu²³.

Bu bilgilere göre sıralanacak olursa:

1. Hazine-i Âmire	Başdefterdar
2. Îrâd-ı Cedîd Hazinesi	Şikk-ı Sâni Defterdarı
3. Tersâne-i Âmire Hazinesi	Şikk-ı Sâlis Defterdarı
4. Zahir Hazinesi	Şikk-ı Râbi Defterdarı

Oluşturulan bu defterdarlıklar yarım asırlık bir süre içersinde görev yapmış ve çok sık değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikleri takip edebilmek için kurulan hazinelerin de seyrini görmek gerekmektedir.

İslâm'da Beytül-mâlin karşılığı olan hazine, tasarrufu devlete ait olan toprakların şer'î ve örfî vergilerden, devlete ait mukâtaalardan, harpte elde edilen ganimetlerden, Osmanlı Devleti'ne vergi vermekle mükellef eyaletlerle devlete tâbi imaretlerin gelirlerinden, doğrudan doğruya devlete ait vergilerle mevkûfâtan ve Hıristiyan tebe'anın ödemekle mükellef bulundukları cizyeden hasıl olan gelirlerin toplanarak konduğu yerd²⁴.

Bu genel tariftten sonra, Osmanlılarda iç ve dış hazine olarak iki tür hazinenin mevcudiyeti görülmektedir.

a. İç Hazine (Hazine-i Enderûn, Hazine-i Hâssa): Padişahın şahsî hazinesiydi. Başlıca gelir kaynakları, bazı haslar, evkaf-ı selâtin avâid ve zevâidi (bazı sultan vakıflarının gelirleri), Yeniil Türkmenleri Mukâtaası gibi bazı mukâtaa gelirleri, Mısır irsâliyesi, Darbhane faizleri (Darbhane hakkı, ücret ve kârı), câize ve hediyeler, müsadereler sonunda elde edilen muhalledât gelirleri vs. idi. Giderleri ise harem aylıkları, çeşitli ihsanlar, bahşişler ve sadakalar, fitre, sürre hediyeleri vs. idi. Ayrıca Dış Hazine'nin gelir fazlası burada muhafaza edilirdi²⁵.

b. Dış Hazine (Hazine-i Âmire): Kayıtları Ruznâmçe Kalemi tarafından tutulan, yönetim sorumluluğu sadrâzam ve defterdarın üzerinde olan ve İç Hazine'den daha çok önem taşıyan hazine idi. Netice itibarıyla bu hazinenin gelir ve giderleri devletin bütçesini oluştururdu²⁶.

²³ Yavuz CEZAR, a.g.e., s.151-152; krş. UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s.333.

²⁴ Yavuz CEZAR, gös. yer.; krş. UZUNÇARŞILI, gös. yer.

²⁵ Midhat SERTOĞLU, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, 1986, s.147.

²⁶ a.g.e., s.35.

İhtiyaç zamanlarında ve başka imkân bulunmayınca, ödeme sıkıntısını gidermek ve bunalımı atlatmak gayesiyle İç Hazine'nin Dış Hazine'ye borç para verebileceğine yukarıda işaret edilmişti²⁷.

Defterdarlıkla ilgili açıklama yapılırken belirtildiği üzere, ordunun sefere çıkması durumunda cepheye giden defterdara Ordu Defterdarı, hazineye Ordu Hazinesi; merkezde kalan görevli defterdara Rikâb Defterdarı, hazineye de Rikâb Hazinesi adı verilmekteydi²⁸.

Klasik olarak Osmanlı maliyesinin işleyişi bu şekilde iken, devlet idaresindeki gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nu değişik malî zorluklarla karşılaştırmış ve bu klasik sistemde değişikliklerin doğmasına sebep olmuştur. Toprakları oldukça genişlemiş bir imparatorlukta, uzun süren savaşlar neticesinde malî zorluklarla karşılaşıldığı, savaşların gelir getirme yerine malî yapıyı zorlayan büyük finansman kaynaklarını tükettiği görülmüştür. Dolayısıyla, imparatorluğun önemli hazinesi olan Hazine-i Âmire bu masrafları karşılamada yetersiz görülmüştü. Bu durumdan kurtulmak için Darbhâne-i Âmire devreye sokularak soruna çare bulunmaya çalışılmıştır.

c. Darbhâne-i Âmire XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren net bir şekilde görünen söz konusu durumla, bu hazine ikinci bir devlet hazinesi hâline gelmiştir. Bu duruma hangi tarihte getirildiği tam olarak bilinmemekle beraber h. 1187/m. 1773-1774 yılından itibaren ihtiyat hazinesi olarak savaş giderlerinin finansmanı için devreye girdiği görülmektedir. Bu yıl Darbhane, kasasındaki mevcut paranın 1250 kesesini, sefer masraflarına harcamak üzere ayırmıştı. İlerdeki yıllarda bu yardım daha da artmıştı. Darbhane sermayesinden, bu giderlere tahsis olunan paralar "seferiye akçesi" diye adlandırılmaktaydı²⁹.

III. Selim tahta çıktığında Darbhane'nin yeniden güçlendirilmesi cihetine gidilmiş ve sefer masraflarının finansmanında kullanılması yönünde bazı gelişmeler sağlanmıştır.

Darbhane'de önemli fonların biriktirilebilmesi bazı mukâtaaların idaresinin buraya bağlanmasıyla sağlandı. Bu mukâtaalar, vakıf mukâtaalar olup özellikle "Haremeyn mukâataatı" ve "tevliyetleri"nin bu işteki rolü ön planda gelmekteydi³⁰.

²⁷ a.g.e., s.36.

²⁸ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.115.

²⁹ a.g.e., s.99.

³⁰ a.g.e., s.100.

Zaten 1766'dan beri Haremeyn mukâtaalarının tevliyetinin Darbhane tarafından yürütüldüğü anlaşılmakta olup Darbhane emini bu mukâtaaların idaresiyle birlikte Evkâf-ı Hümayûn kaymakamlığı görevini de üstlenmişti.

Bundan başka mâlikâne mukâtaalardan "cebelü bedeliyesi" gerektiği zaman mîrî mukâtaaların bedeli, Hazine-i Âmire'ye; Haremeyn mukâtaalarının ise Darbhane'ye giderdi. Darbhane'nin gelirleri, sadece Haremeyn mukâtaalarıyla kalmamış, mîrî mukâtaalardan bazıları da Darbhanece zaptedilmişti. Ancak, bu mukâtaaların malları Hazine-i Âmire'ye gönderilir, muacceleleri Darbhane'ye ait olurdu. Para darbı işlemlerinden hâsıl olan gelirlerden başka, müsaderelerden oluşan gelirler de yine Darbhane'ye aktarılarak imkânları genişletilmişti³¹.

Yukarıda belirtildiği gibi ağır savaş masraflarının finansmanı, artık Hazine-i Âmire'nin kaldıramayacağı bir durum hâlini almıştı. Bu iş için Darbhane yeni imkânlarla genişletilmiş, bu arada bozulan malî sistemin de ıslâhı düşünülmüştü. Bu amaçla ilk defa Osmanlı İmparatorluğu'nda çoklu hazine sistemi yürürlüğe konarak kurulan Nizâm-ı Cedîd askerlerinin ihtiyacını temin ve seferlere ihtiyatı bir para sağlamak için 1 Mart 1793 (19 Receb 1207) yılında bir kanunname ile Îrâd-ı Cedîd Hazinesi ve Defterdarlığı kuruldu³².

d. Îrâd-ı Cedîd Hazinesi: Yeni bir malî politikanın ürünü olan ve şikk-ı sâni defterdarının idaresinde bulunan bu hazine, temelde mâlikâne ve esham sistemine son vermeyi ve timar sistemini ıslâhı amaçlıyordu. Bunları gerçekleştirebilmek için bazı vergilere zam yapılması ve yeni vergilerin ihdâsı da yeni politikanın bir parçasıydı. Buna bağlı olarak çıkarılan kanunnameyle Darbhanece idare olunan bazı mukâtaa ve timarlarla Hazine-i Âmirece idare edilen bazı mukâtaaların, başta pembe (pamuk) idaresi yıllık faizi olmak üzere, belirli oranların üstündeki mukâtaaların mahlûliyeti halinde zabtı, mahlûl olacak eshamın zabtı vs. bu hazinenin görevleri arasında olmaktadır.

Îrâd-ı Cedîd Hazinesi'nin âmirine kısaca "Îrâd-ı Cedîd Defterdarı" denirdi. Ancak bu hazinenin kuruluşuyla birlikte "Talimli Asker Nezâreti" ile yeni hazinenin defterdarlık görevi aynı kişi uhdesinde birleştiği için Îrâd-ı Cedîd defterdarı aynı zamanda "Talimli Asker Nâzırı" da idi ve bu sebeple ona Îrâd-ı Cedîd Nâzırı dendiği de oluyordu. Öte yandan önemsiz bir görev olan şikk-ı sâni defterdarlığı da bir düzene kavuşmuştu. Böylece resmen şu biçimde anılması gereken bir görev ortaya çıkmış oldu: "Talimli Asker Nâzırı ve Şikk-ı Sâni ve Îrâd-ı Cedîd Defterdarı"³³.

³¹ a.g.e., s.102-103.

³² a.g.e., s.156; PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.2, s.79.

³³ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.158; krş. SERTOĞLU, *Tarih Lüğati*, s.163.

Îrâd-ı Cedîd Defterdarı idarî işlerinde tamamen serbest idi. Başdefterdar bu hazineyi yalnızca kollamakla görevliydi. Gelir-gider hesabı yapıldıktan sonra elde edilen gelir fazlası Darbhane'de tahsis edilen bir yere konacak ve buranın kapısı Îrâd-ı Cedîd Defterdarı, Başdefterdar ve Darbhane Nâzırınca müştereken mühürlenecekti. Bu şekilde sağlanan paralar her hangi bir sefer durumunda emre hazır olacağı için devlet para derdine düşmeyecekti³⁴.

Îrâd-ı Cedîd Hazinesi ile Nizâm-ı Cedîd askerî teşkilâtını kuran III. Selim, Kabakçı Mustafa isyanı sonucunda 1807/1222'de tahttan indirilince bu iki kuruluş da lağvedildi.

Bu hazinenin lağvıyla malî imkânları daha da artan Darbhane'nin bu ara dönemin en önemli malî kurumu hâline geldiği anlaşılmaktadır. Bu kaynaklarla hem Hazine-i Âmile hem de Tersane Hazinesi'nin desteklenmesi yoluna gidilmiştir³⁵.

e. Zahire Hazinesi: III. Selim'in saltanatıyla birlikte çoklu hazineler döneminin de başladığı daha önce belirtilmişti. Bunlardan birisi de Zahire Hazinesi'dir. Bu hazine h. 1210/m. 1795 yılında kurularak çeşitli değişikliklere rağmen Tanzimat'a kadar devam etmiştir³⁶.

Bu hazine, İstanbul'un iâşe sorununa bir çözüm getirmek amacıyla kurulmuştu. Ortaya çıkan kıtlıkları aşabilmek için üretimden tüketim aşamasına kadar, iâşe zinciri üzerindeki çeşitli konuları, yeni bir düzenlemeye tâbi tutmak gerekmiştir³⁷. İşte bu düzenlemelere paralel olarak çıkarılan nizamname ile Zahire Hazinesi ve Defterdarlığı kurulmuştu. Bu hazinenin defterdarına Îrâd-ı Cedîd Hazinesi'nin defterdarından sonra "şikk-ı sâlis"lik rütbesi verilmişti. Ancak h. 1220/m. 1805 tarihinde Tersâne-i Âmile Hazinesi kurulunca, bu hazinenin defterdarı Şikk-ı Râbî' Defterdarı ve Zahire Nâzırı olarak belirlendi³⁸.

Zahire Hazinesi kurulana kadar İstanbul'da bir türlü çözümlenemeyen bir ekmek sorunu vardı. Hem yeterli tahıl gelmiyor hem de gelenlerin kalitesi iyi değildi. Tüketiciyi korumaya yönelik narh uygulaması üretici ve tüccarı, serbest fiyatlar ise halkı rahatsız ediyordu³⁹. İşte bu meseleleri çözebilmek amacıyla döner sermaye mahiyetinde kurulması düşünülen bu hazine için önce nâzır tayin edilmiş ve nizamnamenin yayınından iki yıl sonra gerçek anlamda faaliyete geçilebilmiştir.

³⁴ CEZAR, a.g.e., s.158; krş. Pakalın, c.2, s.79-80.

³⁵ a.g.e., s.236.

³⁶ CEZAR, "Zahire Hazinesi", *Toplum Bilim Dergisi*, s.111.

³⁷ a.g.m., s.111;

³⁸ a.g.m., s.111; CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.212.

³⁹ a.g.m., s.114.

Ayrı bu hazine kurulmadan önce, nâzırın sınırlı sorumluluğu ve yetkisi altında "zahire akçesi" diye adlandırılan fon oluşturulmuştu. Bu fon Darbhâne-i Âmire tarafından sağlanmıştı⁴⁰.

h. 1210/m. 1795 yılında çıkan nizamname ile bu fon Zahire Hazinesi'ne dönüştürülerek, bu paranın işletilmesi sonucu dışarıdan yardım görmeden kendi imkânlarıyla kâr edip sermayesini artırabileceği bile düşünülmüştü. Ancak daha sonra İrâd-ı Cedîd Hazinesi'nden bu hazineye aktarma yapıldığı görülmektedir⁴¹.

Bu şekilde çalışan Zahire Hazinesi ancak on iki yıl devam etmiş, h. 1222/m. 1807 yılında yürürlükteki hububat nizamına son verilmiş ve eski sisteme dönülmüştür. Burada geriye dönüş Nizâm-ı Cedîd hareketinin ilgisiyle aynı özellikleri taşımaktadır. Zahire Hazinesi ortadan kalkmış ve ilgili memurların kadro ve maaşları lağvedilerek Zahire Hazinesi'nin hesapları Hazîne-i Âmire'ye devredilmiştir⁴².

Bu ilgâ meselesine rağmen h. 1222/m. 1807 yılından sonra da (1807-1839) varlığını devam ettirmiştir. Fakat hazinenin işleyiş ve statüsünde önemli değişiklikler meydana geldiği de bir gerçektir⁴³.

h. 1241/m. 1828 yılından itibaren ise Zahire Hazinesi'nin, şehrin bütün iaşesini organize eder durumdan çıkarılarak askerin ekmek ve arpa tayinatının tedariki ile sınırlandığı görülmekte, elde ettiği kârı da Mukâtaât Hazinesi'ne aktardığı anlaşılmaktadır⁴⁴. 12 Ağustos 1839 tarihinde ise hesapları Ticaret Hazinesi'ne aktarılmış, kısa bir süre sonra da ayrı bir kararla Hazine-i Celîle-i Mâliye bünyesine alınmıştır⁴⁵.

f. Tersâne-i Âmire Hazinesi: Çoklu hazineler döneminde kurulanlardan birisi de Tersâne-i Âmire Hazinesi'dir. Bu hazine 26 Zîlhicce 1220/6 Şubat 1805 tarihli özel bir kanunname ile kurulmuştur⁴⁶.

Bu hazinenin kuruluş amacı, Tersâne-i Âmire ve Donanmaya Hazine-i Âmirece tahsis olunagelen gelirlerin müstakil olarak ve daha iyi idaresi ve bu alandaki giderlerin müzmin bir dert olmaktan kurtarılmasıydı. Tabii bunun uzun vadede hedeflediği amaç ise Osmanlı Devleti'nin denizlerde yeniden söz sahibi olabilmesiydi. Böylece, kuruluş amacının dışında Tersane masraflarına katılmak

⁴⁰ a.g.m., s. 122.

⁴¹ a.g.m., s. 125.

⁴² a.g.m., s. 128.

⁴³ a.g.m., s. 130.

⁴⁴ a.g.m., s. 131.

⁴⁵ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.290.

⁴⁶ a.g.e., s.213.

zorunda bırakılan İrâd-ı Cedîd Hazinesi de bu hazinenin kuruluşuyla o yükten kurtulmuş oluyordu⁴⁷.

Bu hazinenin kuruluşuyla, Zahirî Hazinesi'nin defterdarına verilmiş olan defterdar-ı şıkk-ı sâlislik ünvanı bu hazineye verilerek, tam adı Şıkk-ı Sâlis ve Tersâne-i Âmire Defterdarı ve Umûr-ı Bahriye Nâzırı biçiminde belirlenerek rütbece "Kaptan Paşa"lara eşit birisinin olmasına itina gösterilmiş ve kaptan paşaların Tersane işlerine yersiz müdahaleleri'nin önlenmesi amaçlanmış⁴⁸.

Tersane Hazinesi'nin günlük işleri "Tersane Kethudâsı"ınca yürütülmüş, hesap ve büro işleri için çeşitli personel kadroları ihdas olunmuştu. Bunlardan "Sergi Kâtibi" hazinenin gelir-gider hesaplarını tutmak, yıl sonu bütçelerini hazırlamakla; "Zimmet Kâtibi" kontrolle; "Mübaşirler" ve "Nâzır Kesedarı" ise hazine gelirlerinin tahsiliyle ilgili yazışmaları yapmakla görevliydi. Bu öz personelin dışında bir de Başmuhasebe Kalemî'nde bir "Tersane Kâtibi" bulunacaktı. Buna ilâve olarak Kalyonlar Kâtibi yerine bu hazineye bağlı olarak "Kalyonlar Mevâcibi Kâtibi" ünvanıyla bir memurluk daha oluşturulmuştur⁴⁹.

Bu hazine gelir kaynağı olarak, cizye, avârız ve mukâtaât-ı mîriyye malları, İrâd-ı Cedîd Hazinesi'nden devredilen kalemler, Derya Kalemî zeâmet ile timarları ve kalyoncu bedeliyeleri tahsis olunmuş, buna karşılık da başta kalyonlar mevâcibiyle gedikli personel olmak üzere ödenen maaşlar ve gemi donanımı, onarımıyla yapımı ve Tersane'ye gerekli malzemelerin alınması giderleri olarak belirlenmiştir⁵⁰.

İrâd-ı Cedîd Hazinesi anlatılırken temas edildiği gibi, bu hazinenin de zabt ettiği mukâtaalar ve esham için Hazine-i Âmire veya Darbhâne-i Âmire'ye bazı ödemeler yapma yükümlülükleri vardı.

Tersane Hazinesi kurulduğu yıldan h. 1220/m. 1805 yılına kadarki masraflarını kendisine tahsis edilen gelirlerle finanse edebiliyor, hatta Hazine-i Âmire'ye mevâcib ödeyebilip ve diğer bazı yerlere borç verebilirken h. 1236/m. 1821 tarihinden sonraki yıllarda durum tersine dönerek açıklarını Darbhane "iâneleri" ile kapatmaya başlamıştı. Bunda en büyük âmil ise gelirlerinin zamanında tahsil edilemeyişi ve fiyat artışlarıyla bir sonraki yıl harcamalarının garantiye alınması düşüncesi idi⁵¹.

⁴⁷ CEZAR, "Tersane Hazinesi" *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Ömer Lütfi Barkan'a Armağan, s.426; UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilatı*, s.426.

⁴⁸ UZUNÇARŞILI, a.g.e., 429.

⁴⁹ CEZAR, a.g.e., s.214.

⁵⁰ a.g.e., s.214-215; ayrıca Y. CEZAR tarafından yayınlanan *Tersane Hazinesi Nizamnamesi*'nin ilgili bölümü (Ö.L.Barkan'a Armağan, s.365).

⁵¹ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.231-232.

Donanamanın takviyesi için oluşturulan bu hazine, II.Mahmud döneminde önemli bazı değişikliklere uğramış ancak o zaman ortadan kalkmış değildi. Ne var ki Tersane Hazinesi ile ilgili ayrı hesapara hâlâ rastlanmakla birlikte, artık müstakil bir Tersane Hazinesi Defterdarlığı geride kalmış gözüküyordu. Özellikle Mansûre Hazinesi oluşturulduktan sonra Tersane Hazinesi bu kuruma bağımlı hâle girmiş ve gelirlerinin bir kısmını tahsisat adı altında bu hazineden almaya başlamıştı. Tanzimat'la birlikte Maliye Hazinesi ortaya çıkınca Tersane masraflarının önemli bir kısmını bu hazine üstlenmişti⁵².

g. Mukâtaât Hazinesi: Kuruluşu hakkında ortaya kesin bir tarih koymak pek mümkün değildir. Zira, belgeler ve olaylar incelendiğinde, resmen bir kuruluş olayının olmadığı, "Mukâtaât Hazinesi" deyiminin kendiliğinden ortaya çıkıp yerleştiği anlaşılmaktadır. Bu isme sebebiyet veren olay ise Asâkir-i Mansûre masraflarının finansmanı için Darbhane'den tahsis edilen mukâtaalar olmalıdır. Ancak, Darbhane'den kopuş sırasında "Mukâtaât Hazinesi" ile ilgili her hangi bir yasal düzenleme yapılmamıştı. Dolayısıyla o sıralar, bağımsız ve ayrı bir Mukâtaât Hazinesi ortaya çıkmamış ve Darbhane'den ayrılan kaynaklar Hazine-i Âmire'ye bağlanarak Başdefterdarın emrine verilmişti. Ancak, ayrıca Asâkir Nâzırı da bu gelirleri gözetmekle sorumlu tutulmuştu. Nâzırın bu malî görevinin ileride özel ve ayrı bir defterdarlık niteliğine kavuşturulması da düşünülmüştü⁵³.

Defterdarın, Hazine-i Âmire'ye ait işlerin yanı sıra bir de Mukâtaât Hazinesi ile ilgili konuların üstesinden gelmesi giderek zorlaşıyordu. Bu durum göz önüne alınarak 6 Receb 1242/3 Şubat 1827 yılında Mukâtaât Nezâreti adlı yeni bir görev ihdas olundu ve Asâkir-i Mansûre'ye tahsis olunmuş olan tüm gelirlerin yönetimi bu nâzıra verildi⁵⁴.

Asâkir-i Mansûre Ordusu büyüdükçe, masrafları için de yeni kaynaklar gerekiyor ve bunların idaresi de Mukâtaât Hazinesi'ne veriliyordu. Hazinenin büyümesi ve işlerin artması karşısında Mukâtaât Nâzırı'nın tek başına bu işe yetişemeyeceği düşünülerek bir de Mesârifât Nâzırlığı kurulmuş ve Cemaziyelâhîr 1245/ Aralık 1829 da bu kurum Mukâtaât Nâzırlığı ve Mesârifât Nâzırlığı diye birbiriyle bağlantılı iki kısma ayrılmış oluyordu⁵⁵.

Böylece Mukâtaât Nâzırı, Mukâtaât Hazinesi'ne tahsis edilen mukâtaaları idare ve gelirlerini tahsil, uygun biçimde iltizama verme, hazine gelirlerinden bakâyâ kalanları tahsil, ihtisap, tahmis-i kahve ve damga gibi resimlerin verimli

⁵² a.g.e., s.290-291.

⁵³ a.g.e., s. 252-253.

⁵⁴ a.g.e., s.254.

⁵⁵ a.g.e., s.256.

tahsilini temin ile zapt olunan mukâtaa ve eshamların "mal"larını Mîrî Hazineye ödemekle görevlendirilmiş; Mesârifât Nâzırı ise tüm Nizam Askerlerinin giyim-kuşam, yiyecek-içeceklerini sağlamak, subayların maaşlarını ödemek, bunlar için gerekli satın almaları yapmak, satın aldığı erzakı depolamak ve bu erzak ile malzemeleri askerî birliklere ocak nâzırları vasıtasıyla dağıtmak görevini yüklemişti⁵⁶.

Mukâtaât Hazinesi ile ilgili işlerin iki ayrı nâzıra verilmesi bunların yakın işbirliği içinde olmasını gerektiriyordu. Bunun için Başmuhasebe Kalemi'nden getirilen iki memura bazı personel de ilâve edilerek Mukâtaât Nâzırının emrine verilerek büro personeli oluşturulmuştu⁵⁷.

h. Asâkir-i Mansûre Hazinesi: 25 Rebiülevvel 1250/ 1 Ağustos 1834 tarihinde Mukâtaât Nezâreti Defterdarlığına dönüştürülerek Mukâtaât Hazinesi yerine "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Hazinesi Defterdarı" deyiminin kullanılacağı ilân olundu. Böylece defterdar ünvanına kavuşan dönemin Mukâtaât Nâzırı Nafiz Efendi artık Başdefterdar gibi müstakil buyruldu yazmak yetkisine sahip olmuştu. Mesârifât Nâzırının da âmiri durumuna gelmişti⁵⁸.

Bu hazinenin kurulmasıyla birlikte Mukâtaât Hazinesi teriminin de kullanılmaya devam ettiği görülmekteydi.

Rebiülevvel 1250/ Ağustos 1834'de Mansûre Hazinesi özel bir defterdarlığa verilince, o güne kadar Başmuhasebe'de yürütülen hazine hesap ve işlemleri 3 Cemaziyevvel 1252/ Eylül 1836 tarihinde çıkan bir emirle müstakil Mansûre Mümeyyizliği kurularak bu hazinenin hesap ve işleri Başmuhasebe'den ayrı olarak görülmeye başlandı. Bu mümeyyizlik marifetiyle on iki ayrı defter tutulmaktaydı⁵⁹.

Bu hazinenin bir kolu olarak redif birliklerinin masraflarını karşılamak üzere h. 1250/m. 1834 yılında Redif-i Mansûre Hazinesi kurulmuştur ve bu hazine için ayrı hesaplar tutulmuştur⁶⁰.

Mansûre Hazinesi'nin müstakil statüsü 3,5 yıl sürmüş, bu süre sonunda Defterdarlık lağvedilmiştir⁶¹.

1. Darbhâne-i Âmire ile Hazine-i Âmire'nin Birleştirilmesi: Cemaziyelâhir 1251/ Eylül-Ekim 1835 (Hazine-i Âmire ile Darbhâne-i Âmire

⁵⁶ a.g.e., s. 258-259.

⁵⁷ a.g.e., s. 259.

⁵⁸ a.g.e., s. 260.

⁵⁹ Maliyeden Müdevver Defterler, 8151, s.6-7; krş. Cezar, *Osmanlı Maliyesi* s.261.

⁶⁰ Cezar, a.g.e., s. 277.

⁶¹ a.g.e., s. 262.

birleştirilerek Şıkk-ı Evvel Defterdarlığı (buna bağlı olarak Şıkk-ı Sâni ve Sâlis defterdarlıkları da) lağvedildi. Tabii olarak Darbhane Nâzırlığı da ortadan kalkmış oldu. Bu birleşim neticesinde yeni bir müessese olarak Darbhâne-i Âmire Defterdarlığı kuruldu. Bu birleşmede esas âmil Hazine-i Âmire'nin düzeninin bozulmuş olması ve ianesiz ayakta duramaz hâle gelmesiydi. Darbhane'den yapılan bu yardımlar da Hazine-i Âmire'yi kurtarmaya yetmiyordu. Bu yüzden yapılan durum değerlendirmesi üzerine Hazine-i Âmire'nin mîrî sıfatı kaldırıldı ve işlerin daha rahat yürümesi için söz konusu birleşme tahakkuk ettirildi.

Darbhane ile Hazine-i Âmire'nin birleşmesi yaklaşık 2,5 yıl sürdükten sonra Maliye Nezâreti'nin kurulmasıyla sona erdi⁶².

III. MALİYE NEZÂRETİ'NİN KURULUŞU

Darbhane'den ayrılan Hazine-i Âmire, bu defa da Mansûre Hazinesi ile birleştirilerek Defterdarlık tabirinin kullanılmasına da son verildi ve Maliye Nâzırlığı ihdas edildi. Nâzır, hazâin-i şâhânenin cümlesine nezâret etmekle görevlendirildi. Vezirlik rütbesine yükseltildi. Bu birleşme ve neticede Maliye Nezâreti'nin kurulmasıyla, Asâkir-i Mansûre Defterdarlığı da lağvedildi⁶³.

23 Rebiülevvel 1256/ 1840 tarihinde de Hazine-i Âmire, Hazine-i Mansûre ve Hazine-i Redif'in ilgâlarıyla bütün vâridat ve masrafların Maliye Hazine-i Celilesi'nde toplanması kararlaştırıldı⁶⁴. Böylece Îrâd-ı Cedîd Hazinesi ile başlayan çoklu hazineler dönemi sona ererek tek hazine-tek bütçe devri başlamış oldu.

Hazine-i Celile-i Maliye'nin oluşturulmasından sonra, Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi ve Ticaret Hazinesi gibi özel amaçlı kurumların hesapları da yeni hazinenin ilgi ve denetimi altındaydı. Böylece eski hazineler âdeta birer katma bütçeli kurumlar hâline dönüştürülmüş oldu ve merkezî hazinenin bünyesine katıldı⁶⁵.

Özetlenecek olursa;

Klasik dönemde Rumeli ve Anadolu defterdarlıklarıyla başlayıp Tanzimatla Maliye Nezâreti'ne dönüşen Defterdarlık kurumu, malî işlerin idare edildiği yer olmuştur. h. 1208/m. 1793 yılına kadar temel olarak Hazine-i Âmire'nin yöneticisi olan defterdarlar, şıkk-ı sâni ve şıkk-ı sâlis tabir edilen yardımcıları

⁶² a.g.e., s. 263-264.

⁶³ a.g.e., s. 264-265.

⁶⁴ a.g.e., s. 290.

⁶⁵ a.g.e., s. 291.

sahip idi. Bu tarihten sonra maliyede görülen yeniden yapılanma doğrultusunda, kurulan yeni ve müstakil hazinelerin başına aynı ünvanlarla bağımsız defterdarlar getirilmiştir. Çok sık aralıklarla değişiklikler olmuşsa da bu çok defterdar ve çok hazine uygulaması Tanzimat'a kadar sürmüş ve Tanzimat'la başlayan merkezîleşme uygulamaları doğrultusunda merkezî yönetim (Maliye Nezâreti) ve merkezî hazine (Hazine-i Celîle-i Maliye) esası getirilmiştir.

B. BÂB-I DEFTERÎ VE KALEMLERİ

Defterdarlıkla ilgili genel bilgi verilirken de temas edildiği üzere XVII. yüzyıla kadar malî teşkilâtta, müstakil olarak görev yapan başdefterdar, Anadolu defterdarı ve şıkk-ı sâni defterdarı mevcuttu. Yine aynı tarihe kadar bu defterdarlıkların bünyesinde çeşitli kalemler oluşturulmuştu. XVII. yüzyılda Başdefterdarın önemi arttığı, diğer defterdarların isim olarak varlıklarını sürdürdüğü görülmektedir. Bu dönemde maliye teşkilâtında da yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve daha merkezî bir teşkilât kurulmuştur. Maliye kalemlerini, gelir ve gider kalemleri olarak iki ana başlıkta toplamak mümkün değildir. Çünkü, bazı gelir kalemlerinin harcamaları olduğu gibi bazı gider kalemlerinin de gelirleri bulunmaktadır. Yine, bazı kalemlerin yazışmalara ait işlerle görevlendirildiği ve gelir-giderlerinin olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmayla, XVII. yüzyıldan önce ve sonra teşekkül ettirilen kalemler diye bir ayırıma gidilmeyip zaman içerisinde, şartlara göre ihdas edilen ve lağvedilen kalemler alfabetik sıraya göre anlatılmıştır.

1. ANADOLU MUHASEBESİ KALEMİ (D. AMH)

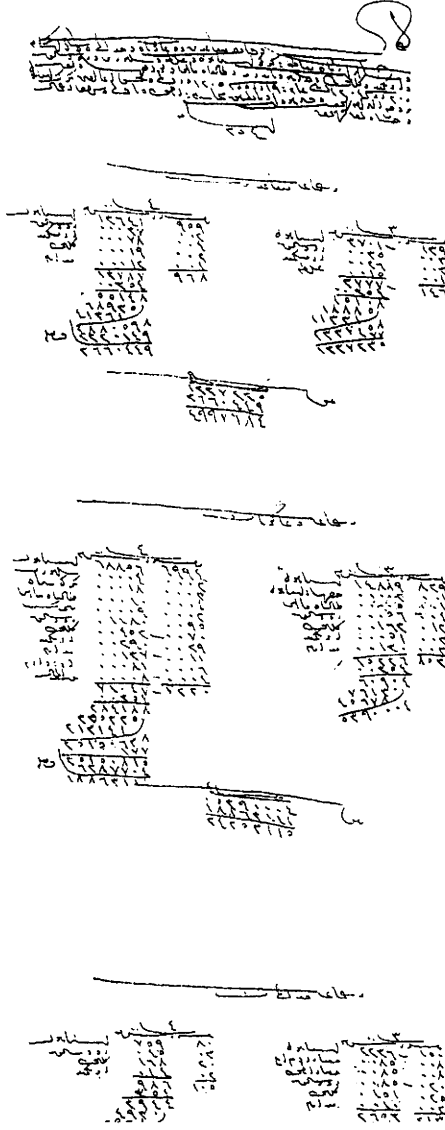
Sultanlar, vezirler ve diğer bazı şahıslara ait, Anadolu'daki vakıfların tevliyet, cibayet, kitabet, imamet, hitabet ve benzeri hususlara ve bunların teferruatına bakmak, duâ-gûyân, huddâmân ve sâdât-ı kirâm cemaatlerinin maaşlarının muhtelif yerlerden alınarak ödenmesini sağlamakla görevliydi. Ayrıca Erzurum Kalesi hariç Anadolu'daki kalelerin yıllık muhasebeleriyle Anadolu beylerbeyleri tarafından tevcih olunan timarların tezkirelerinin tedkiki ve beratlarını vermek de bu kalemin vazifesiydi.

Ayrıca, Rumelideki bazı vakıfların emeklilik işlerini yürütmek, Anadolu ırmaklarının pişkeşlerine bakmak da bu kalemin sorumluluğundaydı.

Belge özellikleri:

1. Anadolu Muhasebesi'nden maaş almakta olan cemaatlerle ilgili belgeler bu kodda toplanır (Örnek nu: 1-2).

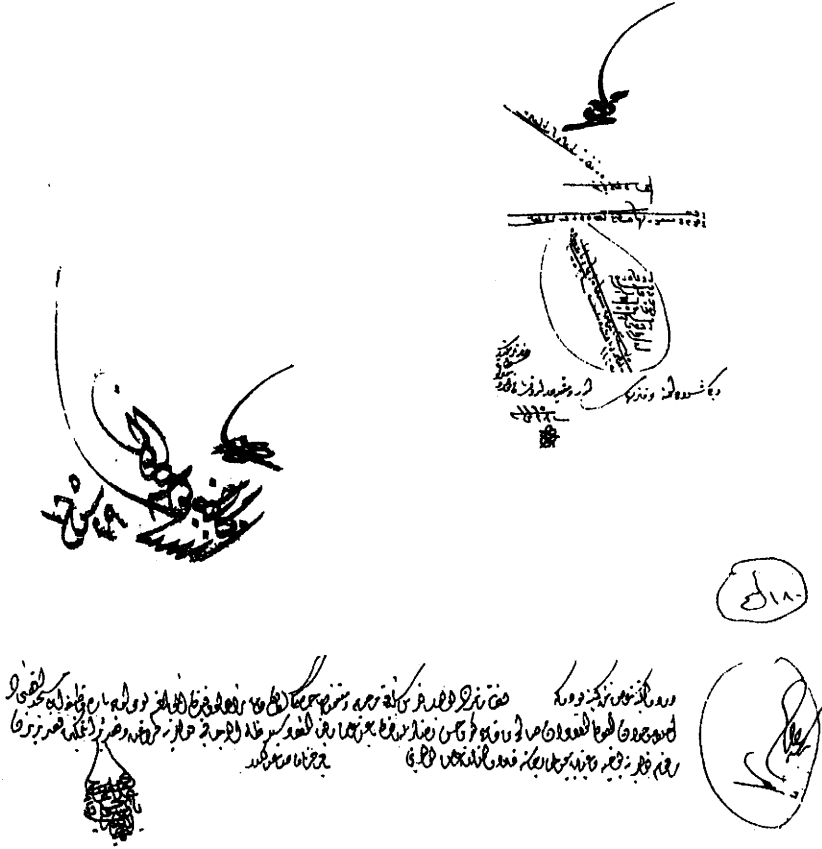
2. Bu kaleminden yazılan derkenarlar dik olarak yazılmıştır (Örnek nu: 3).
3. Bu kaleminden yönetilen vakıfların kayıtları da bu kodda toplanır (Örnek nu: 3).
4. "Tezkire dâde" ve "kayd şud" ibareleriyle kâtib gülleri kendine özeldir (Örnek nu: 4-5).

Handwritten mathematical work in Arabic script, showing several calculations with numbers and lines, including a large sum at the bottom.

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$
 $\frac{1}{4} \times \frac{1}{4} = \frac{1}{16}$
 $\frac{1}{16} \times \frac{1}{16} = \frac{1}{256}$
 $\frac{1}{256} \times \frac{1}{256} = \frac{1}{65536}$

[illegible]

2. ASÂKİR-İ MANSÛRE KALEMİ (D. ASM)

Asâkir-i Mansûre, II. Mahmud'un, Yeniçeri Ocağını kaldırdığı h. 1241/m.1826 senesinde onun yerine kurduğu muntazam ordunun adıdır. İlk defa İstanbul'da "tertib" adıyla ve sekiz alay olarak teşkil olunmuştu. Bu sekiz alayın ikisi Serasker kapısında, altısı da Davudpaşa ve Üsküdar'daki baraka ve kışlalarda kalmaktaydı. Teşkilât "serasker" ünvanını taşıyan birisinin kumandasına verildiği gibi, İstanbul'un inzibat işlerine nezâret de ona havale edilmişti. Bu sekiz tertibin umumuna "baş binbaşı" ünvanıyla bir âmir tayin edilmiş, her tertibin âmirine de binbaşı denmişti. Bu tertibler on beş bölüğe taksim edilmişti.

h. 1243/m. 1828 yılından sonra yeni bir değişiklik yapılarak tertip yerine alay, saf yerine bölük tabirleri kullanılmaya başlanmış, her alay da sekizer bölüklü üç taburdan oluşmaya başlamıştı. Baş binbaşılık lağvedilerek her alayın kumandası "miralay" ünvanını taşıyan bir büyük zabite, her taburun kumandası binbaşıya verilmişti. Bölükler ise "yüzbaşı"ların kumandasında bırakılmıştı.

Alayların merkezi İstanbul ve Üsküdar olmak üzere "hassa" ve "mansûre" adıyla iki kısma ayrılmıştı.

Bu şekilde teşkilâtı oluşturulan ordunun daha sonra bütün yurtta teşkilâtlanmasını tamamladığı, redif ve ihtiyat askeri yazım ve temini ile ilgili işlemleri de yürüttüğü tabiidir.

İşte bu askerî teşkilâtın zabitleri ve neferleriyle ihtiyatlarına ait tayinat, maaşlar ve diğer hususlardaki işlerle ilgili kayıtları tutulmak üzere Asâkir-i Mansûre Kâtipliği oluşturulmuştur.

Belge özellikleri:

1. Asâkir-i Mansûre tabur ve alaylarındaki zabitler ve neferlere ait maaş ve mâhiye hesaplarını gösteren belgeler bu kodda bulunur (Örnek nu: 1).

2. Asker ve zabitlerin yoklamalarını gösteren belgeler de bu kalemde (Örnek nu: 2).

کتابخانه عمومی امام رضا (ع) - مشهد
شماره ثبت کتاب: ۱۳۵۴/۱۳۵۴ - شماره قفسه: ۱۳۵۴/۱۳۵۴

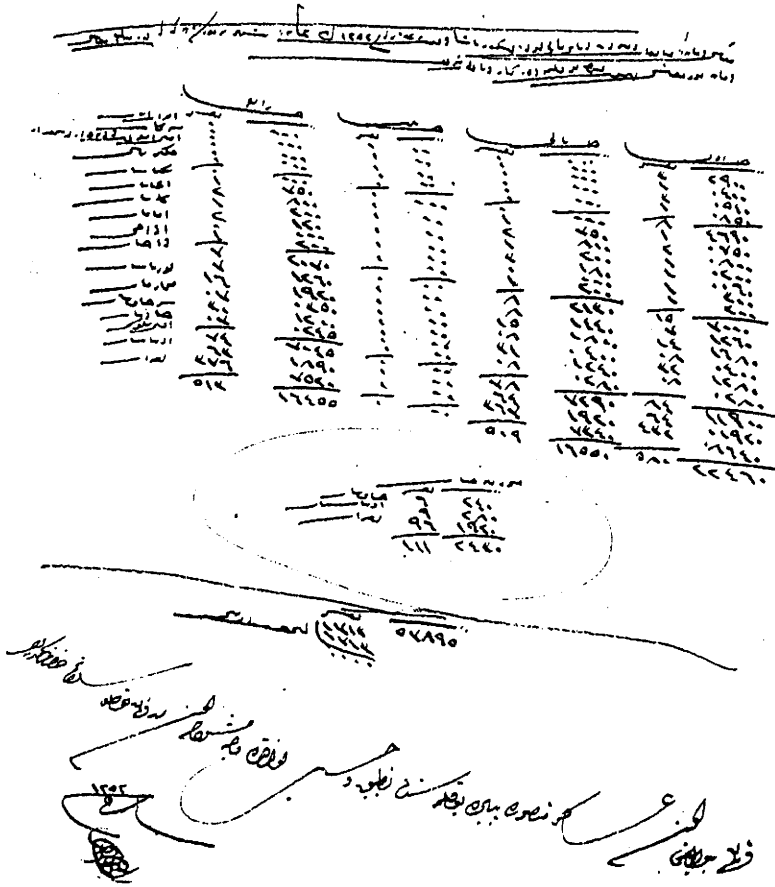
[illegible]

2810.

290.
1900

1900
290.
1900
51.

$$\begin{array}{r} 111 \\ 111 \\ \hline 222 \\ 222 \\ \hline 444 \\ 444 \\ \hline 888 \\ 888 \\ \hline 1676 \\ 1676 \\ \hline 3352 \end{array}$$

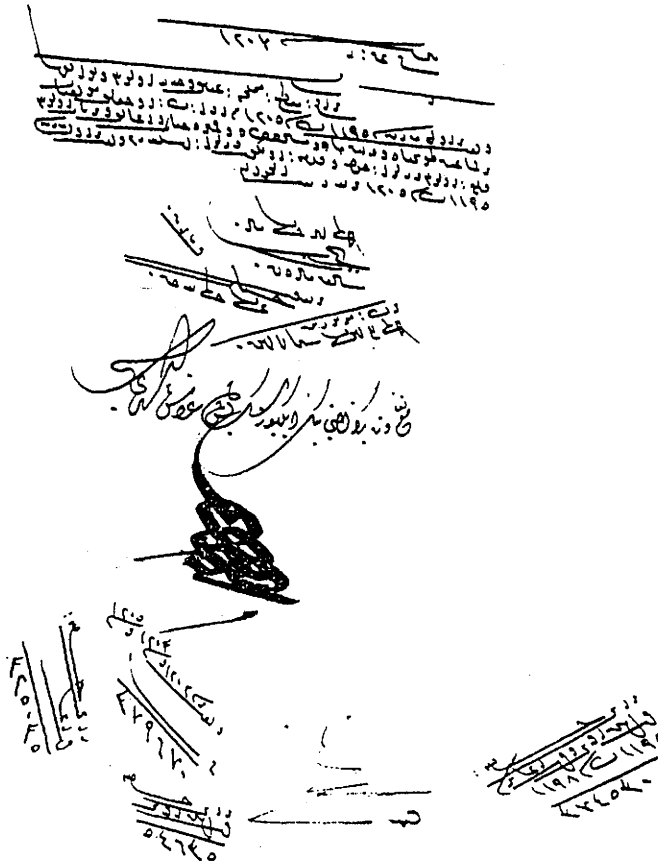

3. AVLONYA GÜMRÜĞÜ KALEMİ (D. AVG)

Avlonya ve Ağrıboz mukâataaları ile Teselya bölgesindeki bazı mukâataaların gelirlerini denetlemek ve diğer işlemlerini yapmakla görevliydi. Bazı kaynaklarda h. 1162/m. 1748 tarihinde Bursa Mukâataası ile birleştirildiği belirtilmektedir⁶⁶.

Belge Özellikleri:

1. Avlonya Kalemî'ne bağlı mukâataalarla ilgili işlemleri hâvi belgeler burada toplanır (Örnek nu: 1).
2. "Avlonya Kalemî'ne kayd/ilmühaber verile", "Avlonya Kalemî'nde hıfz" gibi ibareler bulunur.

Örnek nu: 1 D. AVG

⁶⁶ A. TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s.100.

4. BAŞBAKİ KULU KALEMİ (D. BŞB)

Bir adı da Ser-gulâmî-i Bakı olan bu kalemin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Yavuz Sultan Selim zamanında ihdas edildiği belirtilmekle birlikte bu husus her hangi bir kaynağa dayandırılmamaktadır. Ancak Defterdarlığın bünyesinde böyle bir işi yapan görevlinin bulunması mümkün ise de bunun bir daire şeklinde teşekkülü muhtemelen XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olmuştur.

Başbakı kulu, defterdarın icraat ve tahsilâtta görevlendirdiği icra memurlarının başında gelmekteydi. Hazineye borcu olup ödemeyenleri hapis ve tazyik ile tahsilât yapardı. Bundan dolayı dolay, Maliye'ye borcu olanlar başbakı kulu hapishanesinde tutuklu bulunurlardı. Emrinde çalışanlara bakı kulu denirdi.

Ayrıca başbakı kulu, Defterdarlık ile halk arasındaki her hangi bir vergi tahsildarı sıfatıyla, Maliye namına iddia makamı olarak bulunurdu. Bu mahkemelerde daha çok ölen mültezimlerin zimmetinde kalan mallar ve müsadere sebebiyle mallarına el konanların dâvaları görülürdü.

Vefat eden bazı zengin şahısların geride bıraktıkları malların tesbiti ve gizlenenlerin buldurulması işinde de başbakı kulu görevlendirilebilirdi. Yine Rumeli kazaskerinin defterdar nezdindeki mirî kâtibi denilen memuru ile birlikte istinâf ve temyize tâbi olmayan malî dâvalarını hallederdi.

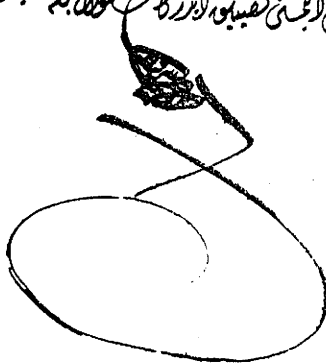
XVII. yüzyıla ait kayıtlara göre merkezdeki bu memuriyetten başka taşradaki defterdarların emrinde çalışan bakı kulları da vardı.

Başbakı kulları, aylık olarak topladıkları hasılâtı ve masraflarını gösterir bir defter tutardı. Bu defterde hasılât dökümü yapıldığı gibi başbakı kulu dairesinden maaş alanlar da masraf bölümünde gösterilirdi.

Başbakı kulluğu h. 1249/m. 1833 tarihinde cizye başbakı kulluğu ile birleştirilmiş ve Tanzimatın ilânından bir kaç yıl evvel kaldırılmıştır. Tanzimattan sonra ise bu vazife Maliye Müfettişliği tarafından yürütülmüştür.

Bu kalemin belgelerinde umumiyetle başbakı kuluna hitap veya işin onun tarafından yapıldığı ifadesi bulunur (Örnek nu: 1-2).

Cizye başbakı kulu tarafından görülen veya ona hitaben yazılmış olan belgeler de bu kaleminde değerlendirilmektedir (Örnek nu: 3).

[illegible]

5. BAŞMUHÂSEBE KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ

BAŞMUHÂSEBE KALEMİ (D. BŞM)

Osmanlı Devleti'nde bütün malî işleri yürüten "Defterdarlık" ünvanıyla anılan Bâb-ı Defterî'nin en önemli kalemi Başmuhasebe Kalemidir. Osmanlı Devleti'nin gelir-gider ve mukâtaat kayıtlarını tutan ve kontrol eden Başmuhasebe Kalemî'nin maliye daireleri arasındaki ehemmiyetine binaen kuruluşunu başında bulunan âmiri, görevleri ve yaptığı işler bakımından incelemek faydalı olacaktır:

Başmuhasebe Kaleminin Kuruluşu

Başmuhasebe, "Muhâsebe-i Evvel" adıyla da anılıp kuruluşu muhtemelen XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başlarındadır. Eldeki bilgilere göre XVII. yüzyıldan önceki yıllara ait belgelerde "Muhâsebe-i Evvel" veya Başmuhasebe tabirine rastlanmamaktadır. Bu kaleminden önce Hazine-i Âmire'ye bağlı ve muhasebeci denilen bir görevlinin bulunduğu Fatih'in teşkilât kanunundan anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıl boyunca merkezde Hazine-i Âmire'ye bağlı Anadolu ve Rumeli muhasebecileri vardı. Selânikî Mustafa Efendi'nin 1600 senesi başlarına kadar gelen Tarihinde de Başmuhasebe tabirine rastlanmamaktadır. Buna karşılık 1596 Eğri Seferi sırasında Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi'nin Rumeli muhasebecisi tabiri yerine Başmuhasebe tabirini kullandığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen Rumeli muhasebecisi XVII. yüzyılın başlarında Muhasebe-i Evvel veya Başmuhasebeci ünvanını alarak "Başmuhasebe Kalemî" kurulmuştur⁶⁷.

Başmuhasebe Kalemî'nin yaptığı işlerden anlaşıldığına göre kuruluşundan önceki işleri Rumeli ve Anadolu muhasebecileri ile kısmen Mevkûfât Kalemî ifa ediyordu. Kâmil Kepeci, Maliye Defterlerini tasnif ederken Başmuhasebe'nin deruhte ettiği işlere bakarak muhasebeye ait defterleri Başmuhasebe Kalemî'ne dahil etmiştir⁶⁸.

Başmuhasebe'nin İlk Kadrosu

1615 tarihli bir kayda göre Başmuhasebe; Başmuhasebeci Nasûhî Efendi başkanlığında üç halife ve dört şâkırtten oluşmaktaydı. Bu üç halifelik; mâlikâne usulü ile arazi iltizam eden "Mâlikâne Halifelîği", devletin alacaklarını tahsil eden "Zimmet Halifelîği" ve müsadere edilen emvâl ile hükümdara düşen verasetlere ait "Muhallefât Halifelîği"dir⁶⁹.

⁶⁷ Feridun EMECEN, *DİA*, C.5, s.134; Dündar GÜNDAĞ, *Siyakat Yazısı Özellikleri ve Divan Rakamları*, s.231; SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.37.

⁶⁸ SETROĞLU, *Başvekâlet Arşivi*, s. 62.

⁶⁹ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilatı*, s.355; EMECEN, *DİA*, c.5, s.134.

Başmuhasebe Kalemî'nin Âmiri

Başmuhasebe Kalemînin âmirine "Muhasebe-i Evvel" veya "Başmuhasebeci" denir. Bu vazife öneminden dolayı genellikle sadrâzam ve vezir kethudâsı, defterdar, reisülküttab mazulleri gibi önemli görevlerde bulunmuş kişilere verilirdi.

Başmuhasebe Kalemî'nde, Başmuhasebeciden başka bir kesedarla altı hoca (hâce) vardı. Herbiri Tophane, Tersane, Mutfak, Haremeyn hazineleri gibi kısımların hesaplarına bakmakla görevli olduklarından, devamlı bunların gelirlerini ve giderlerini incelerlerdi⁷⁰.

Anadolu, Harac ve Evkâf muhasebeleri, başmukâtaacı, İstanbul mukâtaacısı ile Başmuhasebeciye de Dîvân-ı Hümayûn hâcegânı denilirdi⁷¹.

Başmuhasebeci kanunlara aykırı ve hazinenin menfaatine ters düşen hususlarda defterdardan bir emir çıktığında uygulamaz, gerekli cevabı vermekten çekinmezdi. Zira Başmuhasebeci defterdarın emrinde olsa da, yukarda temas edildiği gibi, reisülküttab sadrâzam ve vezir kethudâları, defterdarlıktan azl edilmiş olanlardan seçildiği için, hatta defterdardan daha yüksek makamlarda bulunmuş kişilerden olduğundan defterdar bu daireye pek söz geçiremez ve etkileyemezdi⁷².

Başmuhasebecinin Görevleri

Başmuhasebeci diğer memurlar gibi hergün işinin başına gelmez, arada sırada hazineye gelirdi. Kesedar Efendi'nin, görmesi için gönderdiği belgelere evinde bakardı⁷³. Bunlardan uygun gördüklerine "sahh" (sahih) çeker, yani doğrudur anlamında belgeleri onaylar veya mühürlerdi. Uygun bulmadıklarını da gereğini belirterek yeniden yazılmak üzere geri gönderirdi⁷⁴ (Örnek nu: 1b-4).

Başmuhasebeci gelir ve giderleri denetlemek görevini yüklendiği gibi bütçelerde yer alan bütün maliye kalemlerinin de yöneticisi durumundaydı. Maliye kalemlerinin çalışmaları onun gözetimi altında yapılırdı⁷⁵.

Başmuhasebecinin Gelirleri

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesine kadar devlet memurları maaş almayıp, yaptıkları işlerin karşılığı olarak mikdarı belli olmayan gelirleri vardı.

⁷⁰ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilatı*, s.346,354-355, 568,569; M. NURİ PAŞA *Netâyicü'l-Vukûât*, c.4, s.168; PAKALIN, *Tarih Deyimleri* c.1, s.168.

⁷¹ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, c.3, s.332 (Koçi Bey'in Sultan İbrahim'e takdim ettiği risaleden s.11).

⁷² PAKALIN, a.g.e., c.1, s. 167,168.

⁷³ M. NURİ PAŞA, a.g.e., c.4, s 309.

⁷⁴ PAKALIN, a.g.e., c.1, s.168.

⁷⁵ EMECEN, *DİA*, c.5, s.134.

Büyük memurların gelirleri, senede bir kere vali ve taşra memurlarının boğçabaha adı altında gönderdikleri hediyelerle, teşrifat gereği olarak kendilerine verilen atıyye ve mevkûfâtlardı. Diğer memurlar ise, kalemlerde yapılan işlerin karşılığında iş sahibinden harc, kâğıt, i'lâm ücretleri alırlardı⁷⁶. Başmuhasebeciye de bu gelirlerden bir hisse ayrıldığı ve bu miktarın yılda yüz yirmi bir kuruş kadar olduğu bazı mâruzat kayıtlarından anlaşılmaktadır⁷⁷.

Başmuhasebecinin Maliyeti

Başmuhasebe Kaleminde, Başmuhasebeciden başka bir kesedarla altı hoca vardı. Her biri Tophane, Tersane, Matbah, Haremeyn hazineleri gibi kısımların hesaplarına bakarlardı⁷⁸.

Tanzimat'tan önce Başmuhasebe'ye her ay birerden yılda on iki şâkirt alınıp memur olarak yetiştiriliyordu. Bunlara da ruûs verildiği Arşivimizdeki 1501 numaralı Maliye Defterinden anlaşılmaktadır⁷⁹.

Başmuhasebe kesedarı muhasebeye ait evrak ve vesikaları kırmızı çuhadan yapılmış torbalarda saklardı⁸⁰

h. 1251/m. 1835 yılında Şikk-ı Evvel Defterdarlığı lağv ve Hazine-i Âmire ile Darbhâne-i Âmire, Darbhâne-i Âmire Defterdarlığı adıyla birleştirildiği ve 1250 yılında Mansûre Hazinesi'nin müstakil bir defterdara verildiği belirtilmişti. Bu iki defterdarlığın (Mansûre ve Darbhâne-i Âmire defterdarlıkları) yazışmalarına ve hesaplarına Başmuhasebe kesedarı bakıyordu. Bunlarla beraber yeni teşkil olunan "redif" askerinin malî işlerinin de bu kesedarlığa verilmesi ve defterdarlıkların kendi bağımsız bürokratik teşkilâtlarının olmaması, işlerin karışmasına ve gecikmesine sebep oldu. Bu sebeplerden ötürü Başmuhasebe kesedarlığı lağv edildi. Mansûre Hazinesi'nin işlerine bakmak için "Mansûre Mümeyyizliği" Darbhâne-i Âmire'nin yazışmaları için de "Hazine-i Âmire Mümeyyizliği" adıyla Başmuhasebe bünyesinde iki mümeyyizlik teşkil edildi⁸¹.

Başmuhasebe Kalemi'nin Görevleri

Merkez maliyesini Maliye kalemleri oluşturmaktadır. Maliye kalemleri merkezde ve eyaletlerde oluşan gelir ve giderleri veya her ikisini birden yönetmektedirler. Bazı kalemler de koordinasyon işleri görmekte olup, bir kısmı da gelir ve giderlerin toplandığı hazine hesaplarını tutmaktadır⁸².

⁷⁶ Ali AKYILDIZ, *Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform, 1836-1856*, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

⁷⁷ PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.1, s.168; M. NURİ PAŞA, a.g.e., c.4, s.309.

⁷⁸ PAKALIN, a.g.e., c.1, s.168; M. NURİ PAŞA, a.g.e., c.4, s.309.

⁷⁹ PAKALIN, a.g.e., c.1, s.168.

⁸⁰ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s.354-35; AKYILDIZ, a.g.e., s.72.

⁸¹ AKYILDIZ, a.g.e., s.72; CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.261.

⁸² Ahmet TABAKOĞLU, *İktisat Tarihi*, s. 249.

Bir gelir kalemi olan Başmuhasebe, gelir ve giderleri yani, malî hesapları kontrol etmekle görevli kalemlerin bir araya getirilip bir âmire bağlanmasıyla kurulmuş olup, bütçelerde yer alan Maliye kalemlerinin de yöneticisi durumdadır⁸³. Bu özelliği ile Başmuhasebe, Osmanlı maliyesinin en önemli ve en büyük kalemidir.

Başmuhasebe'yi Maliye kalemleri arasındaki fonksiyonu ve görevi itibariyle bu günkü Sayıştay'a benzetebiliriz⁸⁴.

Gelir ve giderleri denetlemek için Başmuhasebe'ye yüzden fazla birim bağlanmıştır.

1691 yılında yapılan cizye reformundan önce en önemli gelir kalemi olup, gelirlerin de en büyük kısmını denetlemekteydi. Cizye reformundan sonra yine önem kazanmıştır. 1691-1748 yılları arasında toptan gelirlere oranla gelirlerin %18,5-38,7 arasında değişen kısmını denetlemekteydi⁸⁵.

Başmuhasebe gelir ve giderleri denetlemenin yanında, maliye ile ilgili kanun ve nizamları, Enderun ve Has Ahur hazinelerinde bulunan mücevherler ve diğer kıymetli eşyaların defter ve kayıtlarını muhafaza ederdi. Mühimmât, mukâtaat ve mâlikâneye ait kayıt defterleri ile hükümet adına verilen sipariş ve taahhütlerin hesapları ve muamelât kayıtları, devlet adına alınan levazımâtın kontratları da Başmuhasebe'de saklanırdı.

Cizye, mukâtaa, avâriz ve bedel-i nüzûl gelirlerinin tahsili, mukâtaaların satışı, gerekli bazı ödemelerin yapılması ve bunlarla ilgili muamelâta dair emirlerin çıkarılması için padişaha bir telhis takdim edilir, inceleme sonunda izn-i hümayûn verildiğine dair bir hatt-ı hümayûnla yürütme emri olarak fermanlar çıkarılırdı. Bu fermanların asılları ile Maliye kalemi tarafından çıkarılan mâlî ahkâm, kaldırma, ekleme, azaltma, mahlûlât (kadro boşalması) tevcihât (atamalar) vesair malî işlerle ilgili tezkirelerin gerektirdiği fermanların asılları da Başmuhasebe'de saklanıp, ilgili dairelere de defterlerine kayd edilmek üzere tezkire ve ilmühaber gönderilirdi⁸⁶. (Bkz. Halifelikler bölümü^(*)) Örnek nu: 5-6).

Vilayetlerin vergi hesapları ile hudut muhafızlarının hesap defterleri de Başmuhasebe'de tutulurdu (Örnek nu: 5).

⁸³ a.g.e., s. 250.

⁸⁴ Cevdet TÜRKAY, *Osmanlı Devletinde Mevcut Kalemler ve Görevleri*.

⁸⁵ TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s. 83, 108.

⁸⁶ EMECEN, *DİA*, c.5, s.134; Mesude ÇORBACIOĞLU, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatika Semineri*, s. 74; AKYILDIZ, a.g.e, s. 75; TABAKOĞLU, *İktisat Tarihi*, s. 249; TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s. 44.

(*) Bu gibi belgeler gönderildikleri dairelerin belgeleri arasında bulunmaktadır.

Îrâd ve masraf defterlerini toplayarak bunları ihtiva eden bütçe hazırlama işini de Başmuhasebe Kalemi yürütürdü. Gelir ve gider kalemlerinden gelen bilgiler Başmuhasebe'de değerlendirilerek bütçeler hazırlanırdı⁸⁷.

Mâlikâne beratları, nev-müslim kisve bahâları, mehterhâne, çadırcılık, saraciye, tereke, demirbaş, umumî masraflardan geriye kalan para ve subaşı işleri, Bozulus ve Danışmentli Türkmenleri ile ilgili hususlar da Başmuhasebe'nin yaptığı işler arasındadır.

Bazı yerlerin haydutluk yapmayacaklarına dair verdikleri taahhüt (nezir) akçeleri, timar gediği bedelleri, hükkâm, hassa mumcubaşları, arpa emini, kâğıtçıbaşı, taht-ı revâncıbaşı, üserâ ve pençikli işleriyle ocaklık beratının ve mülknâme-i hümayûn mezat kaimesinin verilmesine dair muameleleri de Başmuhasebe yürütürdü. (Bkz. Eminlikler örnek nu: 1, 18; Başmuhasebeyeye bağlı diğer birimler örnek nu: 16, 26, 31, 32; Halifelikler örnek nu: 1)

Cebelü ve gedik bedelleri, duyûn işleri, evkâf hariç bütün muhallefât, Tophâne-i Âmire, Tersâne-i Âmire, İstabl-ı Âmire, Darbhâne-i Âmire ve Matbah-ı Âmire'nin işleri de Başmuhasebe'nin bünyesinde yapıldı.

Dellâliye akçesini de Başmuhasebe veriyordu (Örnek nu: 6).

Para ile alâkalı memurlarla, hazine kethudâsı, mîrahûr gibi Saray memurları değıştikçe hesapların kayıtlarla karşılaştırarak kontrolünü Başmuhasebe yapar ve böylece zimmetlerinin bulunup bulunmadığı tesbit edilirdi. Başmuhasebe'nin kayıtları muntazam olup 200-300 yıllık kayıtlar bir kaç günde çıkarılıp sorulan şeylere cevap verilebiliyordu⁸⁸.

Hangi hazineye ait olursa olsun verilen senet suretleri mutlaka Başmuhasebe'den geçerdi⁸⁹. Mübâyaât, istikrâz, tevziat ve in'âmât, narh, tayyârât ve zuhurât işleri, "ber vech-i mâlikâne" olarak verilen mukâtaalardan mütekâid ve duâ-gûyânlarla ödenen harcamaların işleri, şikâr-ı hümayûn, kilâr-ı bîrûn, subaşıliğa ait zabtiye işleri, palanga ve kalelerdeki Dergâh-ı Âlî yeniçerileri ile kalyonlardaki neferâtın mevâcip işleri Başmuhasebe tarafından yapılyordu. (Bkz. Halifelikler örnek nu: 1; Kalyonlar örnek nu: 3)

Mîrî tezkire irsal eden Başmuhasebe, kendisine gönderilen hesap pusulalarının kontrolünü yaparak muhafaza ediyordu (Örnek nu: 7a-b, 8a-b).

⁸⁷ TABAKOĞLU, *Türk İktisat Taribi*, s. 263; TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s. 24.

⁸⁸ PAKALIN, a.g.e., c.1, s. 168.

⁸⁹ EMECEN, *DİA*, c. 5, s. 134.

Esham uygulaması başlatıldığında eshamla ilgili müstakil bir büro kurulmadan önce eshamla alâkalı işler Başmuhasebe'nin bünyesindeki "Mâlikâne Halifelîği" tarafından yürütülmüştür⁹⁰.

Redif birlikleri kurulduğunda bunlarla ilgili mali işler de Başmuhasebe tarafından yapıyordu⁹¹.

Hazine-i Âmire'nin gelir ve giderlerini kayd eden Başmuhasebe ayrıca, esham ve mukâtaa tevcihlerinde peşinat ve taksitlerin miktar ve sahibini kaydedip berat tezkiresi veriyordu. Mansûre ve diğer hazinelerle ilgili, kalemdeki kayıtlardan derkenar ve evrak tanzim ediyordu (Bkz. Halifelikler örnek nu: 2, 5; Hazine örnek nu: 2, 9).

1691 yılında yapılan cizye reformundan önceki dönemde kontrol ettiği gelirler arasında cizye, mukâtaa gelirleri, timar ve zeâmet sahiplerinin bedelleri, bazı eyalet gelirleri ve avâz türü bir vergi olan iştirâ bedeli önemliydi⁹². (Bkz. Mukâtaalar örnek nu: 1-21; Başmuhasebeye bağlı diğer birimler örnek nu: 25; Hazine örnek nu: 9-34).

Mukâtaa defterlerinde büyük meblağlarla iltizama verilen mukâtaa türündeki gelir kaynaklarının çoğuna Başmuhasebe bakarken bir kısmı da diğer maliye kalemlerinin denetimindeydi⁹³.

Başmuhasebe'nin yukarda ifade etmeye çalışılan yaptığı işler, personel sayısı ve istihdamı vesair hususlar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Maliyeden Müdevver Defterler tasnifinde yer alan 8989 numaralı defterde de belirtilmektedir⁹⁴.

Başmuhasebe Kaleminin Lağvedilmesi

XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı maliyesi sürekli yapı değişikliğine uğramıştır. Zamanla maliye teşkilâtının bozulması yeni düzenlemeleri gerekli kılmıştır.

Daha önce de bahsedildiği gibi, 3 Zilhicce 1253 (28 Şubat 1838) tarihinde yapılan bir düzenleme ile Hazine-i Âmire ile Darbhâne birbirinden ayrıldı. Hazine, Mansûre Hazinesi'ne ilhak edilerek Umûr-ı Maliye Nezâreti kuruldu. Vezirlik rütbesi ve paşalık ünvanıyla Nafiz Paşa bu yeni nezârete atandı.

⁹⁰ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.132.

⁹¹ a.g.e., s.261.

⁹² TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s.171.

⁹³ TABAKOĞLU, *T.İktisat Tarihi*, s. 249.

⁹⁴ Maliyeden Müdevver Defterler nr.8989, s.18-19.

Defterdarlık tabiri kaldırıldı. Bütün hazineler Maliye Nezâreti'nin emri ve gözetimine alındı⁹⁵.

Nafiz Paşa, işbaşına gelir gelmez Maliyede geniş çaplı bir düzenlemeyi başlattı. Maliye kalemlerini yeni sisteme göre düzenledi. Bâb-ı Defterî kalemlerinin en önemlisi ve en büyüğü olan Başmuhasebe Kalemi, "Maliye Muhasebeciliği"ne dönüştürüldü⁹⁶.

Başmuhasebe Kalemi Belgelerinin Tasnifinde Uyulması Gereken Prensipler ve Belgelerin Özellikleri

1. Osmanlı maliyesinin önemli gelir kaynaklarından olan yüzlerce mukâtaa çeşitli mâliye kalemlerine bağlıdır. Her hangi bir mukâtaa ile alâkalı bir belge açıkca hangi kaleme ait olduğu belirtilmediğinde, iki cilt hâlinde hazırlanmış olan **MUKÂTAA DEFTERLERİ**ne bakılır. Başmuhasebe'ye ait olanlar D. BŞM olarak kodlanır. Aşirete ve cemaatlara ait belgelerin kodu bu defterlerden tesbit edilebilir.

2. Belgelerde geçen mukâtaa hangi kaleme ait olursa olsun, belgelerde "an akçe-i mu'accele" veya "an-akçe-i mukataa-i..." gibi tabirler geçiyorsa belge Başmuhasebe'ye aittir (Örnek nu: 1a-b). Çünkü muaccele akçesini Başmuhasebe alır. Yalnız Haremeyn Muhasebesi'nde durum farklıdır. Haremeyn Muhasebesi kendine ait vakıfları ve mukâtaaları iltizama vererek sekiz yıldan on iki yıla kadar olan bedelini peşin alırdı. Mukâtaası Haremeyn Muhasebesi'ne ait olan yerlerin belgeleri Başmuhasebe'ye ait olmayıp D.HMH. olarak kodlanır. (Bu duruma dikkat etmek gerekir.)

3. "Başmuhasebe'ye kayd ola" yazısı bulunan belgeler bu kaleme aittir. Bu tabir genellikle iki şekilde bulunur. Bazen belgedeki yazının üst kısmında yukarı doğru yazılır, bazen de yazının son satırlarında belirtilir (Örnek nu: 2-3).

4. Mezât kamesi, Başmuhasebe tarafından verilir (Bkz. Halifelikler örnek nu: 2).

5. Dellâliye akçesi Başmuhasebe'den verilir (Örnek nu: 6).

6. İstirdâd akçesiyle ilgili belgeler Başmuhasebe'ye aittir (Örnek nu: 1a-b, 9).

7. Bir kaç kalemde muamele görmüş belgenin son tarihli muamele kaydı Başmuhasebe'ye ait ise belge D. BŞM olarak kodlanır (Örnek nu: 1a-b).

⁹⁵ CEZAR, , Osmanlı Maliyesi, s.74-75.

⁹⁶ AKYILDIZ, a.g.e., s. 74-75.

8. Bir belge, konu veya mukâtaa bakımından hangi kaleme ait olursa olsun yazının sonunda "işbu ilmühaber", "işbu suret Başmuhasebe'ye verildi", "işbu makbuz", "işbu temessük Başmuhasebe'ye kayd için verile" ibareleri varsa Başmuhasebe'ye konur (Örnek nu: 2-3).

9. Îrâd-masraf tezkiresi istenen belgeler Başmuhasebe'ye aittir. Bu belgelerdeki telhisin altında bulunan "tezkire dâde" ifadesi Başmuhasebe Kalemi tarafından tezkire verildiğini gösterir (Örnek nu: 4).

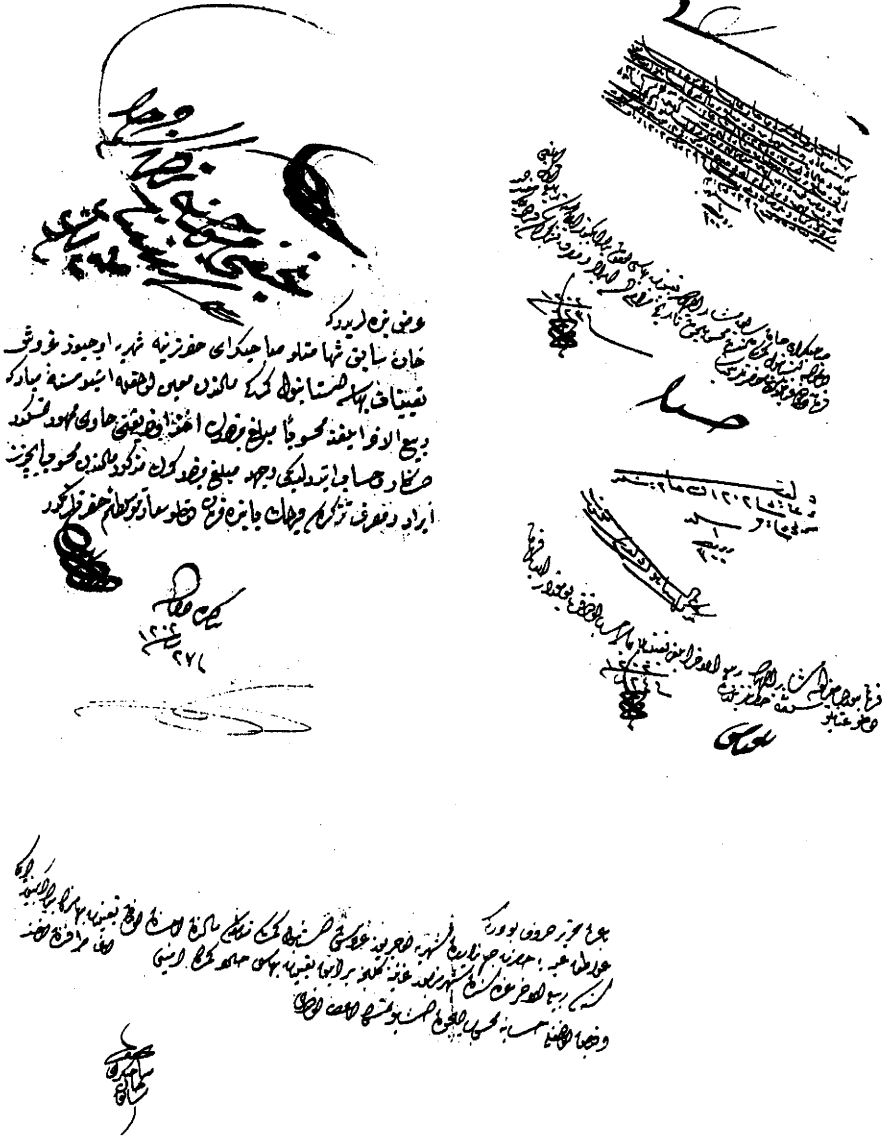
"Sûret dâde" veya "tezkire dâde" kayıtlarının altında tarih ve Başmuhasebe'nin kendine has özelliği bulunan "kayd şud" ifadesi bulunur (Örnek nu: 5, 10).

10. Çeşitli görevlilerin mevâciblerini bir arada gösteren belgeler Başmuhasebe'nindir (Örnek nu: 5).

Buraya kadar ifade etmeye çalışılan hususları taşıyan belgeler D. BŞM. olarak kodlanır.

[illegible]

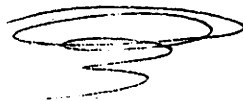
لسمایه سرلرده وادی ۱۲۰۴	۱۵۰۰
لسمایه سرلده ۱۲۰۵	۱۵۰۰
هنا: نادر کوله سرلده ۱۲۰۶	۰۴۶۸
هنا: نادر کوله سرلده ۱۲۰۷	۰۴۶۸
هنا: نادر کوله سرلده ۱۲۰۸	۰۴۶۸
	۳۰۳۲
	۳۰۳۲
	۶۰۶۴

Örnek nu: 8a

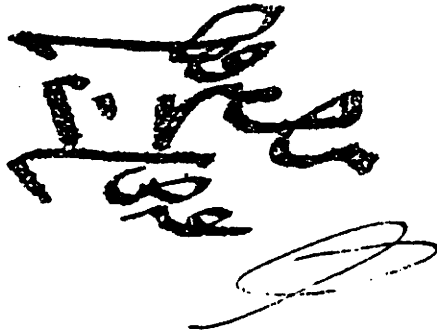
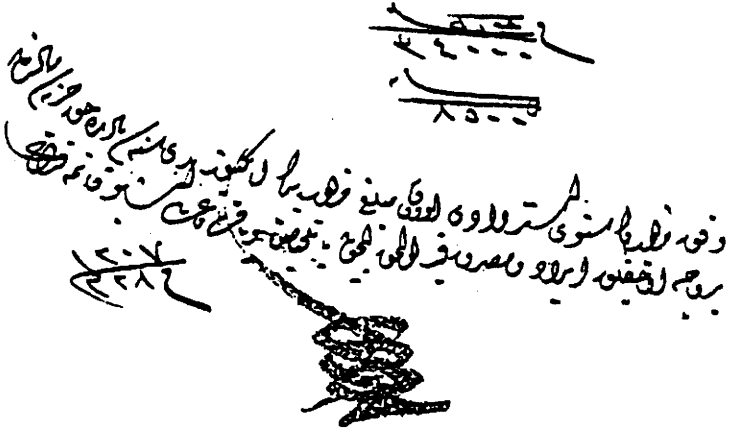
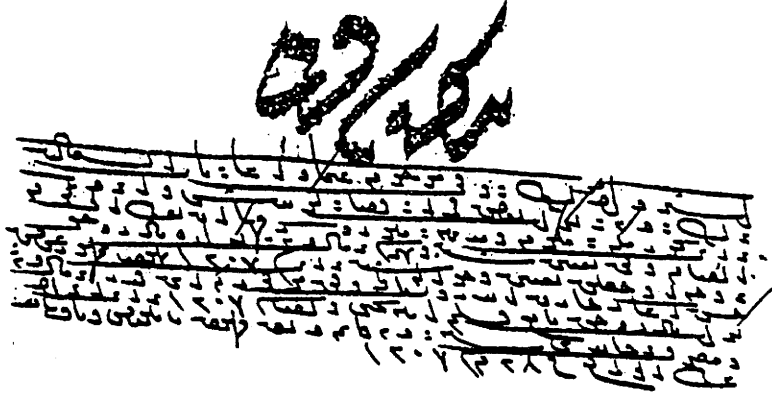
۲- سببرله: جبهه لو کونا هبه فی
 بشق طوم کا غده حواله
 رجاء امور خیر

مستطیل

ع ۱۲۰۶

Örnek nu: 8b

عجل بنده لریدر که
 شرف اقزای صدور این مبارک خط هما یون تو غمخیزان و صادر این غمناک
 موجب جوتهای هما یون ایچون مجردا تحریر و تحیحنه شروع و مباشرت اولسان
 که کلونقراسلای مواجیلرینه توزیع اولمق اوزره بو کونکی کون علی الحیل اولون
 بیک غرض کوندر ملتی وزیر کرم سعادت اولوقودن بابت احقری رای القماس
 بورملرله ایوم ضحکانه عامره د الزام و اداره اولمق اولان مقاطعات
 معلومه ندری مصادف مذکوره به تخصیص قلنا ایکنوزیری سید البرملر
 و برملر اقضا ایلدیگی معلوم اولمالی بوز لوقره موجبجه بکس محاکمه به قید
 رضوت اعطا اولمق بایزده مرد و ملنه دولو مقام دیو ایچینم حیلر سکر

BAŞMUHASEBE KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ

a. BAŞMUHASEBE'YE BAĞLI HALİFELİKLER

a1. Başmuhasebe Kalemi Mâlikâne Halifeliği (D. BŞM. MLK)

Başmuhasebe'ye bağlı olan bu halifelik, arazi-i emîriyyeden kayd-ı hayat şartıyla iltizama verilen mâlikânelerin kayıtlarını tutmak, kontrolünü yapmak ve bunlara ait işleri görmekle sorumluydu. Bu kalemin amirine Mâlikâne Halifesi denirdi⁹⁷.

Mâlikâne Halifeliği'nin vazifesini anlayabilmek için bazı ıstılahlar ve özellikle, "mâlikâne" tabiri üzerinde durmak gerekir. Mâlikâne; yararlıkları görülen kumandanlara, memurlara ve sair kimselere mülk gibi tasarruf etmek üzere "temlik" şeklinde verilen arazi ve çiftlikler hakkında kullanılır bir tabirdir. Bu arazileri temellük için sahiplerine verilen beratlarla "temlikname" veya "mülkname" denilir. Mâlikâne, satamamak, miras bırakamamak şartıyla ömür boyu gelirinden istifade etmek üzere verilir⁹⁸.

Sonraki devirlerde malî sıkıntılardan ve şiddetli para ihtiyacından dolayı kısaca değinildiği şekilde başlayan mâlikâneler münhal olduğunda mukâtaalar gibi satılmıştır⁹⁹.

Timarlara ait arazinin mahlûlâtı, kanunen kat'iyetine rağmen, hak sahiplerine verilmeyip, hazine hesabına mültezimlere ihalesiyle mukâtaat devri başladı.

Bütçelerdeki para açığını kapatmak için malî bir tedbir olarak devlet hazinesine ait vâridat ve havâss-ı hümayûn arazisi hasılâtının memurlar vasıtasıyla tahsili terk edilerek mültezimlere ihale edilmek ve bedelleri taraflar vasıtasıyla alınmak usulü getirildi. Böylece Osmanlı maliyesinde iltizam devri açıldı.

İltizam, mukâtaaların müteşebbisler eliyle bir bedel karşılığı işletilmesidir. Böyle mukâtaaların iltizama verildiği kişiye mültezim denir¹⁰⁰.

Mukâtaa ise, kat' edilmiş, kesilmiş demektir. Maliye ıstılahında ise hazineye ait bir arazi veya gelir kaynağının bir bedel karşılığında kiraya verilmesi, yani geçici olarak temlikidir¹⁰¹. Mukâtaa başka bir ifadeyle hazineye

⁹⁷ PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.2, s. 392; UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s.347 vd.

⁹⁸ PAKALIN, a.g.e., s.395-396; SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.207.

⁹⁹ PAKALIN, gös. yer.

¹⁰⁰ TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s.122.

¹⁰¹ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s.383.

gelir sağlayan ve hasılatı hazineye ait bir gelir kaynağıdır¹⁰². Devlet işletmesi veya devlete ait bir gelir payının tahsili işi anlamında da kullanılır¹⁰³.

Devletin bir çok gelir kaynağı mukâtaa adıyla düzenlenmiştir. Devlet uygun gördüğü her türlü ziraî ticarî ve sınaî kuruşu mukâtaa konusu yapabiliirdi.

Mukâtaaların, iltizam veya emanet yöntemleriyle işletilmesi bir gelenektir. Bir mukâtaanın hazineye gelir sağlaması iltizam ve emanet yoluyla olurdu. Eğer verginin tahsil işi bir mültezime (müteahhide) verilmiş ise, mukâtaa iltizamen idare ettiriliyor demektir. Mültezim bir müteahhid gibi belli bir bedel karşılığında vergi toplama işini üzerine almış kişidir. İltizama verilen bir mukâtaadan hazinenin sağladığı gelir bütçelerde "iltizam bedeli" adı altında yer alır.

Devlet mukâtaayı kendi memuru (emin) vasıtasıyla idare ettiriyorsa mukâtaa emâneten idare ediliyor demektir. Bu durumda "emin" vergiyi doğrudan tahsil eder ve böylece mültezime giden kâr hazineye kalır¹⁰⁴.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda maliyenin artan nakit ihtiyacı timar topraklarının iltizamlaşmasına sebep olduğu gibi XVII. yüzyılın sonlarında da 1695 yılında Defteredar Köse Halil Efendi, savaşlar devam ederken paraya hissedilen şiddetli ihtiyaçdan ötürü iltizamlı işletilen devlete ait mukâtaaları timar sistemine benzer bir şekilde ömür boyu iltizama vermişti. Böylece mukâtaaların işletilmesinde, iltizam ve emanet usullerine bir üçüncüsü olarak mâlikâne mukâtaa usulü tatbik edilmeye başlandı¹⁰⁵.

Bir mukâtaa, belli bir bedelle kayd-ı hayat şartı ile bir kimseye satılmışsa bu mukâtaaya "mâlikâne mukâtaa" denir¹⁰⁶.

Mâlikâne mukâtaa sisteminde, mukâtaa adı verilen ve Hazine-i Âmire'ye bağlı gelir kaynaklarının ömür boyu tasarruf etme yetkisiyle alan kişi mukâtaanın bedeli olarak önce hazineye "muaccele" adı verilen yüklü bir parayı peşin veriyordu. Diğer taksitlerini veya vergilerini ise her yıl "müeccele" adı altında ödüyordu¹⁰⁷.

¹⁰² CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.21-23.

¹⁰³ TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s.120-121.

¹⁰⁴ CEZAR, gös. yer.; TABAKOĞLU, a.g.e., s.128.

¹⁰⁵ TABAKOĞLU, *T. İktisat Tarihi*, s. 217, 272-273.

¹⁰⁶ CEZAR, gös. yer.

¹⁰⁷ CEZAR, a.g.e., s.33; TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s. 272-273.

Mâlikâne mukâtaa sistemi bir bakıma timar sistemi ile iltizam usulünü bünyesinde kaynaştırmış gibi görünüyordu¹⁰⁸. Mâlikâne mukâtaaalardan elde edilen gelir bütçelerde "mal" ve "muaccele" adı altında yer alır¹⁰⁹.

Mâlikâne mukâtaa uygulaması, 1695 den başlayarak 100-150 yıl Osmanlı maliyesinin önemli bir kurumu oldu. İlk olarak ömür boyu iltizamların geçerli olduğu Şam, Halep, Mardin, Malatya Adana, Ayıntab, Tokat ve Diyarbakır bölgelerinde uygulandı¹¹⁰.

Mâlikâne sistemi zamanla yaygınlaştı. Devletin vergi aldığı bütün alanlar gibi eyaletlerin mâlikâne olarak verilmesine kadar genişledi. 1746'da Adana, Trablusşam, Rakka Eyaletleri, Aydın, Kıbrıs ve Mora muhassılları mâlikâne verildi.

Mâlikâne sistemi madenlerden esnaf kethudâlığına, tuzlalardan damga resmine kadar, avârız ve cizye hariç devletin vergi aldığı bütün faaliyetlere yayıldı¹¹¹.

1697 yılında bu uygulamaya haslar da dahil edildi. Haslar da mîrî mukâtaalar gibi muaccele ile mâlikâne olarak satılabiliyordu. Fakat, hasların ilgâsı da söz konusu değildi. Mâlikâne olarak satılmış olsalar dahi bunlardan tahsis olunan paylar yine "has" olarak anılmaktaydı. Has mutasarrıfları yılda dört taksit halinde "mal"larını (gelirlerini) mâlikâneceiden alıyorlardı¹¹².

Mâlikâne sisteminin yaygınlaşmasıyla bazı yerlerdeki mirliva hasları ile tımarlılara tahsis edilen yerler de bundan etkilendi. Zamanla timar sahaları mukâataştırıldı. Timar sahibi tarafından işletilmeyen, görevini yerine getirmeyen timarlar ile geliri düşen haslar, havâss-ı hümayûna dahil edilerek mâlikâne mukâtaaya dönüştürülüyordu. Böylece timar ve zeâmetler mukâataalaştırılarak geliri merkezî hazineye nakledilmiş oluyordu¹¹³.

Timarların iltizama verilmesi genellikle toplu halde olup, iltizam süreleri üç yıla kadar uzayabiliyordu¹¹⁴. Mâlikâne mukâtaaalardan "cebelü bedeliyesi" tahsil edilirdi.

Hazineye ait mukâtaaların mültezime belli bir bedel karşılığı kayd-ı hayat şartıyla verilmesine "ber vech-i mâlikâne" denir¹¹⁵.

¹⁰⁸ CEZAR, a.g.e., s. 33.

¹⁰⁹ a.g.e., s. 21-23.

¹¹⁰ TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s. 130-131.

¹¹¹ a.g.e., s. 130-131; TABAKOĞLU, *T.İktisat Tarihi*, s. 272-273.

¹¹² CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s. 35, 42.

¹¹³ a.g.e., s.51,52,174-175.

¹¹⁴ a.g.e., s. 180.

¹¹⁵ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s. 378.

XVII. yüzyılın sonundaki büyük malî bunalım, mukâtaaların bir kaç yıllığına iltizamı yerine, ömür boyu tasarruf hakkı ile taliplere satılmasını yani mâlikâne sistemini doğurmuştu. 1768-1774 savaşları da malî sıkıntılarla esham sistemini ortaya çıkarmış oldu.

Tanzimatla birlikte iltizam usulü, mukâtaa, mâlikâne mukâtaa gibi terimler ve kurumlar kaldırıldı¹¹⁶

Belgelerinde ilmühaber, evâmir-i şer'iyeye, mâlikâne ahkâmı, cülûs sebebiyle yenilenen berat kayıtları, mukâtaaların satılması ve alınan muaccelelerin miktarları, mahlûl olan mukâtaaların müzayede ile satılması gibi konular bulunmaktadır. Belgelerin bir çoğunun üst kısmında mukâtaanın adı geçer, alt tarafda ise berat verildiğine dair "berat dâde" kaydı bulunur (Örnek nu: 1-2a-b).

Mâlikâne olarak verilen mukâtaalara ait belgeler bağlı olduğu kaleme bakılmaksızın Malikâne Halifeliği belgesi olarak değerlendirilir. Bu belgelerde "mâlikâne uhdelerine kayd", "şurûtuyla beratları verile" gibi ibareler bulunur (Örnek nu: 2).

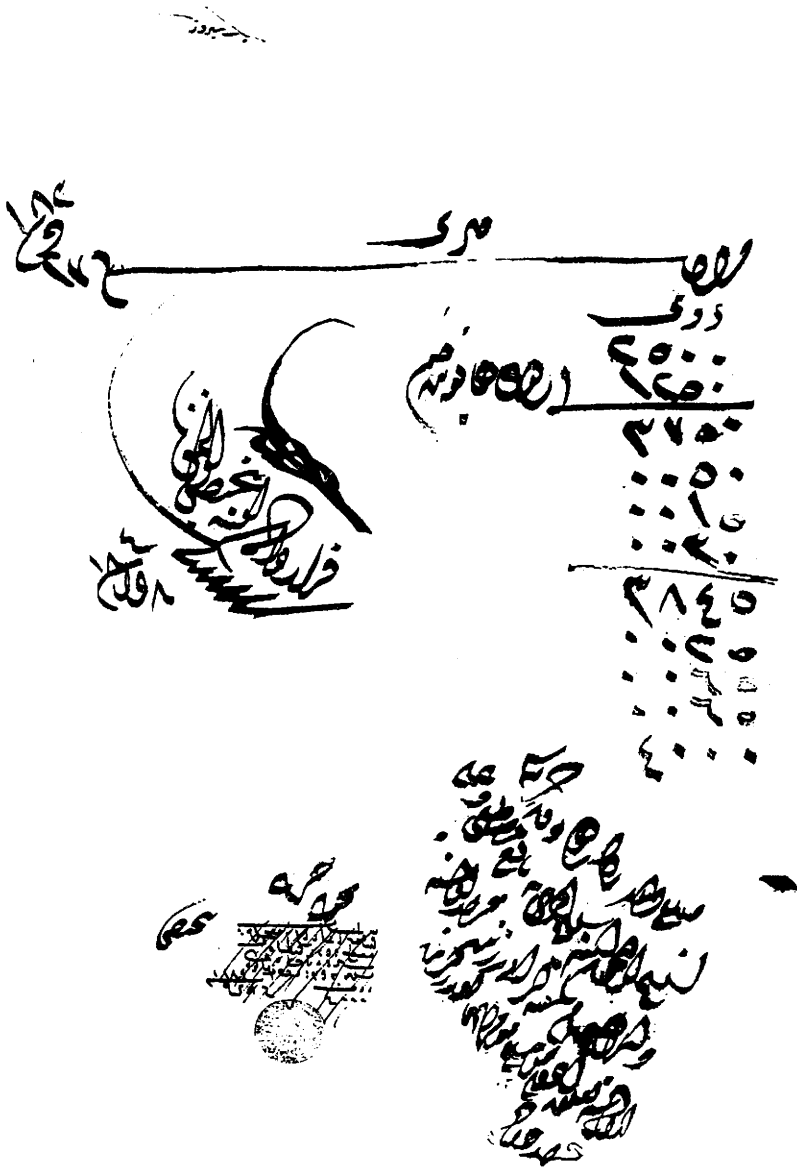
¹¹⁶ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.283.

نیا خطا
مرد
تیمار ضایع
۱۰۰۶۶
۱۶۵۰

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد واله الطيبين
الطاهرين

و من بنی لبریده
بالاده مطهره معاطبه
الرخنه دیو برک غفوش
اوستنه اراده سینه
قرار داده اودنه
فراوسنه نرطیه براتری
جوان دونو غنا بوسطه
همه نازینه

بسم الله

a2. Başmuhasebe Muhallefât Halifeliği (D. BŞM. MHF)

Başmuhasebe'ye bağlı üç halifelikten biridir. "Muhallefât" ölen bir insanın para, eşya, mal, alacak nevinden geriye bıraktığı şeyler hakkında kullanılan bir tabirdir¹¹⁷.

Muhallefât Halifeliği, genel olarak ölen devlet erkânının geriye kalan mallarının devlet hazinesi namına zabtına ve kaydına, ayrıca müsadere olunan mallar ile hükümdara ait veraset işlerine bakardı.

"Müsadere", vezirlerle devlet erkânının ve memleket zenginleriyle tanınmış adamların ecelleriyle öldüklerinde veya her hangi bir sebepten idamlarında terekelerinin, bazan da hayatta iken mallarının devlet adına zabtedilmesi anlamında kullanılır bir tabirdir. Bu açıdan; müsadereye konu olan mal varlığına muhallefât denir.

Ölünün mallarının satılmasından elde edilen para için "muhallefât akçesi" veya "tereke bedeli" tabirleri kullanılırdı. Muhallefât defterlerine "tereke defteri" de denirdi. Muhallefât defterleri muhallefât memuru veya kadı tarafından tutulurdu.

Muhallefât Halifeliği'ne ait belgelerin muhtevası genellikle şu şekildedir:

1. Ölünün mal ve eşyasının cinsi ve adeti, satış fiyatı tek tek kaydedilmiştir. Satılan mal ve eşyanın toplam fiyatı da belirtilir. Nakit olarak bulunan para da bu toplama ilave edilir (Örnek nu: 3-5).

2. Belgelerde ölen kişiyi kısaca tanıtan bilgiler mevcuttur. Ölenin borçlu olduğu şahıslar ve borç miktarları kaydedilir. Bu borçlar toplam muhallefât bedelinden çıkartılır (Örnek nu: 5).

3. Ölenin terekisini satın almalarından dolayı ölüye borçlu olan şahısları ve borç miktarını hâvi belgeler vardır.

4. Devlete borcu terekesinden fazla olan ölünün devletçe zabt olunup satılan eşyasının adedi, bahası ve bu işler için yapılan masraflar kaydedilir.

5. Ölenin alacaklı olduğu şahıslar ölmüş ise ölenin alacağının borçlu şahısların muhallefâtı bedelinden tahsilini gösterir belgeler de bulunmaktadır.

6. Bazı belgeler de sadece ölenin muhallefâtından alacak olanları ihtiva eder.

7. Öldürülen bir eşkiyanın muhallefâtını hâvi belgeler de bulunmaktadır.

¹¹⁷ SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.288.

a3. Başmuhasebe Kalemi Sehim (Esham) Halifelîği (D. BŞM. SHM)

Esham, ilk defa III. Mustafa zamanında çıkartılan istikraz tahvilleri anlamında kullanılmıştır. Sonradan her cins tahvile ve hisse senetlerine bu isim verilmiştir¹¹⁸. Esham, arapça bir kelime olup "sehim"in çoğuludur. Sehim, hisse, pay anlamlarına gelir¹¹⁹.

Devlet, hazinedeki nakit açığını kapatmak için geliri iyi olan bazı mukâtaaları, hisseler halinde satışa çıkarmıştır. Çıkartılan esham, yüzde beş faizli olup, karşılığında ilk defa İstanbul Duhan Gümrüğü gösterilmiştir. Böylece esham uygulamasına tâbi tutulan ilk mukâtaa 1189'un rûz-ı hızırından başlamak üzere hisseler halinde satışa çıkarılan İstanbul Duhan Gümrüğü olmuştur¹²⁰. Çıkarılan 'sehimler, sekizer-onar seneliğine def'aten taliplerine veya hükümetten alacaklı olan bazı bina eminlerine satılmıştır. Devlet her sehim satışında bir senelik faizini harç adıyla alarak hazineye büyük bir gelir temin etmiştir

Mâlikâne sisteminde mukâtaaların, yani gelir kaynaklarının yıllık hâsılâtının "mal" ve "kalemiye"lerinin ödenmesi şartıyla mâlikânecilere kayd-ı hayat olmak üzere satılırken, esham sisteminde yalnızca yıllık kârın paylar halinde ber-vech-i mâlikâne satışı söz konusudur. Bu uygulama eshamın eski sistemin bir benzeri olduğunu göstermektedir¹²¹.

Esham uygulaması mukâtaaya göre halk arasında cazip karşılandı. Esham, çok küçük hisseler hâlinde satıldığından her zümreden vatandaş esham sahibi olabiliyordu. Sehim alanlara esham beratı veriliyordu. Faizinin verilmesi de garantiye alındığından esham sahipleri sayısı çok artmıştır. Küçük hisseler her türlü tasarruf sahibine yatırım imkânı veriyordu. Eshamın alınıp-satılması da mümkündü. Yetimlerle aceze alır faizinden faydalanırdı. Esham alan yetimler özel şartları gereği daha çocuk iken öldüklerinde varisleri eshamdan mahrum kalmazlardı. Eshamı genellikle orta halliler ve fakir kadınlar alırdı¹²².

Devlet esham alım satımını vergiye tâbi tutmuştur. Bu satışlardan "kasr-ı yed resmi" adıyla bir vergi alınırdı. Savaş zamanlarında esham sahiplerinden de "cebelü bedeliyesi" tahsil edilerek eshama sahip olanlar sınırlı bir savaş vergisine tâbi tutulmuştur¹²³.

¹¹⁸ SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.101.

¹¹⁹ PAKALIN, a.g.e., c.1, s.552.

¹²⁰ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.81.

¹²¹ a.g.e., s.79..

¹²² M. NURİ PAŞA, a.g.e., c. 3, s.132; PAKALIN, a.g.e., c.1, s.552.

¹²³ CEZAR, a.g.e., s. 80-81.

Esham-ı cedîde, eshâm-ı mümtâze adlarıyla esham da çıkarılmış olup, bunlar için Eshâm-ı Osmaniye tabiri de kullanılırdı.

İlk defa Filibe Kalemi Cizyesi eshamlı mâlikâne-mukâtaa olarak satıldı. Bunu Enfiye Mukâtaası izledi. Kıbrıs Muhassılığı ve İzmir Voyvodalığı gibi vâridâtı iyi olan kaynakların eshamı çıkarıldı. Halep Gümrüğü, Halep Muhassılığı vâridatından ayrılarak ber-vech-i mâlikâne esham olarak satışa sunuldu. Taşradaki küçük ve rağbet edilmeyen mukâtaalar merkezdeki Emti'a ve Duhan gümrükleri gibi önemli mukâtaalara ilhak edilerek yeni sehimler, bu cazip mukâtaalar adıyla piyasaya sürüldü.

Esham uygulaması başladığında esham işlerine bakmak için Esham Muhasebeciliği ve Esham Mukâtaacılığı kalemleri ihdas edilmişse de bu kalemler bir müddet sonra lağvedilmiştir. Maliye teşkilâtı içinde müstakil bir büro olmadığından esham işleri ilk önceleri Başmuhasebe Kalemi bünyesindeki Mâlikâne Halifeliği tarafından yürütüldü. Mâlikâne Halifelığının işlerinin yoğunluğundan dolayı esham işleri aksayınca bu işlere bakmak için Mâlikâne Odası kurulmuştur. Mâlikâne Odası da sadece esham işleriyle ilgili değildi. Ayrıca esham uygulaması, mukâtaaları belli kalemlere bağlı olmasından dolayı Maliyenin diğer kalemlerini de ilgilendirmekteydi. Bu yüzden bu kalemler arasında esham uygulaması konusunda işbirliği ve uyum sağlanması gerekmekteydi. Esham sahiplerinin mukâtaa eminlerinden alacakları faizlerin dayanağını Maliye kalemlerindeki kayıtlar ve bu kalemlerin kendilerine verecekleri belgeler oluşturmaktaydı.

Esham sahiplerinin çokluğu ve çeşitliliği isim benzerliği ve kadınların kimlik kontrollerindeki aksaklıklar çeşitli karışıklıklara sebep olduğundan esham işlerinin tek kalemde yürütülmesini gerektirdiğinden 1205 (Eylül 1791) yılında müstakil olarak "Sehim Halifeliği" kurulmuştur¹²⁴.

İlk defa h. 1189/m. 1775 yılında esham çıkarıldığından, 1189 tarihinden önceki belgeleri D. BŞM. SHM şeklinde kodlamak doğru değildir.

Sehim Halifeliği belgelerinin üst kısmında "Ruznâmçe-i sehme kayd ola", yazının son cümlesinde ise "Sehim Ruznâmçe'sine işbu ilmühaber kaimesi verildi" tabirleri vardır. Bu tabirlerden anlaşıldığı gibi belgenin konusu ne olursa olsun belge Sehim Halifelğine aittir. Ayrıca belgenin alt kısmında Başmuhasebenin parafı da bulunabilmektedir (Örnek nu: 6).

¹²⁴ a.g.e. s.133.

b2. Başmuhasebe Kalemi Bina Eminliği (D. BŞM. BNE)

Devlete ait bina ve inşaatların yapılışı ile Bina Eminliği meşgul olurdu. Bina emini olan kişinin vazifesi mesul olduğu inşaatın bitmesine kadar sürerdi. Bina eminleri, devletteki aslî görevlerinden ayrı olarak bu görev kendilerine tevcih edilir, memur oldukları inşa ve tamir işlerini tamamladıktan sonra görevleri sona ererdi.

Bina eminleri inşaatların her türlü malzemesini tedarik etmekle yükümlüydüler. Bütün masrafları, ödemeleri onlar yaparlardı. Amele teminiyle uğraştıkları gibi hesapları tutarlardı. Tuttukları defterler çok muntazam olup, masrafların mikdarı, inşaatın ne zaman tamamlandığı, ne kadar malzeme kullanıldığı kaydedilirdi. Bina eminlerinin bu hesap defterleri Başmuhasebe Kalemi'nde görölürdü.

İnşaat teknik kısmı, plan-proje ve ölçümlerinden, projenin uygulanmasından ve binanın sağlamlığından mimarlar sorumluydular. İnşaatın belirlenen sürede bitirilmesinden ise bina eminleri mesuldü.

Yapılacak bir inşaat veya tamir işi hakkında, o iş ile alâkalı bir görevlinin verdiği karar üzerine devlet tarafından o işi yapmakla görevlendirilen bina emini ile diğer ehl-i vukûf kimseler tarafından oluşturulan bir heyet vasıtasıyla ilk keşif yapılır. Gerekli malzeme ve tahmin edilen masraflar belirlenerek işin mahiyeti ortaya çıkarılırdı. Daha sonra inşaatta kullanılacak malzeme çevreden mübayaa edilir ve inşaat mahalline kadar nakledilirdi. Bilâhere çalışan işçilerin yevmiyelerini gösteren defterler tutulurdu.

İnşaat veya tamir işi bittikten sonra yine bina emini, mimar, usta, kalfa gibi kimselerden oluşan heyet tarafından, yapılan işin tekrar muayene ve ölçümü yapılarak birinci keşfe uygun olup olmadığı, eksiklerinin bulunup bulunmadığı tesbit edilirdi.

Eğer inşaat tamamlanmışsa heyet tarafından tesbiti yapılır ve yapılan masraf yekûn olarak belirtilirdi.

Bunlardan başka bütün masrafların toplandığı muhasebe icmalleri de hazırlanırdı (Örnek nu: 7).

Bina emirlerinin inşa ve tamiri ile görevlendirildikleri devlet yapıları genellikle şunlardan ibarettir:

1. Kale, tabya ve siper,
2. Saray ve müstemilâtı,
3. Köprü, kemer, bend, su yolu ve çeşmeler,

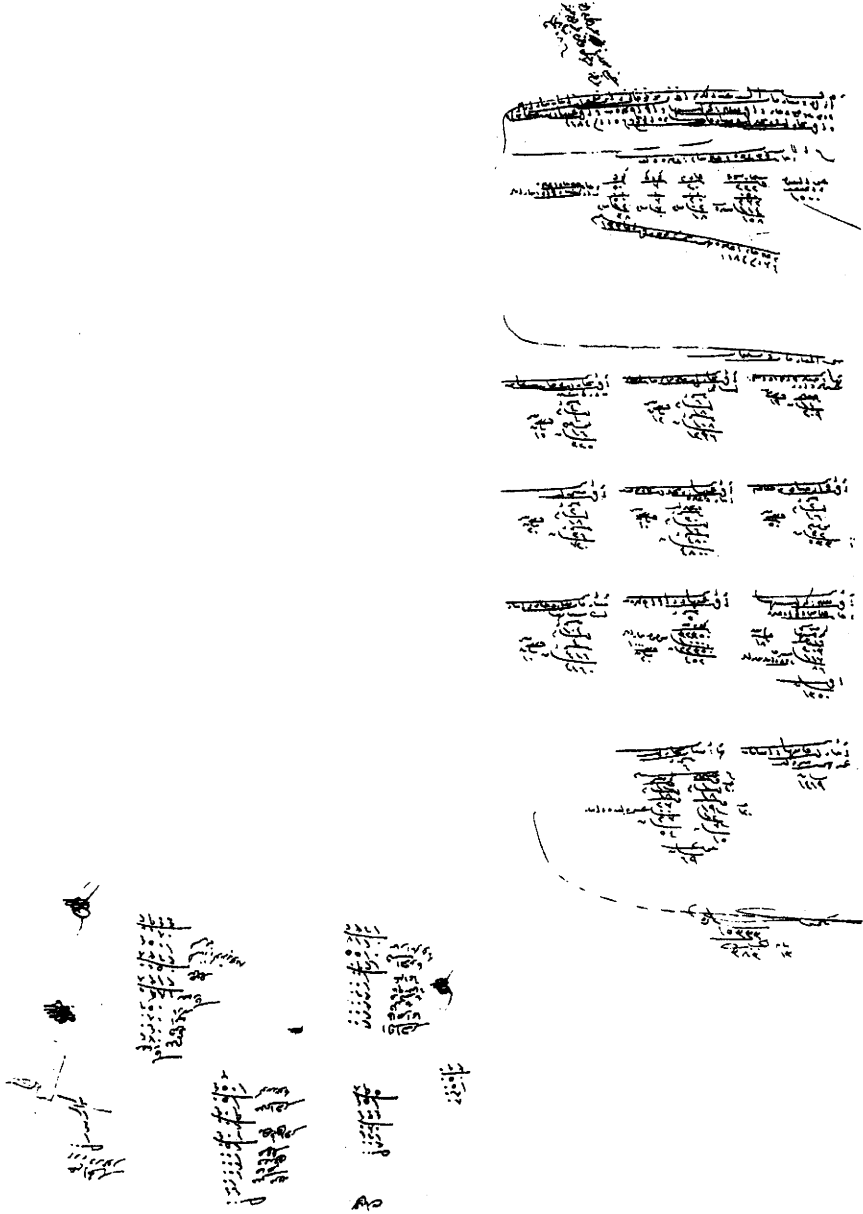
4. Selâtin camileri,
5. Çeşitli devlet daireleri ve mülhakâtı,
6. Cebehane, baruthane, yeniçeri kışlaları, karakol binaları gibi askerî amaçlı yapılar,
7. Anbar, çarşı, han ve dükkân ile sair binalar.

Yapılan her inşaatı veya tamir işinde genellikle şu çeşit konulara dair belgeler tutulurdu:

1. İlk keşif (Örnek nu: 2),
2. İnşaat malzemelerinin temini (Örnek nu: 3),
3. İşçi ücretleri (Örnek nu: 4-5),
4. İnşaat veya tamir tamamlandıktan sonra yapılan ikinci keşif (Örnek nu: 6),
5. Yapılan masrafları muhtevi belgeler (Örnek nu: 5),

İnşaat ve tamirata dair belgelerde her kısmın ayrı ayrı ölçüm ve masraflarının kaydedildiği görülmektedir (Örnek nu: 2).

Bazı belgelerde "izzetlü bina emini ağa" hitabı bulunur (Örnek nu: 8).

خفتون بنای مطوبه روز سنی
 طوبی بنای مطوبه روز سنی
 کمره بنای مطوبه روز سنی
 لقا و بنای مطوبه روز سنی
 سطره بنای مطوبه روز سنی
 ۱۲۶

دوتلو عدله مضلوا فتم
 قوتیرده صوفیه لافنه دفع کادیر کور وضع اوندان اون ایشوقیه طوبی
 التسه وضع اونیخه ایدون اون اوج عدله طایفه مین ختمه سفید الحق اقدیر لوقی
 اولغده مارج ختیرین مصطفی اولغدار ختمه نیک تسمی ایچون خونی بنای امینی ایاقولدن
 حلق نا بر قلم سید لیر عدله رختی اوج نیک سدر لیمه بایش امر قیایه ختمه
 عدله مضلوا فتم سطره بنای مطوبه روز سنی
 سطره بنای مطوبه روز سنی
 سطره بنای مطوبه روز سنی

b3, Başmuhasebe Kalemî Cebehâne-i Âmire (D. BŞM. CBH)

"Cebe" kelimesi lügatta "zırh" manasında olup, sonraları umumîleştirilerek bütün savaş silah ve malzemeleri hakkında kullanılmıştır. Osmanlılarda "cebehane" tabiri kılıç, ok, yay, mızrak, süngü, barut, kurşun, gülle, tabanca, tüfek gibi savaş mühimmatının korunduğu, üretildiği ve tamirinin yapıldığı yer anlamında kullanılmıştır.

İstanbul'da bulunan büyük cebehane "Cebehâne-i Âmire", âmirine de "Cebecibaşı" denirdi. Cebecilerin bundan başka sınırlarda ve kalelerde ayrıca silah depoları ve bunların muhafızı cebeciler vardı.

Cebehane'de cebecilerden başka ayrı bir sınıf olarak humbara dökücüleri, barutçılar ve lağımcılar vardı.

Yeniçerilerin harp aletleri de Cebehâne-i Âmire'den karşılandığı için cebehane anbarlarında; zırhların üzerindeki kumaş, zırh keseleri, meşin kayış, keten, pamuk ipliği, kirpas, tüfek maşası, çelik, bakır, kazma, güğüm, karavana, keçe, hartuç kağıdı, fişek kâğıdı vesair malzemeler de bulunurdu.

Savaş zamanında gerekli malzemeyi kalelere, donanmaya götürme ve cepheye sevk etme görevi Cebehâne-i Âmire'nin mesuliyetindeydi.

Cebehane anbarlarından çıkan veya satın alınan levazımın her sene muhasebesi yapıldı¹²⁶.

Cebehâne-i Âmire belgeleri başlıca şu konuları ihtiva etmektedir:

1. Silah ve cephe imalinde kullanılan malzemenin satın alınması (Örnek nu:9),
2. Silah imali ve tamiri (Örnek nu: 9-10),
3. Kalelere mühimmat ve cephe gönderilmesi, kale cepheanelerinde bulunan malzemenin sayımı (Örnek nu: 11-12),
4. Mühimmât-ı Harbiye ve Tüfenkhâne-i Âmire anbarlarında imal ve mübayaa olunan muhtelif malzemenin sayımı (Örnek nu: 9-10),
5. Ordu-yı Hümayûn'a ve Asâkir-i Mansûre'ye verilen mühimmat (Örnek nu: 13b),
6. Bir şehir cebehanesinden başka bir şehrin cebehanesine gönderilen mühimmat (Örnek nu: 13a-b).

Bazı belgelerde "izzetlü cebecibaşı ağa" hitabı bulunur (Örnek nu: 13a-14).

¹²⁶ PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.1, s. 262, 264.

۹
 لاری کیمورد جی بهی وینا لاری کیموردی ز غنوم محمد اعلی
 افروان قیدی جی حایسن مچوو برنجی اچون با وید بهی لاری
 و افروان لاری مچوو جی خایسن لاری قیدی با وید بهی لاری
 و بهی لاری مچوو لاری و بهی لاری مچوو لاری
 لاری مچوو لاری و بهی لاری مچوو لاری

بوضه او روی هما یونع جو قدر صد اخظمی ابراهیم
 بید با امر حبیب انشا نه کلان مهجات جبه خنانه
 بیان اچند ~~کلی~~
 جاد قبه یونع جبرک یونع
 نیا

بلوده ذکر اخظمی و اوزره بکرمی عود قبه جاد
 و اوده عود جبرک و اوده عود استو اجه نیا اغان
 سرقوم بر به ابریل قعه و درود ایدکی اجدت
 اشو محمد شوع و بر لیا
 محرم حسنه
 قلعی ارس
 حه

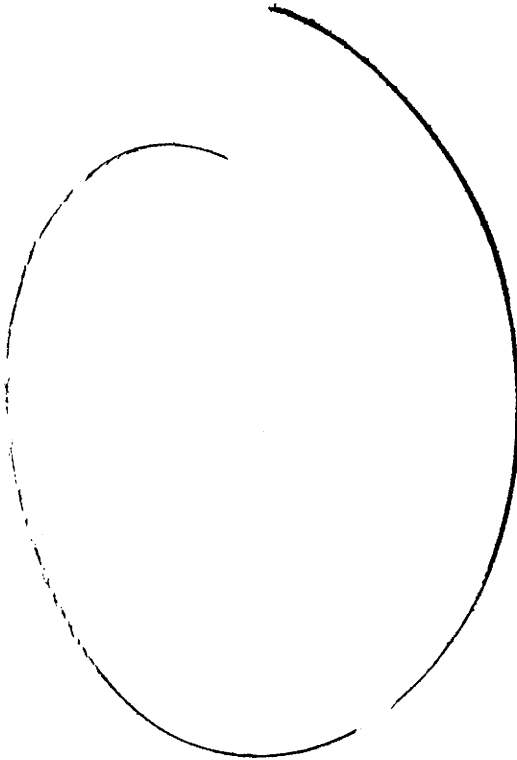
عرض بن لبرک
 بونون اقدیم و دینم توفیق اطان لوا شریف طاقیند ارجی
 هایون جیبی تقضی اولک باروت و رهات ساع لی تحیل و ریغه
 نقل ایون و دین لماندن یکر می بنی کماندن احمد رشک
 سوار اولدیفی سفینه کیم بیلشری سوغی و عبده اتناقیده ایکیون
 کیم غوش نوله ایله سیجدار اولمشی اولدیفی و دین نایش
 بشقه و ذکر اطان باروت و رهات ساع رشک و قومک
 سفینه سیله دو جغه واصل اولدیفی جیبی بیلک اها قیلدی
 بشقه اعلوم ایدر معلوم خطری بیلک فزه باش محلیه
 قیه اوضاب بیغ و زبرد ایکیون کیم غوش نوله سفینه نک
 نوله و برطک باهن اروفان حضور ساد و سطر طقم عذر نیک

سکین عفا لکری

مؤنوسه جی لاله حضرتی مجیدہ عظمیٰ موجود لکھتے ہی ابوس ۵ بارغا
 با عدوتی لافلاذ و کویچی زلف سنبه لکھتے لکھتے
 ۲۱ لکھتے

b4. Başmuhasebe Kalemi Darbhâne-i Âmire Eminliği (D. BŞM. DRB)

Darbhane, para basılan yer hakkında kullanılan bir tabirdir. Osmanlı Devleti'nin bazı şehirlerinde darbhaneler vardı. Fakat asıl darbhane İstanbul'da idi. Darbhanelerin yöneticilerine "Darbhane emini" denirdi. Birçok şehirde savaşlar gibi sebeplerden dolayı para basılmış olsa da her şehirde darbhane yoktu. İstanbul Darbhanesi'nden başka, Edirne, Erzurum, Amasya, Halep, Diyarbakır, Bağdad, Cezayir, Tunus, Mısır, Saraybosna, Belgrad, Serez Üsküp, Trablus, Ayasluğ, (Aydın) Bursa şehirlerinin de darbhaneleri vardı. III. Mustafa devrinden itibaren Mısır, Trablus, Tunus ve Cezayir darbhaneleri dışındaki taşra darbhaneleri kapatılmıştır.

Burada üzerinde asıl duracağımız, İstanbul'daki Darbhâne-i Âmire'dir. Bu Darbhaneye, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümayûn'dan tayin edilen eminler bakardı. Darbhâne-i Âmire emininin asıl işi para basımı ve gerekli madenleri temin etmektir. Maiyyetinde, sikkezenbaşı, serçeşme, çeşneci gibi memurları vardı.

Darbhâne-i Âmire'nin ihtiyacı olan altın, gümüş ve bakır önceleri emanet, sonraları iltizam yoluyla memur ve mültezimlere havale edilerek temin edilirdi. Altın ve sair maden ihtiyacı Gümüşhane, Küre, Ergani ve Keban madenlerinden getirilirdi¹²⁷.

Darbhâne-i Âmire XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı maliyesinin idaresinde önem kazanarak faaliyet alanlarında ve yapısında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Hazine-i Âmire'den sonra ikinci bir devlet hazinesi durumuna gelerek, devletin gelir ve giderlerinin idaresinde görev almıştır. Savaş zamanlarında masrafları karşılamak için bir "ihtiyat hazinesi" olarak da kullanılmıştır. Bu giderlere karşılık, vakıf mukâataaları yani, Haremeyn mukâataaları ve tevliyetleri, Darbhâne-i Âmire'nin idaresine verildi. Bir diğer önemli geliri ise h. 1222/m. 1807 de lağvedilen Îrâd-ı Cedîd Hazinesi'nin gelirleri olmuştur. Böylece devrinin en önemli malî kurumu olarak Hazine-i Âmire ve Tersane'yi desteklemiştir. Bu konuyla ilgili geniş bilgi hazineler bölümünde verilmiştir¹²⁸.

Darbhâne-i Âmire'ye ait belgelerde bazı neferata mevâcib verilmesi (Örnek nu: 15), Darbhane tarafındn bazı timar, zeâmet ve mukâataaların zabt edilmesi (Örnek nu: 16), esham sahiplerinden hisselerini devlete geri verenlere bedellerinin ödenmesi gibi konular yer alır (Örnek nu: 11). Belgelerinde "Darbhâne-i Âmire defterlerine kayd ola" (Örnek nu: 17-18), "Havale-i Darbhâne-i Âmire", "Darbhâne-i Âmire'den verile (Örnek nu: 19) gibi kayıtlar ile

¹²⁷ PAKALIN, a.g.e., c. 1, s. 394-396; SERTOĞLU, *Tarih Lügatı*, s.78.

¹²⁸ bkz. s.35-44.

۹
صریح و صریح

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 وبعد
 انما هذا كتاب
 من كتب
 ۱۲۰۲

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 وبعد
 انما هذا كتاب
 من كتب
 ۱۲۰۲

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 وبعد
 انما هذا كتاب
 من كتب
 ۱۲۰۲

۹

7

صریحاً و علناً و در وجه

الحمد لله رب العالمین
 و الصلوة والسلام علی
 سیدنا محمد و آله الطیبین
 الطاهرین
 علیهم السلام
 و بعد

فانظر
 الیه
 الیه
 الیه
 الیه

۱۲۰۲

بسم الله الرحمن الرحیم

b5 Diğer Darbhaneler

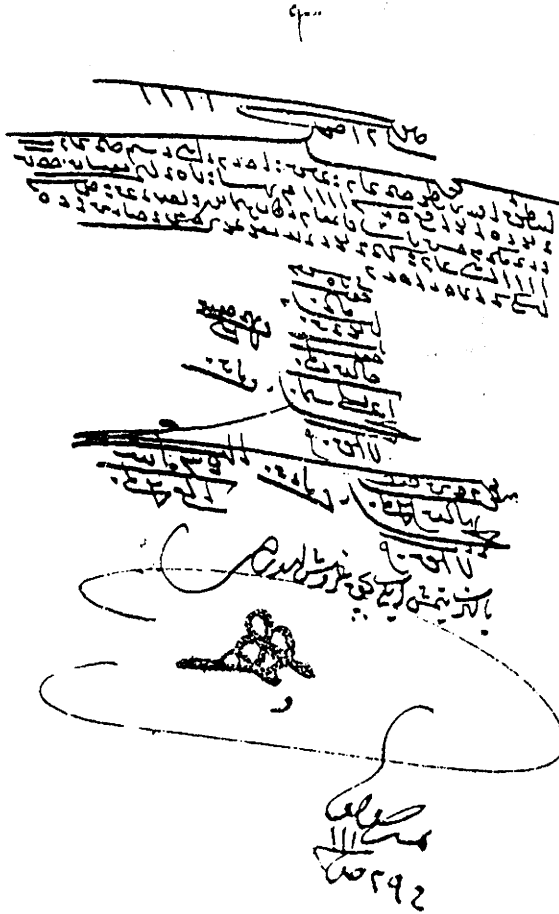
Taşrada faaliyet gösterip masraf ve vâridâtı Başmuhasebe tarafından kontrol edilen darbhanelerden Edirne, Erzurum ve İzmir darbhanelerinin merkezde tutulan belgelerine de ek kodlar verilmiştir. Bunlar:

Başmuhasebe Darbhâne-i Edirne (D. BŞM. DRE)

Başmuhasebe Darbhâne-i Erzurum (D. BŞM. DRER)

Başmuhasebe Darbhâne-i İzmir (D. BŞM. DRİ)

Bu darbhanelerin belgelerinde de Darbhâne-i Edirne, Darbhâne-i Erzurum gibi kayıtlar, belgede ifade edilen masraf veya vâridâtın hangi darbhaneyle ait olduğunu gösterir ve belgeler bu kayıtlara göre kodlanır (Örenk nu: 20-21).

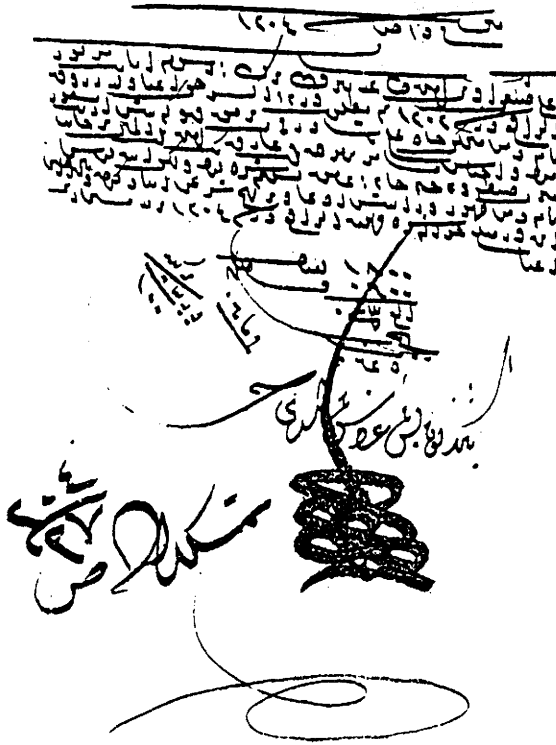

b6. Başmuhasebe Kalemi Dışkâğıt Eminliği (D. BŞM. DKE)

Dördüncü sınıf hâcelerden olan Dışkâğıt Emini ihtiyaç sahiplerine kırtasiye malzemelerini sened karşılığında verirdi. Ahkâm-ı maliye ve Saray ile muhabere işlerini de yürütürdü. Zeâmet ve timar sahiplerinin timar ve zeâmet tevcihinde verdikleri rusûmu, ahkâm-ı şikâyet ve berat rusûmunu Dışkâğıt emini alırdı¹²⁹.

Dışkâğıt Eminliği h. 1249/m. 1833 tarihinde "Aklâm-ı Seb'a Hocalığı" adıyla kurulan daire ile birleştirilmiştir¹³⁰.

Belgelerinin genellikle üst kısmında ".... Emin-i Kâğıd-ı Bîrûn" ibaresi geçmektedir (Örnek nu: 22).

Örnek nu: 22 D. BŞM. DKE

¹²⁹ PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c. 2, s.136; UZUNÇARŞILI, a.g.e., s.69, 342, 344, 345, 381.

¹³⁰ PAKALIN, a.g.e., c.2, s.136.

b7. Başmuhasebe Kalemi İçkâğıt Eminliği (D. BŞM. İKE)

Dîvân-ı Hümayûn hâceganından olan İçkâğıt Emîni, Sarayın Enderun kısmının kâğıt, mürekkep, kalem vs. kırtasiye malzemelerinin temini ve bunların ihtiyaç duyulan yerlere dağıtım işleriyle görevliydi¹³¹. Belgelerinde ".... Emîn-i Kâğıd-ı Enderûn", "Enderun Kâğıt Emîni" gibi eminliğin veya emininin adını beyan eden kayıtlar bulunmaktadır (Örnek nu: 23). Bilindiği üzere Kâğıd-ı Bîrûn'dan "Dış Kâğıt Eminliği, Kâğıd-ı Enderûn'dan ise "İçkâğıt Eminliği" kastedilmektedir.

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
والمؤمنين والذين آمنوا
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
والمؤمنين والذين آمنوا
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
والمؤمنين والذين آمنوا
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين
والذين آمنوا وها هم
بشركاء في الدين

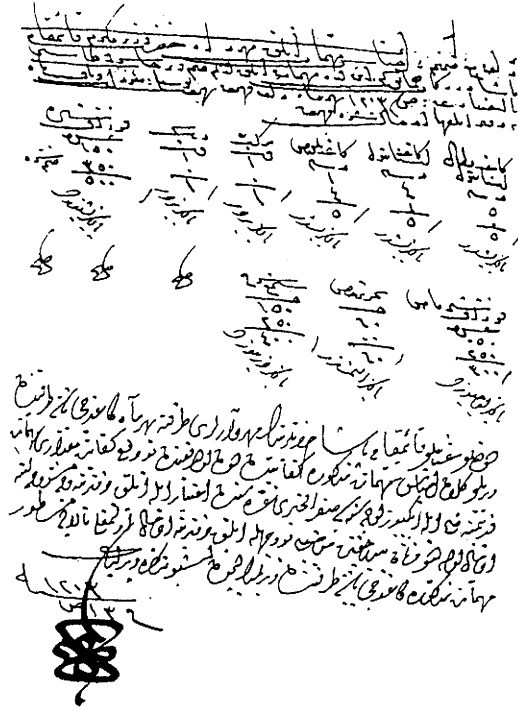
Örnek nu: 23 D. BŞM. İKE

¹³¹ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s. 69, 344, 345, 381.

b8. Başmuhasabe Kalemi Kâğıtçıbaşılığı (D. BŞM. KGB)

Saray dışındaki resmî daireler ile Ordu-yı Hümâyûn'un kâğıt, kalem, mürekkep vesair kırtasiye malzemelerinin teminini ve bunların ihtiyaç duyulan yerlere dağıtımını yapardı. Kâğıtçıbaşılığın âmirine Kâğıtçıbaşı ve Kâğıt emini denir. Dördüncü sınıf hâcegândandır. Taşra hazinedarbaşılığına karşı sorumludur. Gerekli kırtasiye malzemelerini satın alır, devlet hazinesinde muhafaza ederdi¹³².

Kâğıtçıbaşılığı belgelerinde kırtasiye malzemelerinin miktarı, fiyatları, kimlere ve nerelere ne kadar verildiği kaydedilmiştir. Belgelerin çoğu küçük varaklar şeklinde olup üst taraflarında malzeme verilecek dairenin adı, alt taraflarında ise zikredilen malzemenin verilmesi için "Kâğıdçıbaşı Ağa tarafından verilmesi için işbu tezkire verildi" vb. gibi kayıtlar görülmektedir (Örnek nu: 24).

Örnek nu: 24 D. BŞM. KGB

¹³² SERTOĞLU, *Tarih Lügatı*, s.167; UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s.369; PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c. 2, s.136.

b9. Başmuhasebe Kalemî İstanbul Gümrük Eminliği (D. BŞM. İGE)

Gemilerle çeşitli malzemenin nakledilmesi, malzeme nakli için gemi tedariki, İstanbul Boğazı'ndan eşya, emval ve hayvan geçirme işinden geçiş ücreti ve navl-ı sefine alınması işlerine bakardı. Ayrıca, Kahire, Mekke, Medine ve Kudüs gibi beldelerden İstanbul'a gelen seyyid, şerif vesair misafirlerin memleketlerine gitmek için talepleri üzerine münasip gemi temini ve navl-ı sefineleri ile kumanya bahaları İstanbul Gümrük Eminliği tarafından karşılanırdı. Bazı kimselerin nafaka bahaları ile İstanbul'da ikamet eden eski Kırım hanlarının tayinat bahaları da İstanbul Gümrüğü gelirinden verilirdi.

Başmuhasebe'ye bağlı İstanbul Gümrük Eminliğinin belgelerini **Maden Kalemî İstanbul Gümrük Eminliği belgeleriyle karıştırmamak gerekir.** Maden Kalemî İstanbul Gümrük Eminliği'ne çeşitli mukâtaalar bağlıdır. Belgelerinde ise bu mukâtaalar ile ilgili hususlar bulunur. Başmuhasebe İstanbul Gümrüğü belgeleri; mukâtaalarla ilgili değildir.

Başmuhasebe İstanbul Gümrük Eminliği belgelerinde "İzzetlü Gümrük Emîni Ağa", "Gümrük Emîni Ağa" gibi hitaplar, "Başmuhasebe'ye kayd ola" tayinat ve nafaka bahalarının verilmesi için îrâd ve masraf tezkiresi verildiğine dair "tezkire dâde" gibi kayıtlar ve Başmuhasebe'nin parafı bulunur (Örnek nu: 25-26).

مفتی کرامت الدین الیوم مسیور
تبرید و ترویه بنده خطی و تکرار
دیواری بنده خطی و تکرار
برصن بنده برسد و دفعه که هم و عدم لیدر

مفتی و دیواری
جاء و اولاد و دیواری
برسد و دیواری
دیواری و دیواری
دیواری و دیواری
دیواری و دیواری
دیواری و دیواری
دیواری و دیواری

b10. Başmuhasebe Kalemi Matbah-ı Âmire Eminliği (D. BŞM. MTE)

Matbah kelimesi, saray mutfağı yerinde kullanılır. Âmirine Matbah-ı Âmire Emmini denir. Matbah-ı Âmire'de her gün dört-beş bin kişiyi doyuracak yemek hazırlanırdı. Matbah-ı Âmire anbarlarının her sene muhasebesi yapılırdı. Mübayaa, masraf, maaş, kiler ve ihracat defterleri tutulurdu¹³³. Çok sayıda personeli vardı. Gerekli malzemenin masrafı her hangi bir yerin mukâataasından temin edilirdi.

Sarayda padişahların şahsı için pişirilen yemeklere mahsus ayrı bir mutfak vardı ki buna "Kuşhane" denirdi¹³⁴.

Saray mutfağına giren her türlü eşyanın defterleri tutulurdu. Bunlardan başka pazarbaşının defterleri de vardı¹³⁵.

Matbah-ı Âmire Eminliği'nin masraflarının XVIII. yüzyıl sonunda İrâd-ı Cedîd Hazinesi'nden karşılanması emrolunmuştur. Matbah-ı Âmire Eminliği II. Mahmud'un son senelerinde Gümrük Eminliği'ne bağlanarak Matbah-ı Âmire İdaresi adını almış olup 1254 (1838) yılında Darbhane Nezâreti'ne bağlanmıştır¹³⁶.

Belgelerinin bir çoğu küçük varaklar şeklinde olup, üst kısımlarında Matbah-ı Âmire emmininin mübayaa ettiği malzemeyi kimden aldığı, alt kısmında da bu malzemenin neler olduğu, miktarları ve masrafları kaydedilir (Örnek nu: 27-28).

"İzzetlü matbah emini efendi" hitabı bulunan (Örnek nu: 29) belgelerle bu emînliğe havale edilen tezkire, kâime vs. belgeler de Matbah-ı Âmire'ye aittir (Örnek nu: 30).

¹³³ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 1992, s. 255.

¹³⁴ SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s. 211-212.

¹³⁵ PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c. 2, s. 416-418.

¹³⁶ UZUNÇARŞILI, *Saray Teşkilâtı*, s. 379-384.

۹

b12. Başmuhasebe Kalemî Odun Eminliği (D. BŞM. ODE)

Sarayın çeşitli kısımlarına, resmî dairelere, askerî ocaklara, devlet ricaline ve resmî fırınlara satın alınan odun ve kömürün dağıtımını yürütürdü. **Odun vb. satın alma işini Mevkûfât Kalemî Odun Eminliği yapardı.** Odunun tayinatı, Başmuhasebe'nin Odun Eminliği tarafından yapılırdı. Tasnif sırasında bu duruma dikkat etmek gerekir.

Odun Eminliğinin belgelerinde "Odun Emîni ... Efendi" (Örnek nu: 32) "İzzetlü Hatab Emîni Ağa" (Örnek nu: 33) hitapları, odun ve kömürün kimlere ne kadar verildiği gibi konular bulunmaktadır (Örnek nu: 34-35).

اودون عيني ابراهيم اقبى اندرو و همادوه و عصفه و فو و ...
 كبره جلا و حوزي بنجسته كونه قطع و صانه نره و ...
 ما عكه هله و ابرقي كونه قهر الوحه اودون و ...
 مضايقه نري اوله قهر حلاي ابدى قهر حلاي مضايقه ابركه
 اودون نري نقر ابراهيم قهر رورون نري ابراهيم

۹۲

~~تغیة خلوتیان فزائیده~~

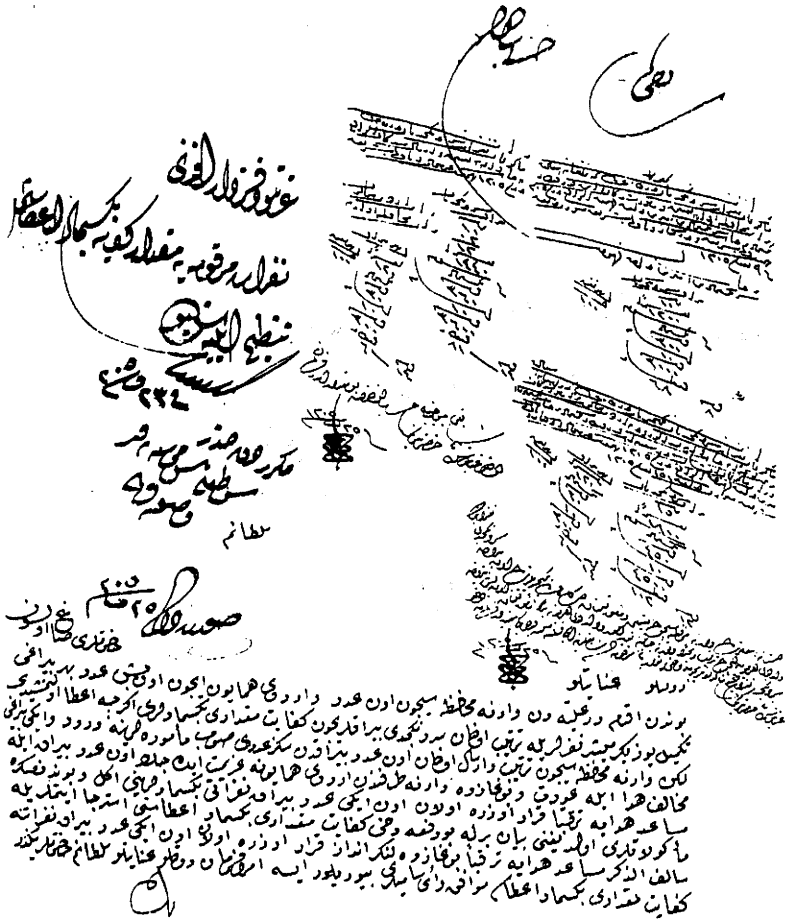
خطب
جلیلی
نورانی

غیر خطب امین
تاریخ منوره
برجی خطب برج
هاتف وقوعه و کی
کونه

b13. Başmuhasabe Kalemi Peksimet Eminliği (D. BŞM. PKE)

Donanma-yı Hümâyûn'a, yeniçerilere, cebecilere, Asâkir-i Mansûre'ye ve sair askerî birimlere ve bazan da ahali ve reâyaya dağıtılmak üzere pişirilen peksimetlerle alâkalı hususlar bu eminliğin belgelerinin ihtiva ettiği konulardır. Bu belgelerde pişirilecek peksimet için gerekli malzemeler, bunların satın alınması, pişirilmesi, taşınması, peksimetin pişirilme yeri, miktarı, kimlere ne kadar dağıtıldığı, nerelerde muhafaza edildiği, bu işlerde kimlerin görevlendirildiği, ne kadar masraf yapıldığı ve bu konularla ilgili çeşitli malûmat bulunmaktadır.

Belgelerinde genellikle "Peksimetçibaşı Ağa" gibi hitaplar bulunur (Örnek nu: 36-37).

بکساری طریقه عکسبرداری قبضه و مورد نما آید و مقبوضی و فنی مشغول باشند از یک
 بکسار نسیم و نمونه در یک عید نقاره و شفا فراموش صدور یکمجه موجب اولی و ثانی
 بکساری طریقه عکسبرداری قبضه و مورد نما آید و مقبوضی و فنی مشغول باشند از یک
 بکساری طریقه عکسبرداری قبضه و مورد نما آید و مقبوضی و فنی مشغول باشند از یک

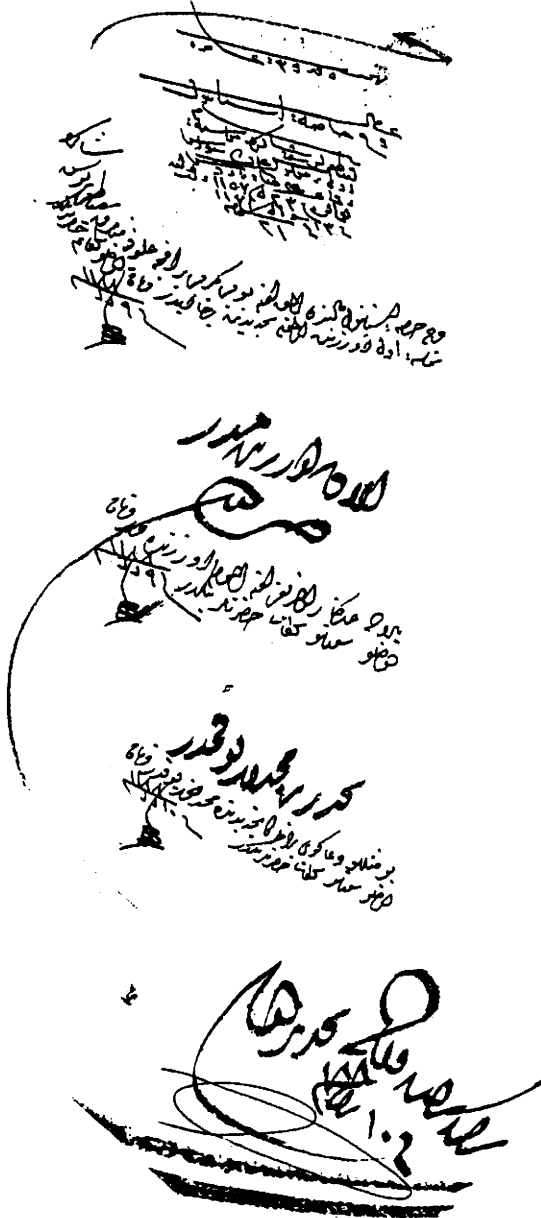

بکساری طریقه عکسبرداری قبضه و مورد نما آید و مقبوضی و فنی مشغول باشند از یک

در دود فرمانده مذکور ملک قنطاری
 بکساری اولان الد محمد امین اغا
 نما آید اما افز و نقضا الیدیم
 فنی مشغول سرج و بر لاج و بر لاج
 بکساری طریقه عکسبرداری قبضه و مورد نما آید و مقبوضی و فنی مشغول باشند از یک

صوبه
 بکساری طریقه عکسبرداری قبضه و مورد نما آید و مقبوضی و فنی مشغول باشند از یک

b15. Başmuhasebe Kalemi Tersane Eminliği (D. BŞM. TRE)

Başmuhasebe'ye bağlı bu eminliğin âmiri Tersâne-i Âmire'nin emindir. Birinci sınıf hâcegân rütbesinde olup Tersane'nin malî ve idarî işlerini yürütmekle görevlidir.

Tersâne-i Âmire'de yapılan işlerin gelir ve giderlerinin kayd edilmesi, gelirlerin nerelerden ve ne miktarda temin edileceği, gemi inşası ve techizi ile ilgili lüzumlu malzemenin ve mühimmatın satın alınması ve getirilmesi (Örnek nu: 41) hammaddelerin mamul hâle getirilmesinde çalışanlara ücretlerinin ödenmesi, gemi inşası ve tamiri ve bunun masraflarının karşılanması, gemilerde çalıştırılacak kürekçilerin temini ve gemilere taksim edilmesi Tersâne-i Âmire Eminliği'nin görevleri arasındadır¹³⁸.

Tersane Emini, Tersane ve gemilerin gelir ve gider defterleriyle, inşaat tamirat ve alım-satım işlerine bakardı. Gerekli levazımatı mübayaa eder, depolardaki eşyayı ve ayniyat defterlerini tedkik ve kontrol ederdi. Kaptan Paşa denize çıktığında ona vekâlet ederdi.

Tersane'deki inşaat ve tamiratın yapılmasını Kaptan Paşa emrederdi. Fakat Tersane Emini asıl bu işin kethudâsı idi. Çünkü bahriyeye tahsis edilmiş olan paranın sarfı, Tersane ve bütün gemilerin techizi onun nezâretinde cereyan ederdi¹³⁹.

Her geminin mühimmatı, Tersane Emini ve Liman Reisi tarafından süvari kaptanlara teslim ve liman defterlerine kayd olunduktan sonra bir sureti Kaptan Paşa'ya diğer sureti de incelendikten sonra Başmuhasebe'ye verilmesi 21 Zilhicce 1206 (11 Temmuz 1792) tarihli nizamnamede beyan edilmektedir¹⁴⁰.

h. 1219/m. 1805 tarihinde Tersâne-i Âmire Eminliği Bahriye Hazinesi'ne bakmak üzere Şikk-ı Sâlis Defterdarı ve Umûr-i Bahriye Nezâreti ismiyle Tersane Defterdarlığı'na çevrildi. Bahriye Nezâreti'nin masraflarının karşılanması için de müstakil olarak Tersâne-i Âmire Hazinesi kuruldu¹⁴¹.

Tersane Eminliği III. Selim'in hallinden sonra tekrar kurulmuştur. 1246 (1830) tarihinde ise lağvolunarak bu vazife Kaptan Paşaların mesuliyetine verilmiştir¹⁴².

¹³⁸ İdris BOSTAN, *Osmanlı Babriye Teşkilâtı, XVII. Yüzyılda Tersâne-Amire* TTK. Yayınları, Ankara 1992, s.33.

¹³⁹ SERTOĞLU, *Tarih Lûgati*, s.333; UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s. 425-427.

¹⁴⁰ GENCER, *Bahriyede Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu*, İstanbul 1985, s. 37.

¹⁴¹ a.g.e., s. 64.

¹⁴² SERTOĞLU, a.g.e., s.333; GENCER, *Bahriye Nezareti*, s.113.

Tersâne-i Âmile Emininin Maiyeti

1. Tersâne-i Âmile Kâtibi: Bu emninliğin defterdarı makamındadır ve Başmuhasebe Kalemî'ne bağılı bir kâtiptir. Bu kâtibin tuttuğı muhasebe defterleri Tersâne-i Âmile emnininin hesapları için esas kabul edilirdi. Tersâne-i Âmile kâtibine Kâtib-i Büzürk ve Cânib-i Büzürk de denilmektedir.

2. Tersâne-i Âmile Ruznâmçecisi: Tersâne-i Âmile'nin günlük gelir ve giderlerini kaydeder.

3. Tersâne-i Âmile İcare Kâtibi: Tersâne-i Âmile'de çalışan ücretlilerin ücretlerini tahakkuk ettirir ve bunların defterlerini tutardı.

4. Mahzen-i Cûp Emin, Kâtib ve Halifesi: Tersâne-i Âmile'deki kereste mahzenlerinin sorumlusuna Mahzen-i Cûp Emni, bu mahzene ait yazı, hesap ve sayım işlerini görene Mahzen-i Cûp Kâtibi denilirdi. Bu emni ve kâtibin Mahzen-i Cûp Halifesi adlı bir de yardımcı vardı.

5. Mahzen-i Sürb Emin, Kâtib ve Halifesi: Kereste dışındaki diğcr malzeme ve mühimmatın korunduğı depoya Mahzen-i Sürb denilmekte olup Türkçe olarak Kurşunlu Mahzeni de denilmektedir. Her gemi için Tersane'de küçük bir mahzen vardı. Gemiler sefere çıkarken lüzumlu malzemeyi bu mahzenlerden sayarak aldıkları gibi, döndüklerinde de getirdiklerini tekrar sayarak teslim ederlerdi. Mahzen-i Sürb Emin ve kâtibleri bu malzemenin kayıt ve muhafazasıyla vazifeliydiler.

Tersâne-i Âmile eminleri değıştikçe mahzenlerde bulunan eşya yeniden sayılarak veya tartılarak teslim alınırđı. Bu mahzendeki eşya ve malzemelerin mahzen kâtibi tarafından çıkarılan listeleri Başmuhasebe'ye kaydolunarak muhafaza edilirdi.

6. Tersâne-i Âmile Liman Kâtibi: Kerestelerin tevzi defterlerini tutarak gelip-giden eşyayı kaydederdi.

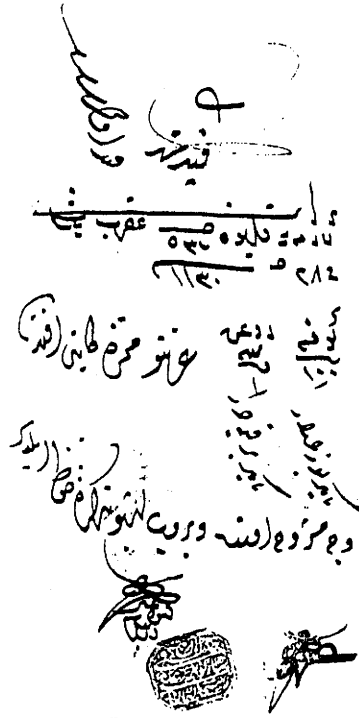
7. Tersâne-i Âmile Veznedarı: Tersâne-i Âmile ocaklığı, Galata ve İstanbul avânızları ile kürekçi bedellerinin hesaplarını tutardı¹⁴³

Belgelerinde, diğcr kalemlerde olduğı gibi âmirinin adıyla yani "Tersane Emni Efendi" şeklinde hitap, çeşitli kalemlere, kalyonlara vs. ye mühimmat verilmesi, gemi inşaatının masrafları gibi konular bulunmaktadır (Örnek nu: 42-43).

"Mahzen Kâtibi Efendi" hitabı bulunan belgeler de Tersane Eminliği'ne aittir (Örnek nu: 44).

¹⁴³ İdris BOSTAN, a.g.e., s. 38, 39, 40, 41, 42, 43.

Örnek nu: 44 D. BŞM. TRE

b 16 Başmuhasebe Kalemi Tersane Zindanlığı

Bu kalemin konusu genelde zindan fırınından nân-ı azîz tevziatı hakkındadır. Değişik isimler taşıyan Tersane Zindanı'nda gemilerde kürek çekmeğe mahkûm olan suçlularla, taş gemilerinde ağır işlere mahkûm bulunanlar ve kürek hizmetinde çalıştırılan savaş esirleri bulunurdu. Kapıkulu askerlerinden ceza alanlar da burada hapsedilirdi.

Tersane Zindan kâtibi, zindandaki esir ve suçluların mevcutlarını tesbit ve başka zindanlardan gönderilenleri teslim alarak zindana girip çıkanları kaydederdi. Tuttuğu defterlere göre zindandaki esir ve suçlulara giyecek ve yiyecek verirdi. Gerekli masrafları karşılardı.

Kürek cezasına mahkûm edilenlerin Tersâne-i Âmire zindanına teslimi sırasında veya İstanbul Zindanı'ndan mücrim gönderildiğinde Tersâne-i Âmire Zindan kâtibi gelenleri teslim aldığına dair birer temessük verirdi¹⁴⁴.

Belgelerinde genellikle "Zindan-ı Tersâne-i Âmire " (Örnek nu: 45), "İzzetlü Zindan Kâtibi Efendi" (Örnek nu: 46) hitapları ile zindan fırınından nân-ı azîz verilmesi Örnek nu: 47) gibi konular bulunur.

¹⁴⁴ İdris BOSTAN, a.g.e., s. 42; SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.33.

b 17 Başmuhasebe Kalemi Tophane-i Âmire (D. BŞM. TPH)

Top dökmek ve savaşta top kullanmak üzere iki kısımdan meydana gelen Topçu Ocağı'nın başında Ser-topî de denilen Topçubaşı bulunuyordu. Dökümhanenin âmiri olan Dökümcübaşı (Ser-rihtegân) Topçubaşı'na karşı sorumluydu. Tophane'de ayrıca sivil memurlardan olmak üzere Tophane Nâzırı ve Tophane Emini bulunmaktaydı. Tophane Emini satın alınan ve sarf edilen malzemenin hesabını tutar, defterini hazırlar, mübayaa işleriyle uğraşırdı. Tophane Emini Tophane Nâzırı'na karşı mesuldü.

Tophâne-i Âmire'ye ait belgelerin önemli bir kısmında nâzır ve eminlerin görevde bulundukları süre içinde yapılan mübayaa ve masraflar ile dökülen diğer mühimmatın cins ve miktarlarını görmek mümkündür. Belgelerde Tophane'nin gelir kaynakları ve miktarı, bu gelirden nerelere ve ne kadar harcama yapıldığı gösterilmiştir.

İlk zamanlarda top dökümhanesi sadece İstanbul'da bulunduğu halde zamanla devletin sınırlarının genişlemesiyle Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde tophaneler kurulmuştur. Belgelerde Erzurum, Pravişte, Edirne gibi merkezlerde bulunan tophane ve dökümhanelere dair hususlar bulunmaktadır.

Hudut boylarında ve önemli kalelerde ihtiyaç halinde hemen kullanabilmek için top, tophane mühimmatı gibi mühimmat hazır bulundurulurdu. Bu mühimmatın, merkezden gönderilen görevliler ve kale dizdarının nezâretinde sayım ve kontrolleri yapılırdı. Yapılan sayım ve kontrole ait defterler merkeze iletilir ve buradan gelecek emirlere göre eksikler tamamlanır, tamire muhtaç top ve malzeminin tamiri belirtilen tophanelerde yapılırdı. Belgelerde, Tophane'de top dökümünden başka top kundağı, top arabası, tophane ve cebehane mühimmatının nakli için araba dökümleri, donanmanın ihtiyacı olan bazı malzemelerin imâline dair bilgiler yer almaktadır. Humbaracı Ocağı'nın ihtiyacı olan mühimmatın da Tophâne-i Âmire kârhânelerinde döküldüğü belgelerden anlaşılmaktadır.

Ayrıca, Tophane Nâzırı ve eminlerinin kendi zamanlarında yapılan işlerin muhasebesi, görev devir-tesliminde Tophane mahzenlerindeki mühimmatın sayımına dair hususlar belgelerin konuları arasında yer alır.

Belgelerinde, Tophane-i Âmire'de imal edilecek mühimmat için çeşitli yerlerden gönderilen malzemenin cinsi ve miktarı belirtilir (Örnek nu: 48-49). Çeşitli dairelerden Tophane-i Âmire'ye gönderilen temessük, ilmühaber, suret vs. belgeler de bu kaleme aittir (Örnek nu: 50).

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

۹

کتابخانه بارونخانه‌ی ناظرى سابق منوفى کامل مصطفی افنديان عهد سنده اولون نظام نکرده معارفیه
حوال اولونجی خیمه دسترو اولونجی میانان روزنامه‌ی هادزی کانی

عالمی: معارفیه: عهد سنده اولون نظام نکرده معارفیه
دوره: ۱۲۰۵ هجری: ۱۲۰۵
تکلیف
۸۲۲

عالمی: معارفیه: عهد سنده اولون نظام نکرده معارفیه
دوره: ۱۲۰۵ هجری: ۱۲۰۵
تکلیف
۸۵۰

عالمی: معارفیه: عهد سنده اولون نظام نکرده معارفیه
دوره: ۱۲۰۵ هجری: ۱۲۰۵
تکلیف
۸۲۵

عالمی: معارفیه: عهد سنده اولون نظام نکرده معارفیه
دوره: ۱۲۰۵ هجری: ۱۲۰۵
تکلیف
۸۲۵

باردشت ماه
خسطنار
برکنز او تو ز
در

و به جزیره و در که

بحر سفید ده واقع سا قزو جزیره کنه مایع چشمه نصیب قلعه
موجود بود کفنی با بنده کلسو بار و تخانه تر موخو دین اوتوز
باروش قبضه ناموده شیم اونی اوزره صادر اولن فرط
هرو ز تاجیه اها یون جوینده بار و تخانه مذکوره کشت بیله
ایک کنه کنده ناظر اولن خواجگان دلو اها یونن شده الایه
سید صدر افندر طبع ایستردیک باروش و کیشی لکوکو کیک افندی
بدین بر موجب غلامان کت غنم امله کوشیده کفنی وارو که موخو
بالاده مذکوره اوتوز قسطنی ز صاف باروش ریا هو کاما اخذ و قسطنی اوتوز
نیز اینه ایشو غلک و دیگر کم مذکوره در کت
مذکور خلا

d. Başmuhasebe Kalemî'ne Bağlı Gümrükler

Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde gümrükler vardı. Ülkeye gelip-giden eşyalardan gümrük vergilerinin alındığı merkezler bulunurdu. Gümrüklerin hasılâtı hazineye vâridat olarak kaydedilirdi. Belgelerden anlaşıldığına göre, gümrükler bulundukları coğrafi bölge veya gümrük vergisi alınan eşya, mal vesairenin cinsine göre muhtelif isimlerle anılıyordu. İzmir Efrenç Gümrüğü, İstanbul ve tevâbii Duhan Gümrüğü, Trabzon Gümrüğü gibi. Bu gümrükler çeşitli mukâtaa ve kalemlere bağlıydı. Haremeyn Mukâtaası, Maden Mukâtaası, İstanbul Mukâtaası ve Başmuhasebe Kalemî bünyelerinde en çok gümrük bulunduran Maliye kalemleridir. Her gümrüğün kayıtları ve hesabı ilgili kalem tarafından tutulurdu.

Gümrüklere ait belgeleri tasnif ederken, hangi kaleme ait olduğunu **Mukâtaa Defterleri'**ne bakarak tesbit etmek gerekir.

Bizim burada değineceğimiz gümrükler, **Başmuhasebe'ye bağlı olup ek kod verilenlerdir.** Bu gümrükler bulundukları bölgenin adıyla isimlendirilmiştir. Belgelerin sağ üst köşesinde "Mukâtaa-i Gümrük-i Diyarbakır", "tabi'-i Gümrük-i Erzurum", Mukâtaa-i Gümrük-i Halep" gibi kayıtlar bulunmaktadır. Bu tür kayıtlar daha çok cülûs nedeniyle yenilenen beratların verilmesinden dolayı hazırlanan belgelerde bulunur. Bu belgelerin ön yüzünde berat sureti, sağ üst köşesinde gümrüğün kaydı, arka sayfada ise adı geçen gümrükten maaş alacak olanın meclis-i şer' de verdiği ifade ve şahitlerin adlarının bulunduğu hüccet yer alır. Bu şekildeki belgeler adı geçen gümrüğün koduyla kodlanır¹⁴⁷.

Ek kod verilen gümrükler şunlardır:

Belgrad Gümrüğü	(D. BŞM. BLG; Örnek nu: 1a-b, 2, 3)
Diyarbakır Gümrüğü	(D. BŞM. DBG; Örnek nu: 4a-b)
Erzurum Gümrüğü	(D. BŞM. ERG; Örnek nu: 5-7)
Girit Gümrüğü	(D. BŞM. GRG)
Halep Gümrüğü	(D. BŞM. HLG; Örnek nu: 8)
Musul Gümrüğü	(D. BŞM. MSG; Örnek nu: 9)
Trablusşam Gümrüğü	(D. BŞM. TŞG; Örnek nu: 10)
Trabzon Gümrüğü	(D. BŞM. TZG; Örnek nu: 11)

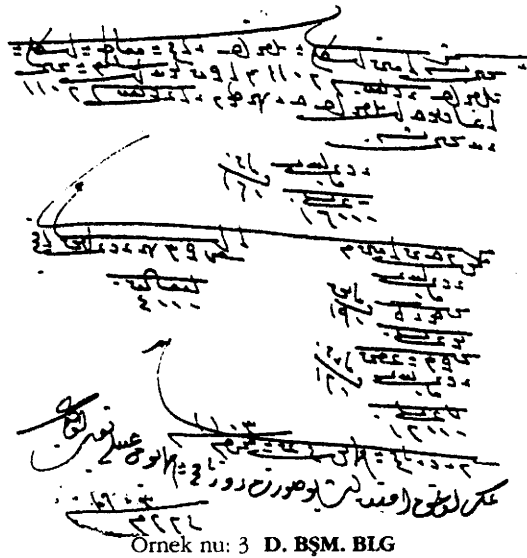
Taşradaki bu gümrüklere ait olmak üzere tasnif edeceğimiz belgeler, merkezde Başmuhasebe bünyesinde vâridât ve masraflarıyla ilgili tutulan belgelerdir.

¹⁴⁷ Tabakoğlu, *Osmanlı Maliyesi*, s. 84, 87.

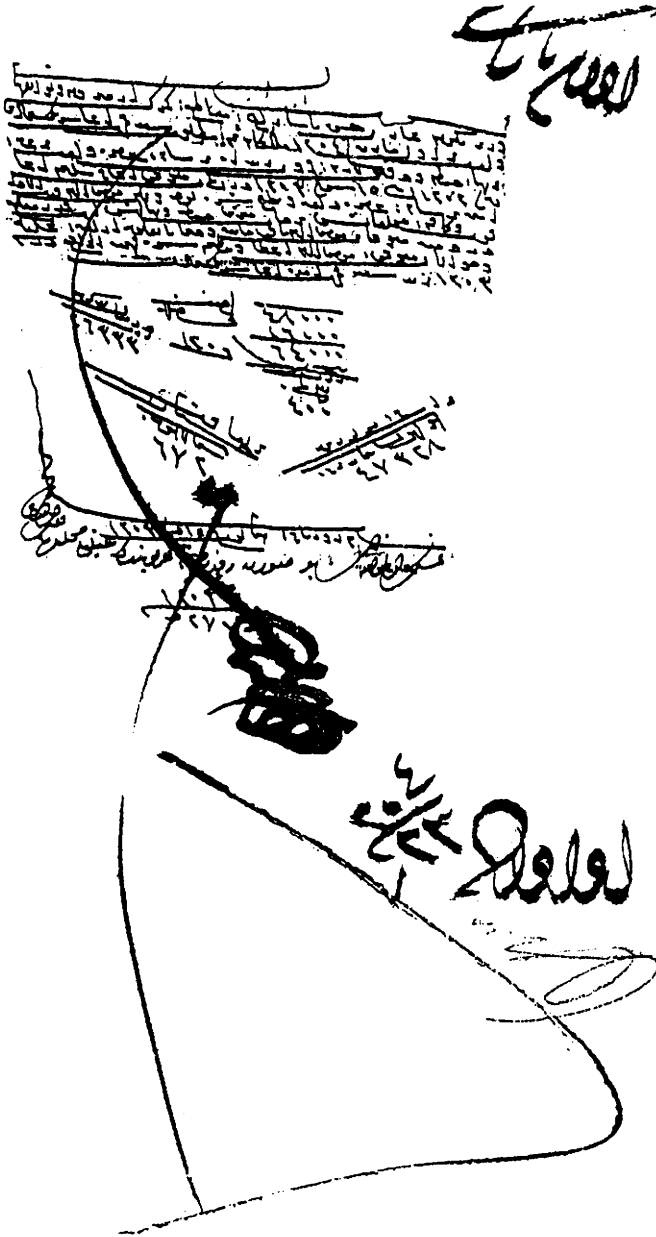
4

Örnek nu: 2 D. BŞM. BLG

Örnek nu: 3 D. BŞM. BLG

e. Başmuhasebe'ye Bağlı Hazineseler

e 1. Başmuhasebe Kalemî İrâd-ı Cedîd Hazinesi (D. BŞM. İCH)

III. Selim zamanında "Nizâm-ı Cedîd" adıyla yeni bir askerî teşkilât kuruldu. Bu yeni askerî teşkilâtın masraflarını karşılamak, vukubulacak savaşların finansmanının temini için özel ve ayrı bir hazine oluşturmak amacıyla 19 Receb 1207 (1 Mart 1793) tarihli bir kanunname ile İrâd-ı Cedîd Hazinesi kuruldu¹⁴⁸.

Şikk-ı Sâni defterdarlarının kanun gereği İrâd-ı Cedîd Defterdarı olmaları kuralı getirildi. İrâd-ı Cedîd Hazinesi'ne "Nizâm-ı Cedîd Hazinesi" de denilmekte olup âmiride daha çok "İrâd-ı Cedîd Nâzırı" ünvanıyla anılmaktadır.

Kanun gereği, bu hazinenin yazı işlerine Başmuhasebe'den alınan bir kâtib bakmaktaydı. Hazinenin hesaplarının günlük kayıtlarını tutmak, aylık ve yıllık hesap defterlerini hazırlamak için de Ruznâmçe Kalemî'nden bir kâtib alındı.

İrâd-ı Cedîd Hazinesi'nin kayıtlarına önem verildiğinden gelir ve giderlere ait günlük pusulaların Nâzıra ve Başdefterdara verilmesi kanunda belirtilmekteydi.

İrâd-ı Cedîd Hazinesi'nin başlıca gelirleri şunlardır:

1. Darbhanece idare olunan bazı mukâtaa ve timarların İrâd-ı Cedîd Hazinesi'ne devredilmesiyle elde edilen mukâtaa faizleri timar-zeâmet gelirleri ile zabt edilen esham faizleri.

2. Zecriyye, penbe (pamuk), yapağı, kökboya, alacehr (boya), tiftik, palamut ve genellikle Mora, Balyabadre, Ağriboz, İnebahtı ve Gördus gibi yerlerde yetişen küçük taneli bir cins üzüm olan istifdyeden alınan vergiler.

Başlıca giderleri ise şunlardır:

1. Hazine-i Âmire ve Darbhane'den devredilen mâlikâne mukâtaalar ve esham için yapılan ödemeler.

2. Esham alımı ve satışı yoluyla yapılan masraflar.

3. Nizâm-ı Cedîd askerinin maaş ve tayinatları, Donanma ve Tersane'ye yapılan ödemeler.

4. Tersane havuzu, Tüfenkçiler (Selimiye) Kışlası gibi tesis ve binaların inşa ve imar giderleri¹⁴⁹.

¹⁴⁸ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s. 155; SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s. 163.

¹⁴⁹ CEZAR, a.g.e., s. 162.

Receb 1207 (Mart 1793) de kurulan Îrâd-ı Cedîd Hazinesi, Rebiülevvel 1222 (Mayıs 1807) yılında III. Selim'inde tahttan indirilmesiyle lağvedilmiştir.

Îrâd-ı Cedîd Hazinesi belgelerini Receb 1207 ve Rebiülevvel 1222 tarihleri arasında aramak gerekir. Bu tarihler hazinenin kuruluş ve lağvediliş tarihleri olduğundan kodlama sırasında bu duruma dikkat etmek gerekir. Çoğunlukla belgelerinde gelir ve giderlerin Îrâd-ı Cedîd Hazinesince yapıldığına dair ifadeler bulunur (Örnek nu: 1-2).

9

۴۶۵۰
بند و جابجی و خزانده

چند نفری حرم در درگاه
برای ملک و شرف و خدمت و زینت
نیا فاکید و بوضع نمی نمودند و بر روی
از مبدلش بر وجه الباقی و جابجی و خزانده

مستحقان
مستحقان
مستحقان

e 2. Başmuhasebe Kalemi Mukâtaât Hazinesi (D. BŞM. MKH)

"Mukâtaat Hazinesi" tabirine Bâb-ı Defterî defterlerini tasnif ederken 6 Receb 1236 (16 Eylül 1821) tarihli defterde rastlanmıştır. Bu defterde eşkiya işleriyle sair mühim masraflar için Ceyb-i Hümâyûn Hazinesi'nden istikrâz olunup Mukâtaat Hazinesi'nden verilen meblağın işlemleri yer almaktadır.

h. 1242/m. 1827 tarihinden itibaren "Mukâtaat Hazinesi" tabirine sık sık rastlanmakla birlikte Mukâtaat Hazinesi'nin bu tarihten itibaren Başmuhasebe'nin kontrolü altında müstakil bir hazine olduğu ve "Mukâtaat Nazırlığı"nın kurulduğu görülmektedir. Finansmanının zamanla sürekli arttığı ve bu finansmanın tamamen Yeniçeri Ocağı'ndan sonra kurulan "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu" nun maaş, tayinat vesair masraflarına tahsis edildiği defterlerden anlaşılmaktadır.

Belgelerden Asâkir-i Mansûre masrafları için Mukâtaat Hazinesi tarafından zabt olunan mirî ve Haremeyn mukâtaaları ile bazı avâriz, cizye, timar ve rusûmat bedelleri, Kasabbaşı Ocaklığı'nın, Mukâtaat Hazinesi'ne devredildiği, Bevvâbîn-i Hümâyûn maaşlarının Mukâtaat Hazinesi'nden verildiği, İstanbul, Edirne ve İzmir'in yanında Tırhala ve Yenişehir ihtisap ve damga resimlerinin Mukâtaat Hazinesince zabtedildiği geçmektedir.

Mukâtaat Hazinesi zamanla büyüyünce "Mukâtaat Nâzırlığı'nın yanında bir de Mesârifât Nâzırlığı kurulmuştur. 1245 tarihli defterde Mesârifât Nâzırlığı'nın kurulduğu ve gider hesaplarına baktığı belirtilmektedir. Hesapların kontrolü yine Başmuhasebe'de yapılmaktadır.

Hesapların ayrı tutulması istenilen randımanı vermeyince 1250 tarihinde "Mukâtaat Nâzırlığı" "Mansûre Defterdarlığı"na dönüştürülür. Fakat Başmuhasebe ile olan irtibat devam etmektedir. Bu sebeple Mansûre, diğer ismiyle Mukâtaat Hazinesi tasnif sisteminde Başmuhasebe'nin bir birimi olarak ele alınmıştır. Mansûre Hazinesi'nin bünyesinde "Sergi Kalemi", "Zimmet Defterleri", "Masraf Hazinesi", "redif" birlikleri'nin masraflarını karşılamak üzere kurulan "Redif Hazinesi" gibi birimleri bulunmaktadır. Tasnif sırasında bunlarda Mukâtaat Hazinesi içerisinde değerlendirilmelidir.

Mukâtaat Hazinesi'nin belgeleri genellikle şu şekildedir:

1. Mukâtaat Hazinesi'nin gelirlerini ihtiva eden belgeler.

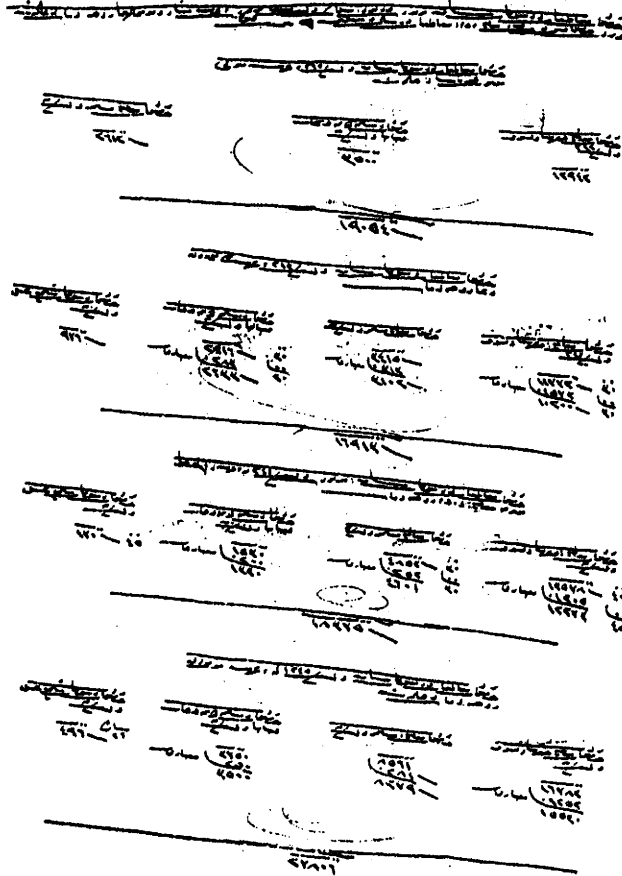
Bu tür belgeler daha çok Mukâtaat Hazinesi tarafından zabt edilen ve idare olunan cizye, avâriz, mukâtaa, mahlûl timar ve zeâmet, ihtisap resmi, emlâk-ı hümâyûn, çeşitli rusûmat v.s. gelirler ile ilgilidir.

2. Mesârifât Nâzırı'nın Asâkir-i Mansûre masrafları için yapmış olduğu mübayaa ve tevziata dair belgeler. Masrafları havi belgelerde çeşitli livalardan mübayaa olunan erz (pirinç), fasulye, soğan, mercimek, nohut v.s. gıda maddeleriyle mübayaa olunup, elbise anbarına konulan levazımat, Asâkir-i Mansûre'de kullanılan hayvanlar için mübayaa olunup tevzi olunan saman, çul, nal, vesairenin kayıtları geçmektedir.

3. Mukâtaat Hazinesiyle ilgili ahkâm, ilmühaber, tezkire ve kâimeler.

4. Mukâtaat Hazinesi'nden ödenecek meblağ için daireler arası işlem gören belgeler. Bu tür belgelerin genellikle son işlemleri Başmuhasebe'de olmaktadır.

Belgelerinde "Mukâtaat Hazinesi" veya "Hazine-i Mukâtaat" ifadeleri bulunur (Örnek nu: 3-4).

بکجه قومه بکجه کسک مسالیرین بکجه برنجی کونه دیکه مشاطات قیه منک غبراز خجلیت و سادق کسک
و مشاطات افشا ایله مکتوب

ایراک مرقضه قایم مشاطات ۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰
ایراد سازه مرقضه ۴۹۸۸۸۸۹
جهره مارین قیه منک - المنه افشا
مشاطات قیه منک ساج ۱۷۴۸۵۷۸۰۴

مندن عید ۶۷۸۷۷
مندن دین اکرک ۲۷۸۴۱

۱۶۶۸۸۹۰۱۶

مسالیرین قیه منک و دیکه ایله اوی اعطا اوی
جهره مارین قیه منک ساج ۱۷۴۸۵۷۸۰۴
مشاطات قیه منک ساج ۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
دیکه و برنج سادق ۴۱۱۹۸۴۴

۱۸۱۴۰۷۴۴۰
۱۶۵۵۰۰۰۰۰۰

۱۶۶۸۸۹۰۱۶
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰

قیه منک بکجه دیکه و دیکه قیه منک بکجه سادق

مسالیرین قیه منک و دیکه ایله اوی اعطا اوی
جهره مارین قیه منک ساج ۱۷۴۸۵۷۸۰۴
مشاطات قیه منک ساج ۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
دیکه و برنج سادق ۴۱۱۹۸۴۴
۱۶۶۸۸۹۰۱۶
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰
۱۶۸۵۰۰۰۰۰۰

e 3. Başmuhasebe Kalemi Ordu Hazinesi (D. BŞM. ORH)

Savaş zamanlarında ordu sefere giderken orduyla birlikte götürülen maliye defterlerinden ve paralardan meydana getirilen hazineye Ordu Hazinesi denir¹⁵⁰. Bu hazineyi idare etmek için bir defterdar tayin olunurdu. Bu Defterdarlığa genellikle Başdefterdar getirilirdi.

Ordu Hazinesi savaş masraflarını karşılamakla sorumluydu. Ordu Defterdarı da bu hazineden cephedekilerin maaşını verir, silahını temin eder, iâşesini sağlar, savaş için gerekli mühimmatla ilgili harcamaları yapar idi¹⁵¹.

Özellikle III. Selim zamanında Ordu Hazinesi hesapları genellikle aylık olarak merkeze gönderilip padişahlara arz edilirdi. Gelen bu hesaplar merkezde Başmuhasebe defterlerine geçirilmek üzere defterdara havale olunur, sonra da ilgili malî kalemlere (hazinelere) mahsub edilirdi.

Ordu Hazinesi'nin giderleri genellikle şu şekilde olmaktadır: Savaş zamanlarında cephedeki kapıkulu askerlerinin maaşları Ordu Hazinesi'nden verilirdi. Ayrıca timarlı sipahiliğin bozulmaya başlamasından sonra ücretli asker toplama sistemi yaygınlaştı ve bunların masrafları Ordu Hazinesi'nden karşılandı. Savaş döneminde kapukullarına "sefer bahşişi" ve "terakki" gibi ek ödemeler de yapılırdı¹⁵².

Ordu Hazinesi, gelir kalemleri bağımsız, önceden belli veya özel fonlara sahip yeni bir hazine değildir. Ordu Hazinesi, bir bakıma merkezdeki hazinenin cepheye taşınmış kısmıdır. Yani merkezî hazinenin cephe muhasebesi tutulan hâlini ifade eder.

Ordu Hazinesi'nin savaş sırasında olağandışı ihdâs edilen bazı gelirleri de bulunmaktadır. Bunlar avâriz, sürsat ve nüzül bedeliyyeleri, mâlikâne mukâtaalardan alınan ve daha sonraları eshama da teşmil edilen cebelü bedeliyyesi gibi gelirlerdir. Gelirlerinin önemli bir kısmı da aynı yükümlülüklerdi. Sefer sırasında Ordu Hazinesi müsadereler de yapardı.

Görüldüğü üzere Ordu Hazinesi'nin bazı gelirleri ârizî ve istikrarsız gelirlerden oluşmaktadır¹⁵³.

Belgelerinde sefer sırasında özellikle taşradan mübâyaa olunan hinta vesair malzemenin masrafları (Örnek nu: 5), askerî malzeme ve mühimmat için yapılan harcamalar gibi hususlar bulunmaktadır (Örnek nu: 6).

¹⁵⁰ UZUNÇARŞILI, *Merkez Teşkilâtı*, s 370; PAKALIN, *Tarih Deeyimleri*, c 2, s. 720; SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.241.

¹⁵¹ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.116.

¹⁵² CEZAR, a.g.e., s. 118.

¹⁵³ a.g.e. s.30, 31, 119, 120.

د

ایستاد بیست و یک در ماه و بیست و یک در ماه و بیست و یک در ماه
 بیست و یک در ماه و بیست و یک در ماه و بیست و یک در ماه
 ۱۱۳۶ ۳۰ ۱۱۳۶ ۳۰ ۱۱۳۶ ۳۰

کتاب
 ۴۱۶
 ۴۶۰۳
 ۱۶۳۴۶۶
 ۱۳۶۱ ۶۶

منه
 منه
 منه
 ۱۱۳۶ ۳۰

غرضین در
 تعینان نان عا کر منصور ایچون مبابیه حنطه لازمه حال او
 مبابیه نه مامور حال او ان متالی الحاج حین اغا اولری بهر کیل
 استانبولی حنطه قرق سکر اچمه دن اولق اوزره یا لکرا وچ بیلک دیوز
 اوچ کیل استانبولی حنطه مبابیه ایتیمکه اقصا این اچمه سی
 یا لکریلک اوچینا التیش برغوش یکر می درت اچمه ارد و خرنیه سئل
 و بریلوب حب اوللریه فحوب بیورلق باینن فرمان عالیوی بیور
 فرمان دوللو غنایتلو سلطانم حضرتلر نیکدر

خداوندی حاجتجو روغنهای روغن و شیشه
 خلیجی حاجتجو روغنهای روغن و شیشه
 ۱۳۲۲

مرکز بهداشتی درمانی
 مرکز بهداشتی درمانی
 ۱۳۲۲

مرکز بهداشتی درمانی
 مرکز بهداشتی درمانی
 ۱۳۲۲

مرکز بهداشتی درمانی
 مرکز بهداشتی درمانی
 ۱۳۲۲

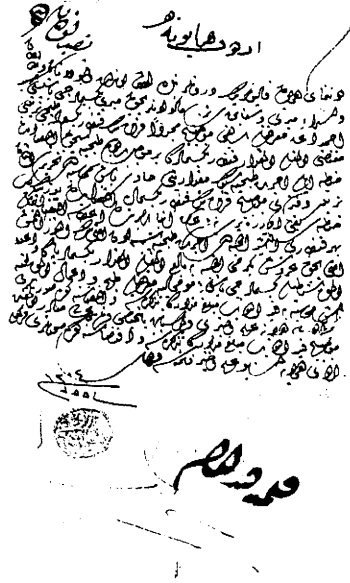
c 4. Başmuhasebe Kalemi Ordu Defterdarlığı (D. BŞM. ORD)

Padişahla veya sadrâzamla birlikte savaşlarda cepheye giden defterdara "Ordu Defterdarı" denirdi. Ordu Defterdarı, "Ordu Hazinesi"nin âmiri idi. Büyük savaşlarda genellikle Başdefterdar (şikk-ı evvel defterdarı) Ordu Defterdarı olarak cepheye gönderilir, merkezdeki hazine için yeni bir defterdar tayin edilirdi. Bu defterdara da Rikâb-ı Hümâyûn Defterdarı denilirdi.

Ordu Defterdarı ve Rikâb-ı Hümâyûn Defterdarı gibi sınıflandırmalar savaş zamanlarında olmaktadır. Savaş olmayan dönemlerde böyle bir sınıflandırma olmayıp, Devletin esas hazinesi Hazine-i Âmire adıyla anılırdı.

Savaş zamanlarında malî işlerin çoğu cephedeki Ordu Defterdarlığı tarafından yönetilmekteydi. Ordu Defterdarı orduda iken Ordu Hazinesi'nden tayinat alabilmekteydi¹⁵⁴.

Ordu Defterdarlığı'nın belgelerinde, askerin tayinat işlemleri, zahire nakil ücreti, peksimet masrafları, araç-gereç temini için yapılan masraflar gibi konular yer almaktadır. Bir çok belgesinde "Ordu Defterdarı izzetlü ..." gibi hitaplar ile "Ordu-yı Hümâyûn'a işbu ilmühaber kâimesi verildi" ibareleri bulunmaktadır. Bu gibi belgeler, D. BŞM. ORD kodunda toplanır (Örnek nu: 7-8).

Örnek nu: 7 D. BŞM. ORD

¹⁵⁴ Belge 160,161; CEZAR , a.g.e., s. 30,31, 115.

e5. Bölge Hazineseri

XVII. yüzyıla kadar devletin bütçesi, merkez ve eyalet bütçelerinden oluşurdu. XVII. yüzyıldan itibaren eyaletlerin gelir-gider işlerine Maliye kalemleri bakmaya başlamıştır. bu işlerin çoğunu Başmuhasebe Kalemi yürütmüştür. Başmuhasebe'ye bağlı hazineler, Bağdad Hazinesi, Belgrad Hazinesi, Aydın Hazinesi, Şam Hazinesi, Kefe Hazinesi gibi adlarından da anlaşıldığı üzere belli yörelerin gelir-giderleriyle ilgili hesapları ihtiva etmektedir. Bu hazinelere çevrelerindeki bir çok mukâtaa gümrük vesair gelirler bağlanmıştır.

Sınır boylarında vesair yerlerde görevlendirilen askerlerin ve yerli neferatın mevâcibleri, mütekâidîn ve duâgûların vazifeleri (maaşları) gibi bir çok masraf bu hazinelerce karşılanıyordu. Taşra hazinelerinden (Mısır Hazinesi gibi) Matbah-ı Âmire, Tersâne-i Âmire gibi kuruluşların ihtiyaçlarının da karşılandığı olurdu.

Bu hazinelere ait belgelerin sağ üst köşesinde veya belgedeki yazının içinde "Tabî'-i Hazine-i Bağdad", "mukâtaat-ı irsâliye-i Hazine-i Basra", "an-mal-i mukâtaa-i Hazine-i Diyarbekir", "Defterdarlık-ı Hazine-i Girit ve tevabihâ" gibi kayıtlar belgenin hangi hazineye ait olduğunu gösterir¹⁵⁵.

Başmuhasebe'ye bağlı olup ek kod verilen hazineler şunlardır:

Aydın Hazinesi	(D. BŞM. ANH; Örnek nu: 9-10)
Azak Hazinesi	(D. BŞM. AZH)
Bagdad Hazinesi	(D. BŞM. BGH; Örnek nu: 11-13)
Basra Hazinesi	(D. BŞM. BSH; Örnek nu: 14)
Belgrad Hazinesi	(D. BŞM. BLH; Örnek nu: 15-16)
Bosna Hazinesi	(D. BŞM. BNH; Örnek nu: 17)
Budin Hazinesi	(D. BŞM. BDH)
Diyarbekir Hazinesi	(D. BŞM. DBH; Örnek nu: 18)
Erzurum Hazinesi	(D. BŞM. ERH; Örnek nu: 19)
Gence Hazinesi	(D. BŞM. GCH)
Girit Hazinesi	(D. BŞM. GRH; Örnek nu: 20-21)
Halep Hazinesi	(D. BŞM. HLH; Örnek nu: 22)
Hotin Hazinesi	(D. BŞM. HTH; Örnek nu: 23-24)
Kamaniçe Hazinesi	(D. BŞM. KMH; Örnek nu: 25)
Karaman Hazinesi	(D. BŞM. KRH; Örnek nu: 26)

¹⁵⁵ Belge 162'den 188'e kadar.

لبن بود
مغصه
صحرای
نعمه
لبن بود

سطور اوله من و جهره از ان رنق بیکری
الانوار کیم کیم فضا از ان وفتره و از ان غنچه
بدین افند و فضا از ان غنچه و از ان غنچه
لبن بود و از ان غنچه و از ان غنچه
ببین ببین ببین ببین

لبن بود و از ان غنچه و از ان غنچه

ببین ببین ببین ببین
ببین ببین ببین ببین

لبن بود و از ان غنچه و از ان غنچه

لبن بود و از ان غنچه و از ان غنچه

لبن بود و از ان غنچه و از ان غنچه

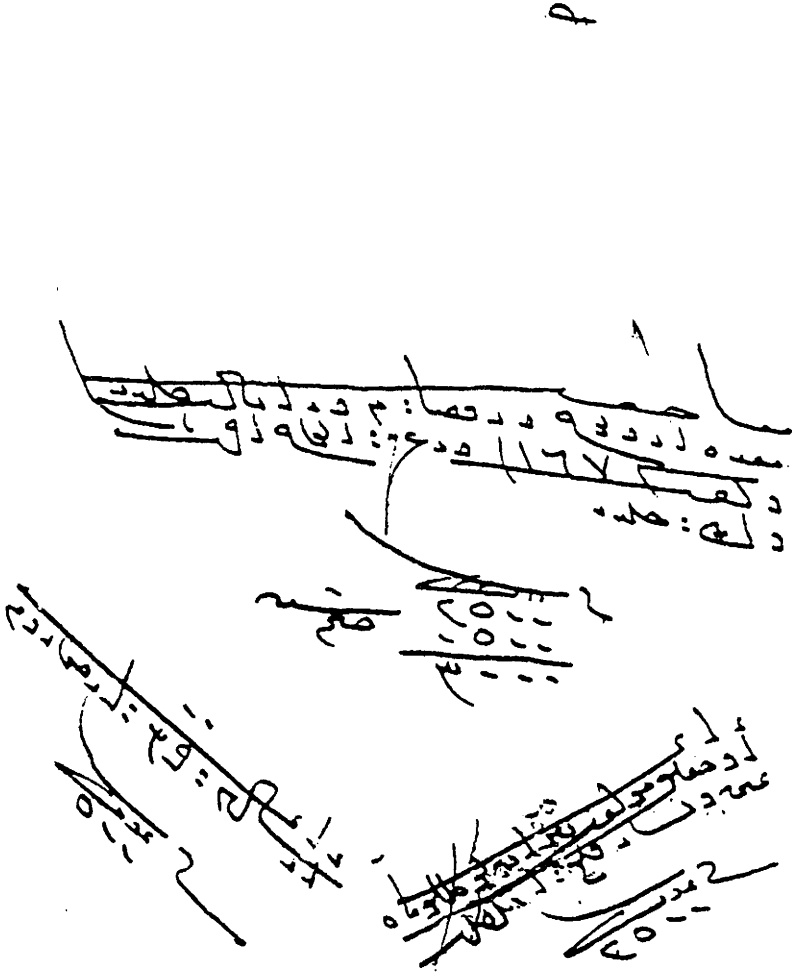
و چه سرود از دره

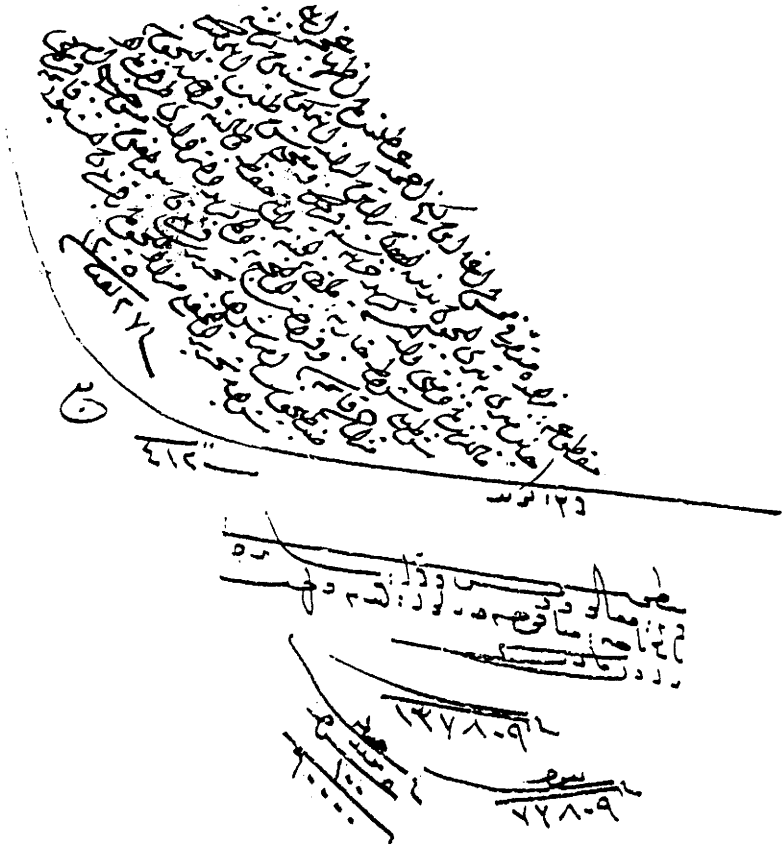
بیا نور از نور کس نه محض غنچه کس نه بیه در هر کس نه

کلنج و درج لبس از درج بیا صفی نور کس نه بیه

بسم الله الرحمن الرحيم
 في سنة ١١٩٢ م
 في شهر ربيع الثاني
 في يوم الاثنين
 في الساعة الخامسة
 في دار السلطنة
 في مدينة دمشق
 في عهد السيد
 في سنة ١١٩٢ م
 في شهر ربيع الثاني
 في يوم الاثنين
 في الساعة الخامسة
 في دار السلطنة
 في مدينة دمشق
 في عهد السيد

٢٦٢٤٥
 ٢٩٠٩٤٠٠

Handwritten notes at the top of the page, including a signature and some administrative markings.

فوماه
نوشته شده است که بزرگوار
مجلسه علمیه در روز دوشنبه
شهرت میزبانان و ضویر
خبرنامه اولوب بفرموده که
لاطلاع فرمایند که در
تذکره ای جویم که بنشیند
ایرودن بزرگواران و
اوه که بزرگواران و
لغفا اورد

Handwritten note on the right side of the page.

Small handwritten note at the bottom right.

٢٦

خط
مجلس علمیه مدرسین
حضرت آیت الله العظمی
محمد باقر مجلسی

خط مباحثی و درویشانی
مجلس علمیه مدرسین
حضرت آیت الله العظمی
محمد باقر مجلسی

مهم و شایسته و بجا بود که
بیک بنظر غنی و بیکار غایت میبندد اولاد زلفه انت که معانی اوج او بنام محله نقل است اول اوج عدد و یک
تذکره اول و ثوب اجرتی که دفتر دارایی و احسن افندی بدین و بیک اوزره طای و بیک اصف نظیر بدین است
صدا و اولاد امر و فواید غنیه است اولاد اوج عدد و یک تذکره هر یک به یک بنظر بزرگ البتة اجمت دفتر دارایی
بدیده اولاد بی ایچ دن و بیک دفتر دارایی است البتة حضور عالی بدیده اعلام و اندی باقی امر و فواید غنیه
سلطان حضور و بیک تذکره است صفر الحکومت

الغنیه الداعی السید محمد باقر
مدرس علمیه

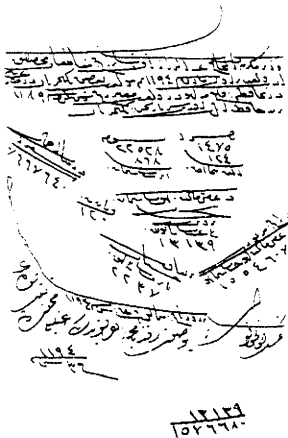
f. Başmuhasebe'ye Bağlı Muhassıllıklar

Muhassıl, tahsil edici anlamında arapça bir kelimedir. Devlete ait vergileri tahsil işi ile görevli kimseler için "muhasıl" tabiri kullanılmıştır. Tanzimat'a kadar devlete ait mukâataaları iltizam eden vezir, vali, âyan vesair kimseler için de "muhasıl" ünvanı kullanılmıştır. h. 1255/m. 1839 da Tanzimat'la birlikte iltizam usulü kaldırıldıktan sonra vergileri toplayan memurlar da bu isimle anılmıştır¹⁵⁶.

Bu muhasıllıklara bir çok mukâtaa bağlanmıştır. Esham uygulaması başladığında Kıbrıs ve Halep muhasıllıklarının da eshamı çıkarılmıştır. Muhassıllıklar, idarelerinde olan mukâtaa vesair gelir kaynaklarından vergi tahsil edip bu vâridattan bazı kalelerdeki neferatın tayinatlarını, ve mevaciblerini temin, bazı görevlilerin ücretlerinin sağlanması gibi görevleri yürütürlerdi. Belgelerinde "Mukâtaa-i Muhassıllık-ı Aydın ve tevâbihâ", "tâbi-i Muhassıllık-ı Halep", "eshâm-ı mukâtaa-i Muhassıllık-ı Cezîre-i Kıbrıs", "mukâtaa-i Balyabadra der-Mora" gibi belgenin hangi muhasıllığa ait olduğunu belirten kayıtlar bulunur.

Başmuhasebe'ye bağlı olup ek kod verilen muhasıllıklar şunlardır:

Aydın Muhassıllığı	(D. BŞM. ANM; Örnek nu: 1)
Halep Muhassıllığı	(D. BŞM. HLM; Örnek nu: 2)
Kıbrıs Muhassıllığı	(D. BŞM. KBM; Örnek nu: 3)
Mora Muhassıllığı	(D. BŞM. MRM; Örnek nu: 4)
Sakız Muhassıllığı	(D. BŞM. SKM; Örnek nu: 5)

Örnek nu: 1 D. BŞM. ANM

¹⁵⁶ SERTOĞLU, a.g.e., s. 228; PAKALIN, a.g.e., c. 2, s. 569.

g. Başmuhasebe'ye Bağlı Mukâtaalar

Mukâtaa; devlet işletmesi veya devlete ait bir gelirin tahsili işi, hazineye gelir sağlayan vergi kaynağı anlamlarında kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde gelir kaynaklarının çoğu "mukâtaa" adıyla anılmıştır. Devlet, madenleri, gümrükleri, simkeşhane, boyahane gibi işletmeleri, bir çok gelir kaynağının vergi toplama işini "mukâtaa" adı altında örgütlemiştir¹⁵⁷.

Bu mukâtaalara da ayrıca bir çok küçük mukâtaa bağlanmıştır. Belgelerinde vâridat ve masraflarına dair hususlar yer alır. "Mukâtaa-i İhtisâb-ı Adana ve Tevâbiihâ", "Mukâtaa-i Hâshâ-i Dimos-Ayıntab", "Mukâtaa-i Hâshâ-i Mirlivâ-i Ayıntab", "Mukâtaa-i Ergani", "Mukâtaa-i Gümüşhane-i Erzurum"; "Mukâtaa-i Gümrük-i Sayda", "Maden-i Keban" gibi kayıtlar özellikle belgelerin üst kısmında geçmektedir. Bu kayıtlar belgenin hangi koda ait olduğunu tesbit etmektedir.

Başmuhasebe'ye çok sayıda mukâtaa bağlanmıştır. Bu mukâtaalardan ek kod verilenler şunlardır:

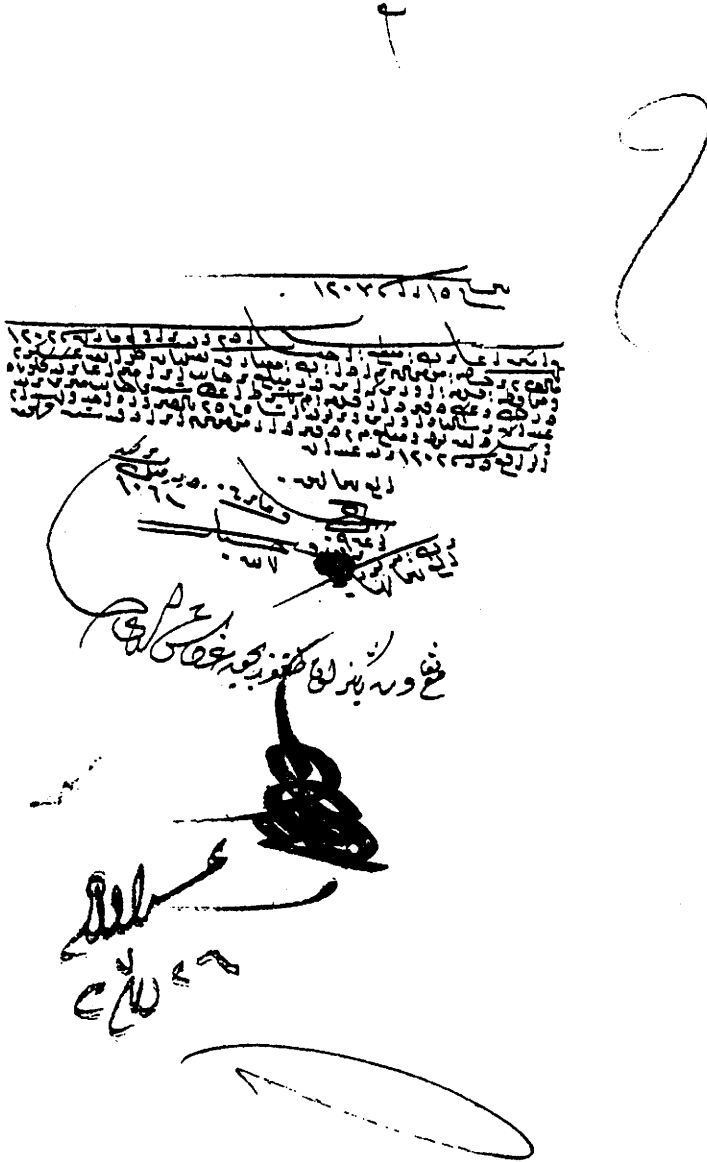
Adana Mukâtaası	(D. BŞM. ADM; Örnek nu: 1-2)
Ayıntab Mukâtaası	(D. BŞM. AYM; Örnek nu: 3-4)
Belgrad Beytûlmâli Mukâtaası	(D. BŞM. BLB; Örnek nu: 5)
Ergani Madeni Mukâtaası	(D. BŞM. ERM; Örnek nu: 6-7)
Erzurum Gümüşhanesi Mukâtaası	(D. BŞM. ERÇ; Örnek nu: 8-9)
Espiye Madeni Mukâtaası	(D. BŞM. ESM; Örnek nu: 10)
Hama Mukâtaası	(D. BŞM. HMM; Örnek nu: 11-12)
İstanbul Beytûlmâli Mukâtaası	(D. BŞM. İSB; Örnek nu: 13-14)
İstanbul Sandal ve Akmişe Mukâtaası	(D. BŞM. İSL; Örnek nu: 15-17)(*)
İstanbul Simkeşhanesi Mukâtaası	(D. BŞM. İSS; Örnek nu: 18-19)(**)
Kastamonu Küre-i Nuhâs Mukâtaası	(D. BŞM. KKN; Örnek nu: 20)
Keban Madeni Mukâtaası	(D. BŞM. KNM; Örnek nu: 21)
Sayda ve Beyrut Mukâtaası	(D. BŞM. SBM; Örnek nu: 22)

¹⁵⁷ bkz. Mâlikâne Halîfeliği.

(*) Sandal; ipekli ve pamuklu bir kumaş cinsidir. Kapalı Çarşı'da bu kumaşın satıldığı bedesten de Sandal Bedesteni diye anılırdı.

Akmişe ise, kumaş kelimesinin çoğuludur. Birçok yerde "akmeşe" şeklinde yanlış okunarak yazıldığından bir ağaç cinsi olduğu sanılmaktadır.

(**) Gümüş ve altın teller çeken sırmacı ve kılaptancı esnafının bulunduğu yere simkeşhane denmiştir. Simkeşhane resmî bir müessese hâlinde idare edilirdi. Tanzimat sıralarında işlerin azalmasından dolayı kapanmış ancak h. 1283/ m. 1866-67 senesinde tekrar faaliyete geçirilmiştir. Esham çıkarıldığında Simkeşhane'nin de hisseleri çıkarılarak satılmıştır. Sırmakeşhane adıyla da anılırdı. Bu yüzden belgelerinde "Sırmakeşhâne-i İstanbul ve Tevâbii Mukâtaası" gibi kayıtlar geçmektedir.

Handwritten text in Persian script, likely a ledger or account book. The text is written in a cursive style and includes various numbers and names. The top section contains a large heading, possibly "کتاب حساب" (Book of Accounting). Below this, there are several lines of text, some of which are underlined. The bottom section contains a large, stylized signature or stamp, possibly "محمد" (Muhammad), followed by the date "۱۳۰۵" (1305).

بنوادده نسیب اینرا و بسف زند خیره
 ازها اولنور که مهلن ذکر عمارت جعبه غیب فروغ
 مهمل نام فیض کجاست و تقیه کتب ای ربک الجبار
 مرا آله و عیالنه بی نذر و فاجیه
 اللهم صل علی محمد و آل محمد
 و علیهم السلام

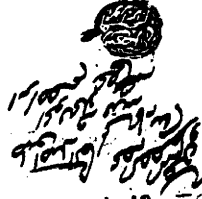
۹

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مختلفين في الدين والخلق
والله اعلم بالصواب

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مختلفين في الدين والخلق
والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مختلفين في الدين والخلق
والله اعلم بالصواب

کشتار و معادل ساز برستار با شایسته که سرور بود و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور افروز و فرخنده و بیخ
 مستغرق و ایندی برادر سابق و قولی نصف حقه حسن رضا شتار با ارباب استحقاق و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور
 غور و خردست و موقوفه آن استاقا و در وقت و زمانها معادل و بر سرستار و علم و آراء و روش و سبب و فاد و امانت دار و با خا دلان که سرور
 و فرزند و رفیق و امانت دار و قولی نصف حقه حسن رضا شتار با ارباب استحقاق و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور
 ایضا اولاد و بد و معادل ساز برستار با شایسته که سرور بود و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور افروز و فرخنده و بیخ
 اولاد و بد و معادل ساز برستار با شایسته که سرور بود و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور افروز و فرخنده و بیخ
 و کاردان و رفیق و معادل ساز برستار با شایسته که سرور بود و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور افروز و فرخنده و بیخ
 قدیر و اولاد و بد و معادل ساز برستار با شایسته که سرور بود و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور افروز و فرخنده و بیخ
 با و ناهایم ظهور و موقوفه آن استاقا و در وقت و زمانها معادل و بر سرستار و علم و آراء و روش و سبب و فاد و امانت دار و با خا دلان که سرور
 سرتاق و رفیق و معادل ساز برستار با شایسته که سرور بود و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور افروز و فرخنده و بیخ
 و رفیق و معادل ساز برستار با شایسته که سرور بود و فرزند و رفیق و امانت دار و با خا دلان که سرور افروز و فرخنده و بیخ

4

بیان دفتر مجموع المذبح و مصارفه المصروفه فی خزینہ ہما فی اہل بیت مارشال لا ۲۴۴	
توجیب درایم علیہ و مصارف حسب مقتضی مدتی و کلمات کا مجموع	
مذبح توجیب درایم شریفہ فی سعادتہ و تخم توجیب مفردات	۲۴۱۵۴۶
مذبح لا کتبہ فاضل و عرب غزہ فی اصل حدیث	۰۱۰۵۰۰
مذبح مصارف بارہ نام	۰۰۶۶۵۷
مذبح ترمہا است لطیفہ کج	۰۰۵۰۶۶
مذبح مصارف علی سلطان محب توفیق	۰۰۱۰۰۶۶
مذبح علائق مستحقان قلعہ و ابراہیم طریقیہ الشیخہ	۲۵۹۵۲۶
مذبح حساب قصاب ہی فی اہل بیت مارشال لا ۲۴۴	۰۰۲۱۴۵
مذبح حساب بازار اہل بیت مارشال لا ۲۴۴	۰۰۹۶۰۴
مذبح مصارف کلا در اہل بیت مارشال لا ۲۴۴	۰۰۵۵۶۵
مذبح علائق بیارقہ دیوانہ کان فی ۱۵ جا لا ۲۴۴	۰۰۲۷۱۶
مذبح علائق کیمبر کیمہ لا ۲۴۴	۰۰۲۹۲۷۷
مذبح علائق کیمبر کیمہ لا ۲۴۴	۲۰۱۹۲۹
مذبح علائق اشجیان مطیع لا ۲۴۴	۰۰۰۰۹۰
مذبح نہ اجمار حوزہ ریدہ علیہ ابن ابی ابراہیم خانہ لا ۲۴۴	۰۰۰۰۶۰
مذبح مصارف سارہ مدتی المرحوم اسماعیل خانہ لا ۲۴۴	۰۰۱۵۱۱۶
نقد بیہ کا مجموع اخذھا حقیقہ الخیرۃ کما من	۲۴۹۰۵۱
بطرفہ سعادتہ افندنا حسن باشا فی سائتہ اجلاس	۰۰۶۰۰۰
	۰۰۲۵۰۰
	۳۳۷۵۵۱

کمالی حضرت عثمانی روزن جاپوس حیاچه سحر عقرو نم واقع اولوب غوما نجدید برادر
 فرعالم اولغی بونیز اقدم کور کچس مدعا طاطم مالک الموالید بول اولیجی وطن
 ایل کور کچس مدعتین واقع حور کور اکر مدعتی حترم صلی الله تعالی علیه وسلم خدمت
 روح شریفیکون انعام خواجه اولاده لاشبور افیغ نویغور فسیغ انشع حاقان حلیغ
 زید صلاح بدین اولاده عیسوی برائدر سارنه کترو رب نجدید برادر اعلیٰ بخش
 غایب بار شاهانم وجود کترو رب بیت بوز قرو اولیجی کسم بر بوع اولونش لوق
 کونش بوزار حیاچه مودرم دیور مدیک مزبور خلیغین زید صلاح داروب
 ساپو اولده انعام خواجه اولوب ادا اس خدمت ایلدوکن صکر تیس اولناده بوز اولیج
 اقم وطن کور کچس مدعا طاطم مالک امیر اولنار بدین الوب منتظر اول
 درسم براتی ایمنی بیدر تسلیم فریز اولناده شویله بدر علالتی شریف اعلیٰ قبله
 کور المودال کور بر العین مسیله دارید و والی

h. Başmuhasebe'ye Bağlı Kalyonlarla İlgili Birimler

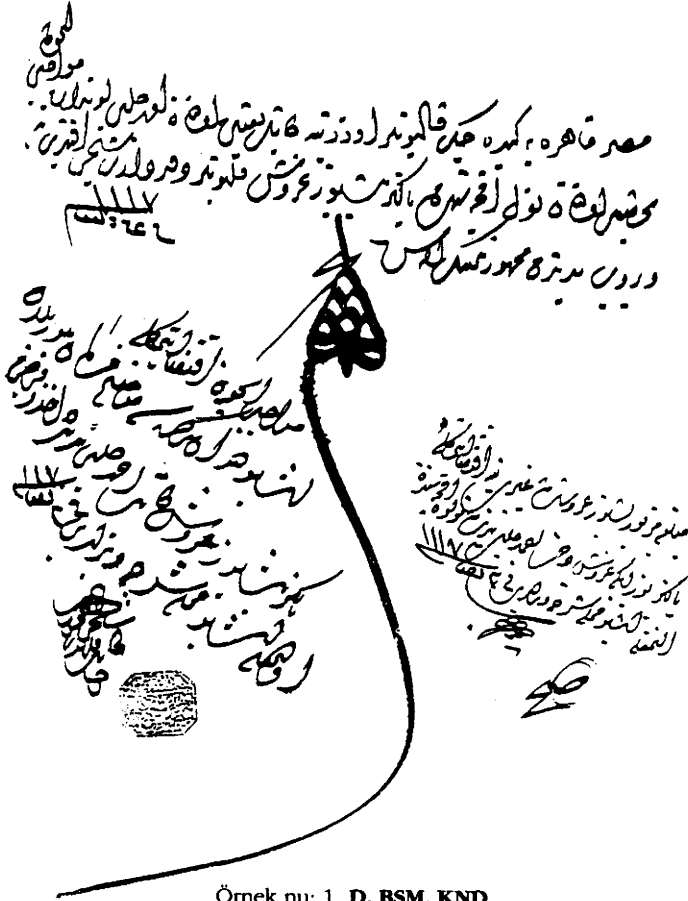
h1. Başmuhasebe Kalemi Kalyon Defterdarlığı (D. BŞM. KND)

Kalyonlardaki ulûfe ve mühimmat defterlerinin muhafazasını sağlardı. Kalyon Defterdarı; mürettebat ile leventlerin yiyeceklerinin temin ve taksimiyle de görevli idi¹⁵⁸.

Her kalyonun kalyon defterdarı vardı¹⁵⁹.

Belgelerinde levendâtın ulûfe ve mevâciblerine dair tahsilât gibi konular yer alır (Örnek nu: 1).

4

Örnek nu: 1 D. BŞM. KND

¹⁵⁸ Bostan, a.g.e., s. 47.

¹⁵⁹ Sertoğlu, Tarih Lügati, s. 170.

h3. Başmuhasebe Kalemi Kalyon Peksimetçiliği (D. BŞM. KNP)

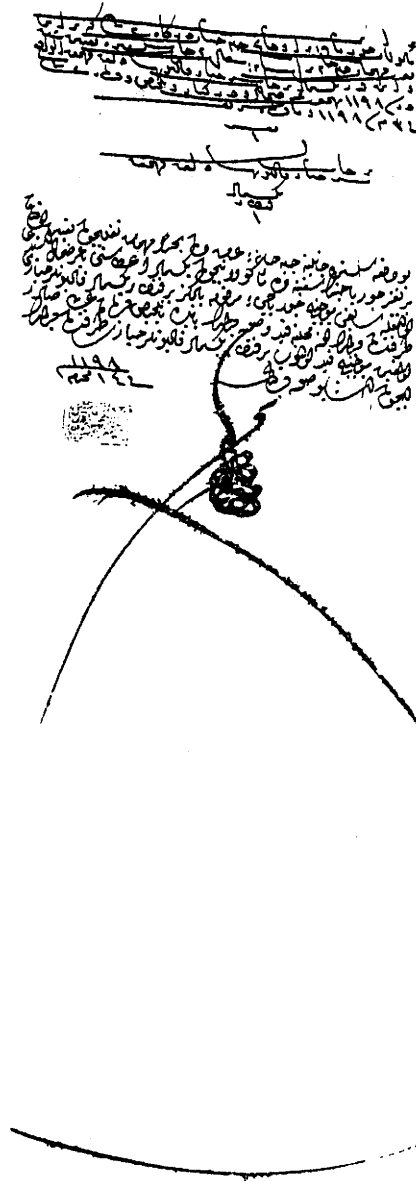
Kalyonlarda görevli leventlerin peksimet ihtiyaçlarını temin eden Kalyon Peksimetçiliği; ayrıca bazı kalelerdeki görevlilerin, taşraya görev icabı giden çorbacı, arabacı gibi kimselerin (Örnek nu: 4) kalyonlarla görev yerine gidenlerin, Donanma-yı Hümayûn için çeşitli kazalardan tertib olunan kalyoncu neferatının me'kûlât (yiyecek) ihtiyaçları için kalyonlar fırınından peksimet ve nân-ı azîz (ekmek) verilmesi işlerine de bakardı (Örnek nu: 5).

Muhtelif bölgelerde görev yapan kalyonların peksimet ve nân-ı azîz ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan müracaat üzerine Sadrâzam, Kalyonlar habbâzına (ekmekçisine) emir verirdi. Bu emirde nân-ı azîzin ne kadar ve hangi tarihler arasında verileceği belirtilirdi. Nân-ı azîzin verilmesini durduran emir "kat'-ı nân ola" (kesilsin) veya "kat'-ı nân olunmak" gibi kayıtlarla ifade edilirdi (Örnek nu: 6).

Taşrada da peksimet tayinatıyla ilgili peksimetçiler bulunurdu. Kaptanların bu peksimetçilerden teslim aldıkları peksimetlere dair kendilerine imzalı ve mühürlü temessük ve tahvil gibi belgeler verirlerdi Örnek nu: 7).

Kalyon Peksimetçiliği'nin de belge çeşidi çok olup, bunlarda "kalyonlar habbâzı", "ser-habbâz-ı kalyonhâ", "an-cânib-i ser-habbâz-ı kalyonhâ", "kalyonlar etmekçibaşısı", "kalyon neferâtına nân-ı azîz", "nân-ı azîz kat' ola" gibi kayıtlar bulunmaktadır. (Bkz. 4, 5, 6, 7 numaralı örnek belgeler.) Bundan dolayı Başmuhasebe'nin Peksimet Eminliği (D. BŞM. PKE) ve Etmekçibaşılığı (D. BŞM. ETB) belgelerinden kolaylıkla ayırmak mümkündür.

۲

فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی

فمنور خیر الی
فمنور خیر الی

سنة

فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی
فمنور خیر الی

۹۶

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لہ

وہ شروع اوزرہ

لشہید بہا کیوز حق شاہنہ محسوبا دوتنی ہا یونہ
نفر غفور قلیونیزن شتا محظہ کہ شور سوارسی اور بقم
بر فطم قلیونہم نفر اندری ٹکودیزتر محجون فرین عالم نقین قلدن
کلیوے بکے جی باخ سہی بقار او غلوریزن دوق یوز غنہ
بی قنار بکوی بر غم اخرو قرض و در و شفاہ و
اوشغہ شمر معنی ایہ برینہ قلیونہم ہور انجوبہ اعلا و شہد
سید محمد علی
محمد علی
محمد علی
محمد علی

1. Başmuhasebe Kalemî'ne Bağlı Voyvodalıklar

Voyvoda reis, subaşı ve ağa gibi anlamlara gelen bir kelime olup Slavca'dan gelir. Eflâk ve Boğdan prenslerine de Osmanlı Devleti "voyvoda" ünvanını vermiştir. Bu anlamlardan başka devlet tarafından iltizama verilen bir yerin vergilerini toplamaya tayin edilmiş kimselerle, vezirlerin kendi haslarının yıllık gelirini tahsil için gönderdikleri kimselere de voyvoda denir.

Bazı bölgelerdeki mukâtaa, hazine, gelir ve gider ile vergilerin tahsili işleri için kurulan malî teşkilâta "voyvodalık" denilmiştir. İzmir Voyvodalığı, Galata Voyvodalığı, Tokat Voyvodalığı gibi. Eflâk ve Boğdan voyvodalığına vergi tahsili dışında idarî görev de verilmiştir. Bunlar, cizye bedeli diye bir vergi verilerdi¹⁶¹.

Başmuhasebe'ye bağlı olup ek kod verilen voyvodalıklar şunlardır:

Boğdan Voyvodalığı (D. BŞM. BGN; Örnek nu: 1-3)

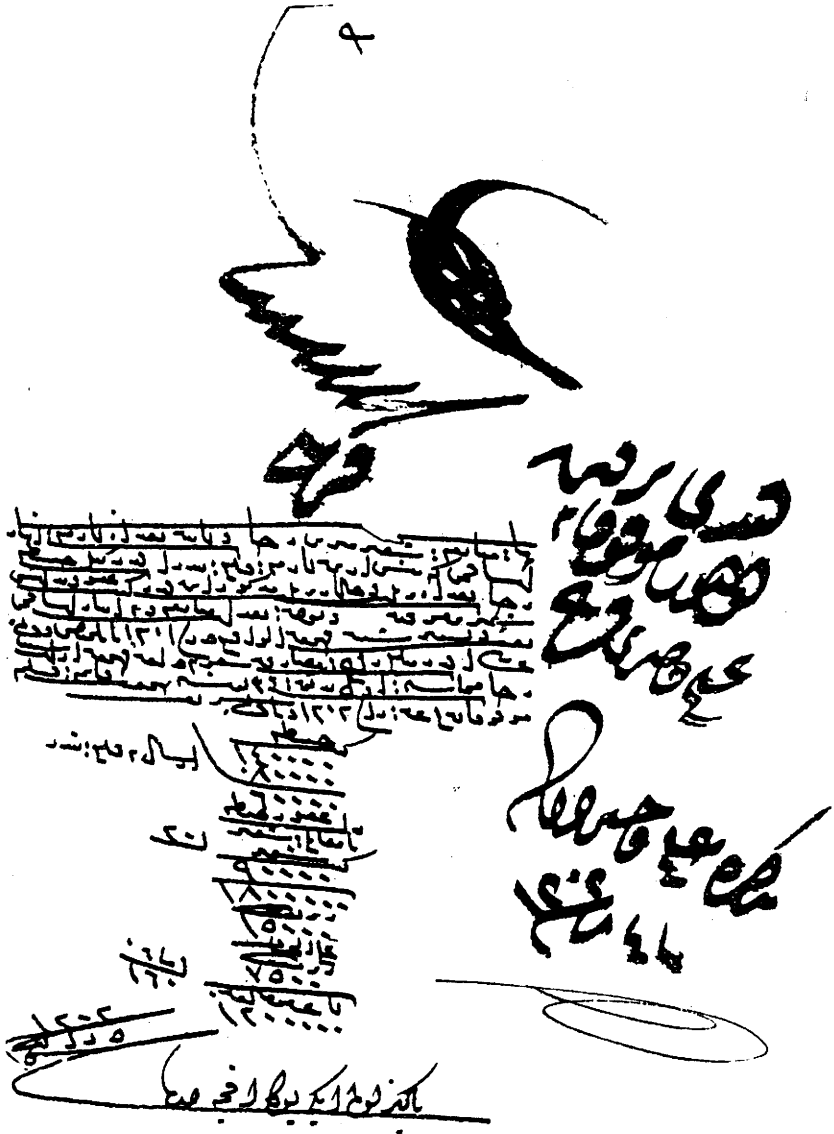
Eflâk Voyvodalığı (D. BŞM. EFG; Örnek nu: 4)

Bu voyvodalıkların belgelerinde Boğdan ve Eflâk civarında bulunan kale ve palangalardaki neferat ile sefer hâlindeki askerlerin sair, nân-ı azîz, revgan-ı sâde gibi tayinatlarının temin edilmesi ve bu tayinatların bedellerinin Eflâk ve Boğdan cizyelerinden karşılanması gibi konular vardır.

Tokat Voyvodalığı (D. BŞM. TKV)

Tokat Mukâtaası ve Tokat Hazinesi'nin gelir ve giderleriyle ilgili belgeler Tokat Voyvodalığı kodunda toplanır. Belgelerinin bir çoğu hüccet-i zahriye şeklindedir. Ön yüzlerinde "Mukâtaa-i Tokat", "Hazine-i Tokat" gibi kayıtlar geçer. Hüccet kısmında Tokat Voyvodası'nın adının zikredildiği de görülmektedir (Örnek nu: 5).

¹⁶¹ TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s.68; PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.3, s.593; SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.54,94,359.

هذا نصيحتي لكم في كل ما كنتم عليه من قبله والله يوفقكم في كل ما كنتم عليه من قبله.

۱۱۲
۹۹
۱۸۷

۱۰۰

[illegible]

بافت خود عروقی خود که
 بافرمان علی بن ابی طالب تحفه خدایه کند ماسور و گاه علی بن ابی طالب و صاحبان بزرگه فقیهات روز
 مه لری با سر حبل الشان جواد بغداد و دیو که در کت و آدم منتهی و ملک اندری و دیو که طرفین حواله
 بو شریک و لغویان و بیکو ز طفسان لغت ز کشته سی ماه صغر الفی که غم کند ماه ربیع الاول و بزرگ
 او نوروزی که نه بکلیجه هر یوم در دست گشتابنی شبیه الی لغت ز کونه جمیع الاول و کتو ز کتو الی
 کل استانبولی شبیری میو میو که طرفین فقیهات ز کوره دی و در مکرمات و یار بزرگ قلم و کلام
 اخذ و قبض و الوی و اصحاب فقیهات توابع و تقسیم و انقباض مقبوض و شرح جمیع بر محسوب
 اولی و آخره و لغویان و دیو که طرفین فقیهات ز کوره دی و در مکرمات و یار بزرگ قلم و کلام

الحاج حسن
الكاظمي
ع

افزون و کم کردن و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب

اشبه یک روز طفسان طغور سه ماه شوال المبارک و او فری کوندن اشبوماه و الفقه
او اسلی کوتا دن اندون حاصل در لوب فان تجارینه مباحه اندریلو اجناس دفا برن بدرن
ماؤد ندره لر موصیحه اولقدر قیسی دفتر بدر

در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب

در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب

در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب

در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب
در حساب و در حساب و در حساب

j. Başmuhasebe'ye Bağlı Diğer Birimler

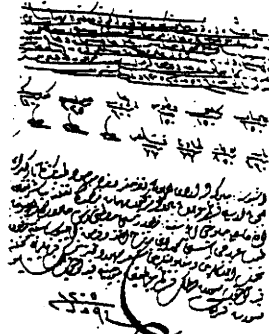
j1. Başmuhasebe Kalemî Arabacıbaşılığı (D.BŞM. ARB)

Bu kalem, ordunun ihtiyacı olan muhtelif cins arabaların çeşitli yerlerden temini ve mübayaası ile ilgilenirdi.

Arabacıbaşı, Top Arabacı Ocağı'nın en büyük ağası ve âmiri olup, kendisine "ser-arabaî" de denirdi. Top Arabacıları Ocağı büyük topların nakilleri için teşkil edilmiş olup, İstanbul'da Tophane'de bir imalâthaneleri, Ahırkapısı'nda araba ve hayvanların durduğu ahırları ve Şehremini'nde kendilerinin ikamet ettikleri kışlaları vardı. Top arabacıları gerektiğinde kalelerde nöbetleşe hizmet ederlerdi¹⁶²

h. 1245/m. 1829 yılında maliyeden yapılan düzenlemeler neticesinde Arabacıbaşılık lağvedilmiş ve topçubaşılar arabacıbaşılarının görevlerini üzerlerine almışlardır¹⁶³.

Belgelerinde "Öküz Arabacılar Kethudâsı", İzzetlü Arabacıbaşı Ağa" gibi hitaplar ve mühimmat nakli gibi hususlar yer almaktadır (Örnek nu: 1-2).

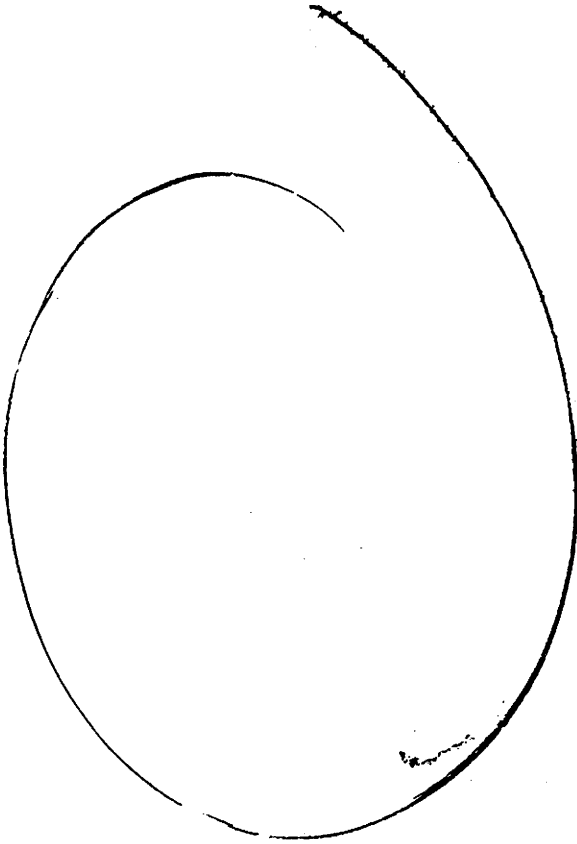

Örnek nu: 1 D.BŞM. ARB

¹⁶² SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.341.

¹⁶³ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.256, 259.

قبول من قبضه خوسه لغز به نوس خینه ولدی بگز طوبیو
نوعی از
نیز

İ3. Başmuhasebe Kalemi Etmekçibaşılığı (D. BŞM. ETB)

Etmekçibaşı saray erkânının ekmek işleriyle ilgilenirdi. Ekmekçiler, pişirici, hamurkâr, elekçi, fodlacı gibi sınıflardan mürekkepti. Bunlara Matbah Emmini nezâret ederdi. Teşkilât bakımından Enderûn'daki Kilercibaşı'ya bağlıydılar. Ekmekçilere Habbâzân-ı Hâssa dendiği gibi Etmekçibaşıya Ser-habbâzân-ı Hâssa da denirdi

Sekban fırınında av köpekleri için ekmek hazırlayan acemilere de ekmekçi ve başlarına da ekmekçibaşı denir.

Askerin ekmek tayinini iltizam yoluyla üzerine alan ekmekçibaşının usulsüzlüklerinden dolayı h. 1280 yılında ekmek işi levazım idaresine verildiğinden, etmekçibaşılık tarihe karıştı¹⁶⁴.

Belgelerinde "İzzetlü Etmekçibaşı Ağa" hitabları çokça bulunur. Tayinatların Ramazan ayı münasebetiyle iftarlık ve sahuruluk gibi ne şekilde yapıldığı da belgelerin üst kısmında belirtilmektedir. Etmekçibaşılığın belgelerinin çoğu küçük pusulalar şeklindedir (Örnek nu: 5-6).

٦١

Örnek nu: 5 D. BŞM. ETB

¹⁶⁴ PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.1, s.596.

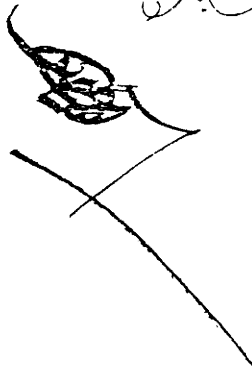
بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 أجمعين
 وبعد
 في هذا اليوم
 من شهر ربيع الأول
 سنة ١٢٠٧
 حضر
 وكتب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 أجمعين
 وبعد
 في هذا اليوم
 من شهر ربيع الأول
 سنة ١٢٠٧
 حضر
 وكتب

١٢٠٧
 ٢٥٦

İ6. Başmuhasebe Kalemi Kuyumcubaşıllığı (D. BŞM. KYB)

Sarayın Bîrûn kısmında bulunan sanat erbabı arasındaki kuyumcuların âmirine Kuyumcubaşı denirdi. Kuyumcular devşirmelerden yetiştirilirdi. Kuyumcubaşı bunlar arasından yetiştirilip, sarayın dışındaki kuyumcu esnafının usta ve mutemedlerinden tayin edilirdi.

Kuyumcubaşı, sarayın elmas ve mücevher levazımını imal ve tedarik ettirirdi. Saray için alınacak mücevherler ve yabancı hükümdarlara hediye olarak yaptırılan mücevherler Kuyumcubaşı tarafından kontrol edilir, kıymeti takdir olunurdu¹⁶⁵.

Belgelerinde "Kuyumcubaşı Ağa" hitabı bulunur (Örnek nu: 10).

قوتی بختی زلفی بوفه له عرویه لصله لولل جو نه همبوا لندیه بجوا بر عرویه
فولدا دینکوه

Örnek nu: 10 D. BŞM. KYB

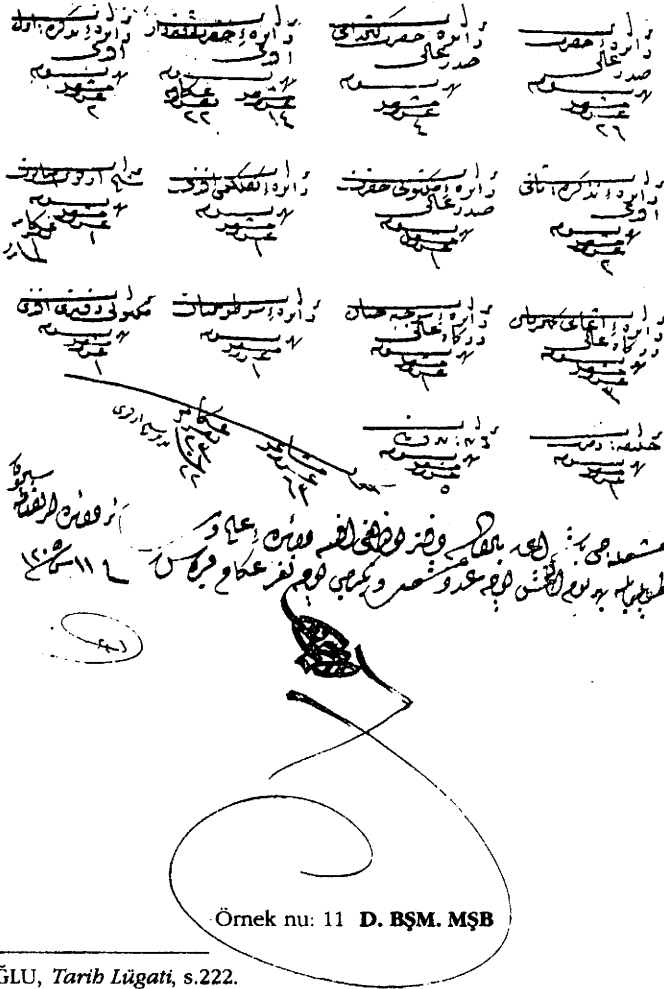
¹⁶⁵ SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s. 194.

j7. Başmuhasebe Kalemi Meş'alecibaşılığı (D. BŞM. MŞB)

Saray kapıcıları arasında bulunan meş'alecilere Orta Kapı Meş'alecileri de denir. Bayram gecelerinde ve alaylarda meş'aleleri yakarak aydınlatma işini bunlar sağlardı. Padişahların gece gezintilerinde ve sefer zamanlarında padişahın çadırının etrafında meş'ale tutarlardı.

Meş'alecilere her sene arpa emini tarafından birer demir meş'ale ile birer meşin heybe verilirdi. Meş'ale için lâzım olan çıralar Şehremini tarafından temin edilirdi¹⁶⁶.

Devlet dairelerinin aydınlatılması için gerekli malzemeyi meş'alecibaşı verirdi. Belgelerinde "Meş'alecibaşı Ağa" hitabıyla yapılacak iş belirtilir (Örnek nu: 11).

j8. Başmuhasebe Kalemî Mekârecibaşılığı (D. BŞM. MKB)

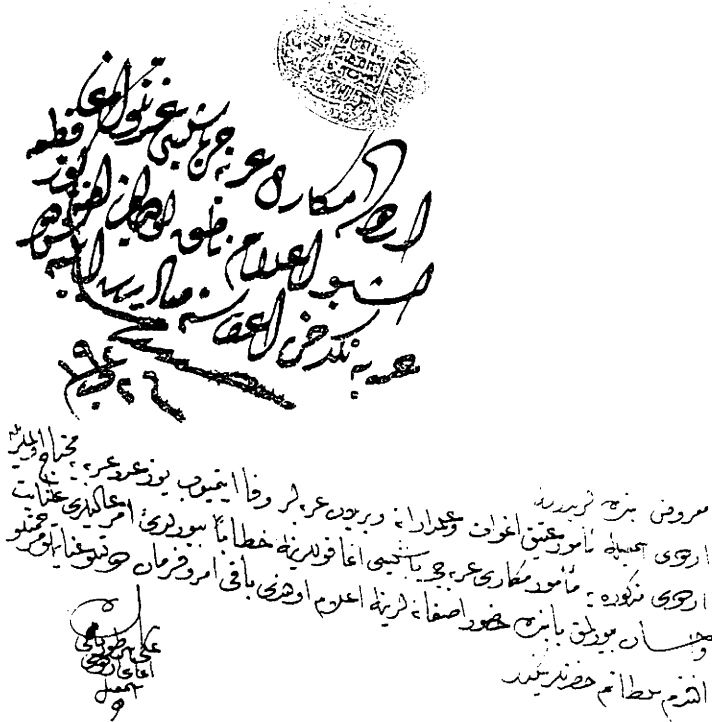
Çeşitli ihtiyaçlar için gerekli olan mekârî hayvan ve vasıtalarla ilgili konuları yürütürdü.

Rumeli ve Anadolu'da bir çok at, deve, katır ve başka cins hayvanlar için yaylaklar ve kışlaklar vardı. Buralarda mîrî hayvanlar yetiştirilip devletin askerî birliklerinin taşıt ve nakil işlerinde kullanılırdı¹⁶⁷.

Mekâre nakil işlerinde çalıştıran hayvanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunun yerine "mekârî" de kullanılır. Yük ve nakil hayvanlarına yükletilmiş eşya ve malzeme anlamında da "mekâre" kullanılır. Taşıma ve nakil işlerini yapanlara mekâreci, bunların amirlerine de mekârecibaşı denirdi.

Dahia çok harp zamanlarında halkın hayvanları satın alındığı gibi kiralandığı da olurdu¹⁶⁸.

Belgelerinde "Ordu Mekârî Arabacıbaşı", "Mekârîbaşı" gibi hitaplar bulunur (Örnek nu: 12-13).

Örnek nu: 12 D. BŞM. MKB

¹⁶⁷ M. NURİ PAŞA, *Netâyicü'l-vukû'ât*, c.1, s.149.

¹⁶⁸ PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.2, s.451-452.

مکاری باشی
و از قبیل فخر نزار با مبعوض خصلت مغرور و زخم محنت غافل
لشکر و قوا دور نه، و در بخت منفرد چشم بر کوه ابرو نه طوطی میرزا
چرخ را سینه به سر یکدیگر میزدند کاری با یکی ویران سال اول

j. 9 Başmuhasebe Kalemi Sârbânbaşılığı (D. BŞM. SRB)

Ordu için toplanan, satın alınan, kiralanan deve miktarları ile ilgili görevleri yürütür.

Sârbân, padişahın develerine bakanlar hakkında kullanılan bir kelime olup Farsça deveci demektir. Sârbânlar Has Ahıra tâbi olup kışlaklarda bulunan develere bakarlardı. Devecilerin başına Sârbânbaşı denilir¹⁶⁹.

Has Ahıra lâzım olan develer Anadolu'dan tedarik edilirdi.

Devecilerin arasında az sayıda fil bakıcıları da vardı¹⁷⁰.

Sârbânbaşı, Has Ahıra bağlı olan "Mîrahûr-ı Evvel"e tâbi idi. Maiyyetindeki deveciler iki kısım olup bunlardan erkek develere bakanlara sârbân-ı ner, dişi develer bakanlara ise sârbân-ı mâde denirdi. Bu deveciler, Yeniçeri Ocağı'nda cemaat ortaları arasında bulunan devecilerden farklıdır¹⁷¹.

Belgelerinde "İzzetlü Sârbânbaşı Ağa" hitabı, develerin nerelerden temin edildiği, masrafları gibi konular bulunur (Örnek nu: 14-15).

هـ

وجه تحریر جو خواردرم
بایک ایکوز اوچ کسره محسوبا اردو ہمارے خاندانہ آتخام الباقی ایکوز سربان
منیا اور وہ وقت شانی فضا الزبلہ مکادی دود لربہ محمد اردنہ ورو دایدوج
بر مہب امرت اردنہ مہابہ بی سعادت لوگو مذکی بدندن تجوری و غعالی استانبول
کبدہ ابہ بکیر اولدوق بالکر ایکوز الی الی شعیرا خذ و فیرق ایدیم شعیر مذ نورش
نقصانی ظہور ایدیربہ نفعینہ منہر اولدوبی مہینہ بد سعادت لربہ اشبوند اعطاء اید
۲۴

Örnek nu: 14 D. BŞM. SRB

¹⁶⁹ PAKALIN, a.g.e, c.3, s.128.

¹⁷⁰ UZUNÇARŞILI, *Saray Teşkilâtı*, s.490,495.

¹⁷¹ SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.303.

j11. Başmuhasebe Kalemi Veznedarbaşılığı (D. BŞM. VZB)

Defterdarın hazine işlerinde yardımcılarında biri de veznedarbaşı idi. Veznedarbaşının emrinde veznedarlar çalışırdı. Sikkelerin ayar ve vezinlerini kontrol ederlerdi. Altın ve gümüşleri tartmak, gerektiğinde sikkeleri eritmek görevleri arasındaydı. Asıl görevleri ise gelirlerin tahsili ve ödeme işlerine nezâret etmekte.

Belgeleri genellikle "İzzetlü Veznedarbaşı Ağa" hitabıyla başlar (Örnek nu: 17).

عنتر وزینلہ بنی وکیلم حسن اند قلمیہ لکزی لکچر اہم بابہ لکھی
غلطہ اصدادہ فہم علی لکھی بکتر نوخوش و برور سترغ علی لکھی
۱۲۴۲ھ

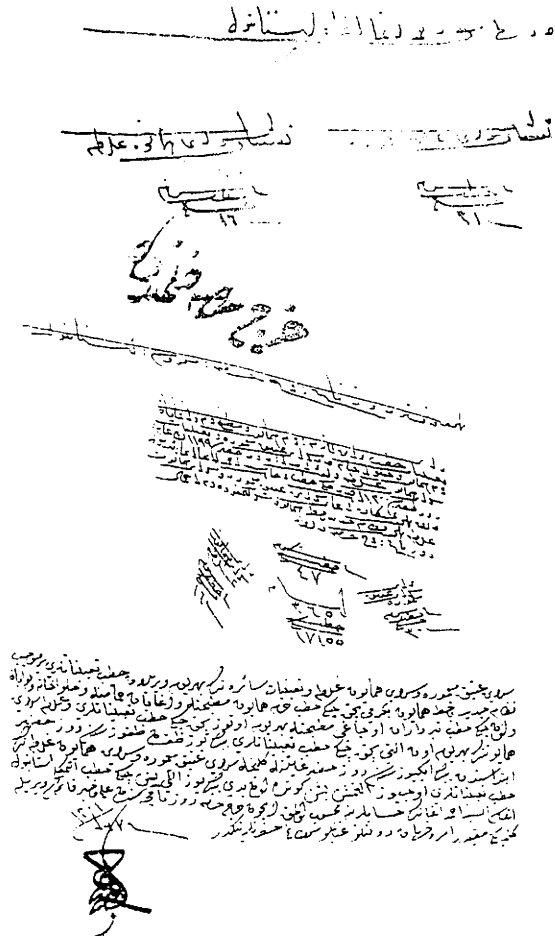
لشتر کریم بول تفرقا و سوزدودہ لکھی بکتر لکھی
علی لکھی بابہ لکھی لکھی لکھی لکھی لکھی
۱۲۴۲ھ

j12. Başmuhasebe Kalemi İstanbul Ağalığı (D. BŞM. İSA)

İstanbul Ağası, Yeniçeri Ocağı'nın önde gelen âmirlerinden olup, asıl vazifesi Acemi Oğlanların komutanlığıydı. Bir vazifesi de bugünkü anlamda İstanbul'un Merkez Komutanlığı idi. Bu vazifelerinin yanında Saray-ı Hümayûn ile Saray-ı Cedîd, Saray-ı Atık, Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî ve Ocağ-ı Bostâniyân-ı Hâssa'nın odun, kömür ve kütük gibi ihtiyaçlarını temin etmekte. Ayrıca Matbah-ı Âmire'nin yaz-kış odun ihtiyacını, civardaki ormanlardan kestirmek ve tüccarın gemilerle getirdiği odunu satın almak suretiyle sağlardı. Bu tür konuları İstanbul Ağalığı belgelerinde bulmak mümkündür.

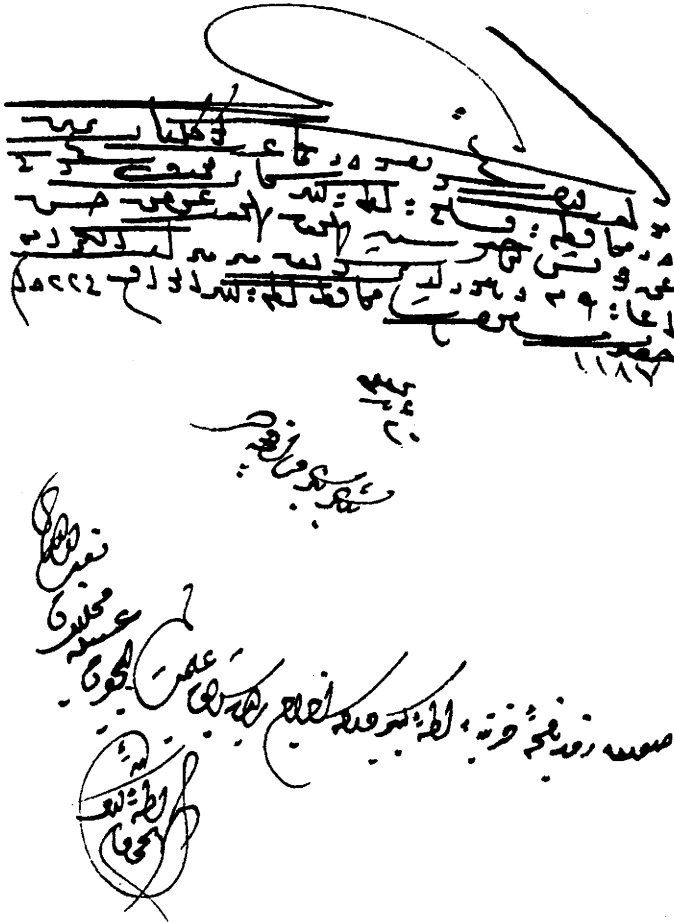
Belgelerinde İstanbul Ağası'na hitap bulunduğu gibi nerelere ne kadar odun vesaire verileceği belirtilmektedir (Örnek nu: 18-19).

j13. Başmuhasebe Kalemi Adakale (Ada-i Kebîr) Defterdarlığı (D. BŞM. AKD)

Tuna nehri üzerinde bulunan Adakale'de görev yapan askerlerin tayinat ve mevâcib işleriyle Adakale veya Ada-i Kebîr Defterdarı diye anılan bir görevli mesuldü. Belgelerinde "Der-muhafaza-i Ada-i Kebîr", "Defterdar-ı Ada-i Kebîr" kayıtları geçmektedir (Örnek nu: 20-21)..

۹

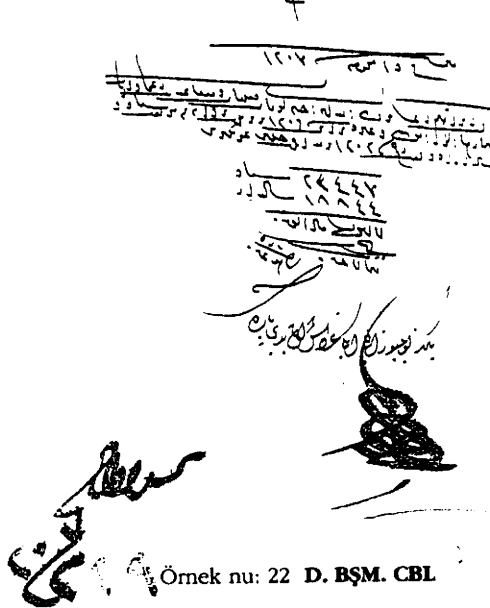
j14. Başmuhasebe Kalemi Cebelü Bedeli (D. BŞM. CBL)

Cebelü, timar ve zeâmet sahiplerinin savaşlarda kendilerinden başka götürmeye mecbur oldukları askerler için kullanılan bir tabirdir. Bu askerler, zırh giydiklerinden dolayı "cebelü" diye anılmıştır¹⁷². Cebelü bedeli ise, savaş zamanında sefere gitmeyen timar ve zeamet sahiplerinden alınan bedel parası anlamında kullanılır.

Timar ve zeâmet nevinden bir çok dirliklerde ve özellikle eşkincili vakıf ve mülklerden zamanla cebelü (asker) yerine onun masrafına eşit miktarda para alınmış ve giderek bu vergi hâline gelmiştir¹⁷³.

h. 1180-1181 /m. 1768-1774 savaş döneminde malî sıkıntılardan dolayı olağan dışı yöntemlere başvurulmuştur. Bunlardan biri de mâlikâne mukâtaa ve esham sahiplerinden "cebelü bedeliyesi" adıyla savaş vergisi alınmasıdır¹⁷⁴.

Cebelü bedeliyesine ait belgelerde, çeşitli sancak ve livalara ait cebelü bedelleri, bazı yerlerin sıbyan ve mütekâidîn cebelü bedelleri, bazı mukâtaaların peşin ödenen muaccel cebelü bedelleri ve hesapları bulunmaktadır. Bir kısım belgelerinde "an akçe-i bedel-i cebelüyân" tabiri geçer (Örnek nu: 22). Belgelerin üst kısmında cebelü bedelinin hangi livadan, kimden ve ne şekilde alındığına dair kayıtlar bulunur (Örnek nu: 23). Cebelü bedelinin ödendiğine dair verilen temessük, senet vs. belgeler de burada değerlendirilir (Örnek nu: 24).

Örnek nu: 22 D. BŞM. CBL

¹⁷² PAKALIN, *Tarih Deyimleri*, c.1, s.264.

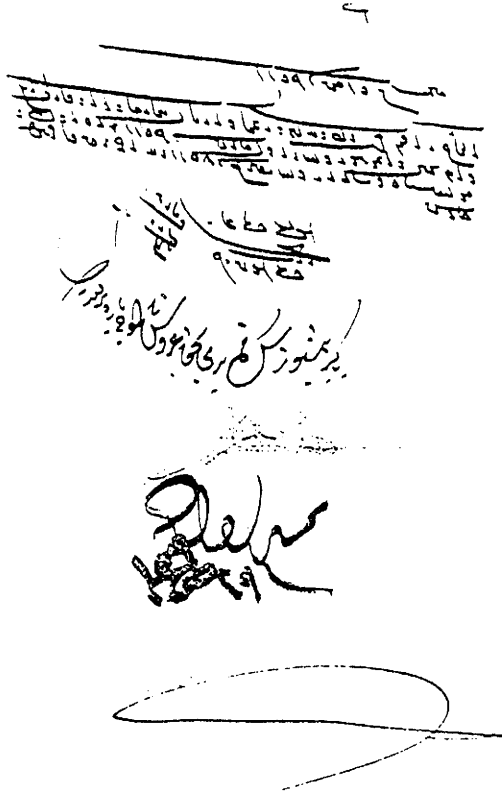
¹⁷³ SERTOĞLU, *Tarih Lügati*, s.62.

¹⁷⁴ CEZAR, *Osmanlı Maliyesi*, s.75, 135.

j15. Başmuhasebe Kalemi Timar Bedeli (D. BŞM. TBL)

Cepheye gitmeyen timar erlerinden, timar hâsıllarının bir kısmı vergi olarak alınmıştır. Bu vergi sefere katılmamak söz konusu edilmeden "bedeliye-i züemâ ve erbâb-ı timar" adıyla düzenli tahsil edilen bir normal vergi durumuna gelmiştir. Bu durum daha çok malî sıkıntıların başladığı savaş dönemlerinde olmuştur. Bu sebeple sefere gitme yükümlülüğü olmayan dirlik sahiplerinden ve vakıf mürtezikalarından, dirliklerinin ve vazifelerinin bir kısmına karşılık bedel-i timar veya bedel-i vazife adıyla vergi alınabiliyordu¹⁷⁵.

Timar bedeliyesine ait belgeler daha çok, eşkinci züemâ ve erbâb-ı timardan alınan bedellerin muhasebelerini ihtiva etmektedir. Bu tür belgelerin üst kısmında tarih ve bunun altında kimden ve nereden timar bedelinin alındığı belirtilir ve "an-akçe-i bedeliye-i züemâ ve erbâb-ı timar" kaydı bulunur. Alt kısmında ise siyakat rakamlarıyla hesap yapılır. Bunun neticesi yazı ile de ifade edilir (Örnek nu: 25).

Örnek nu: 25 D. BŞM. TBL

¹⁷⁵ TABAKOĞLU, *Osmanlı Maliyesi*, s.19,20,265,272,273.

j16. Başmuhasebe Kalemi Emlâk-ı Hümâyûn (D. BŞM. EMK)

Emlâk-ı Hümâyûn "Mülknâme-i Hümâyûn" adıyla anılmaktadır. Mülkname, hükümdar tarafından bir arazi parçasının hukuk-ı şer'iyye veya rakabesinin bir veya bir kaç kişiye temlik hakkında verilen ferman veya vesika anlamında kullanılır bir tabirdir. Bunun yerine "Temlikname" ve "Temliknâme-i Hümâyûn" tabirleri de kullanılır.

Padişah bazen, bir mülkname ile bazı toprakları devlet mülkiyetinden çıkarıp özel mülk olarak verebiliyordu¹⁷⁶. Temlik olunan bu türlü yerler meccanen (parasız) verildiği gibi birkaç senelik bedeli peşin veya taksitle ödenmek üzere muayyen bir bedel karşılığında da verilirdi¹⁷⁷.

Burada genellikle padişahın şahsına ait çiftlik ve mukâataaların gelir kayıtları tutulmaktadır. Bu bölümde emlâk-ı hümâyûndan verilen arazi kayıtları ile emlâk-ı hümâyûna kayd edilen mülklere ait konular çokça yer almaktadır. Belgelerinde sıkça "mülknâme-i hümâyûn verile" vb. kayıtlar bulunmaktadır (Örnek nu: 26).

ووجه تخریر و فادایه
استبوابک البکیر الذی سنی منوفه مدایب اضرة فادایه اموال و استیاضه اندرون
خوخته ابراد فیر اولوب منوفه مرقوم ملک اور زرع اولون اوله لایحه قریب
واقع بر باب آد دکر مافی باه انصاف و واقع بر باب امکنجی فردی عصبه لری دفع
و ابنته لری ما جمعه شرعیه ملک اولوب اللہ دت سهم اعتبار و ادنورین
سهم خرخته اراده هابون نعلیق انیکه بعد از اراده رعایات فایسته
صکوه الحاقه فای اغافلک دوجه سی سنه قانون اور زرع براب انیکور
قرارداده سیلانه مزبورى غامدا اندرون هابون خرخته تبیم انیکین ملک
هابون برنده و بر ملک اجمون بزینه استوفتحین اعطاء اولدوس

سنه ۱۱۲۰ هجری
مستند هجری
شربطی
امین

Örnek nu: 26 D. BŞM. EMK

¹⁷⁶ TABAKOĞLU, a.g.e., s.334.

¹⁷⁷ PAKALIN, a.g.e., c.2, s.163.

j17. Başmuhasebe Kalemi Kıbrıs Emvâli (D. BŞM. KBE)

Kıbrıs Emvâli belgelerinde Kıbrıs'da Kofla Çiftliği'nin çiftlik kethudâsı zimmetinde kalan mallar, emvâl-i mîriyye ve reâyâdan talep olunan mebâliğ, ahalinin ödemeyi taahhüt ettikleri tekâlif ve Magosa ile sair yerlerde hâsıl olan ibrişim miktarı ve müstahsilleri ile alâkalı konular yer almaktadır. Kıbrıs'taki mukâtaalardan yapılan harcamalar ve hazineye aktarılan gelirler belgelerinde geçer (Örnek nu: 27-28).

صوبه قلا
کوفلا

باعث تحریر حروف اولدکه

قبریس عزیز لیسها مندن بروجہ مالکانہ منقوف اولدیغم شمن
سہمک فائض معلومہ سندن بیلک ایکوز ایکی کنہ تقریط ثانی
اولو یوزیکرمی بشی غوثلک وقتی حلول اینمکل مبلغ مذکور ملد فی بدندن
اخذ و قبض اولمق ایجون لیسو ممهور تمسک تحریر واعطا اولدی

کوفلا
صوبه
قلا

التمنى لخصاه السلمين اولى دلائل المودع من صفات الفضل والنبيل في جميع اقسام السيرة والدين وارشاد علم الانبياء والمسلمين لخصه في بيان الملكة التي لا تتركها في جميع اقسامها
التمنى لخصاه السلمين اولى دلائل المودع من صفات الفضل والنبيل في جميع اقسام السيرة والدين وارشاد علم الانبياء والمسلمين لخصه في بيان الملكة التي لا تتركها في جميع اقسامها

[illegible]

ادنیق باندہ استغاثی غایت الکرار احیان خزینہ کا کہ وہ محفوظ الا ان ممکن تھا کہ دم زدن نظر انداز نہ فرما دے کہ یہ آج تک قلعہ کوڑھ میں

[illegible][illegible][illegible]

ایستاد عالی مقام و در مقام رئیس انجمن تعلیمیه و مدرسه انجمن تدریس کمال است

j20. Başmuhasebe Kalemi Salhane Kâtipliği (D. BŞM. SHK)

Salhane; hayvan kesilip-yüzülen yer anlamında kullanılır. Belgelerinde, salhanelerde kesilen koyun ve keçi ile sakatat miktarı, bunlardan elde edilen gelir, salhanede çalışanlara verilen ücretler, Salhane kâtibinin koyun ve keçi tevzii gibi konular bulunmaktadır. "Salhane Kâtibi Efendi" hitabı ayırt edici özelliğidir (Örnek nu: 33).

۲

سید کاتبان سید محمد قزوینی
رؤیای اوامر اوامر عدل قزوینی
سید محمد قزوینی

Örnek nu: 33 D. BŞM. SHK

j21. Başmuhasebe Kalemi Sûr-ı Hümayûn Belgeleri (D. BŞM. SRH)

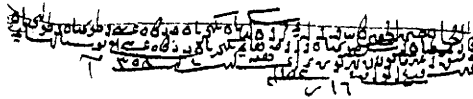
Sûr, Farsça bir kelime olup, düğün, velime, ziyafet, şenlik anlamlarına gelmektedir. Sûr-ı hümayûn ise padişahların erkek çocuklarının sünnetleri, kızlarının da evlendirilmeleri sebebiyle yapılan düğünler hakkında kullanılır. Bu konuları anlatan "Sûriyye" ve "Sûrname" adı verilen edebî eserler yazılmıştır.

Sûr-ı Hümayûn esnasında esnaf tarafından verilen hediyeler, sünnet çocukları için lâzım olan eşyaların cins ve miktarı, sûr-ı hümayûn münasebetiyle merkezden taşradaki bazı idarecilere gönderilen kâimeler ve meşâyih ile bazı hak sahiplerine yapılan masraflar gibi konular bu kodun belgelerinde yer almaktadır (Örnek nu: 34).

j23. Başmuhasebe Kalemi Fodla Kâtipliği

Fodla; bugünkü ramazan pideleri gibi yassı şekilde özsüz hamurdan yapılan bir çeşit ekmeğin adıdır. Fodla fırınından Yeniçeri ağası, Sekbanbaşı, Yeniçeri kâtibi ve bazı cemaatlar fodla alırlardı. Av köpekleri için de fodla pişirilirdi. Bu fodla fırınının harç ve masraflarını gösterir defterleri Fodla Kâtibi tutardı. Fodla ile alâkalı belgelerde "Kâtib-i Fodla" ibaresi geçer. Belgelerinin çoğu küçük varaklar şeklindedir (Örnek nu: 37).

4

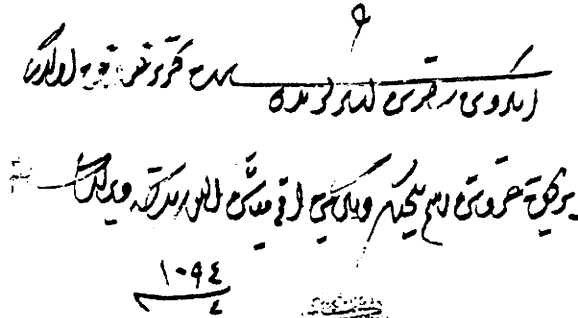

Örnek nu: 37 Fodla Kâtibi

j24. Başmuhasebe Kalemi Pençik Resmi

Pençik, Farsça beşte bir mânasında olan pençüyek kelimesinden bozmadır. Harpde ele geçen esirlerden askerlik hizmetinde kullanılmak üzere beşte birinin ve esir sahibinden kalan beşte dördünden alınan vergiye de pençik denir. Belgelerinin tamamına yakını küçük hesap pusulaları şeklindedir. Belgelerinde mîrî için resm-i pençik alındığı ve maaş tezkiresi verildiği belirtilmektedir.

Fodla Kâtipliği ve Pençik Resmi ile ilgili belgelere kod olarak sadece D. BŞM yazılır. Belgelerin gömleklerinin sağ üst köşesine ve dosyaların etiketlerine ayrıca belgelerin konusunu teşkil eden Fodla Kâtipliği veya Pençik Resmi yazılır (Örnek nu: 38).

9

1044

Örnek nu: 38 Pençik Resmi

6. BAŞMUKÂTAA KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ

BAŞMUKÂTAA KALEMİ (D. BMK)

Mukâtaacı-yı Evvel Kalemî de denilen bu büro muhtemelen XVI. asrın ortalarında kurulmuştur. Bundan önce mukâtaalarla ilgili kayıtları tutan ve Hazîne-i Âmire kâtipleri arasında yer alan bir mukâtaacının varlığı bilinmektedir. h. 934 /m. 1527-28 tarihli bütçedeki kâtipler listesinde ise Rumeli, Anadolu ve Arap vilâyetleri mukâtaacılarının isimleri kaydedilmiştir. h. 969 /m. 1561-62 tarihli bütçedeki kâtipler listesinde Hazîne-i Âmire kâtipleri arasında mukâtaacı-yı evvel ünvanlı bir görevliye rastlanmış olması bu kalemin Hazine'ye bağlı olarak kurulduğunu düşündürmektedir. Bunun bir kalem olarak teşkilâtının tamamlanması ve görevlerinin belirlenmesi ise XVII. asırda gerçekleşmiş olmalıdır¹⁸⁰.

Buşmukâtaa Kalemî, özellikle Rumeli'ndeki Filibe pirinç sahaları, Kratova, Kili, Varna, İbrâil, İsakçı, Tolça, Maçın, Ahyolu gibi Tuna nehri kıyısındaki bütün iskele ve tuzlaların mukâtaa hesaplarını denetler, bu mukâtaalar hakkında çıkan emir ve nizamların kayıtlarını tutar ve muhafaza ederdi. Bu arada bazı vazife, has ve sâlyâne tahsislerine de bakardı. Rumeli'ye ait eminler ve diğer görevlilerin beratları, hüküm ve tezkireleri de bu dairedaki kâtipler tarafından yazılırdı.

Görüldüğü gibi görev alanına giren mukâtaaların büyük çoğunluğu Rumeli'nde bulunmaktadır. Bundan dolayı savaşlardan sonraki toprak kayıpları ve bir çok mukâtaanın işgal bölgesinde kalması geniş kaynakları azalttı. Buna bağlı olarak da kalemin fonksiyonu azaldı.

Maliye Nezâreti'nin kurulması sırasında h. 1254 /m. 1838 bu kalemin görevleri, mukâtaa işleriyle meşgul olan Haslar, İstanbul ve Mâlikâne kalemleriyle birlikte yeniden teşkil edilen Mukâtaat Muhâsebesi'ne devriyle Başmukâtaa Kalemî lağvedilmiştir¹⁸¹.

BAŞMUKÂTAA KALEMİ BAĞLI BİRİMLERİ

Başmukâtaa Kalemî'ne bağlı olarak on iki ek kod vardır.

a. Ahyolu Mukâtaası (D. BMK. AHM)

Bu bölüme bağlı olarak şu mukâtaalar mevcuttur: Ahyolu Memlahası ve İskelesi, Süzebolu-Mihrize (Alata Mezraası) İznikmit Mezraası, Bergos ve Atnos mukâtaaları (Örnek nu: 2).

¹⁸⁰ Feridun EMECEN, *D.İ.A.*, c. 5, s. 135.

¹⁸¹ gös. yer.

b. Balçık Mukâtaası (D. BMK. BLM)

Bu bölüme bağlı olarak Mangaliye, Karahisar, Karaharman ve Kuvarna mukâataaları mevcuttur (Örnek nu: 3).

c. Filibe Mukâtaası (D. BMK. FLM) Zağra-i Atik Mukâtaası buraya bağlıdır (Örnek nu: 4).

d. İbrâîl Mukâtaası (D. BMK. İBM) (Örnek nu: 5).

e. Kili ve Akkirman Mukâtaası (D. BMK. KAM) Bu bölüme bağlı olarak İsakçı, Tolça ve Maçın mukâataaları bulunmaktadır (Örnek nu: 6).

f. Niğbolu Mukâtaası (D. BMK. NGM) Bu bölüme bağlı olan mukâataalar da şunlardır: Rahova, Zıştovi, Plastina, İvraca, Kodina, Girebene ve Françko (Örnek nu: 7).

g. Star-ı Eflâk Mukâtaası (D. BMK. SFM) (Örnek nu: 8).

h. Silistre ve Rusçuk Mukâtaası (D. BMK. SLM) Bu bölüme bağlı olarak Köstence, Hırşova, Tutrakan, Hocabey (Odesa), Soğanlık ve Çernova mukâataaları bulunmaktadır (Örnek nu: 9).

ı. Samako Mukâtaası (D. BMK. SMM) Ayrıca Priznik, Sofya, Keremkofça, Sümer (Melhin), Tırnovi, Sürmenân-ı Sirem ve Bodurga mukâataaları da buraya bağlıdır (Örnek nu: 10).

j. Üsküp Mukâtaası (D. BMK. ÜSM) Bu bölüme bağlı olarak da Kıratova, Tağradiye, Güveşova, Davidova, Daovişte, Nijilova, Geçit, Vardar, Morivoça, Pırlepe, Novaberde, Kornik, Kızanlık ve Barbut mukâataaları bulunmaktadır (Örnek nu: 11).

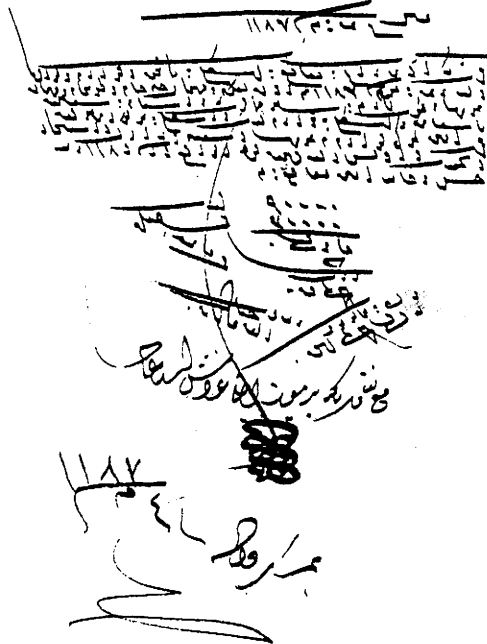
k. Vidin Mukâtaası (D. BMK. VDM) Buraya bağlı olarak Fethü'l-İslâm, Ada-i Kebîr ve Kantar mukâataaları vardır.

l. Varna Mukâtaası (D. BMK. VRM) (Örnek nu: 12).

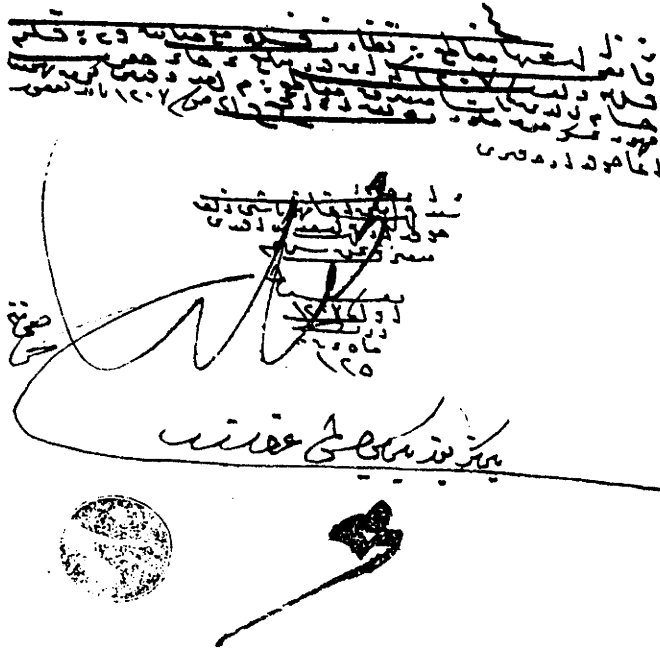
BELGE ÖZELLİKLERİ

1. "Başmukâtaa Kalemi'ne kayd/işbu ilmühaber verildi", "Başmukâtaa Kalemi'nde hıfz" gibi ibareler bulunur (Örnek nu: 1).

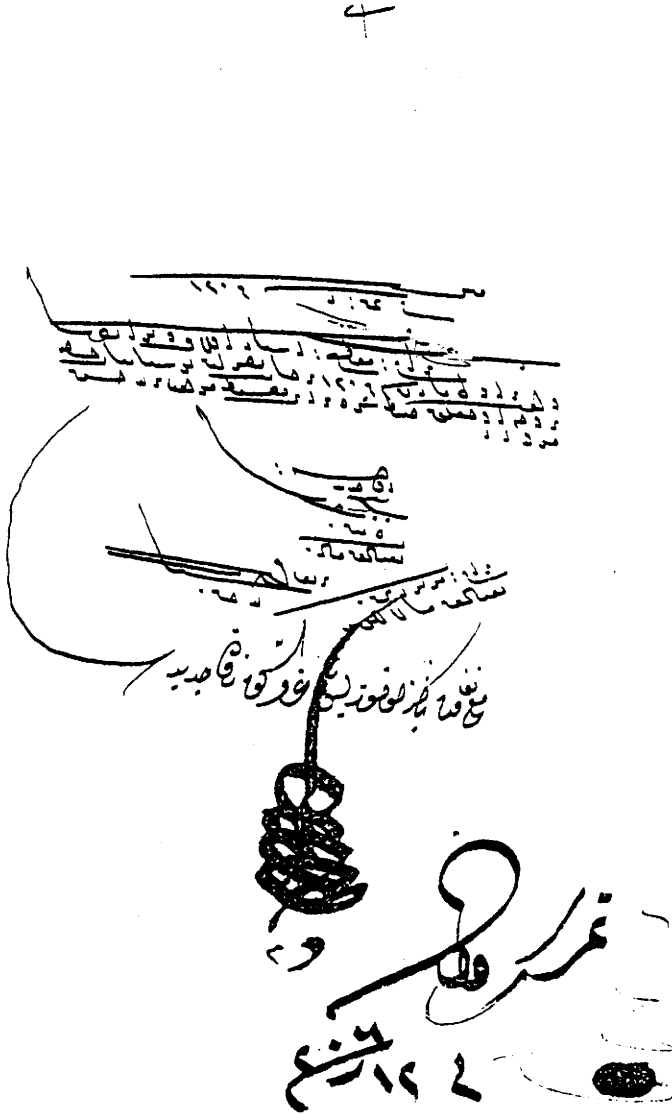
2. Ek kodlarda isimleri verilmiş olan mukâataalarla ilgili işlemleri ihtiva eden belgeler ilgili ek kod da yazılarak ayrılır (Örnek nu: 2-12).

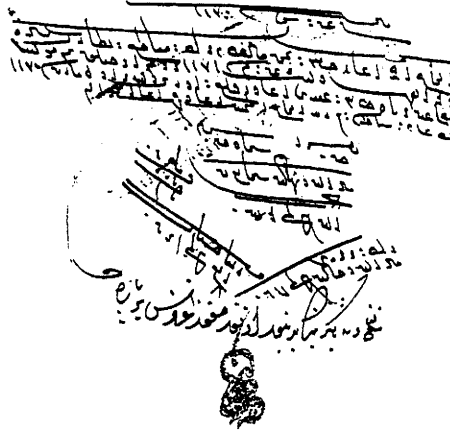

Örnek nu: 3 D. BMK. BLM

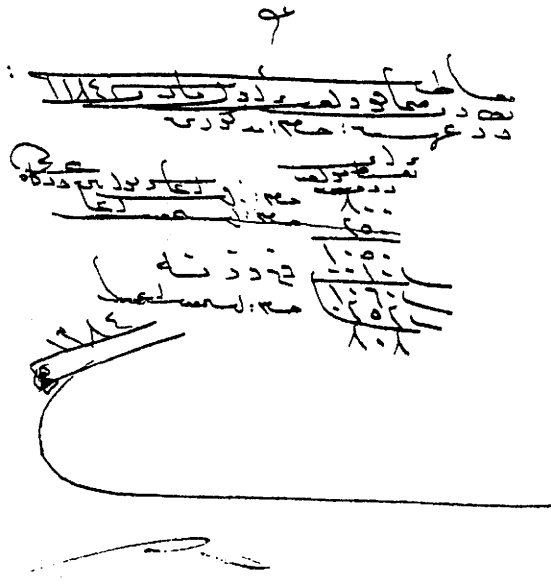
Örnek nu: 4 D. BMK. FLM

116, 117

Örnek nu: 9 D. BMK. SLM

Örnek nu: 10 D. BMK. SMM

7. BURSA MUKÂTASI KALEMİ (D. BRM)

Bursa, Biga, Bolu, Adapazırı, Kastamonu, Çankırı vs.deki bazı mukâtaalarla mîzân-ı harîr (ipek kapanı) mukâtaasının ve Akdeniz adalarındaki çeşitli mukâtaaların gelirlerini denetleyen ve Rumeli'ndeki bazı kale muhafızlarının mevâcib hesaplarını tutan büronun adıdır.

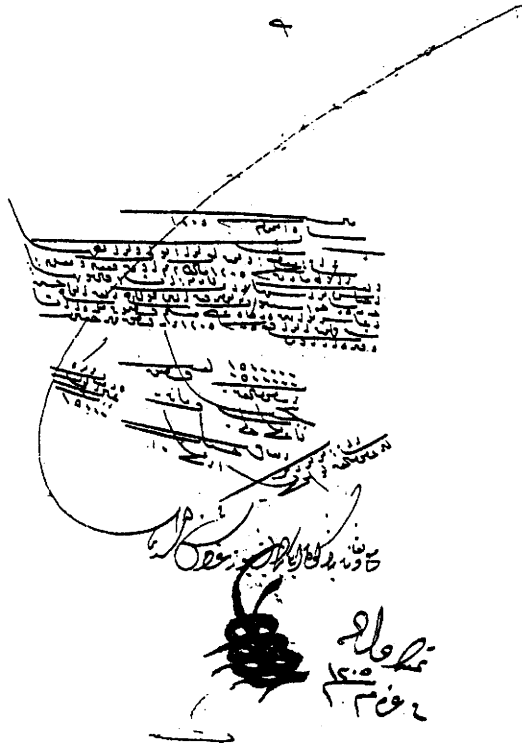
Büronun denetlediği gelirlerin daha çok damga resmi, mîzân-ı harîr, tuzla ve gümrük gelirleri olduğu görülmektedir.

Belge Özellikleri

1- Bursa Kalemî'ne tâbi mukâtaalarla ilgili belgeler bu kalemde toplanır (Örnek nu: 1-2).

2- Bu kaleme ait kâtip gülü ve "kayd şud" ibaresi kendine has özelliğe sahiptir (Örnek nu: 1-2).

3- Bursa Mukâtaası Kalemî'ne verilen tezkire, ilmühaber kâimesi gibi belgeler ile "Bursa Mukâtaası Kalemî'ne kayd/hıfz" gibi ibarelerin geçtiği belgeler D. BRM olarak kodlanır. (Örnek nu: 3).

Örnek nu. 1 D.BRM

8. BÜYÜK KALE KALEMİ (D. BKL)

Mora ve Arnavutluk dışındaki kalelerin personeline ait kayıt ve işlemlerin yürütüldüğü kalemdir. Bunların erzak, cephâne, tamirat gibi hususlarına ve bulundukları bölgelerin yerli kulu askerlerinin yoklamalarına da bakardı. Bu kalem ayrıca hazine tezkiresi vermeye de yetkiliydi.

Bosna-Hersek bölgesindeki bütün kaleler Büyük Kale Kalemî'ne bağlı iken Podgorice Kalesi Küçük Kale Kalemine bağlıdır.

Yerli kulu neferatı, yeniçeri yerine ve onların teşkilâtına uygun şekilde ulûfe ile istihdam edilen askerlere verilen addır. Gönüllü olarak da adlandırılan bu asker sınıfının şu kısımları vardır:

1. Müstahfızlar: Yeniçeriliğin kaldırılmasından önce kale, hisar ve memleket muhafazasında görev yapanlara verilen addır. Daimî hizmet altında oldukları için kendilerine timar verilirdi. Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla hem bu teşkilât hem de müstahfız timarları kaldırılmıştır. (Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra ihtiyat askeri olarak bulundurulan ve savaş gibi gerekli durumlarda askerlik hizmetine çağrılanlara da müstahfız denmiştir.)

2. Azablar: Kelime manası evli olmayan veya henüz evlenmemiş bekâr erkek demektir. Osmanlılarda eyalet askerlerinden, hafif piyadeye bu ad verilmiştir. Bunlar, XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanılmıştır. ayrıca Osmanlı piyadesinde kullanılan ve Tersane halkından azablarla kale muhafazasında görev yapan azablar vardır. Bu sonuncu kısım kale muhafızlarının yaya kısmı idi ve bekarlardan kurularak kalelerin içinde otururlardı. Atlı olanlarına da "fârisân" tabiri kullanılırdı.

3. Topçular: Bu sınıf da kalelerin muhafazasında görev yapan ve Dergâh-ı Âlî topçularının dışında oluşturulmuş olan yerli sınıfı teşkil etmekteydi.

4. Martoloslar: Genel olarak Hristiyanlardan meydana gelen bir Osmanlı askerî teşkilâtıdır. Yunanca bir kelime olup geri hizmetlerde çalışmış olan teşekküllerden birini oluşturmuşlardır. Yalnızca Hristiyanlardan, hatta Rumlardan oluşan bu cemaate, zamanla Müslüman unsurların da nüfûz ettiği anlaşılmaktadır.

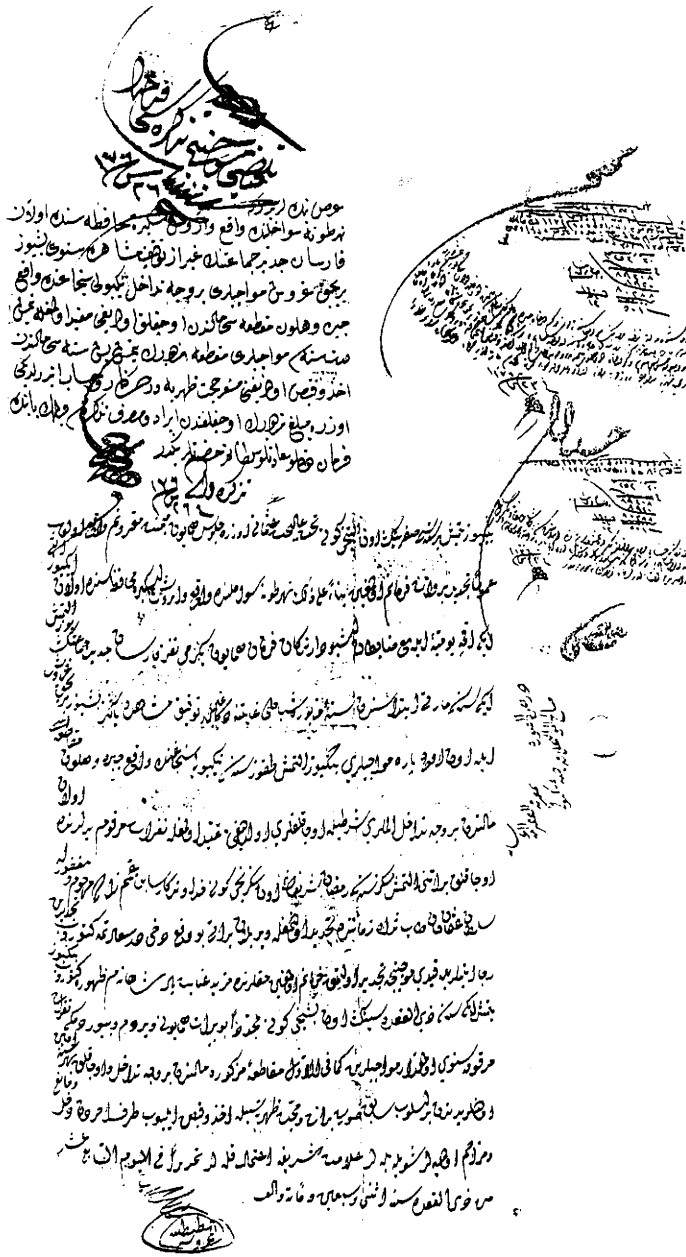
Aşırı taşkınlıkları yüzünden III. Ahmed zamanında h. 1134 /m. 1721 tarihli fermanla kapatılmış ise de daha sonra yeniden açılmış ve XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Martoloslar, Osmanlıların ilk zamanlarında casus ve haberci olarak kullanılırken, Fatih devrinde akıncı olarak hudud boylarındaki palangalarda tamamen Hristiyanlardan oluşan bir ordu olmuşlardır. Rumeli'nin iç

bölgelerinde muhafız ve jandarmalık hizmeti görenleri, derbent muhafaza edenleri, madenlerde muhafızlık yapanları, Sofya'da mühimmat ve zahire nakliyatını koruyanları, Makedonya ve Yunanistan'da asayişî teminle görevli olanları da vardı.

Belge Özellikleri:

1. Bir kısmında "Büyük Kale Kalemine kayd" ibaresi bulunur (Örnek nu. 1a-b).
2. Bu kaleme bağlı kalelere ocaklık olarak tahsis edilen mukâtaa ile ilgili belgeler, mukâtaanın bağlı olduğu kaleme göre değil tahsis edildiği kaleye göre kodlanır. Ancak belgede ocaklık olarak alınan para, kaledeki askerlerin maaşı için değil de tayinat ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılıyorsa, belge Başmuhasebe'de işlem görürdü (Örnek nu. 2).
3. Büyük Kale Kalemi bölgesinde bulunan kalelerin cemaatleriyle ilgili işlem ve tevcihler de bu kodda değerlendirilir (Örnek nu. 3).
4. Bu kalemdeki belgeler üzerinde bulunan "kayd şud" ibaresi, tarih ve "tezkire dâde" yazısına göre oldukça küçük yazılmıştır (Örnek nu. 1a-b, 2, 3).
5. Merkeze bağlı cemaatlerden kalelerde görev yapmakta olanların işlemleri de kalelerin bağlı bulunduğu kalemler tarafından yürütülür (Örnek nu. 4).

9. BÜYÜK RUZNÂMÇE KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ

BÜYÜK RUZNÂMÇE KALEMİ (D. BRZ)

Ruznâmçe: Günlük vâridat ve mesârifine, yahut vukuatın kaydına mahsus deftere verilen addır. Rûz Farsça gün, nâmçe de defter demektir. İlk zamanlarda "Rûznâme" denildiği halde sonraları Ruznâmçe halini almıştır. Muhasebe kelimesi yerinde de kullanılırdı. Bu defteri tutana ruznâmçeci denirdi. Ruznâmçe Defteri Tanzimattan sonra Yevmiye Defteri adını almıştır.

Büyük Ruznâmçe Kalemî, Bâb-ı Defterî'nin, dolayısıyla Hazine'nin bütün gelir ve gider işlemlerinin yapıldığı bürodur. Ruznâmçe-i Hümayûn, Ruznâmçe-i Evvel ve Harc-ı Hâssa Ruznâmçesi Kalemî de denmektedir. Ruznâmçe, îrâd-masraf şeklinde kayd edilen meblağların günlük tutulmasından oluşurdu. Defterler ise günlük, aylık, üç aylık ve yıllık olurdu.

Hazine dairesinin baş kalemî olan Büyük Ruznâmçe Kalemî mukâtaa, mevkûfât ve cizyeden hâsıl olan gelirleri her gün kaydederdi. Hünkâr müteferrikaları, çaşnigirler, ulûfeli divan kâtiplerinin maaşları bu kalem tarafından verildiği gibi, her gün hazineye giren ve çıkan para, kumaş, altın, gümüş vs.nin kayıt ve hesaplarını da bu kalem tutardı. Bundan başka Başdefterdarlığın günlük gelir ve giderlerinin özetleri burada gözden geçirilir, "Ruznâmçe temessükü" denilen îbrâ tezkireleri yazılırdı.

Ruznâmçe Kalemî, merkezî bir kuruluştur. Burada tutulan hazine kayıtları "mîzân-ı adl" olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan Bâb-ı Defterî'ye bağlı gelir ve giderlerle ilgili muhasebe kalemlerinin kayıtlarında hata varsa, bunlar ruznâmçe kayıtlarıyla karşılaştırılarak bulunurdu. Toplama kolaylığı sağlamak üzere ayrı defterlere sadece rakamlar yazılarak "Erkâm Defterleri" oluşturulmuştu. Savaş gibi durumlarda padişah İstanbul'dan uzakta kaldığı zaman biri İstanbul'da, diğeri de padişahın bulunduğu yerde olmak üzere iki ayrı ruznâmçe defteri tutulurdu.

Kayıt Çeşitleri:

1. Günlük Kayıtlar: Ruznâmçe, adından da anlaşılacağı gibi hazinenin günlük giriş ve çıkışlarının muhasebe maddeleri hâlinde tutulduğu defterlerdir. Ancak, Dîvân'ın her gün çalışmadığı göz önüne alınırsa muhasebe maddeleri bazan bir haftalık, bazan iki, hatta üç haftalık veya bir aylık muamelelerin hepsinin aynı günlü tarihte toplandığı görülebilir.

2. Giriş (îrâd) Kayıtları: Hazineye mukâtaalardan mültezim veya adamları, yahut merkezce gönderilen ve havale adı verilen görevliler eliyle cizye, nüzûl ve avâzır gibi vergilerin muhassılı, cizyedar, kadı vs. eliyle giren

malların kayıtlarıdır. Ruznâmçeciler bu gibi kayıtları ve muhasebe maddesini "an-tahvil-i..." ibaresiyle başlayarak ve altına hazineye giren meblağı yazarak kaydederdi (Örnek nu: 1).

3. Çıkış (Masraf) Kayıtları: Ulûfe, mevâcib gibi ödemeler veya satın alınan mal veya hizmet bedelleri olarak ödenen meblağlar Hazine'den çıktığı için masraf olarak kaydedilirdi. Masraf maddeleri ruznâmçede "be cihet-i ...", "mevâcib-i...", "teslîm-i..." gibi ibarelerden birisiyle başlardı (Örnek nu: 2-3).

Ruznâmçe, aynı tarihli bütün tahsilatı, nakit girişini, îrâd kaydı altında arka arkaya yazarak bir arada gösterirdi. Eğer çıkışlar aynı defterde yazılıyorsa, îrâd kayıtlarının bittiği yerde masraf başlığı altında o günkü bütün nakit çıkışları maddeler hâlinde yazılır, ayrı ayrı defter tutuluyorsa, o zaman her günkü îrâd ve masraf kayıtları özel defterlerine kaydedilirdi.

4. Mahsûb (Îrâd-Masraf) Kayıtları: Mahsub, hazineye bazı gelir kaynağından nakit olarak girmesi gereken meblağları hazineye almadan, devlet alacaklısı durumunda olan bir kimseye ihale etmektir. Mesela, Belgrad Kalesi muhafızlarının tahakkuk eden ulûfelerini hazineden nakit ödemek yerine, Belgrad Gümrüğü mültezimine havale edilerek, kale mültezimine hitaben bir tezkire veya ferman yazılarak söz konusu meblağın ödenmesi istenirdi. Tahsilât yapıldıktan sonra mültezime bir senet veya belge verilirdi. Mültezim bu senetle ödediği meblağı borcuna mahsub ederek, durumu kadı marifetiyle gönderilen tezkire veya fermanın arkasına işletirdi. (Bu tür kayıtlara Hücet-i Zahriye adı verilmektedir.)

Mahsub İşlemlerinde Üç Taraf Vardır:

a-Hazine veya devlet, b-Devlet alacaklısı, hizmetli veya satıştan alacaklı, c- Hazine adına ödemede bulunacak olan devlet borçlusu mültezim veya taşra defterdarlığı. Mahsub işleminde alacaklının tahsil ettiği meblağ, devlet borçlusu mültezimin ödediği meblağa denktir. Ruznâmçe bakımından bu denklik esastır. Ruznâmçeci bir kayıtla hem tahsilat "an tahvil-i...", hem de ödemeyi "el-masraf" diye ruznâmçesine yazardı. Bu yüzden, bu hesaba îrâd-masraf adı verilmiştir. Ne kadar îrâd yazılmış ise bu madde kaydında o kadar da masraf yazılmıştır. Günlük veya yıllık toplam gelir ve toplam gider hesaplanacağına mahsub rakamları, hem gelir hem de gider rakamlarına eklenmelidir (Örnek nu: 4).

Hesap Çeşitlerine Göre Ruznâmçeler

Ruznâmçeci, dilerse aynı defter içinde hem îrâd, hem masraf, hem de mahsub kayıtlarını yazabilirdi. Gün ve tarih yazıldıktan sonra genel olarak ruznâmçeci o gün yapılan tahsilâtı îrâd başlığı altında toplar sonra mahsub veya

îrâd-masraf başlığı altında bu hususdaki ilgili kayıtları yazar ve en son olarak günlük gideri muhasebe maddelerine not ederdi. Günlük toplamı verdikten sonra başka bir günün kayıtlarına geçerdi. Bazan da îrâd ve mahsub, masraf ve mahsub için ayrı ayrı defter de tuttukları olurdu.

Büyük Ruznâmçe Kalemî'nde İşlem Gören Belge Türleri Şunlardır:

1. Tahvil Tezkireleri: Muhtelif kaynaklardan hazineye giren paralara ait tezkireler (Örnek nu: 5).

2. İcmal Tezkireleri: Muhtelif sınıf maaşlarını ve diğer masrafları gösteren ve özetleyen tezkirelerdir (Örnek nu: 6).

3. Teslim Tezkiresi: Bir şahsa verilecek meblağa ait emir (Örnek nu: 7).

4. el-Mübâyaa Tezkiresi: Dışardan satın alınan eşyaya ait tezkire (Örnek nu: 8).

5. Âdet Tezkiresi: Verilmesi öteden beri âdet hükmünde olan hil'at, kumaş ve benzerlerinin verilmesi için tanzim edilen tezkire (Örnek nu: 9).

6. İn'âm Tezkiresi: Padişah tarafından ihsan edilen meblağa ait tezkire (Örnek nu: 10).

7. an Cemâat Tezkiresi: Muhtelif cemaatlere mevâcib olarak verilen meblağlara ait tezkire (Örnek nu: 11).

8. Ayrıca be-cihet, mevâcib, terhîn, berâ-yı ihbâriye, berâ-yı masraf tezkireleri (Örnek nu: 3).

7

بسم الله الرحمن الرحيم
 في يوم الاثنين من شهر ربيع الأول سنة ١٢٤٠
 حضر في دار السلطنة
 السيد محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله

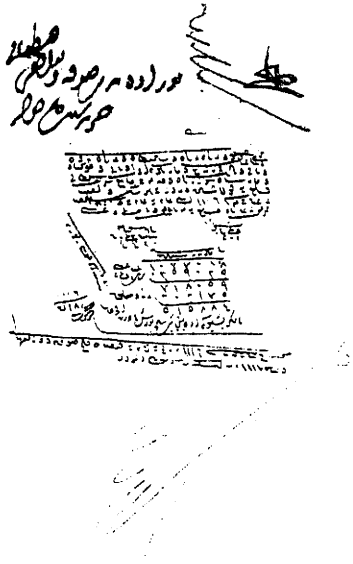
1240

بسم الله الرحمن الرحيم
 في يوم الاثنين من شهر ربيع الأول سنة ١٢٤٠
 حضر في دار السلطنة
 السيد محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله

Örnek nu: 1 D.BRZ

بسم الله الرحمن الرحيم
 في يوم الاثنين من شهر ربيع الأول سنة ١٢٤٠
 حضر في دار السلطنة
 السيد محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله
 والشيخ محمد بن عبد الله

Örnek nu: 2 D.BRZ

Örnek nu: 3 D.BRZ

Örnek nu: 4 D.BRZ

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

Handwritten signature and stamp.

Örnek nu: 5 D.BRZ

Handwritten signature and stamp.

Handwritten text: محمد زكي الدين

Handwritten text: ١٩٠١

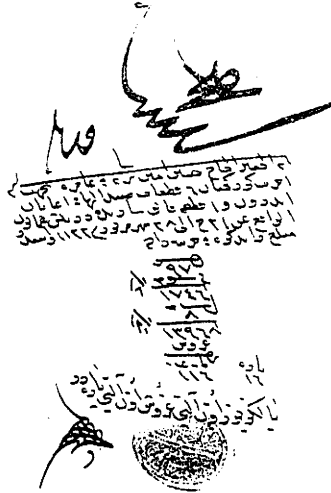
Handwritten text: ٢٩٦٤٤
٢٩٦٤٤
٢٩٦٦٥

Handwritten text: ٢٩٦٤
٢٩٦٤
٢٩٦٧

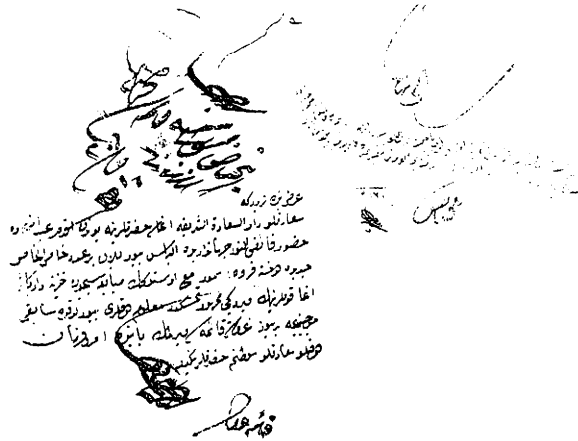
Handwritten text: ما بعد الساعة ١٢:٠٠

Handwritten text: ٢٩٦٤

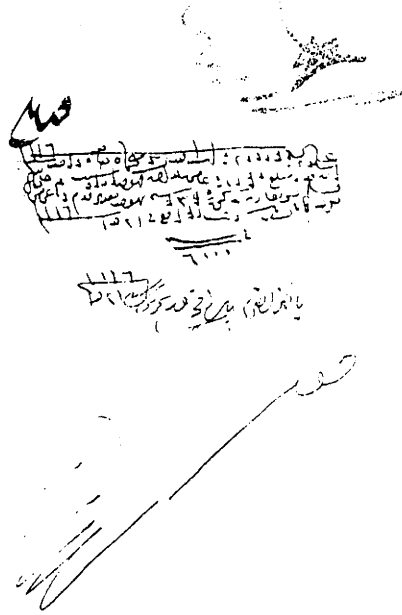
Örnek nu: 6 D.BRZ

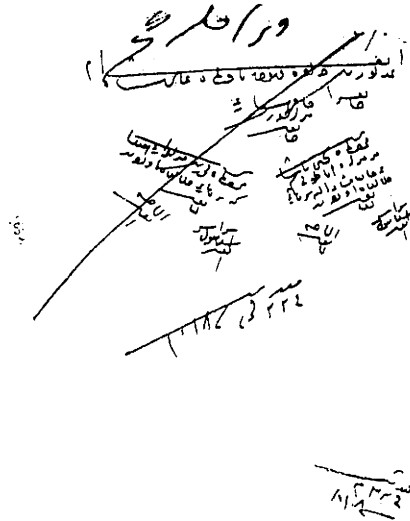
Örnek nu: 7 D.BRZ

Örnek nu: 8 D.BRZ

Örnek nu: 9 D.BRZ

Örnek nu: 10 D.BRZ

BÜYÜK RUZNÂMÇE KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ

Bu kaleme bağlı olarak iki ek kod bulunmaktadır,

a. Büyük Ruznâmçe Kalemi Sergi Halifeliği (D. BRZ. SRG)

Sergi: Maliye Hazinesi'nden verilecek paraya mukabil tanzim olunan senetlerin adıdır. Hazine tezkireleri ve bu sergi kâğıtları, devletin hazinesinin bir şahsa karşı borçlu olduğunu gösterirdi. XVII. yüzyılın ortalarına doğru miktarları oldukça artan bu sergileri, Kemankuş Mustafa Paşa bedellerini ödeyerek ortadan kaldırmış ise de sonraları yine ortaya çıkmışlardır.

Üç ayda bir verilen Kapıkulu askerlerinin maaşlarından Yeniçeri Ocağı'na ait olanı Dîvân-ı Hümâyûn'da, öbür ocaklarınki Paşa Kapisinde verilirdi. İşte bu ikinci tevzie sergi veya sergi döşemek denirdi. Bu tezkirelerin i'tâ emirlerini de Sergi Nâzırı vermekteydi (Örnek nu: 16).

b. Büyük Ruznâmçe Kalemi Hazinesdarbaşılığı (D. BRZ. HZB)

Hazine için lâzım olan hil'at, kürk, kırtasiye vs.nin satın alınması işlerine nezâret ederdi. Ayrıca bunların muhafazası ve verilen emir üzerine giydirilecek kimseler için hazırlanması da onun görevlerindendi (Örnek nu: 15, 17).

Büyük Ruznâmçe Kalemi'nin Belge Özellikleri

1. Bu kaleme ait tezkirelerin arkasında tarih ters olarak yazılmıştır (Örnek nu: 12).

2. Eğer belgenin arkasında bu tarih yoksa tezkirenin altında (çapraz veya düz olarak) mahsub yazısı bulunur ve altında tarih yazılıdır (Örnek nu: 6).

3. Tarih tesbit edilirken, belgenin arkasında yazılmış olan esas alınır. Mahsub ifadesi bulunan belgelerde de orada yazılmış olan alınır

4. Bu tezkirelerin bir kısmında gelmiş olduğu kalem yazılıdır (Örnek nu: 13).

5. "Ruznâmçe-i Hümâyûn'a kayd" ibaresi bulunur (Örnek nu: 14 a-b). Yahut değişik kalemlerden Ruznâmçe'ye gönderilen ve üzerinde "Ruznâmçe-i Hümâyûn'da hıfz " yahut da "Ruznâmçe-i Hümâyûn'a ilmühaber" ibareleri bulunur (Örnek nu: 15).

6. Hazinesdarbaşılık'a ait belgelerde "kâime dâde" ifadesi bulunur, Başmuha-sebe Kalemi Hazinesdarbaşılığında bu ifade yer almaz (Örnek nu: 8-16).

7. "Sergiye" veya Sergi Halifeliğine" gönderilen ilmühaberler D. BRZ. SRG. ek kodunda toplanır (Örnek nu: 17-18).

عزیز از دست ایام صفتها و با به یونان در دور مغربین صورت است که فانی و مشهور
مغربین از این لوح بر مرقعه عمر خود می نویسند و بعد از آنکه تمام لوح را بخوانند

張

$$\frac{2.55}{2.55} = 1.00$$

Örnek nu: 12 **D.BRZ**

Handwritten text in Arabic script, likely a continuation of the manuscript. The text is written in a cursive style and includes various words and phrases, some of which are underlined or highlighted. The handwriting is dense and fills the lower portion of the page.

100

Örnek nu: 13 **D.BRZ**

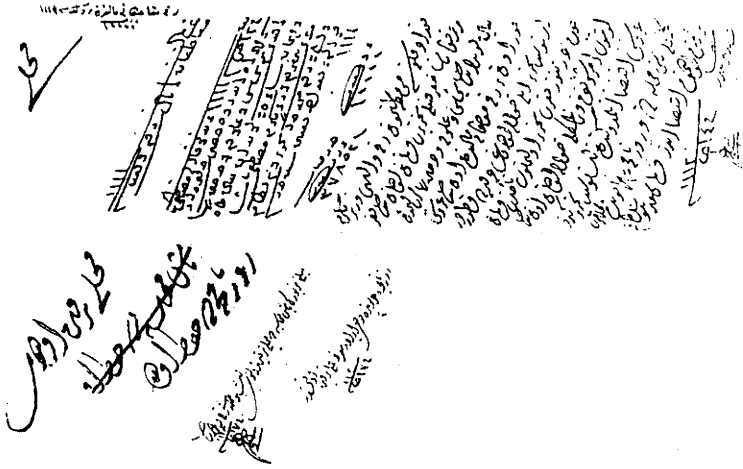
عصی بنی ابرو
 حضرت ولی النبیذین سید ذی السجین بلخ قولدنه ایاس اولشان فونطوشی نمود
 حضوری حضرت ولی النبیذین سید ذی السجین بلخ قولدنه ایاس اولشان فونطوشی نمود
 باجه کورکلی پشی اولم اولدنه طفوز بوز غوشل خزینه دار پشی اغا قولدی بوشنه
 برنه بیایه اندرملک ایجون دوز ناجیه ها بونه فدا اولوب بیلیغ مسورون قایمده
 اعطا اولغون بایره قلم و وئولو معادلو سطانم مدفتریکه
 وئولو

Örnek nu: 14a D.BRZ

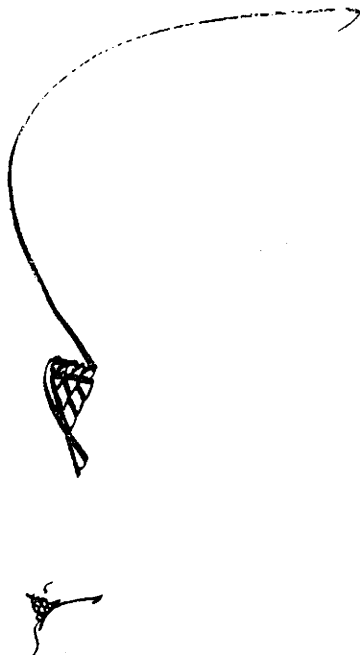
۴

عزقلو دقتدار افندی
 سید ذی اسماعیل بیک اکساقان فونطوشی بامه مسور کورن
 بهاسی اولون طفوز بوز غوشل اعطانی تلخیصی اییه
 روز قیامه
 قایم

Örnek nu: 14b D.BRZ

نق

بسم الله الرحمن الرحيم
 في شهر ربيع الثاني سنة ١٤٠٢
 حضر في مجلسي
 السيد / /

عضو مجلس الربركة
 بونون اقدم بالارادة عيته فرتيم دارتاي اعا قولري معضيله مبايعه
 اولوي حضور حضرت قائم صايد اباين افغان اوان برعد وصفي قباو
 اركان قائم كوركلينك لازم كلو بهارينك اعطا بيوي فرتيم دارتاي مرقوم
 صوب مفداق و فرتيله سدا اعماله صادر اولو فرما عاتري جويحه مذكور
 اطفاد كدر كلن بهري يوزاليندر غوشك بهكو حسا ابتدر كلن بلك السدا
 التي غوشه بالغ اديني معلوم قوتلي بيورلوق دوز ناچه هابونه قيد
 وقاعه عطا اوني بابون امو فرما و فلهو سعا و فلهو سدا فرتيلينك

قائم
 ١٥٢

Handwritten musical notation on a page from a manuscript. The page features several staves with musical notes and a large, stylized signature or initial in the center. The text is written in a cursive script, likely Persian or Arabic, and includes a circular stamp or seal on the left side.

Belli bir yerde oturmayan ve belli bir işi olmayan gayri müslimlere yave, bunlardan alınan cizyeye de "Yave Cizyesi" denirdi. Cizye tahsili genellikle, yave cizyesi hariç, hane hesabı üzerinden ve ortalama alınarak yapılıyordu.

h. 1101-1103 /m. 1689-1691 yılları arasında Sadâret makamını dolduran devrin kabiliyetli sadrâzamı Köprülüzade Mustafa Paşa bir cizye reformu yaptı. Bu sırada hane başına eşit olarak toplanan cizyeyi ilk devirlerde olduğu gibi yükümlülerin malî durumuna göre üç sınıfa ayırarak farklılaştırdı. 1102 (1690) yılında uygulamaya konan reforma göre cizye, a'lâ (yüksek), evsat (orta), ednâ (düşük) mertebelerinden alınacaktı. Cizye dilimleri a'lâdan 4, evsattan 2 ve ednâdan 1 şerîfî altın olarak belirlenmişti. Cizyedara düşen harc ise sırasıyla 30, 24, 12, akçe idi.

Tâbi devletlerin ödedikleri maktu' cizye ile kıptîlerin ödedikleri cizye hariç bütün cizye gelirlerinin Cizye Muhasebesi Kalemî'nde toplanması kararlaştırıldı. Buna göre çeşitli mukâtaa, sultan vakıfları, vezir ve sancakbeyi hasları, ocaklık vs.de bulunan cizyeler bu birimlerden bağımsız olarak ve tekelden toplanacaktı.

Bütçelerde çeşitli kalemlere dağılmış olan cizyeler ile Cizye Ziyadesi (Mensuh) Kalemî'nin bütünü Cizye Muhasebesi'ne aktarıldı. Dolayısıyla bütçede yer almaya başladı. Mısır, Bağdad, Basra gibi eyaletlerin cizyeleri bunların irsaliyeleri içinde olup denetimi Başmuhasebe'de kaldı. Eflâk, Boğdan, Dubrovnik cizyeleriyle kıptiyan cizyesi de eskiden olduğu gibi Maden Kalemî'nin denetimine bırakıldı.

Cizye tahsiline mahsus makbuz senetleri, her sene bu kalem tarafından hazırlanarak mühürlenir ve zamanı geldiğinde torbalar içinde cizye memurlarına veya mültezimlere teslim edilirdi. Bu torbalar şer'î mahkemelerde ve kadı huzurunda muharrem ayının başında açılırdı.

Belge Özellikleri

1. Belgelerin üzerinde genellikle Cizye Muhasebesi Kalemî'ne ait olduğuna dair kayıt vardır (Örnek nu: 1).

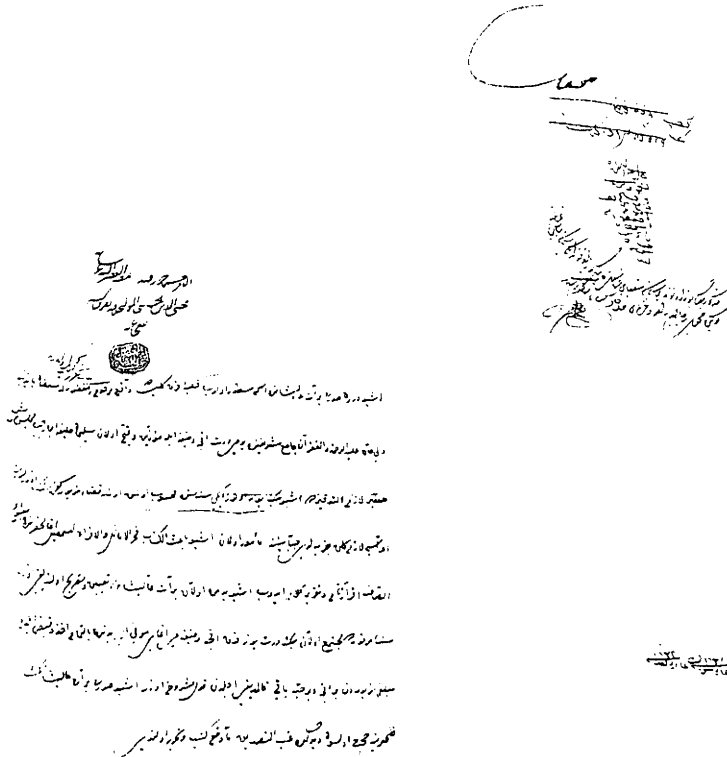
2. Belgelerin içerisinde "Cizye-i Gebrân ve Yahudiyân" muameleleriyle alâkalı ifadeler bulunur (Örnek nu: 2).

3. Cizye tahsilinde kullanılan makbuz senetleri bu kaleme aittir (Örnek nu: 3).

4. Cizye Kalemî'ne bağlı mukâtaalarla ilgili temessük, tahvil, tezkire, ruznâmçe sureti ve tevcih gibi belgeler de buraya aittir (Örnek nu: 4-6).

Örnek nu: 5 **D.CMH**

Örnek nu: 6 **D.CMH**

12. ÇELTİK RUSÛMU KALEMÎ (D. ÇRS)

Anadolu ve Rumeli'ndeki bazı çeltik nehirleri ve pirinç ekim alanlarının gelirlerine ait hesaplara bakardı. Ayrıca, Hristiyan cemaatlerin ruhanî reislerinin pişkeşleriyle ilgili hesapları tutardı (Örnek nu: 1).

Buna Vâridât-ı Şıkk-ı Sânî Kalemi (D. VRS) adı da verilmektedir (Örnek nu: 2).

Çeltik Rusûmu Kalemî'ne bağlı olarak bulunan Çeltük-i Enhar ve memlaha riyasetleri şu şekilde tesbit edilmiştir:

1. Nehr-i Alacalar. Diğer adı, Hızr-ı Çeltük Riyâseti-Tatarpazarı'nda- Filibe Nezâreti Çeltiği.
2. Nehr-i Ayamarin Çeltik Rusûmu-Selânik.
3. Hark-i Cedîd Azmuk Kıtası-Filibe.
4. Nehr-i Baraniyat Çeltik Rusûmu-Karaferye.
5. Nehr-i Burn-i Kızıl (Birge Enharında) Çeltik Rusûmu-Aydın.
6. Nehr-i Büryan Çeltük Riyâseti-Drama.
7. Nehr-i Çaluğa Çeltik Rusûmu-Karaferye.
8. Nehr-i Çarnigir Çeltik Rusûmu-Filibe.
9. Nehr-i Çavuş Çeltik Rusûmu Filibe-Tatarpazarı.
10. Memleha-yi Beluştra Çeltik Rusûmu-Gümölcine.
11. Nehr-i Cumapazarı Çeltik Rusûmu-Tırhala.
12. Nehr-i Dığın (Talgın) Çeltik Rusûmu-Filibe.
13. Nehr-i Diktuni Kürekçiliği Tersâne-i Âmire Çeltik Riyâseti Kars-ı Zülkadriye'de Enhâr-ı Hâssa'dan.
14. Nehr-i Durmuş, diğer adı Şehiraltı- Siroz.
15. Nehr-i Eritme be Nahiye-i Sunbaş Çeltik Rusûmu Kars-Zülkadriye.
16. Nehr-i Eritme Kürekçiliği Kars-ı Zülkadriye'de Enhâr-ı Hâssa'dan.
17. Memlaha-i Galos Riyâseti.
18. Hacı Ömerlü, Sofular, Karalar, Küçük Ahmetlü Nehr-i Çeltük Riyâseti-Tırhala.
19. Nehr-i Hatun ve Cendere-i Tosya.
20. Nehr-i Havarice Selvicor Çeltik Rusûmu Karaferye.
21. Nehr-i İbrahim Paşa Çeltik Rusûmu Filibe-Tatarpazarı.
22. İnebeyli Nehri Nazırlığı-Filibe.
23. Nehr-i İsalı Kürekçiliği Riyâseti-Kars-ı Zülkadriye.

24. Nehr-i İshak Fakih Çeltük Riyâseti, Cumapazarı-Tırhala.
25. Tatarpazarı Enharından İzlağ Kıtası Çeltik Rusûmu-Filibe.
26. Nehr-i Kalendere Çeltük Riyâseti Lazaroski'ye tâbi-Siroz.
27. Nehr-i Çeltik Rusûmu-Karaferye.
28. Memleha-i Karakoğa Riyâseti-Gümülcine.
29. Karapınar Nehr-i Çeltik Rusûmu-Filibe.
30. Nehr-i Kebîr Çeltik Rusûmu-Filibe.
31. Nehr-i Kılavuzlu Çeltik Rusûmu-Filibe.
32. Nehr-i Kırca-i Bâlâ diğeri, adı Kara Sahir Çeltük Riyâseti, Filibe-Tatarpazarı.
33. Nehr-i Kırca-i Zîr, diğeri adı Kadıköy Çeltik Rusûmu-Karaferye.
34. Nehr-i Koban, Oda-i Zîr Çeltik Rusûmu-Karaferye.
35. Nehr-i Kölemen Çeltük Riyâseti, Filibe Çeltüğünde Tatarpazarı.
36. Nehr-i Köstre Beylerbeyi Çeltik Rusûmu-Kars-ı Zülkadriye.
37. Kuruçay Kıtası Çeltik Rusûmu Filibe-Pazarcık.
38. Nehr-i Kusurluk Çeltik Rusûmu-Kars-ı Zülkadriye.
39. Nehr-i Mazmun Kürekçiliği-Kars-ı Zülkadriye.
40. Nehr-i Lazaraski Çeltüğü Nezâreti.
41. Memleha-i Riyâset-i Lonçe.
42. Nehr-i Nehur Çeltik Rusûmu Siroz.
43. Nehr-i Çeltik Rusûmu-Kars-ı Zülkadriye
44. Nehr-i Olamık ve Naslıç Çeltük Riyâseti-Üsküb Kıratova.
45. Padranice Nehr-i Çeltik Rusûmu-Karaferye.
46. Memleha-i Salgura Çeltik Rusûmu-Narda.
47. Nehr-i Saray Çeltik Rusûmu Filibe-Tatarpazarı.
48. Nehr-i Sarraç Çeltik Rusûmu-Karaferye.
49. Saruhan Beyliği Kıtası Çeltik Rusûmu Tatarpazarı-Filibe.
50. Nehr-i Savram Çeltik Rusûmu-Kars-ı Zülkadriye.
51. Nehr-i Savram Kürekçiliği-Kars-ı Zülkadriye'de Okurcalı Nehri.
52. Segit Nehr-i Çeltik Rusûmu-Filibe.
53. Nehr-i Selmanlu Çeltik Rusûmu-Filibe.
54. Nehr-i Siyah Çeltük Riyâseti-Pazarcık.
55. Nehr-i Süleyman Paşa Çeltik Rusûmu Filibe-Tatarpazarı.

56. Tabanyassı Nehri Filibe Çeltüğü.
57. Nehr-i Tatarpazarı Çeltik Rusûmu Filibe-Tatarpazarı.
58. Nehr-i Çeltüğü Riyâseti Filibe Çeltüğü-Tatarpazarı.
59. Nehr-i Tekfur Çeltik Rusûmu-Filibe.
60. Nehr-i Tumd Kürekçiliği Kars-ı Zülkadriye.
61. Nehr-i Karye-i Tuvanlı Çeltik Rusûmu-Boyabat.
62. Nehr-i Uşşak Çeltik Rusûmu Tire.
63. Nehr-i Yılandılar, diğer adı Halil Obası Çeltik Rusûmu-Bodracık.
64. Yolludere Nehri kıtaatından Alişah kıtası Çeltik Rusûmu-Tatarpazarı-Filibe.
65. Nehr-i Yolludere Çeltik Rusûmu-Filibe Nezâretinde-Tatarpazarı.
66. Nehr-i Zagon-i Kebîr Kürekçiliği, Enhâr-ı Hâssadan Kars-ı Zülkadriye.

عن توبل
 سحاق نام راهب که مرصه ارمنستان ولایت قهر
 و توانم خاص اوسب نام راهب که رفعت شسته
 اران سبته زعمایست نوده عرصه مار و سر سبته
 راهب ز رفعت ارمنستان به کسانول و بافران مقامی الحاج
 فی غرض سنه ۱۶۸۸
 بشکشت
 ۲۲۰۰
 خواجه
 میرزا
 محمد

Örnek nu: 2 D. ÇRS

13. DEFTERDAR MEKTÛBÎ KALEMİ (D. DMK)

Defterdarlığa gelen yazı ve mektupları korur, bunlara gerekli takrir ve telhisleri yazardı. Defterdarın hususî kalem müdürünün dairesi durumundaydı. Başdefterdara gelen tahrir, telhis ve derkenarlara icap eden havaleleri yazardı.

Bundan başka, yapılması gereken genel işleri de takip etmekle görevliydi (Örnek nu: 1).

Deterdara hitaben yazılmış olan mektuplar bu bölümde değerlendirilirdi (Örnek nu: 2 a-b).

Tamamlanmış tasnifler incelenmiş ve Bâb-1 Deferî teşkilâtında görev yapan kişilere yazılmış özel mektupların da Defterdar Mektûbî Kalemî'ne ait belgeler arasında değerlendirildiği görülmüştür (Örnek nu: 3 a-b)

14. EVÂMİR-İ MÂLİYE KALEMİ (D. EVM)

Malî yazışmaların idare edildiği ve emirlerinin yazıldığı Maliye'nin Kançılarya Kalemî'dir. Maliye dairesindeki önemli işler, sefere müteallik muameleler için gerekli emirler, mîrî mukâataaların usulüne göre tahririne ait gereken kararlar, muhallefatın zabtı için yazılan hükümler ve diğer kalemlerin kaydı gereği defterdar kesedarı tarafından yapılan tahrirat, bu kaleme gönderilerek emirler burada yazılırdı. Mukâataalarla esham beratlarının da bu kaleminden yazılması usulündü.

Ayrıca, diyânet memurlarının, evkaf idare edenlerin, vakıflardan para alanların beratları bu kalemde tertib ve tanzim olunurdu.

Bu şekilde hazırlanan emirlerde defterdarın imzası ve padişahın tuğrası bulunurdu.

Bu kalem, XVIII. yüzyıldan önce Tezkire-i Ahkâm ve Maliye Kalemî olarak iki ayrı birim şeklinde bulunurken bu tarihten sonra Evâmîr-î Mâliye Kalemî olarak birleştirilmiş ve başdefterdara bağlı bir birim hâlinde hizmet verir duruma getirilmiştir.

Belge Özellikleri

1. Belgenin baş tarafında "nişân-ı hümayûn yazıla ki", "... kadısına hüküm ki" gibi ifadelerle sonunda "emr-i şerîf yazılmak için işbu tezkire verildi" veya "işbu ilmühaber verildi" gibi ibareler bulunur (Örnek nu: 1).
2. Belgelerin üzerinde, tarihin genellikle alt tarafında "yazıla" veya "yazılmıştır" ibaresi bulunur (Örnek nu: 2).
3. Belgenin üzerinde, tarihin yanında muhtemelen emr-i şerîfin kaç adet yazılacağını gösterir *ayn* işareti bulunur (Örnek nu: 2).
4. Belgenin genellikle ön yüzünde, tezkirenin hangi kaleme ait olduğuna dair kayıt bulunur (Örnek nu: 2).

۹

نفع هو ما يزيل عنه
 بنافه من نور الله وفنائه من نور الله
 بوج من نور الله وفنائه من نور الله
 وروى كونه من نور الله وفنائه من نور الله
 وفنائه من نور الله وفنائه من نور الله
 رجائه من نور الله وفنائه من نور الله
 نفعه من نور الله وفنائه من نور الله
 نفعه من نور الله وفنائه من نور الله
 نفعه من نور الله وفنائه من نور الله

15. GANEM (KOYUN) MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ

GANEM MUKÂTAASI KALMEMİ (D.GNK)

Mevkûfât Kalemî'ne bağlı olarak görev yapan ve halife rütbesindeki bir reis tarafından idare edilen bu kalem, koyunlardan alınan âdet-i ağnâm vergisini tahsil etmekle görevliydi. Bu verginin iltizama verilmesi de yine bu kaleme aitti. Âdet-i ağnâm, muhtelif eyaletlerde kendi kanunlarına göre koyun ve keçi başına alınan bir tür verginin adıdır. Bu vergi önceleri özel memurlar tarafından, hayvanlar sayılarak alınırken sonraları aşar gibi bu da iltizama verilerek, müzayede sonucu iltizamı üstlenen mültezimler tarafından vergiler, kendi hesaplarına toplanmaya başlanmıştır.

Bu verginin tahsilinden ayrı olarak, mîrî tayinat için koyun satın alınması işini de yürütmek bu kalemin görevlerindendi.

GANEM MUKÂTAASI KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ

Bu kaleme bağlı olarak dört ek kod bulunmaktadır.

a. Ganem Mukâtaası Kasabbaşılığı (D. GNK. KSB)

Devlete ait vergi şeklinde toplanan koyunların mera ve kışlaklara tevzii ve icap eden yerlere sevki ile meşgul olan birimin adıdır.

b. Ganem Mukâtaası Kışlak Eminliği (D. GNK. KŞE)

Mîrî için toplanmış olan koyun ve diğer hayvanlarla taşımacılıkta kullanılan hayvanların beslendiği ve kışı geçirdiği kışlakları idare eden eminliğe verilen addır.

c. Ganem Kâtipliği Sağ Kol (D. GNK Sağ Kol; Örnek nu: 7)

d. Ganem Kâtipliği Sol Kol (D. GNK Sol Kol; Örnek nu: 8 a-b)

Belge Özellikleri

1. Bu kaleme ait belgelerde "Mukâtaa-i bedel-i ağnâm-ı celebkeşân" ibaresi bulunur (Örnek nu: 1 a-b).

2. "Koyun Kalemî'ne kayd", "Koyun Kalemî'nde hıfz", "Koyun Kalemî'nden derkenar oluna" gibi ibareler bulunur. Ayrıca "İktizasına göre emri yazıla/tesvîd ola", "Koyun Kalemî'ne işbu ilmühaber verile" ibareleri de görülebilir (Örnek nu: 2-4).

3. Koyun Kalemî'ne bağlı mukâtaalardan Sağ Kol ve Sol Kol ifadeleri bulunan belgeler tasnif edilirken bu durum gömlekler ve belgeler üzerinde belirtilmekte ve ayrı olarak dosyalanmaktadır.

4. Bu kaleme bağlı Kasabbaşılık ve Kışlak Eminliği'ne ait belgeler de ilgili ek kod yazılarak ayrı dosyada toplanmaktadır (Örnek nu: 5-6).

مقدمه
 این مری به اتمام بیانیه چون سبب حزنه این برون اقدام ارسال اظان شایسته قولی سروزه وصولی
 از اول اسرعی دفع و قضا و اتمام حقه باشد اعلی سزا اولی سروزه جانی از وی بر قضا اعلی سروزه
 ن و بدو بود معاد قضا سروزه و بر قضا اولی سروزه قرار و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 در جو بر قضا اعلی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 بران قاضی دلی اعلی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 نقلیه امراد اوفات اعلی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 بر براس اتمام و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 کاد و قضا اعلی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 اسرعی حکم اعلی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 روزه سروزه اعلی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 بر قضا اعلی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه
 بجای مادی سروزه و بر قضا اولی سروزه و بر قضا اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه اعلی سروزه

قد قضا اولی سروزه
 و بر قضا اولی سروزه
 و بر قضا اولی سروزه

تاریخ

اونه دن بره ایصاله و معلقه و کشان و اوزون کپری و فواق و جوارنده واقع فرالره ایام شاده
 میری اغنام وضع و ری اولو کلکله اشوبیلک بوزسکان طقوز سنه سی روز قاسدن طفسان سنه سی
 روز خضرینه دکی الی بیلک قیون استیعاب ایدر جک قدر فندوق اصحابی اجانبدرن بعضی کسنه لرحیار
 اینجوب سنین سابقه لری اوزره میری اغنام حراسته مأمور لره و یروب کرک اها لیدن و کرک اجانبدرن
 دخل و غرض ایلامت اوزره قضا های مذکوره قاضی برینه و نایب برینه خطا با امر عالی عنایت بورلمی بایند
 امر و فرمان دولتی عنایتلو مرتبای سلطنت حضرت نکریدر

مطهره

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

مكة شريفه سنه ١٢٨٠
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

مطهره

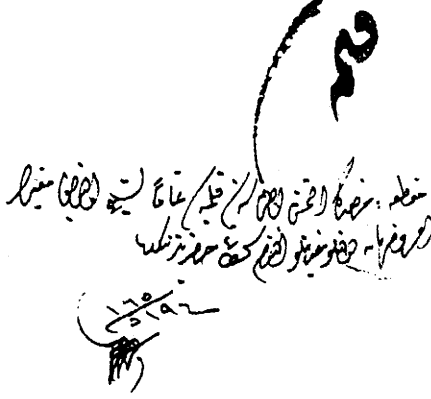
مطهره

مطهره

مكة شريفه سنه ١٢٨٠
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

مطهره

مطهره
مكة شريفه سنه ١٢٨٠
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

Örnek nu: 8b D.GNK Sol Kol

16. HAREMEYN MUHASEBESİ KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ

HAREMEYN MUHASEBESİ KALEMİ (D. HMH)

Bu kalemin bir adı da Evkaf Muhasebesi idi. Haremeyn'e (Mekke ve Medine'ye) ait ve bunlara bağlı vakıfların kayıtlarını tutar ve her sene muhasebelerini kontrol ederdi. Selâtin denen büyük camilerin vakıflarına ve bu camilerde hizmet eden görevlilerin maaşlarıyla ilgili işlemlere bakardı. Mekke ve Medine'ye ait olup İstanbul ve Rumeli'nde bulunan vakıf arazilere taallük eden defterler ve kayıtlar burada tutulurdu. Ayrıca, İstanbul ve Rumeli'ndeki diyânet memurlarının dinî vazife ve tayinlerini mutazammın vesikaları hazırlar ve bunları Maliye Kalemî'ne göndererek oradan beratlarının çıkması sağlanırdı. Ayrıca bazı kişilerin uhdesinde olan Haremeyn mâlikâneleri ve bunlara dair şartlar ve bazı Haremeyn mukâataalarından tertip edilmiş olan esham ve "cihât" tevcihleri ile evkafa mülhak olan esnaf ve sanat erbabı nizamı ve bazı emirler ile ilmühaberler buradan yazılırdı. Bunların yanı sıra bazı kale neferlerinin mevâcibleri ile mütekâid ve duâcı vazifelerini bu büro denetlerdi.

Haremeyn Muhasebesi'ne bağlı olan vakıfları şu başlıklar hâlinde toplamak mümkündür:

1. Sultan vakıflarının hepsi,
2. Dârüssaâde ağası nezâretinde olan vakıflar,
3. Evliya vakıfları,
4. Medine-i Münevvere ve Mısır Evkafı,

5. Şahısların, Medine-i Münevvere'ye tahsis ettiği vakıflarla bunlara ait tevcihat işleri,

6. Sadrâzam ve şeyhülislâm nezâretindeki vakıflar.

Bu kaleme bağlı olarak tanzim edilmiş olan ek kodlar iki bölümde düzenlenmiştir İlk bölümde genel olarak yaptıkları hizmetler göz önünde bulundurularak bölümler oluşturulmuştur ki bunlar da şöyledir:

HAREMEYN MUHASEBESİ BAĞLI BİRİMLERİ

a. Haremeyn Muhasebesi Bina Emini (D. HMM. BNE)

Vakıflara ait binaların inşa ve tamiratına dair işleri yürütür, belgeleri bu konuları ihtiva eder (Örnek nu: 1-2).

b. Haremeyn Muhasebesi Haremeyn Ruznâmçesi (D. HMM. HRZ)

Haremeyn Hazinesi'nin günlük gelir ve giderlerinin kayıt ve diğer işlerini yürütürdü (Örnek nu: 3 a-b).

c. Haremeyn Muhasebesi Haremeyn Muhallefatı (D. HMM. MHF)

Haremeyn Muhasebesi'yle ilgili muhallefat kayıtlarının tutulduğu bölümdür (Örnek nu: 4).

d. Haremeyn Muhasebesi Mâlikâne Beratı (D. HMM. MLK)

Haremeyn Muhasebesi ile alâkalı mukâtaaların mâlikâne olarak satılması durumunda, onların beratlarıyla ilgili işlemleri yürüten birimdir (Örnek nu: 5-6).

e. Haremeyn Muhasebesi Mardin ve Nusaybin ve Tevâbii Mukâtaası (D. HMM. MRN)

Bu mukâtaa ile ilgili işlemleri yürüten bölümdür. Belgeleri yukardaki kod altında toplanır (Örnek nu: 7).

f. Haremeyn Muhasebesi Vakfiyeler (D. HMM. VKF)

Haremeyn Muhasebesi idaresindeki vakıfların vakıf senetleriyle ilgili bölümdür (Örnek nu: 8-9).

g. Haremeyn Muhasebesi Vakf-ı Hümayûn (D. HMM. VKH)

Padişahlara ait vakıflarla ilgili belgelerin bulunduğu bölümdür (Örnek nu: 10).

h. Haremeyn Muhasebesi Yeniil Türkmenân-ı Haleb Mukâtaası (D. HMM.YTH)

Haremeyn Muhasebesi'ne bağlı olan bu mukâtaa ile ilgili işlemleri yürüten bölümdür. Burası ile alâkalı belgeler bu koddan toplanır (Örnek nu: 11).

Örnek nu: 3 a **D.HMH.HRZ**

Örnek nu: 3b **D.HMH.HRZ**

خداوندگار است حق جنت مکان فرد و بر ایشان مرحوم و مغفور له سلطان مصطفی خان ار
طالب شاه حضرت تلمیذین چراغ نند اولوف محبة اسلام بولده سلیمانیه فریدن حصه مدینه
جوانین ساکنه ایکی وفات ایدن سراف کلوش خاتونک و رانی من جبهه اولوالعجبی شوکلر
عذالتلو کر استلو ولی نعمت پادشاه عالمیناه وظل اله افندیز حضرت تلمیذ انحصاری مختصه
موقوفه سربوره نل با معرفت شیخ تحریر اولسان ترکه سی و قدریدیکه بروجه اتی زکرا اولور

ز مرد پوزک ۱۴	لعل پوزک ۱۴	ایکی باشلی ماللی خوشاق ۱۴	التی شرافت المون بلوزک ۱۴	لعل کوبه حصه ۱۴	صغیر حکیمه خردوات ۱۴
معدن محمدان ۱۴	باشلی بی سی ۱۴	صغیر بوخچه ۱۴	کوتاهه فحافی معه بیتا کارظف ۱۴	جنانجته ۱۴	کهن جوقه ۱۴
کهن سجادده معه بوغچه ۱۴	کوکاک ۱۴	بصفت ۱۴	بیاض بجزه برده سی ۱۴	کهن کولک و دوشه و خردوات ۱۴	کهن فونک ایاقلی ۱۴
کونه بصفتی ۱۴	قطیفه بصفت ۱۴	شله ۱۴	بصه شله جانی ۱۴	بصه مقده ۱۴	بورخان ۱۴
دوشک شله سی ۱۴	تپورده سی ۱۴	اوچن شینی ۱۴	کهن سلونیک ۱۴	برنج خوردان ۱۴	صغیر آیدینه ۱۴
بطاق باغی ۱۴	بصفت ۱۴	بویام صوموری ۱۴	دوزکر مسوده قابلی ۱۴	سوزینه قابلی متعل ۱۴	شالیه قابلی باغی ۱۴
الوجه و صندان و کرسود خندرف ۱۴	ساقز کاری خرفه ۱۴	دوزشال خرفه ۱۴	صندان نار بوده ۱۴	بصه برده ۱۴	جانه بصفت ۱۴
مند ۱۴	حصه ۱۴	بمی و بصه ۱۴	بصفت ۱۴	آوانی ۱۴	۱۴

۹
 احسانها یونم او شد
 حاج محمد علی

حق سبحانہ و تعالیٰ حضرت دین

شوکتو مہابتلو قدر نلو کرامتو بادشاہ علمیناہ افد مز حضرت دین مبارک
 وجود ہایون شوکت و قدرین سرپرست نا جداریلرندہ دائم ابہ امین عرض
 ایامری فوئد بد کہ بدریمز وقف ہایون کا پتی محمد افدی فوئدی بامر اللہ
 داریقاہ ارنحال امکله ایوم البی کبہ افجہ دن مجاوز د بونہ مستغفر دین
 دینہ وفا انجوب بوا نیام فوئد دین برا فجہ ورجبہ مدار معاش اولہ رق بریز
 اولمغہ سفیل سرکرد آن اولوب مراحم عبد سروانہ لردن موجود کہ بدریمز
 مرحومہ عہد مندہ اولون مفاطعا ندرندن نصف حصہ برکی مفاطعہ سن بوا نیام
 فوئدینہ عنایت واحسان پورلق باندہ امر فرمان شوکتو مہابتلو قدر نلو کرامتو
 بادشاہ علمیناہ افد مز حضرت دین بکدر

محمد
 الدین
 فوئدی
 حق

محمد
 دین
 فوئدی
 حق

1. Vakıfların şahıslara göre kodları

Yapılan hizmetlere göre hazırlanan ek kodlardan sona diğer bir bölüm de şahısların kurmuş oldukları vakıfların kurucularının adına göre tasnifinin yapılabilmesi için hazırlanan ek kodlardır:

1. Atik Ali Paşa Evkafı	D. HMH. AAL
2. Ayasofya Evkafı	D. HMH. AYSF
3. Beşir Ağa Evkafı	D. HMH. BŞRA
4. Cedid Ali Paşa Evkafı	D. HMH. CALİ
5. Çağalzade Rüstem Paşa Evkafı	D. HMH. CGRS
6. Çorlulu Ali Paşa Evkafı	D. HMH. ÇALI
7. Defterdar Avni Efendi Evkafı	D. HMH. DFEV
8. Damad İbrahim Paşa Evkafı	D. HMH. DİBR.
9. Eyüb Sultan Evkafı	D. HMH. EEYB
10. Emir Sultan Evkafı	D. HMH. EMRS
11. Fatma Sultan Evkafı	D. HMH. FS
12. Gülbahar Hatun Evkafı	D. HMH. GLBH
13. Gazi Turhan Bey ve Ömer Bey Evkafı	D. HMH. GTRH.ÖMR
14. Gazi Süleyman Paşa Evkafı	D. HMH. GZSL
15. Hekimoğlu Ali Paşa Evkafı	D. HMH. HALİ
16. Kara Mustafa Paşa Evkafı	D. HMH. KMST
17. Laleli Evkafı	D. HMH. LÂLE
18. Medine-i Münevvere Evkafı	D. HMH. MDMN
19. Mahmud Paşa-yı Velî Evkafı	D. HMH. MHDV.
20. Haremeyn Evkafına Mülhak Evkâf	D. HMH. MLH
21. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Evkafı	D. HMH. MVLN
22. Nûr-ı Osmâniye Evkafı	D. HMH. NROS
23. Öküz Mehmet Paşa Evkafı	D. HMH. ÖMMT
24. Sultan Ahmed (I, II, III) Evkafı	D. HMH. SAMD
25. Sultan Bâyezid-i Velî Evkafı	D. HMH. SBZT
26. Çelebi Sultan Mehmed Evkafı	D. HMH. SÇLB
27. Fatih Sultan Mehmed Evkafı	D. HMH. SFTH
28. Sultan Hamid Evkafı	D. HMH. SHMD
29. Sultan Mahmud Evkafı	D. HMH. SMHD
30. Sultan Murad (I, II, III) Evkafı	D. HMH. SMRD

31. Sinan Paşa Evkafı	D. HMH. SNAN.
32. Sultan Orhan Evkafı	D. HMH. SORN
33. Sultan Selim Evkafı	D. HMH. SSLM
34. Sultan Süleyman Evkafı	D. HMH. SSÜ
35. Sultan Yıldırım Bâyezid Evkafı	D. HMH. SYIL
36. Şehzâde Sultan Mehmed Evkafı	D. HMH. ŞMMD.
37. Vâlide Sultan Evkafı	D. HMH. VLS
38. Atik Vâlide Sultan Evkafı	D. HMH. VLSA
39. Cedid Vâlide Sultan Evkafı	D. HMH. VLSC
40. Vâlide Handan Sultan Evkafı	D. HMH. VLSH
41. Vâlide Mihr-i Şah Sultan Evkafı	D. HMH. VLSM
42. Vâlide Nakş-ı Dil Sultan Evkafı	D. HMH. VLSN

Belge Özellikleri:

1- Umûmiyetle belgelerde "an Hazîne-i Harmeyn-i Şerîfeyn" ibaresi bulunur (Örnek nu: 12).

2- Belgelerde Dârüssaâde ağasının imzası bulunur (Örnek nu: 13).

3- Mekke ve Medine'deki yerlerin temizliği ile ilgili olarak "ferâşet-i şerîfe" ibaresi geçebilir (Örnek nu: 14).

4- "Tezkire dâde" ve "kayd şud" ibareleri kendine has özellik taşırlar (Örnek nu: 15).

5- "Der Nezâret-i Dârüssa'âde" ibaresi geçen belgeler bu kaleme ait olur (Örnek nu: 16).

6- "Haremeyn Muhasebesi'ne kayd", "Haremeyn Muhasebesi'nde hıfz", Haremeyn Muhasebesi'nden derkenar" gibi ibarelerin bulunduğu belgeler de bu kalemde toplanır (Örnek nu: 17-18).

7- Haremeyn Müfettişi'ne havale edilen belgeler (Örnek nu: 18).

8- Haremeyn Muhâsebesi'nin belgelerinde "muaccele" ibaresi mevcut ise bu belgeler D. HMH. MLK. olarak kodlanır (Örnek nu: 19).

9- Yukarda listesi verilen vakıflara ait belgeler ilgili ek kod yazılarak bu kalemde değerlendirilir (Örnek nu: 15).

الحمد لله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله

الذي اعطى الكسف من دفر كسفة لفر اثنين بحرم سيدنا محمد وآله
افضل كساف من رب العالمين بلغ قراط وراشدنا بحجة المعطرة وكر وفتحة الطهارة
باسم قدوة الروايل والوقران الفانين بخند سيد ولد عذنان لينجو
نفسا غيرة النيران على اعجاز سيدنا محمد وآله هي كساف عجل يا ذا الجلال والإكرام
سيدنا محمد وآله لو فانس بحرم سيدنا محمد وآله هي كساف عجل يا ذا الجلال والإكرام
من حجة من زروا الفز كساف على اللدغيد وعلى الدوا اصحاب الكرام
فانما كسافين نزلوا في زاده حابصا استغنى
افضل من كساف محمد وآله هي كساف عجل يا ذا الجلال والإكرام
الحمد لله الكساف الكسوف
حلم

الحمد لله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله

الحمد لله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله

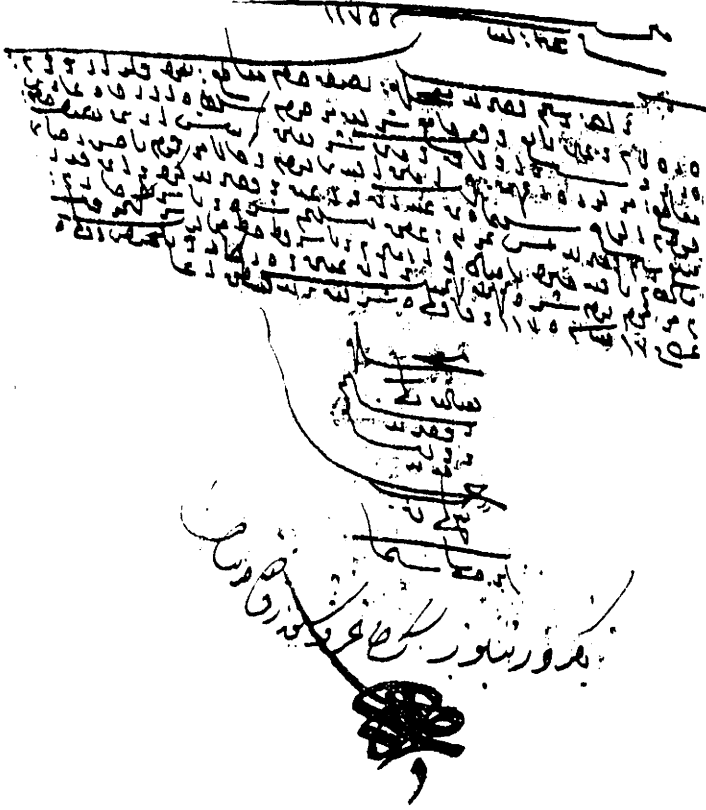
الحمد لله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله

مجلس
محمدرضا
مجلس

[illegible]

رسول

[illegible]

Örnek nu: 19 D.HMH

17. HAREMEYN MUKÂTAASI KALEMİ (D. HMK)

Her sene Haremeyn'e, yani Mekke ve Medine'ye gönderilen surrelerin kayıtlarını tutmak ve Haremeyn'e ait mukâtaaların işlemlerini yürütmekle görevliydi. Ayrıca Medine-i Münevvere'ye bağlı arazilerin mahsül işleriyle İzmir, Midilli, Sakız, Mentеше, Antalya ve Alâiye mukâtaaları işlerine bakardı.

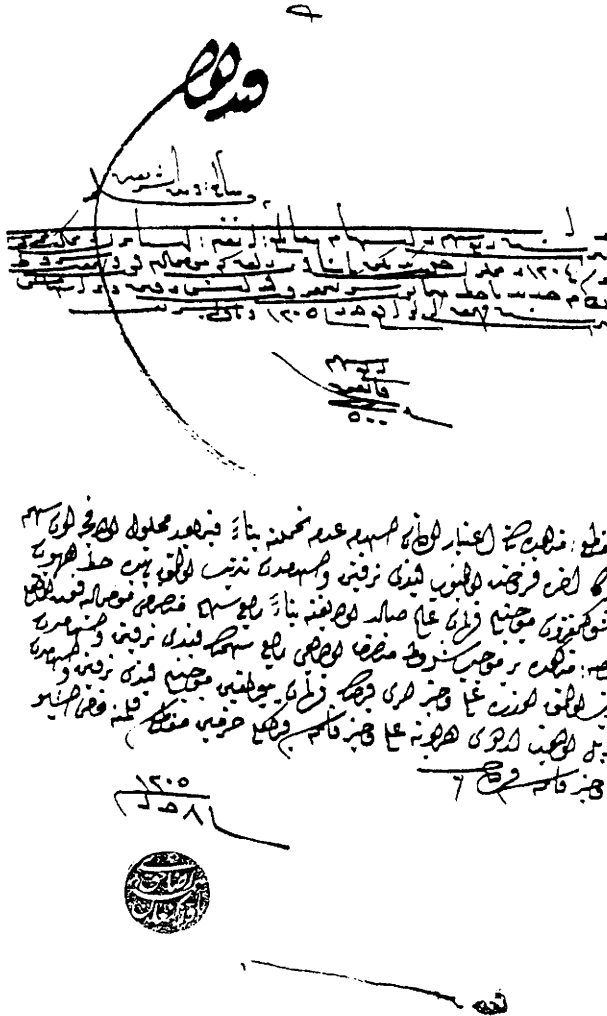
Surre: Mekke ve Medine-i Münevvere'de oturan ve o tarfta bulunan seyyidlere, şeriflere ve ileri gelenlere dağıtmak üzere Osmanlı padişahları tarafından gönderilen para ve sair eşyaya verilen addır. Hac dolayısıyla İstanbul'dan Haremeyn'e surre yollanmasına "Surre İhracı", yine hac dolayısıyla padişah tarafından Haremeyn'e yollanan para ve hediyelere "Surre-i Humâyûn", Haremeyn halkına dağıtmak üzere gönderilen eşya ve paralar dolayısıyla özel birlik ve merasime de "Surre Alayı" adı verilmiştir.

Belge Özellikleri

1- "Haremeyn Mukâtaasına işbu ilmühaber verile/kayd oluna", "Haremeyn Mukâtaası'nda hıfz" gibi ibareler bulunur (Örnek nu: 1).

2- Haremeyn Mukâtaası Kalemi'ne bağlı mukâtaalarla ilgili belgeler bu bölümde değerlendirilir (Örnek nu: 2-3).

3- Haremeyn Mukâtaası Kalemi'ne bağlı mukâtaalardan satılan eshamlarla ilgili faiz ödemeleri de buradan yapılır (Örnek nu: 4).

و جبهه خدیجی و فراد دل در له
عبد الوہاب رضی اللہ عنہما باریک عالمیان منہ خواں لیغم
بر محمد و حمید و سیرا
بنی شمس خان قنقل نقض نانی اولاد حسن بن علی
انسان اخذ ان محکم تہد و صمد
حرر رک

Örnek nu: 4 **D.HMK**

18. HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ

HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ (D. HSK)

Padîşah ve hânedan azalarıyla sadrâzam hasarının kayıtlarının tutulduğu, senet ve emirlerin yazıldığı ve saklandığı kalemdir. Bundan başka âdet-i ağnâm gibi gelir kaynaklarının hesapları da burada tutulurdu. Özellikle Rumeli'yle Güneydoğu Anadolu'daki bazı mukâataaları ve mahallî kalemlerin ve bunların gelirlerinden vezir vs. hasarına karşılık ayrılan tahsisatı yönetirdi. Evlâd-ı fâtihânın (Rumeli fatihlerinin evlâdıyla Rumeli bölgesi fetholundukça Anadolu'nun muhtelif yerlerinden getirilip buraya iskân edilmiş olanlar, sefer zamanında ayrı birlikler hâlinde iştirak ederlerdi.) muayyen maaşları, vergiden muafiyetleri ve diğer imtiyaz işleri buradan yürütülürdü.

HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMİ

Âdet-i Ağnâm Bedeli (D. HSK. AAG)

Âdet-i Ağnâm gelirleriyle ilgili işlere ait belgeler bir ek kodda değerlendirilmiştir. D. HSK. AAG olarak gösterilmektedir.

Belge Özellikleri

1- Mukâtaalar hangi kaleme bağlı olursa olsun, "havâss-ı hümayûn'um olmuştur" veya "havâss-ı aliyyelerinden" ifadeleri bulunan belgeler bu kalemde bulunur (Örnek nu: 1).

2- Yine her hangi bir mukâtaa gelirinden has olarak tayin edilen maaşla ilgili gelişmeler bu kalemce yürütülür. Örnek belge de görüldüğü gibi (Örnek nu: 2). İstanbul Gümrüğü'ne bağlı Edirne Gümrüğü malından, emekli vezir Mehmed Paşa'ya has olarak tahsis edilen maaşla ilgili işlem Haslar Kaleminden yürütülmüş ve suret verildiği belirtilmiştir. Bir başka örnek belgede de verilen bu suret görülmektedir (Örnek nu: 3).

3- Haslar Kalemine ait kâtip gülü ve "kayd şud" ibaresi kendine özeldir (Örnek nu: 4).

4- İçinde Haslar Kalemine ait mukâtaaların işlemlerin bulunduğu belgeler de bu kalemde toplanır (Örnek nu: 5).

5- "Haslar Kalemine kayd", "Haslar Kaleminde hıfz", "Haslar Kaleminden derkenar olunmuştur" gibi ibareler bulunan belgeler de bu kalemde değerlendirilir (Örnek nu: 6).

6- Şahısların ellerinde bulunan hayvanlardan toplanan vergilerle ilgili belgeler Haslar Kalemî Âdet-i Ağnâm Bedeli (D. HSK. AAG) bölümünde toplanır (Örnek nu: 7 a-b).

7- Bu tür belgelerde "âdet-i ağnâm" ifadesi bulunur (Örnek nu: 8).

و به تخریص و خادولدره
 مد لاوتق و فی اسها حندن باراف عالیشان منفر خاوردیم
 بر جود ربع حید و برهما
 بشکست خافقنک تشنه نانی اولان حید و برهما
 انقادن احداث محو کفنه حید و برهما
 حرک و حید و برهما

Örnek nu: 4 D.HMK

18. HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ

HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ (D. HSK)

Padişah ve hânedan azalarıyla sadrâzam haslarının kayıtlarının tutulduğu, senet ve emirlerin yazıldığı ve saklandığı kalemdir. Bundan başka âdet-i ağnâm gibi gelir kaynaklarının hesapları da burada tutulurdu. Özellikle Rumeli'yle Güneydoğu Anadolu'daki bazı mukâtaaları ve mahallî kalemlerin ve bunların gelirlerinden vezir vs. haslarına karşılık ayrılan tahsisatı yönetirdi. Evlâd-ı fâtiyhânın (Rumeli fatihlerinin evlâdıyla Rumeli bölgesi fetholundukça Anadolu'nun muhtelif yerlerinden getirilip buraya iskân edilmiş olanlar, sefer zamanında ayrı birlikler hâlinde iştirak ederlerdi.) muayyen maaşları, vergiden muafiyetleri ve diğer imtiyaz işleri buradan yürütülürdü.

HASLAR MUKÂTAASI KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMİ**Âdet-i Ağnâm Bedeli (D. HSK. AAG)**

Âdet-i Ağnâm gelirleriyle ilgili işlere ait belgeler bir ek kodda değerlendirilmiştir. D. HSK. AAG olarak gösterilmektedir.

Belge Özellikleri

- 1- Mukâtaalar hangi kaleme bağlı olursa olsun, "havâss-ı hümayûn'um olmuştur" veya "havâss-ı aliyyelerinden" ifadeleri bulunan belgeler bu kaleme bulunur (Örnek nu: 1).
- 2- Yine her hangi bir mukâtaa gelirinden has olarak tayin edilen maaşla ilgili gelişmeler bu kalemce yürütülür. Örnek belge de görüldüğü gibi (Örnek nu: 2). İstanbul Gümrüğü'ne bağlı Edirne Gümrüğü malından, emekli vezir Mehmed Paşa'ya has olarak tahsis edilen maaşla ilgili işlem Haslar Kaleminden yürütülmüş ve suret verildiği belirtilmiştir. Bir başka örnek belgede de verilen bu suret görülmektedir (Örnek nu: 3).
- 3- Haslar Kalemine ait kâtip gülü ve "kayd şud" ibaresi kendine özeldir (Örnek nu: 4).
- 4- İçinde Haslar Kalemine ait mukâtaaların işlemlerin bulunduğu belgeler de bu kaleme toplanır (Örnek nu: 5).
- 5- "Haslar Kalemine kayd", "Haslar Kaleminde hıfz", "Haslar Kaleminden derkenar olunmuştur" gibi ibareler bulunan belgeler de bu kaleme değerlendirilir (Örnek nu: 6).
- 6- Şahısların ellerinde bulunan hayvanlardan toplanan vergilerle ilgili belgeler Haslar Kalemî Âdet-i Ağnâm Bedeli (D. HSK. AAG) bölümünde toplanır (Örnek nu: 7 a-b).
- 7- Bu tür belgelerde "âdet-i ağnâm" ifadesi bulunur (Örnek nu: 8).

محرم الحرام سنه ۱۲۹۲
 بمقامه هیئت مدیره مدارس خاصه قیامیه و اهلان سنوی در تیزاون بدی
 بجای غوثی و فرق بشی انچه بیک ایکوز اوج سنه سنه محوب اولوق
 اوزره مبلغ مزبور منظمه مخرجی و امیری جزیه داری
 ید لرندن اخذ و قبضی اولمغله محله قید و صورت و یرملک ایجوز
 انبوی ملک و یرلدی
 قیامیه
 ۱۲۹۲

محرم الحرام سنه ۱۲۹۲
 بمقامه هیئت مدیره مدارس خاصه قیامیه و اهلان سنوی در تیزاون بدی
 بجای غوثی و فرق بشی انچه بیک ایکوز اوج سنه سنه محوب اولوق
 اوزره مبلغ مزبور منظمه مخرجی و امیری جزیه داری
 ید لرندن اخذ و قبضی اولمغله محله قید و صورت و یرملک ایجوز
 انبوی ملک و یرلدی
 قیامیه
 ۱۲۹۲

محرم الحرام سنه ۱۲۹۲
 بمقامه هیئت مدیره مدارس خاصه قیامیه و اهلان سنوی در تیزاون بدی
 بجای غوثی و فرق بشی انچه بیک ایکوز اوج سنه سنه محوب اولوق
 اوزره مبلغ مزبور منظمه مخرجی و امیری جزیه داری
 ید لرندن اخذ و قبضی اولمغله محله قید و صورت و یرملک ایجوز
 انبوی ملک و یرلدی
 قیامیه
 ۱۲۹۲

الفاعل اسم المفعول بميم معاقب لولا انما مضاف الى الله
 والاداءة بعين عا قد علمت من قوله في غير هذا المعنى
 الذي لا ينافي مع ما تقدم ذكره من انه لم يرد
 في قوله تعالى ولا تظنوا اننا قد اقمنا
 بينكم وبينهم عهداً الا انهم قوم عالمون
 فانه لو كان بينهم عهد لما كان لهم انفسهم

[illegible]

Örnek nu: 5 **D.HSK**

از روی شایسته، جلد نهم علم دین

[illegible][illegible]

Örnek nu: 6 **D.HSK**

عرضه لر بر

مکتوب ملک ابن افندو باد ملک اوقافی قراسنک دیمتونه قضا سنده واقع
 صواتق و جکر دکی و کویکجه بیچار قریه لرینک اهای و عیالهم بر رنده
 موضوعه اوله اغنا ملک بهرینه مارت و خوشتره اوز لرینه اداسی لودر
 کلنج رسد اغنا ملرینی بر سر عیب شرط بر افتاد ایه راضیله لکن تحصیل
 اولند قناعت ایتمک زیاده مظالم سیه قوی و بخیره ایگنری بیانه منج
 و در قیچین امر شوق مهدورانی امرغا ایدر لر دکنار حواله اولند قده
 عادت اغنا مقامات ملک زمان ضیق مارت ابدار ملک اولوب
 سنده بر دغه مارت و ضولند لودر کلنج عادت اغنا عیالهم سنده
 صحیح انطب سادات کرام و صحیح سفر سفره عسکری طائفه سندن
 بر در نه موضوعه کند و قیصلر بچون جلد کلری بود ایشدر اس قبولند
 ماعد سندن هر بر را سندن بر افجه و اسم غنم جمع و تخمین و تخمین
 بر لرینه ادا تذکره سی و بر لر کزن مکرمه نکرار بر محکمه بروخی مطابقه
 اولنم اوزره و بر لری عادت اغنا بر لرلی مشروطند ابد و ک
 خصلر قنک و دکنار اولمشدر معاومرو و ناری بیو و لر قده مشروطی
 موضوعه لرینک بایکده امر و دیار و دکنار ساداتلر سنان
 سندن بر لرلی

سندن بر لرلی
 ۱۰۲

20. İSTANBUL MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMİ

İSTANBUL MUKÂTAASI KALEMİ (D. İSM)

İstanbul ihtisabı, Selânik Gümrüğü, Mora İskeleyi gümrükleri gibi mukâtaalar, ipekten alınan mizan rusûmuyula altın ve gümüş mamülleri üzerindeki vergilere dair işlere bakardı. Bazı memurların atanmasında da yetkiliydi.

İSTANBUL MUKÂTAASI KALEMİNİN BAĞLI BİRİMİ

İstanbul İhtisabı Mukâtaası (D. İSM. İSİ)

İstanbul İhtisabı, bu kalemin tek bağlı birimidir.

İhtisab resmi: Eskiden alınan vergilerden birisinin adıdır. İhtisabın kelime mânası, bir kişinin yaptığı fena bir işi beğenmeyip nehy ve muaheze eylemek, bir adamın hâlini, meşrep ve tavrını nazar-i dikkate alarak onunla meşgul olmaktır. Alış veriş işlerine bakılmak mânasında ıstılah olarak kullanılmıştır. Bu vazifenin ifasından dolayı bir vergi alınırdı, bu vergiye de ihtisap resmi denilirdi. Bu vergi, damga, mizan, evzan ve ekyâl vergileri ve "yevmiye-i dekâkîn, bâc-ı bâzâr" gibi ünvanlarla şehir ve kasabalarda ve pazar-panayır yerlerinde alınırdı.

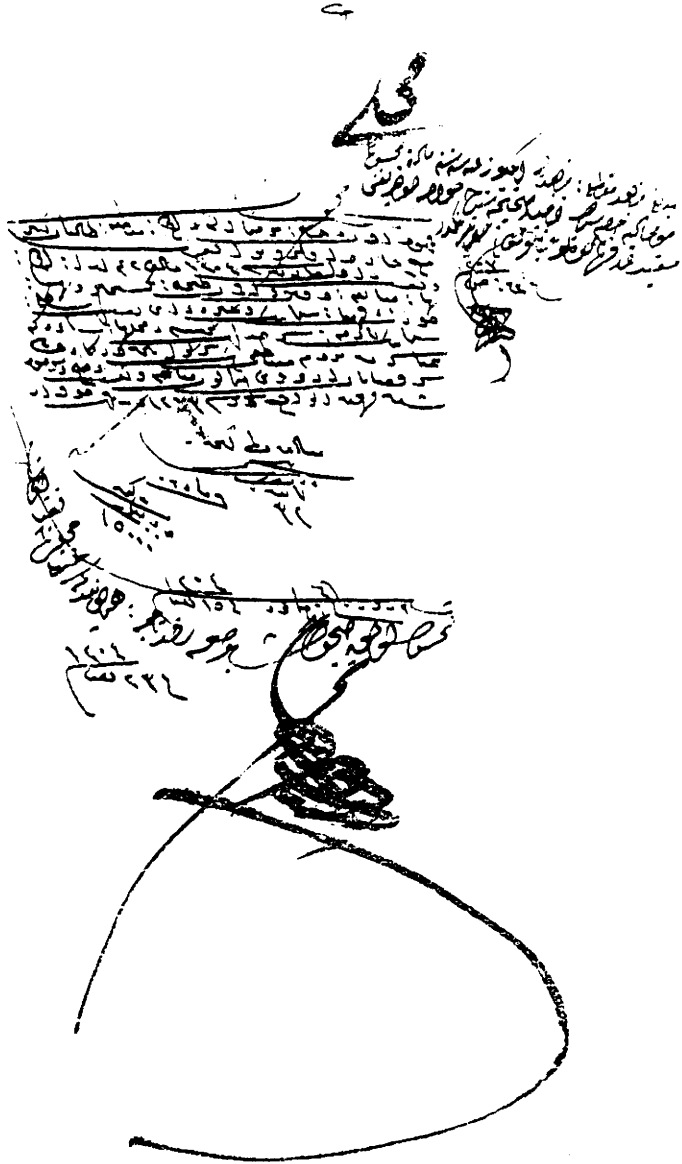
Bu verginin başlangıcı Hz. Ömer zamanına kadar uzanır. Bu vergi gelirleri, Maliye namına mukâtaa olarak umumiyetle bir yılığına iltizama verilir, bazan da nadir olmakla beraber emanet suretiyle idare edilirdi.

İhtisab gelirleri h. 1242/m. 1829 yılına kadar muhtelif giderlerin finansmanında kullanılırken, bu tarihte kurulan İhtisab Nâzırlığı marifetiyle Asâkir-i Mansûre'ye tahsis edilmiştir. h. 1271/m. 1855 yılında ise İhtisab Nezâreti lağv edilerek belediyeler kurulmuştur.

Yukarıda da belirtildiği gibi, ihtisab gelirleri mukâtaalar halinde idare edilirken değişik şehirlerdeki ihtisab gelirleri, değişik kalemlerin idaresine verilmişti. İşte İstanbul İhtisab Mukâtaası da İstanbul Mukâtaası Kalemi'nin bir ek kodu olarak bulunmuş ve ona ait evrak D. İSM. İSİ ek kodu altında toplanmıştır.

Belge Özellikleri

1. Belgelerde açıkça İstanbul Kalemi'ne kayd/hıfz/derkenar olunmuştur." ifadeleri bulunur (Örnek nu: 1).

مجلس

بسمت زلفیه حرمه ای در ک
 استانبولده محمود پاشا خزینه کات معجون خانه برس در جبهی زاده مفاطه
 اسهلندون بابران عالم فورجه مالکانه عهد زح اولم دفع سهم
 منفعه مال استوباک آموزالتی نه سی نقیسط اولی فانیضی اولم اوزر
 بلکز اکوزالتی غفرتن فانیضی عتاهینی اولم سعادتو
 بدوند شاما اخذ و فانیضی کمر استوباکمورد خوبل اعطای

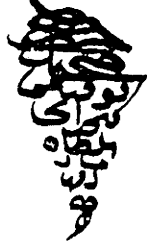
مجلس
 اردو
 همادون
 بیرون

مجلس
 اردو
 همادون
 بیرون

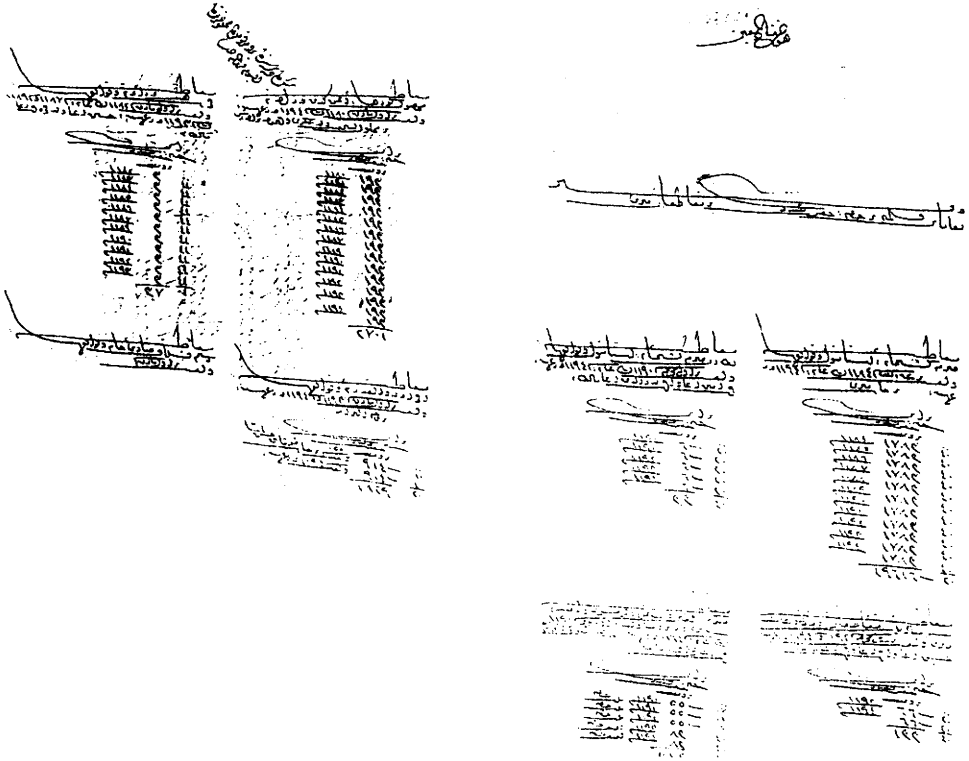
9

عمن خرجوا اولئك
 من بيت الخزانة المحضات فان المسورات دانت زانها على كسعا او دوتوا عمن
 استرط عتبة كسان اقدر حضرت بك خواص عتبة زيك استا بول فهو رومي
 منا طعه من كنك بنوي دنا نقيط ايه النقا وفده استا بول و طعشان كرسه
 ما دنا عينا و بر نقيط ثانيا اولقا او ذره به كذا متفرذين شيخ كوسوم
 فضينوس منوا براهم مندوبك اذني حضرتي ونحو محمد بك وابنا مان مرموم
 على بك وسئلوا دفا على بك اذني حضرتي حضرتك ليه اصيات ايك قسط
 زبون بالكر البوز طعشان التي غفرا وان اوج باره مع قفيله غاما اخذ قفيل
 وتبين عزية حضرتك ساد البها والنفس له بنو خصوص محبر وسند اولقا و ذره و بر لي

١٧٢

This image shows a page from a handwritten musical manuscript, identified as 'BÂB-I DEFTERİ' (Page 483). The page contains several staves of musical notation, written in a style characteristic of Ottoman Turkish music. The notation includes notes, rests, and other musical symbols, accompanied by lyrics in Ottoman Turkish script. The handwriting is in ink on aged paper. The page is divided into several sections by vertical lines, and there are some marginalia and corrections visible. The overall layout is typical of a musical score from this period.

22. KEFE MUKÂTAASI (D. KFM)

Kefe bölgesindeki mukâtaaların gelirleri ile bazı kale mevâcibleri vazifeler ve sâlyâne harcamalarını denetlemek, bazı memurların atamalarını yapmakla görevliydi. Kefe'nin elden çıkması üzerine İzmir, Aydın ve Kırım'da bazı önemli mukâtaaların hesaplarını tutmak, hazine tezkirelerini vermekle görevlendirilmişti.

Belge Özellikleri

1. Kefe Mukâtaası Kalemi'ne havale edilen belgeler burada bulunur (Örnek nu: 1).
2. Bu kaleme bağlı mukâtaalarla ilgili işlemlerin yürütüldüğü belgeler bu kod altında toplanır (Örnek nu: 2).
3. "Kayd şud" ve "tezkire dâde" ibareleri kendine has özellik taşırlar (Örnek nu: 3 a-b).
4. Kefe Kalemi'nden "derkenar olunmuştur" şeklinde kayıt bulunur (Örnek nu: 4).

[illegible]

بقائه وبقوه افراز نظام كیفی مقاطع مختلف تصفیه می

சென்னை, 19.05.2022

23. KÜÇÜK EVKAF MUHASEBESİ KALEMİ (D. KEV)

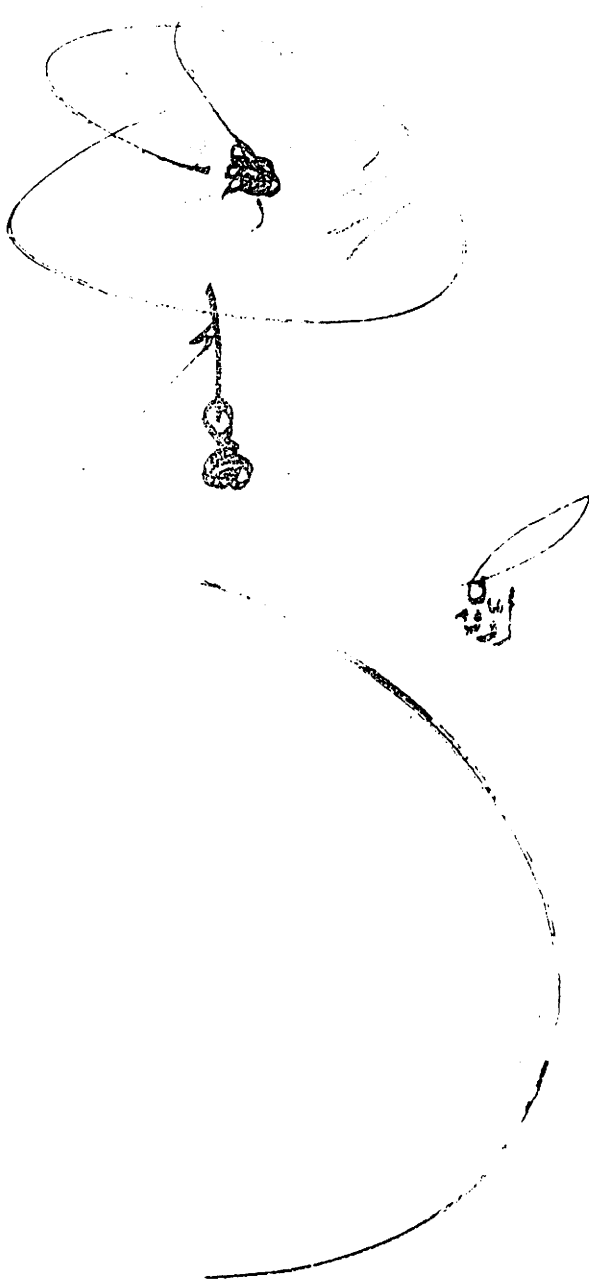
Tanzimattan önce üç ayrı dairede idare edilen vakıfların bir bölümü Küçük Muhasebe Kalemî de denilen bu kalem tarafından yönetilirdi. Diğerleri Haremeyn Muhasebesi ve Anadolu Muhasebesi kalemleridir. (İlgili bölümlerde bilgi verilmiştir.)

Bu kaleme bağlı olarak bulunan vakıflar; İstanbul, Rumeli ve Anadolu'daki bazı vakıflardır. Bu vakıfların idarî işleri, hesapları, tayin ve tevcih gibi işleri Bâbüssaâde ağasının idaresindeki bu kalem tarafından yürütülürdü. Ayrıca nezâreti sadrâzamlara ait "sadaka tevliyetleri" adlı küçük tevliyetlerin defter ve hesapları da burada tutulurdu.

Küçük Evkaf Muhasebesi'nin tasnifi yapılmış olan belgelerinde berat, ferman, arzuhal ve hesap pusulaları türünde belgeler bulunmaktadır.

Belge Özellikleri

1. Küçük Evkaf Muhasebesi'yle ilgili beratların arkasında genellikle "Evkâf-ı Kef" (Küçük Evkaf anlamında) ibaresi bulunur (Örnek nu: 1 a-b).
2. "Küçük Evkaf Muhasebesi'ne kayd", "Küçük Evkaf Muhasebesi'nde hıfz", " Küçük Evkaf Muhasebesi'nden derkenar oluna/ilmühaber verile" gibi ibareler bulunur (Örnek nu: 2).
3. Bu kaleme bağlı vakıflarla ilgili tevcih vs. işlemleri gösteren belgeler de bu kodda toplanır (Örnek nu: 3-4).

۹

صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

صمدی

صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی
صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

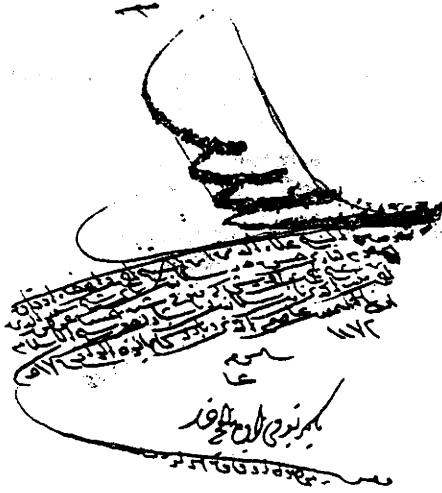
صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

صمدی صمدی صمدی

Örnek nu: 4 D.KEV

24. KÜÇÜK KALE KALEMİ (D. KKL)

Mora, Arnavutluk ve civarı ile Hersek'in bazı kalelerinin yerli kulu neferatının mevâcib hesaplarını tutardı. Mevâcibleri ocaklık olarak, nehirlerin vâridatından veriliyorsa havaleleriyle tevcih tezkireleri de bu kaleminden verilirdi.

Mevâcib; askerlere senede dört defa ve üç ayda bir muharrem, rebîülâhîr, receb ve şevval aylarında verilen ücret, ulûfe demektir. İlk üç aylık olanına **masar**, ikinci üç aylık olanına **recec**, üçüncü üç aylık olanına **reşen** ve son üç aylık olanına da **lezez** tabirleri ad olarak konulmuştur. Bu tabirler, ayların adlarının rumuzlarından oluşmaktadırlar.

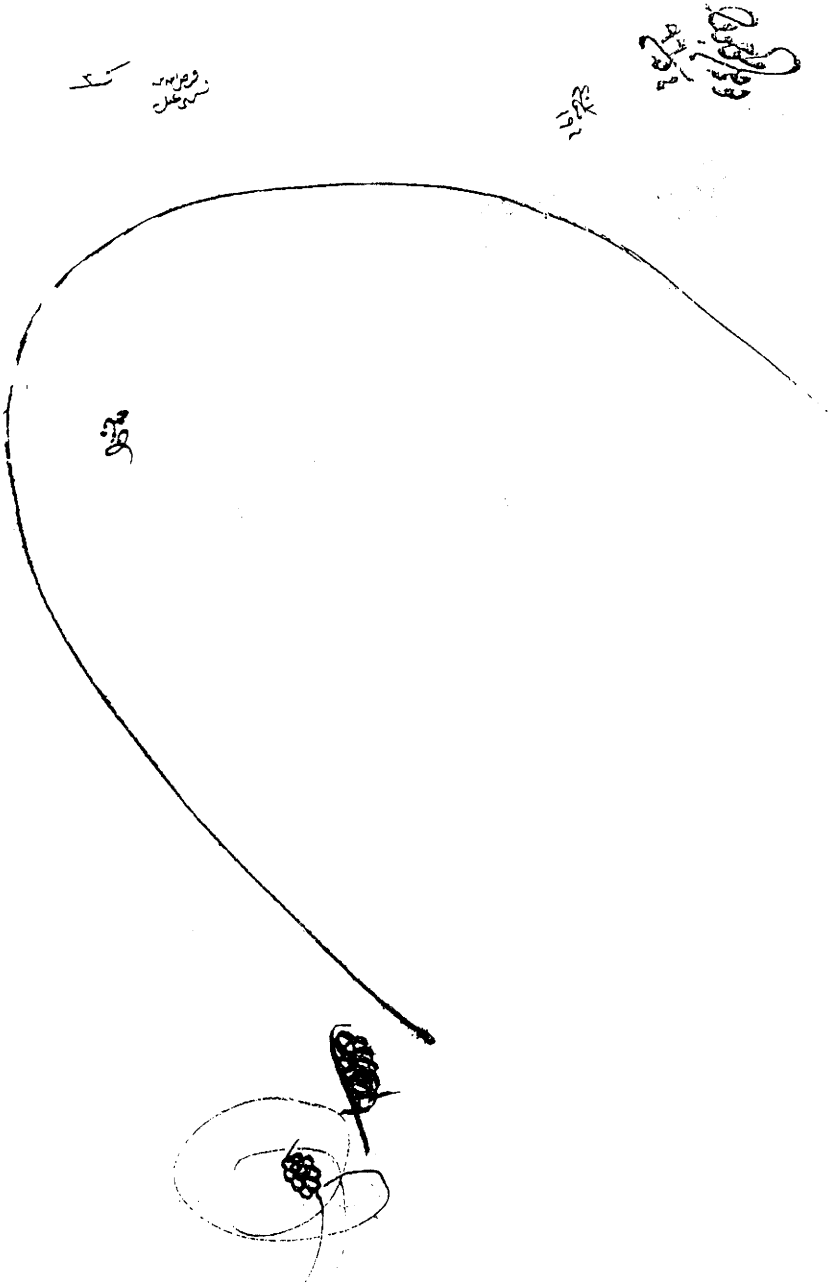
Bazı kalelerin muhafızlarına ait mevâcib, hasılâtı iyi olan vilâyet ve sancaklara havale suretiyle temin edilirdi. Bu tür havalelerle sağlanan mevâciblere de ocaklık mevâcibi adı verilmiştir.

Belge Özellikleri

1. Bu kaleme bağlı kalelerle ilgili her türlü işlemlere ait belgeler bu kodda değerlendirilir. Görev tevcih (Örnek nu:1-2), yoklama kaydı gibi (Örnek nu:3).

2. Bu kaleme ait beratların arka kısmında "Küçük Kale" anlamında "Kale-i Kef" ibaresi bulunur (Örnek nu: 1a-b).

3. "Kayd şud" ibaresi Büyük Kale Kalemî "kayd şud" ibaresiyle tezat teşkil edecek şekilde daha büyüktür (Örnek nu: 4).

۱۵۰۲

مجلس
مجلس
مجلس
مجلس

مجلس
مجلس
مجلس
مجلس

مجلس
مجلس
مجلس
مجلس

مجلس
مجلس
مجلس
مجلس

مجلس
مجلس
مجلس
مجلس

25. KÜÇÜK RUZNÂMÇE KALEMİ (D. KRZ)

Müşâherehorân da denilen bu kalem, aynı zamanda Büyük Ruznâmçe Kalemî'nin yardımcısı mahiyetindeydi. Her gün hazineye giren ve oradan çıkan para, kumaş, altın ve gümüş vs.nin kayıt ve hesaplarında Büyük Ruznâmçe Kalemî'ne yardım ettiği gibi kazaskerler, divan çavuşları, müşâherehorân denen aylıklılar, çaşnigîrler, Dîvân-ı Hümâyûn ve saray peykânı (Yaya bir posta sınıfı olup çok süratli koşmakla bilinirlerdi; önceleri padişahların iradelerini tebliğ için kullanılmış iseler de zamanla süslü elbise ve sorguçlarıyla saltanat şiarından sayılmışlardır), mimarlar ve diğer bazı cemaatlerin özlük ve maaş işleriyle uğraşırlardı.

Bu kalem h. 1256 /m. 1840 yılında ilgâ olunmuştur.

Belge Özellikleri

1. Belgeler üzerindeki "kayd şud " ibaresinin yazıldığı kalem çok incedir ve son harfi yukarıya doğru çekilmiştir (Örnek nu: 1).

2. Belgelerin sağ tarafında "tezkire dâde" ibaresi bulunur ve orada bazı rakamlar da mevcuttur Örnek nu: 2).

3. Küçük Ruznâmçe Kalemî'ne ait belgeler aşağıda toplu listesi verilen cemaatlerden bir veya bir kaçına birden ait bulunur. Meselâ 1 numaralı örnekte kapudanlarla ilgili maaş kayıtları, 2 numaralı örnekte müşâherehorân-ı Hızâne-i Âmire'ye ait kayıtlar, 3 numaralı örnekte de etubbâ-i hâssaya ait ücret kayıtları açıklanmaktadır.

Küçük Ruznâmçe Kalemî'ne Bağlı Cemaatlar Şunlardır

1. Cemâat-ı Ağayân-ı Mütেকâidîn-i Enderûn
2. Cemâat-ı Ağayân-ı Rikâb-ı Hümâyûn
3. Cemâat-ı Ağayân-ı Rikâb-ı Hümâyûn maa mütেকâidîn
4. Cemâat-ı Aşşâbîn-i (Ot Kurutucusu) Hâssa (İlaç için)
5. Cemâat-ı Avcıyân-ı Hâssa
6. Cemâat-ı Ağayân-ı Mütেকâidîn-i Enderûn
7. Cemâat-ı Azebân-ı Tersâne-i Âmire
8. Cemâat-ı Bostâniyân-ı Hilki Hâssa ve Edirne
9. Cemâat-ı Bozdoğan-ı Hâssa
10. Cemâat-ı Câmegîrân-ı Hâssa
11. Cemâat-ı Cerrâhîn-i Hâssa

12. Cemâat-ı Çadırcıbaşılık ve Kapucubaşılık
13. Cemâat-ı Çavuşân-ı Dergâh-ı Âlî
14. Cemâat-ı Çavuşân-ı Dîvân-ı Hümâyûn
15. Cemâat-ı Çavuşân-ı Tersâne-i Âmire
16. Cemâat-ı Çilingirân-ı Hâssa
17. Cemâat-ı Çuhadârân-ı Hâne-i Seferli
18. Cemâat-ı Debbâkîn-i Hâssa
19. Cemâat-ı Dergâh-ı Âlî Kapucubaşılığı
20. Cemâat-ı Ehl-i Câmeşûyân-ı Hâssa
21. Cemâat-ı Elekcîyân-ı Furun-ı Fodla
22. Cemâat-ı Elekcîyân-ı Simit
23. Cemâat-ı Etibbâ-i Hâssa
24. Cemâat-ı Gûlmân-ı Acemîyân, Habbâzîn-i Furun-ı Hâssa
25. Cemâat-ı Hakkâkîn-i Hâssa
26. Cemâat-ı Hamurgîrân-ı Furun-ı Fodla
27. Cemâat-ı Hamurgîrân-ı Simit
28. Cemâat-ı Hayyâtîn-i Hâssa
29. Cemâat-ı Hazînedârân-ı Bîrûn
30. Cemâat-ı Hâmegîrân-ı Hâssa
31. Cemâat-ı Hulefâ-i Matbah-ı Hâs
32. İmâm-ı Sâni-i Hazret-i Şehriyârî
33. Cemâat-ı Kâğıtgîrân-ı Hâssa
34. Cemâat-ı Kal'gîrân-ı Hâssa-i Mütferrika (Kalaycı) ve Mütakâidîn
35. Cemâat-ı Kalafatçıyân-ı Tersâne-i Âmire
36. Cemâat-ı Kapudan ve Kâtibân ve Çavuşân ve Ru'esâ-yı Tulumbacıyân ve Garibân ve Kayıkcıyân ve Kalafatçıyân-ı Tersâne-i Mahzen ve gayrihî
37. Cemâat-ı Kapudanân-ı Tersâne-i Âmire
38. Cemâat-ı Kassâbân-ı Hâssa
39. Cemâat-ı Kâtibân-ı Dergâh-ı Âlî
40. Cemâat-ı Kâtibân-ı Dîvân-ı Hümâyûn
41. Cemâat-ı Kâtibân-ı Hazîne-i Âmire
42. Cemâat-ı Kâtibân-ı Ketebe-i Hâssa
43. Cemâat-ı Kâtibân-ı Tersâne-i Âmire

44. Cemâat-ı Kayıkcıyân-ı Emîn-i Tersâne-i Âmire
45. Cemâat-ı Kayıkcıyân-ı Kapudan Paşa
46. Cemâat-ı Kayıkcıyân-ı Kethudâ-i Tersâne-i Âmire
47. Cemâat-ı Kayıkcıyân-ı Kâtib-i Büzürk
48. Cemâat-ı Kazagân-ı Hâssa (Çuka Dokuma)
49. Cemâat-ı Kazganyân-ı Hâssa
50. Cemâat-ı Kehhâlân-ı Hâssa
51. Cemâat-ı Kilerân-ı Hâssa
52. Cemâat-ı Külla Düzan-ı Hâssa
53. Cemâat-ı Mâkiyâniyân-ı Hâssa (Tavukçu)
54. Cemâat-ı Mâstgîrân-ı Hâssa
55. Cemâat-ı Matbah-ı A'yân
56. Cemâat-ı Matbah-ı Sancak-ı Hümâyûn
57. Cemâat-ı Mevâcib-i Mütেকâidîn-i Ağayân-ı Bâbüssaâde
58. Cemâat-ı Mi'mârân-ı Hâssa
59. Cemâat-ı Mîrâlemlîk-i Hâssa
60. Cemâat-ı Mücellidân-ı Hâssa
61. Cemâat-ı Müezzinîn-i Hâssa
62. Cemâat-ı Müezzinîn-i Şehriyârî
63. Cemâat-ı Mürekkepciyan-ı Hâssa
64. Cemâat-ı Müşâherehorân
65. Cemâat-ı Müşâherehorân-ı Hazîne-i Âmire
66. Cemâat-ı Mütelerrikagân-ı Dergâh-ı Âlî
67. Cemâat-ı Mütelerrika-i Dergâh-ı Âlî maa Tevâbiât-ı Hazret-i Hân-ı
Tatarân ve Mütেকâidîn
68. Cemâat-ı Mütেকâidîn-i Duâgûyân ve Müşâherehorân
69. Cemâat-ı Nakkâşân-ı Hâssa
70. Cemâat-ı Nakışdüzan-ı Hâssa
71. Cemâat-ı Neccârân-ı Hâssa
72. Cemâat-ı Peykân-ı Hâssa maa Mütেকâidîn
73. Cemâat-ı Peykân-ı Hâssa
74. Cemâat-ı Pişiriciyan-ı Simit
75. Cemâat-ı Postdüzan-ı Hâssa

76. Cemâat-ı Ruesâ-yı Tersâne-i Âmire
77. Cemâat-ı Sakayân-ı Matbah-ı Hâssa
78. Cemâat-ı Saz Tıraşân-ı Hâssa
79. Cemâat-ı Sebzeçiyân-ı Hâssa
80. Cemâat-ı Sikkegân-ı Hâssa
81. Cemâat-ı Sikkegiyân-ı Hâssa
82. Cemâat-ı Sikkenân-ı Darbhâne-i Âmire
83. Cemâat-ı Simdüzan-ı Hâssa
84. Cemâat-ı Simkeşân-ı Hâssa
85. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Bâzdârân-ı Hâssa
86. Cemâat-ı Şakirdân-ı Habbâzîn-i Fodla
87. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Habbâzîn-i Simid
88. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Hazîne-i Âmire
89. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Kilâr-ı Hâssa
90. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Şâhinciyân-ı Hâssa
91. Cemâat-ı Şem'gîrân-ı Hâssa (Mumcu)
92. Cemâat-ı Şimşirgîrân-ı Hâssa (Pehlivanların yağı)
93. Cemâat-ı Teberdârân-ı Sarây-ı Cedîd
94. Cemâat-ı Tulumbacıyân-ı Tersâne-i Âmire
95. Cemâat-ı Tîr-Gerân-ı Hâssa
96. Cemâat-ı Üstâdân-ı Ağayân
97. Cemâat-ı Üstâdân-ı Dîvân-ı Âlî
98. Cemâat-ı Üstâdân-ı Gilmân-ı Enderûn
99. Cemâat-ı Üstâdân-ı Habbâzîn-i Simit
100. Cemâat-ı Üstâdân-ı Matbah-ı Has
101. Cemâat-ı Vardiyanân Der Zindân-ı Tersâne-i Âmire
102. Cemâat-ı Veznedarbaşılık (Dîvân-ı Hümâyûn)
103. Cemâat-ı Zerdüzan-ı Hâssa
104. Cemâat-ı Zergîrân-ı Hâssa
105. Cemâat-ı Zerpûşân-ı Hâssa
106. Cemâat-ı Zevvâkîn-i Dergâh-ı Âlî

26. MADEN MUKÂTAASI KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ

MADEN MUKÂTAASI KALEMİ (D. MMK)

Maliye kalemlerinden birisi olan bu kalem, büyük gümrük mukâataalarını, Anadolu ve Rumeli kıptîlerinin cizyelerini, Eflâk ve Boğdan voyvodalıklarındaki kefere cizyelerini, Erdel Krallığı ve Dobrovnik Cumhuriyeti kefere cizyelerini, Serçin ve Derçin Gümrük Mukâataasını, Mîzân-ı Harîr Mukâataasını, Emti'a Gümrüğü, Efrenç Eşyası Gümrüğü, Meyve-i Ter Gümrüğü, Duhan Gümrüğü mukâataalarını, maden mukâataalarını, şaphane mukâataalarını, kantar resimlerini, istiridye ve midye çıkarıcılığı, haşhaş rusûmu mukâataalarını, Darbhane mukâataaları ve Simkeşhane Mukâataasını idare eden ve her sene muhasebelerini hazırlayan bürodur.

MADEN MUKÂTAASI BAĞLI BİRİMLERİ

Bu kaleme bağlı olarak beş ek kod mevcuttur.

a. Eflâk Kefere Cizyesi (D. MMK. EFK): Eflâk ve havalisinde bulunan kefereden toplanan cizye gelirlerinin hesaplarını tutmakla görevliydi.

b. Boğdan Kefere Cizyesi (D. MMK. BGN): Boğdan ve havalisinden toplanan cizye gelirlerinin hesaplarını tutmakla görevliydi.

c. Duhan (Tütün) Dönümü (D. MMK. DHN): Muhtelif yerlerden alınan duhan resimleri ile ilgili emirlerin hazırlanması, İstanbul, Tekirdağ, Edirne vs. yerlerin Duhan gümrükleri malından yapılan masrafların gelir-gider muhasebesi, Duhan Dönümü mukâataalarının iltizama verilmesi ve ilgili ahkâmın hazırlanması, tütün evlekleri, bağ ve bahçelerinden alınan dönüm akçeleri, tütün ekenlerin isimleri ile ilgili kayıtları tutmak bu bölümün sorumluluğundaydı.

d. İstanbul Gümrük Eminliği (D. MMK. İGE): İstanbul, Edirne, Galata vb. gibi muhtelif gümrüklerle ilgili hesap, icmâl ve maaş kayıtları, bu gümrüklere ait muhtelif hükümlerin hazırlanması, gümrük vazifelilerine yapılan tevziatla ilgili işlemleri yapmakla görevliydi. Ayrıca gümrüklerden yapılan ihracat ve ithalât miktarı, Avrupalı kaptanlarla gümrüğe getirilen çeşitli eşya ve malzemenin masrafları, muhtelif gümrüklerden fakir ve dervişlere verilen navl-ı sefîne ve kumanya bahaları, Akdeniz ve Haliç'teki iskelelerden zahire, erzak vs. eşya yüklü ve boş olarak İstanbul'a gelen gemilerin jurnalleri de bu bölümün gördüğü işlerdendi.

e. Kıptiyân Cizyesi (D. MMK. KBC) : Anadolu ve Rumeli'ndeki kıptîlerin cizyelerinin toplanması ve hesaplarının yapılması bu bölümün görevleriydi.

Belge Özellikleri

1- "Maden Kalemi'ne kayd", "Maden Kalemi'ne işbu ilmühaber/kâime verildi", "Maden Kalemi'nde hıfz" gibi ibarelerin yazılı olduğu belgeler bu kalemde toplanır (Örnek nu: 1-2).

2- "Kayd şud" ibadesi kendine has özelliktedir (Örnek nu: 3).

3- Maden Kalemi tarafından işlemleri görülen cizye gelirleriyle ilgili belgeler bu kalemde toplanır (Örnek nu: 4 a-b).

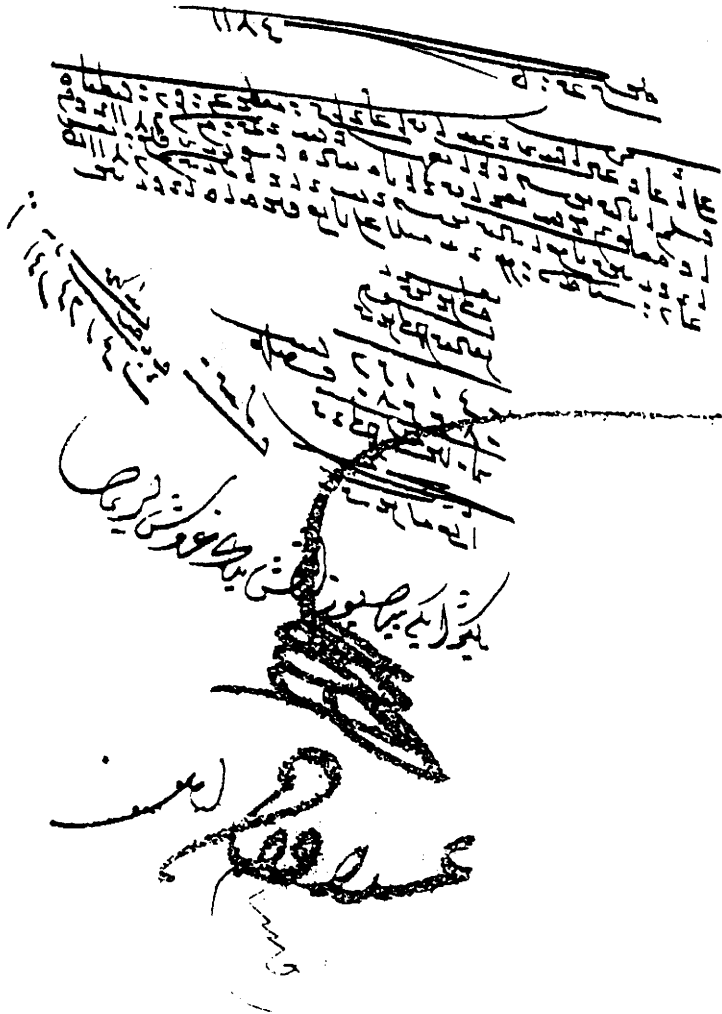
4- İstanbul Duhan Gümrüğü'yle ilgili belgeler D. MMK. DHN olarak kodlanır (Örnek nu: 5 a-b).

5- İstanbul ve tevâbii kahve rusûmu, Galata Gümrüğü, İstanbul Emtia Gümrüğü vs. mukâataalarla ilgili belgeler D. MMK. İGE olarak kodlanır (Örnek nu: 6 a-b, 7).

6- Kıptiyân cizyesiyle ilgili işlemleri ihtiva eden belgeler de D. MMK. KBC olarak kodlanır (Örnek nu: 8 a-b, 9-10).

7- Maden Kalemi'ne ait birden fazla ek kodla (derkenar şeklinde olmayan) işlemleri ihtiva eden belgeler ana kalemde değerlendirilir (D. MMK olarak kodlanır) (Örnek nu: 11).

8- Eflâk cizyesi ile ilgili belgeler D. MMK. EFK Boğdan gebrân cizyesine ait belgeler de D. MMK. BGN olarak kodlanır (Örnek nu: 12-13).

تباعث تخریر حروف اولدکه
 بابرل عالیشان متصرف اولدیم سیز
 جزیری مالندن اولق اوزره التمش ایلک
 بچق فروش

بکره / دخی
 راجه فادین
 مسروق
 سروز

بکره / دخی

بکره / دخی

Örnek nu: 4a D.MMK

بکره / دخی

بکره / دخی

بکره / دخی

بکره / دخی

بکره / دخی

بکره / دخی

Örnek nu: 4b D.MMK

درون ترکده ده ذکر افغان مبلغه
 بیکریوز طقسان غروش بقا ترسخانه امینی
 عمرا فندیان قیوجوقداری عثمان اغایه تسلیم
 اولمشده ۱۹۰۲ ۱۲۰۲

بود فعه د عجر درون ترکده ده ذکر افغان مبلغه
 مسایعه ترسخانه امینی عمرا فندیان قیوجوقداری
 عثمان اغایه طقسان غروش بقا ترسخانه امینی

 ١٥٠٠
 ٢٠٠
 ١٩٤٧
 ٢٢٢
 ٥٩٤٧
 ١٩٤٧
 ٢٢٢
 ٥٩٤٧

Örnek nu: 8b D.MMK KBC

 ١٥٠٠
 ٢٠٠
 ١٩٤٧
 ٢٢٢
 ٥٩٤٧

 ١٥٠٠
 ٢٠٠
 ١٩٤٧
 ٢٢٢
 ٥٩٤٧

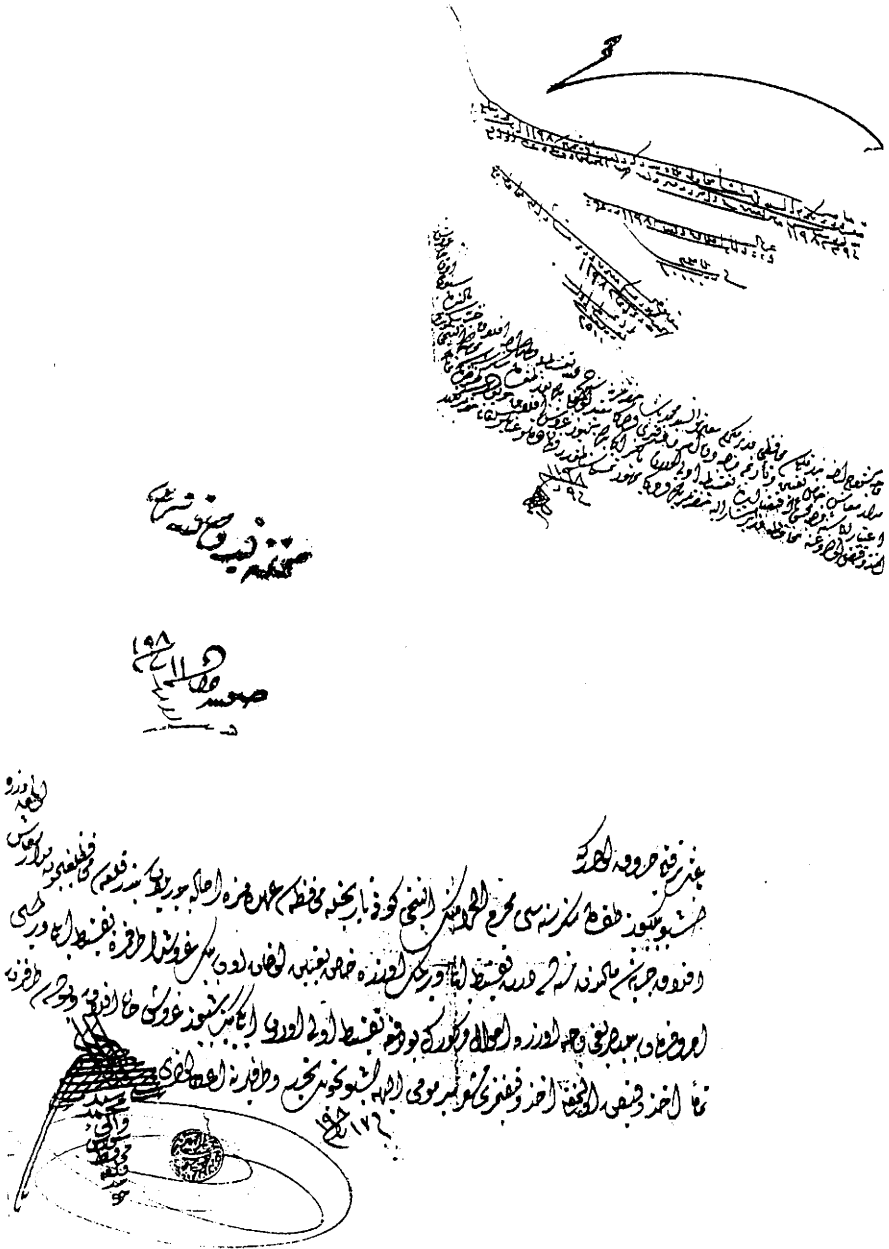

 ١٥٠٠
 ٢٠٠
 ١٩٤٧
 ٢٢٢
 ٥٩٤٧

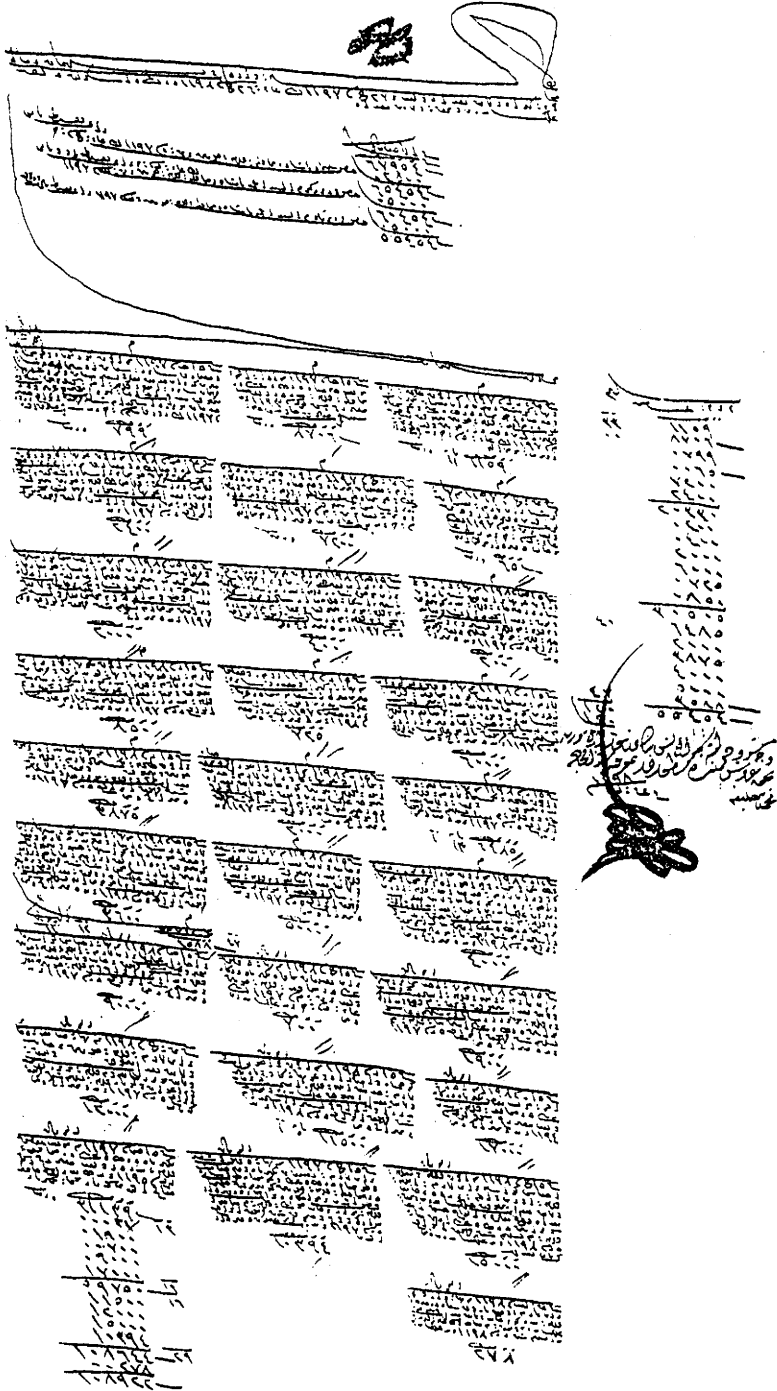

 ١٥٠٠
 ٢٠٠
 ١٩٤٧
 ٢٢٢
 ٥٩٤٧

Örnek nu: 9 D.MMK KBC

27. MASRAF-I ŞEHİRİYÂRÎ KALEMİ (D. MSF)

Sarayın Enderûn ve Bîrûn kısımlarının her türlü masraf ve tayinatının idare edildiği kalemdir. İdare bakımından saraya muamele bakımından Defterdarlığa bağlı idi. Âmiri Masraf-ı Şehriyârî kâtibi adlı memurdu.

Masraf-ı Şehriyârî kâtibi, sarayın Bîrûn kısmına mensup eminlerin, yani Matbah emini, Arpa emini ve Darbhane emininin saray ihtiyacı için hariçten yaptıkları alımların defterlerini tutar ve hesaplarına bakardı. Maiyyetinde çalışanlara masraf kâtipleri denirdi.

Belge özellikleri

- 1- Belgeler, Masraf-ı Şehriyârî Efendi'ye hitaben yazılmış olurdu (Örnek nu:1).
- 2- Masraf-ı Şehriyârî'ye değişik kalemlerden gönderilen tezkire ve ilmühaberler bu kalemin belgeleri arasındadır (Örnek nu:2).
- 3- Kırım hanlarına yapılan bayram harçlığı ile ilgili belgeler vardır (Örnek nu:3 a-b).
- 4- Saray ve sadrâzam dairesi gibi yerlere ait masrafları gösteren belgeler de bu kaleme tanzim edilmekteydi (Örnek nu:4).
- 5- Bu kaleme ait "tezkire dâde" ifadesi kendine has özellik taşıyor (Örnek nu:1-2).

تذکره دایه
برای
مستحقین
در
مجلس
الاعظم
در
تاریخ
۱۰۲۰

عرص بن لودرد
 سلطی جنگیزه صا صبح صبحا اسو شکرای کطاه اشوشنه مبارک
 عید شریف فطرنین راضیون حضرت شهر یاری ایچونه اسانه معادیه طالع
 معناد اوزره نقیاتی وهران دجالد مهوراً عوض حال ابرر معلوم و قضا
 سور لوقن صکارم مستطوره خار بر جوعه اولو افه مطیع عالم ایچونه
 قولری طر قند وهران ایچونه فطرنین عایدی اصداری بابن فرام
 دوشن مازنور غلام حضرت تبرک

۹

... دائر حضرت صدر علی افندہ ذاقلا ادبعی الخ

بسم الله
طوبی
کیاورد ولی کنفی
کیاورد حضرت کتخابک

سبز لوح طوبی
لوحه

عازنوم صرف شهر الفندی حضرت
مرحوم لاف غزیرا خانم فیکر برقع بزر لوح طوبی
برای لوحه خبر ویر

در روز ۱۵ بهمن ۱۲۸۵
 در محضر کتبه
 در روز ۱۵ بهمن ۱۲۸۵
 در محضر کتبه
 در روز ۱۵ بهمن ۱۲۸۵
 در محضر کتبه

سطح

غزل و موزون
 حفره در صغ (روغن)
 عجب کسی غم پیش فلک کو کجاست
 شبی در لوله آهسته فرو
 نای قریه و وارفت جفتی بر صحن
 خاتم کجاست
 صورت قو قو در منو خاتمه
 افروز و روضی
 رجال و لندرق و له سدا خند
 بنفش

در روز ۱۵ بهمن ۱۲۸۵
 در محضر کتبه

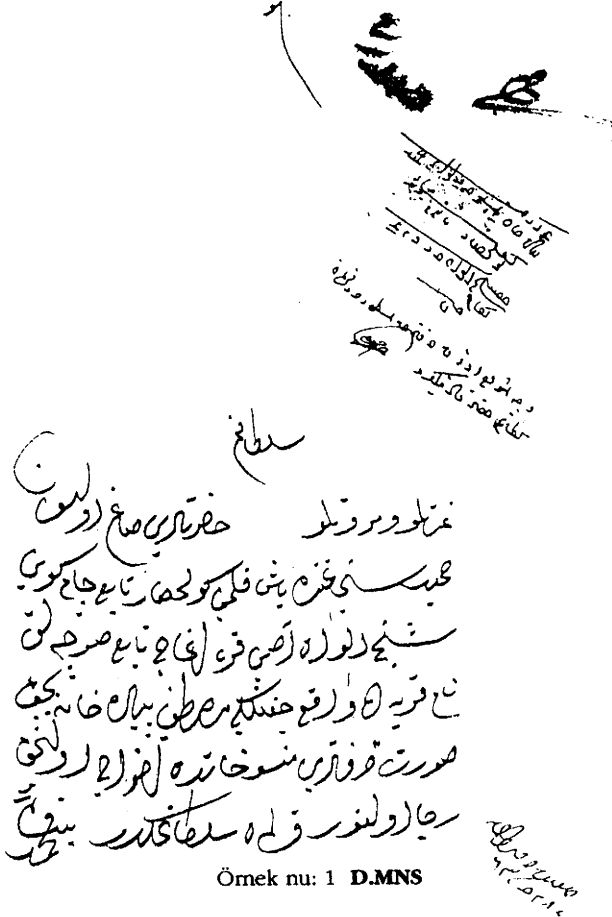
28. MENSÜHÂT (KAPUDAN-I DERYA) KALEMİ (D. MNS)

Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasından önce Osmanlı Devleti'nin ücretli ve daimî ordusunu teşkil eden "Yaya" ve "Müsellem" teşkilâtları XVII. yüzyılda ortadan kaldırılınca bunlara ait olan çiftlikler "Mensûhât" ismi altında Derya Kalemî'ne bağlanarak Kaptanpaşa Eyaleti'ne tâbi timar ve zeâmetlerle birlikte idare olunmuştur. Bu çiftliklerin öşür ve rusûmuna tasarruf edenlere "Mensûhât Efrâdı" adı verilmiştir. Bunlar sahillerin muhafazasında kullanılan bir sınıf olup, ihtiyaç olduğu zamanlarda Bahriye askerlerini tamamlamak için kullanılmışlardır.

Mensûhât Kalemî'ne ait olan çiftliklerin tevcihi kaptan paşalara ait idi.

Belge Özellikleri

1- Belgelerinde çiftliklere dair "Mensûhât'dan ihraç olunmak", "Mensûhât mahsûlünden" gibi tabirler geçer (Örnek nu: 1-2).

Örnek nu: 1 D.MNS

29. MEVKÛFÂT KALEMİ VE BAĞLI BİRİMLERİ

MEVKÛFÂT KALEMİ (D. MKF)

Doğrudan Defterdarlığa bağlı olan bu kalemin bir adı da Rusûm Kalemî idi. Başlıca görevleri, örfî vergilerle avârız ve bedel-i nüzûl vergilerine bakmak, bir gider için tahsis edilip harcanmadan kalan parayı (mevkûf akçe) hazineye geçirmek, menzil kayıtlarını tutmak ve masraflarını karşılamak, harp zamanı vilâyetlerin gönderdiği askerlere verilen tahsisat ve iâşe masraflarının temin etmektir. Bunlardan başka ordunun ot, saman ve yem ihtiyacını temin ile sefere katılan paşalarla sivil memurlara ödenecek paraları sağlamak da bu kalemin vazifelerindendi. Navul Kalemî'nin kuruluşuna kadar h.1200 yılının başlarında İstanbul'un zahiresinin yanı sıra ordu ve donanmanın da ihtiyacı olan zahirin satın alınması, nakledilmesi ve depolanmasını da bu kalem karşılamaktaydı. Mevkûfât Kalemî'yle ilgili emirler Mühimme Kalemî'nden çıkmaktaydı.

Maliyeden Müdevver Defterlerden 8989 numarada kayıtlı ve 1250 tarihli defterde Mevkûfât Kalemî şöyle tarif edilmektedir: "Eyaletler, sancaklar, kazalar, nahiyeler, köyler ve araziler ile bunlarla ilgili nizam ve şartların keyfiyatı, Defterhâne-i Âmirî Kalemî kayıtlarına düşürüldüğü gibi hâlâ, verimli arazide yetişen tarım ürünleri, ağaçlar ve güherçile gibi bitkiler ve koyun ve tavuk ve bârgir gibi hayvnlara müteallik tasarrufât-ı Hazîne-i Âmirî'nin tafsîlâtı ve esasen ilk yaratılışı toprak olan insanın da avârız, tekâlif ve iskân gibi şartları ve hatta hukûk-ı insâniyeden, yıllık vergiler ve teşrîfât-ı aliyyenin ortaya ilk çıkışında Mevkûfât Kalemî'ne düşürölüp; başlangıçta bu kalemin zâbitân ve ketebesi çok ve hünerli ve nasb olunan hâceleri âlî-kadr ve maarif-perver olarak kalem-i mezbûra..."¹⁸².

Mevkûfât Kalemî'nin önemli görevlerinden birisi de menzil teşkilâtının işlerini yürütmektir. Menzil Halifeliği tarafından idare edilen bu teşkilât devletin haberleşmesini temin ediyordu. Haberleşmenin süratle yapılabilmesi için oluşturulan menzillerde her an hizmete hazır menzil atları bulundurulur, iki menzil arasını, haberciler bu atlarla kat'ederlerdi. Ulaştığı yeni menzilde atını değiştirir ve yeni bir atla bir sonraki menzile giderdi. Bu teşkilât zamanın şartlarına göre oldukça hızlı haber ve posta ulaştıran bir yapıya sahipti.

Mevkûfât Kalemî'nin gördüğü bu hizmetlere karşılık gelir kaynakları ise avârız, bedel-i nüzûl, bedel-i sürsat ve bedel-i iştirâdan oluşmaktaydı. Yukarıda da kısaca bahsedilen bu gelir kaynakları şöyle açıklanabilir:

¹⁸² Mal. Müd. 8989, s.26.

a. Avâriz Vergisi

Osmanlı maliyesinde olağan dışı ve düzensiz (gayr-i mukarrer) vergiler, "avâriz-ı dîvâniyye", "tekâlif-i örfiyye" veya kısaca "avâriz" adı altında toplanmıştır. Geçmiş ne zamana uzanırsa uzansın ve ne amaçla konmuş olursa olsun bu vergiler savaş masraflarının finansmanına yönelikti.

Avâriz vergileri, avârizh ane denen birimler üzerine tarhedilirdi. Muaf olanlar çıkarıldıktan sonra geri kalan köy ve mahalle nüfusu tesbit edilip belirli sayıda gerçek hane bir avârizhanesi sayılarak köyün veya mahallenin kaç avârizhanesi olduğu belirlenirdi. Böylece haneler belirlendikten sonra yükümlüleri ister yerleşik isterse konar-göçer olsun bu vergiden bir bütün olarak sorumlu tutulurdu.

Avâriz akçesi olarak alınan bu maktu' ve nakit vergi, paranın değer kaybına bağlı olarak artırılmıştır. Önceleri savaş harcamaları için toplanırken sonraları her yıl düzenli olarak toplanan bir vergi hâlini almıştır¹⁸³.

b. Nüzül, Bedel-i Nüzül Vergisi

Nüzül mükellefiyeti, Osmanlı ordusunu sefere çıkarken konakladığı menzillerde çoğunlukla un ve arpa şeklinde belirli miktar zahirenin sağlanıp hazır hale getirilmesidir. Kadılar, kazalardan istenen zahireyi görev alanlarına giren kent, kasaba, köy, mezraa ve çiftliklere avârizhanesi esaslı üzerinden tarh, tahsil ve menzillere teslim ederlerdi. Ayrıca, nakil masrafı da yükümlüler tarafından ödenirdi. Aynı olarak toplanması kural olan nüzül, özellikle ordunun iaşesinin kolay olduğu hallerde, savaş ile ilgili diğer hizmetlere dönüştürülebilirdi. Bunlar çoğunlukla ülkenin savaş alanlarına yakın veya ordunun geçeceği yol üzerindeki konaklara komşu bölgeler için aynı bir yükümlülük, bu bölgelerin dışında kalan yerler için ise nakdî bir yükümlülük haline geliyordu.

Nüzül h. 1093/m. 1683 tarihinden sonra ağır savaş şartları altında sürekli ve düzenli olarak toplanan bir vergi haline gelmiştir.

c. Sürsat, Bedel-i Sürsat

Sürsat, reâyânın gerektiğinde askerî birliklere yem, yiyecek maddesi ve yakacağı, tesbit edilen bir fiyat üzerinden sağlamasıdır. bu maddelerin başlıcaları arpa, saman, un, koyun eti, yağ, bal ve odundur. Sürsat, hukuken sözleşmeye dayanan bir yükümlülüktür. (Avâriz muafiyetinin dışında olduğu için avârizhanesine dayanmamaktaydı.)

¹⁸³ TABAKOĞLU, a.g.e., s.153-156.

Sürsat, askerî birliklerin geçtiği yollar veya konakladığı yerlere yakın bölgelerden aynen, uzak olan bölgelerden de nakden alınıyordu. h. 1103/m. 1693-94 yılında bütün bölgelerden elde edilen ürünün miktarıyla orantılı olarak nakden toplanmasına karar verilmişti¹⁸⁴.

d. Bedel-i İştirâ

İştirâ, piyasa fiyatları üzerinden devlete belirli bir miktar zahire satma mükellefiyetidir. Bazan nüzûl ve sürsat yerine iştirâ zahiresi seçiliyordu. Her kazanın iştirâ yoluyla teslim edeceği zahirenin miktarı önceden kazalara tarh ediliyordu. Böylece bir yükümlülük biçimini alıyordu. Avârızın umumî tahsil ve teslim usulleri bunda da geçerliydi. Yalnız iştirâda fiyat, piyasa fiyatıydı. Halk bu fiyatlardan devletin istediği kadar zahireyi satmakla yükümlüydü. (Sürsatla arasındaki fark da bu fiyat hususunda ortaya çıkıyordu.)

h. 1093/m. 1683 sonrası ağır savaş şartlarında Hazinesinin gittikçe artan nakit açığını kapatmak için sürsat bedeli kadar geniş kapsamlı olmamakla birlikte "iştirâ" yerine bedelinin alınması yaygınlaşmış olmalıdır. Bu şekilde iştirânın, dolayısıyla bedelinin kapsamı genişlemiş; koyun veya beygir gibi hayvanların da iştirâ yükümlülüğüne girmesi kararlaştırılmıştır¹⁸⁵.

MEVKÛFÂT KALEMİ'NİN BAĞLI BİRİMLERİ

Mevkûfât Kalemî'ne bağlı olarak dokuz adet ek kod bulunmaktadır.

a. Arabacıbaşı (D. MKF ARB)

Ordunun ihtiyacı olan muhtelif cins arabaların çeşitli yerlerden temini ve mübâyaa ile ilgili hususları yürütürdü.

b. Mübâyaa Mübâşiri (D. MKF. MBŞ)

Zahire ve diğer ihtiyaç maddelerinin temini ile görevliydi.

c. Mekârecibaşı (D. MKF. MKB)

Ordunun nakil işlerinde kullanılmak üzere bulundurulanan at, katır, deve gibi hayvanlarla taşıt işlerini gören kişilerin başındaki kişinin adıdır.

d. Nân Kâtibi (D. MKF. NNK)

Ordunun ekmek ihtiyacının karşılanmasıyla görevli olan kişinin adıdır.

¹⁸⁴ TABAKOĞLU, a.g.e., s.157-158.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 160.

e. Nüzül Emîni (D. MKF. NZE)

Seferler sırasında ordunun İstanbul'dan hareketinden düşman hududuna varıncaya kadar olan müddet için, halktan para ile satın alınan zahirenin toplanması ve muhtelif menzillerde hazır bulundurulmasıyla görevliydi. Bu satın alma işinde yukarda açıklanan avârız ve nüzül adlı vergiler kullanılıyordu.

f. Odun Emîni (D. MKF. ODE)

Ordunun savaş zamanında odun ihtiyacını temin etmekle görevliydi.

g. Peksimet Emîni (D. MKF. PKE)

Ordunun peksimet ihtiyacını temin etmekle görevliydi.

h. Sârbânbaşı (D. MKF. SRB)

Ordu için toplanan, satın alınan ve kiralanan deve miktarları ve bu husustaki diğer işlerle görevliydi.

ı. Şaîr Kâtibi (D. MKF. ŞRK)

Ordunun arpa ihtiyacını karşılamakla görevliydi.

Belge özellikleri

1- "Mevkûfât'a kayd", "işbu ilmühaber/suret/tezkiye Mevkûfât'a verile" gibi ibareler yer alır (Örnek nu: 1).

2- "Berâ-yı tahmîl-kerde-i hınta-i mîrî mevcûd-ı İskele-i ..." ibareleri yer alabilir (Örnek nu: 1-2 a-b).

3- Bu kaleme ait belgelerde son tarih belgenin arka tarafında ve ters olarak yazılmış bulunur (Örnek nu: 1).

4- Zahire nakline ait belgelerde "kâime dâde", tarih ve kalemin işareti kendine has özellik taşıır (Örnek nu: 3).

5- Zahire alımıyla ilgili belgelerin, umumiyetle baş tarafında zahirenin miktarı yazı ve rakamla belirtilir (Örnek nu: 4 a-b).

6- Toplanmış olan zahirenin anbarlara teslim edildiğine dair tezkireler de bu kalemde değerlendirilir (Örnek nu: 5 a-b).

7- İçinde avârız ve nüzül akçesi ifadeleri bulunan belgeler de bu kalemde bulundurulur (Örnek nu: 6).

8- Yukarıda sayılan ek kodların yapmakta olduğu işlerle ilgili belgeler; alâkalı ek kodu da yazılarak bu kalemde toplanır (Örnek nu: 7-13).

۱۹۷۷
۲۴

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

غرض بن لریکه
عالمی اسکندریه موجود میری حنطه دن بر موجب ارساله وانکلی
تیس سینه سنه تحیل افغان ملک دد بنو کده حنطه ناک ملک او جیوز او فو
اوج بجو کیده سی تبیم انار ترسانه عارضه بعد الفتح البنی نیچی کیده سی نقصان
ظهور ایدیکنی هاوی انار امیندک ویردی مرور نمیکرد موجب نیولی
موقوفانن حسب انور کورن نقصان مزبورن را نیچی فی مقلوبه
فروزاده اولوزدن حکم اون سکر ملک الیوز نقصان ایجه مطلوبی
اقتضا ایدیکنی معلوم ووظایر بود فرق محنه فد اولوب مین مزبور
فائمه سی قیامک باینه فلان دولتو عادی و عظم مقدر نمیکرد

۱۹۷۷
۲۴

عرض کرده و بزرگوار
 عاقل است که در موجودی و کار کردن بر موهبا و کینه نرو نام و بزرگ قدرانی بنشیند و بزرگ
 اود بنی بلی البند کینه بعد از اود اوج بلی بپنزد سکان بدی کینه ندیم انبار زانم بزرگ
 ماخذ بلی سبب اود اوج کینه بقیصان بپنزد انبار امنای و پرومکی هر دو کینه بزرگ
 نقصان بزرگ مبادعه جی به وقت قیامی سبب کینه ندیم نوری حساب انبار بزرگ بزرگ
 نشان نولدن ماخذ بر بزرگی اوج بلی البند اود اخیه قصور بطورق اقتضا ابدی معلوم بزرگ
 موقوفه قیامی بزرگ بزرگ و بزرگی بزرگ فرمان قلمو سعادتمند بزرگ بزرگ

قلمو

۱۷

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين أجمعين
أما بعد
فإننا نحن undersigned
بمقتضى ما ذكرنا
في تاريخ ١٤٠٢
م الموافق ١٩٨١
م

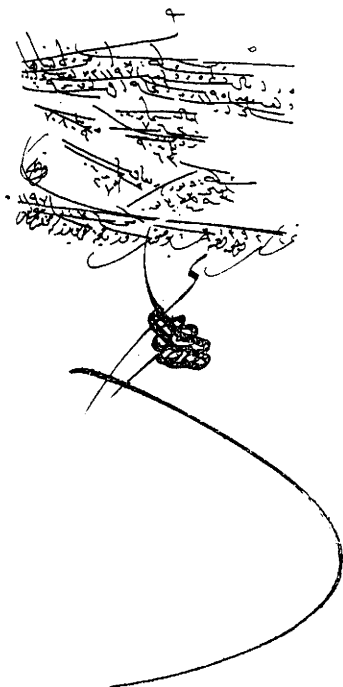
Örnek nu: 4a D.MKF

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

Örnek nu: 4b D.MKF

Örnek nu: 6 D.MKF

ماوندو دفتدار اؤزی حضرتلی
 دوقلو غیاثو کیم اؤز حضرتلرناک حکیم تایلرناک
 واقالی بنه نسیم ایلاک شریک بش فطه اوکوز عیبه سحر
 فرمان بیدی

Örnek nu: 7 D.MKF ARB

Zaman zaman ortaya çıkan ekmek ve zahire kıtlığını gidermek için III. Selim tarafından kurulan Zahire Hazinesi bu kalem tarafından yapılan masrafların finansmanını sağlamak amacına yönelikti. (Zahire Hazinesi için hazinelerle ilgili bölüme bakınız.)

Belge Özellikleri

1- "Navul Kalemi'ne kayd", "Navul Kalemi'nden kâime verilmesi" gibi kayıtlar bulunur (Örnek nu: 1).

2- "Navul Kalemi'nden derkenar", "Navul Kalemi'nden hesap ola" gibi ifadeler yer alır (Örnek nu: 2-3).

عمر بنی بربرک
استان سعادتشهره سیون اکبوزاون بش سنه محو ملک بغداد اولوق ووده سی
علقه ووده قولدی مرقله رمضان شریفه مخصوص مایه سی رب الی برک کلا بود
خطه سی کاسانی انا رسته وشم اولوق حین حاشیه وبعینه به نقل الی اذین
مرتب بودیل کلا قلو خطه سنک عباد بقایا مایه ووده حینه به اسیا
قری بش بیل اکبوزا کله ازیود وکسان بش بیل کله وکونه سنک وخطه وکلا
ترسانه عاوه انا رسته مع نقاص نول تسلیماتی وائشای داده مغروی سفیه عاوه سنک
و مایه ایدی خطه وکلا وکلا بهراون کلا استانبولی برقیوس کله سنک عباد
اولوق و بر قوش کله سی ازیود خطه سنک قیاف مقطوعه سی اولوق و دیتوز کیر میشد
و قلو خطه سنک قیاف مقطوعه سی اولوق و جیون کیر میشد باره دن ایجاب اید
یوزاون بش بیل دیتوز الشمس ای غروشی براسنک عباد مقیق قیاف قصور قوش
مطلوب بیل مقدار بی میده اجمالد زخیره ناظر ای اذی قولدی طرف جا کیردن با تقیر
استان اینه صادر اولوق فرمان عایدی مایه ووده ووده عاوه الی برک عباد مقیق قصور
وسایح و امثالینه قیاسا حساب و میزان اولوق ووده عاوه الی برک عباد مقیق قصور
یکری اوچ بیل دیتوز الشمس بر غروشی مایه ووده الی برک عباد مقیق قصور
عیال الی اکبوزا الشمس بر غروشی تریل اینه قصور یکری اوچ بیل اکبوزا الشمس
به غریه غریه سنک عاوه سی اقتضا ایدی معلوم قیاف بود ووده مایه ووده عاوه
الیه سنک اینه نول خطه قید و حفظ اولوق مایه ووده الی برک عباد مقیق قصور
عطا اولوق بایز اولوق و خطه عاوه ووده مایه ووده عاوه الی برک عباد مقیق قصور

فام ووده الی برک عباد مقیق قصور

32. PİSKOPOS KALEMİ (D. PSK)

Bâb-ı Defterî'ye bağlı Evâmir-i Mâliye Kalemî'nde bir halifelik olarak bulunan Piskopos Kalemî, Devlet-i Aliyye dahilindeki kilise ve manastırların kayıtlarını tutmak, Evâmir-i Mâliye Kalemî'nden yazılan patrik ve metropolitlere ait berat ve diğer emirlerin kayıtlarını muhafaza etmekle görevliydi. Piskopos ve metropolitlerle diğer ruhanî reislerin berat ve pişkeşlerine de bakardı.

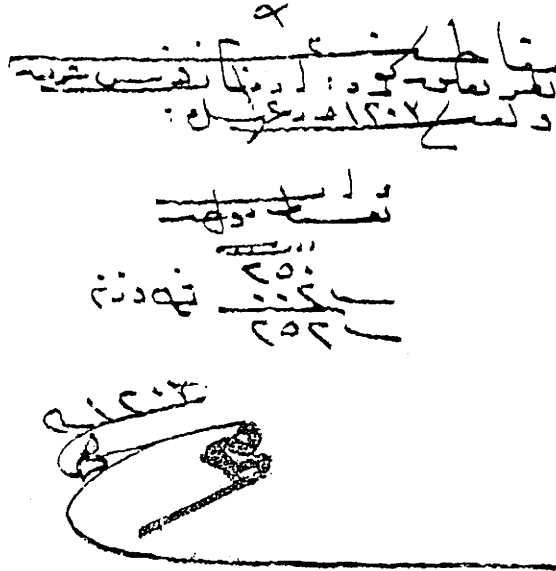
h. 1253/m. 1837 tarihinde görevleri Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî'ne naklolunarak Maliye teşkilatından kaldırıldı.

Belge Özellikleri

1. Patriklik, metropolitlik ve murahhaslık gibi ifadeleri ihtiva eder (örnek nu: 1-2).

2. "Piskopos Kalemî'ne kayd", "Piskopos Kalemî'nden derkenar", "Piskopos Kalemî'ne ilmühaber verile" gibi ifadeleri ihtiva eder.

3. Bu kalemde bulunacak belgelerin diğer bir özelliği de şudur: Evâmir-i Mâliye Kalemî'nde olduğu gibi belge üzerinde "yazılmıştır" ifadesi bulunabilmektedir. Çünkü önceden Evâmir-i Mâliye Kalemî'nin içinde bir halifelik olarak yer almaktaydı. Bu alışkanlık daha sonra da devam etmiştir. Bu ibarenin yanı sıra umumiyetle Piskoposluk mührü de belgelerde yer almaktadır (Örnek nu: 3 a-b).

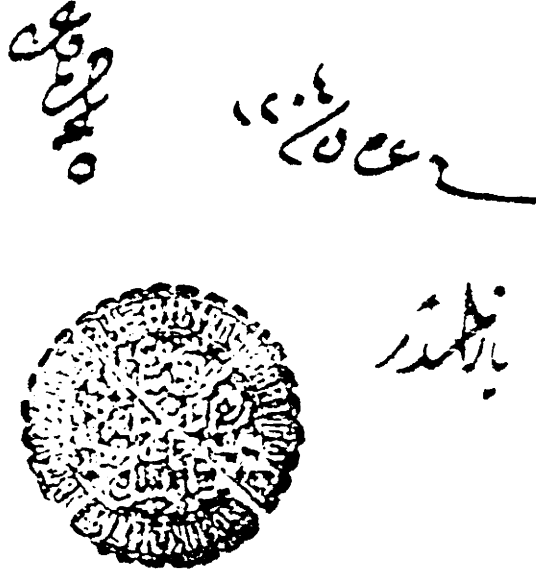
۹

منازل و مسالک و معانی
 و مسالک و معانی
 و مسالک و معانی

تسلیت و تسلیت
 تسلیت و تسلیت

۱۱۸
 تسلیت و تسلیت
 ۱۱۹۶

۱۱۸
 تسلیت و تسلیت
 ۱۱۹۶

Örnek nu: 3b D. PSK

33. PİYADE MUKÂBELESİ KALEMİ (D. PYM)

Önceden bütün Kapıkulu efradı, Matbah-ı Âmire, Has Ahur ve diğer yerlerde çalışan görevlilerin maaşlarıyla ilgili işlemleri yapan bir mukâbelecî kalemi varken XVII. yüzyılda muhtelif kısımlara ayrılarak bunlardan birisi Piyade Mukâbeleciliği'ni, diğeri ise Sipahi Mukâbeleciliği'ni oluşturmuştur.

Piyade Mukâbeleciliği'ne Piyade Mukâtaası Kalemi de denilirdi. Yöneticisinin adı ise "mukâbelecî" idi. Bu kalemin görevi, merkez ve kalelerdeki yeniçeri, cebeci, topçu, top arabacısı ile sarayda görev yapan alemdar, hâssa terzisi, câmeşûy (çamaşırcı), matbah ve kiler hizmetçisi, hayme mehteri, sanat ehli gibi görevlilere ait nasb, tayin, azil, vefat, veraset gibi muameleleri takip ve kayıt, maaşlarının ödenmesi vs. işlerini takipti. Bunlara dair tevcih ve mahlûlûlerin tezkire ve ilmühaberleri buradan yazılırdı. Yeniçerilere ait işlemler h. 1081 /m. 1670 tarihinden sonraki dönemlerde buradan ayrılarak müstakil bir birim hâline getirilen Yeniçeri Kâtibliği tarafından yürütüldü. (Bkz. Yeniçeri Kalemi D. YNÇ.)

Belge Özellikleri

1. "Dâde" ve "kayd şud" ifadeleri kendine has özellik taşır (Örnek nu: 1).
2. Belgenin tarihinin yazılmış şekli kendine has özelliğe sahiptir (Örnek nu: 2-3).
3. Aşağıda sıralanan ve Piyade Mukâbeleciliği'ne bağlı cemaatlerle ilgili işlemleri gösteren belgeler bu kodda değerlendirilir (Örnek nu: 4).

Piyade Mukâbeleciliği Kalemi'ne Bağlı Cemaatlar Şunlardır:

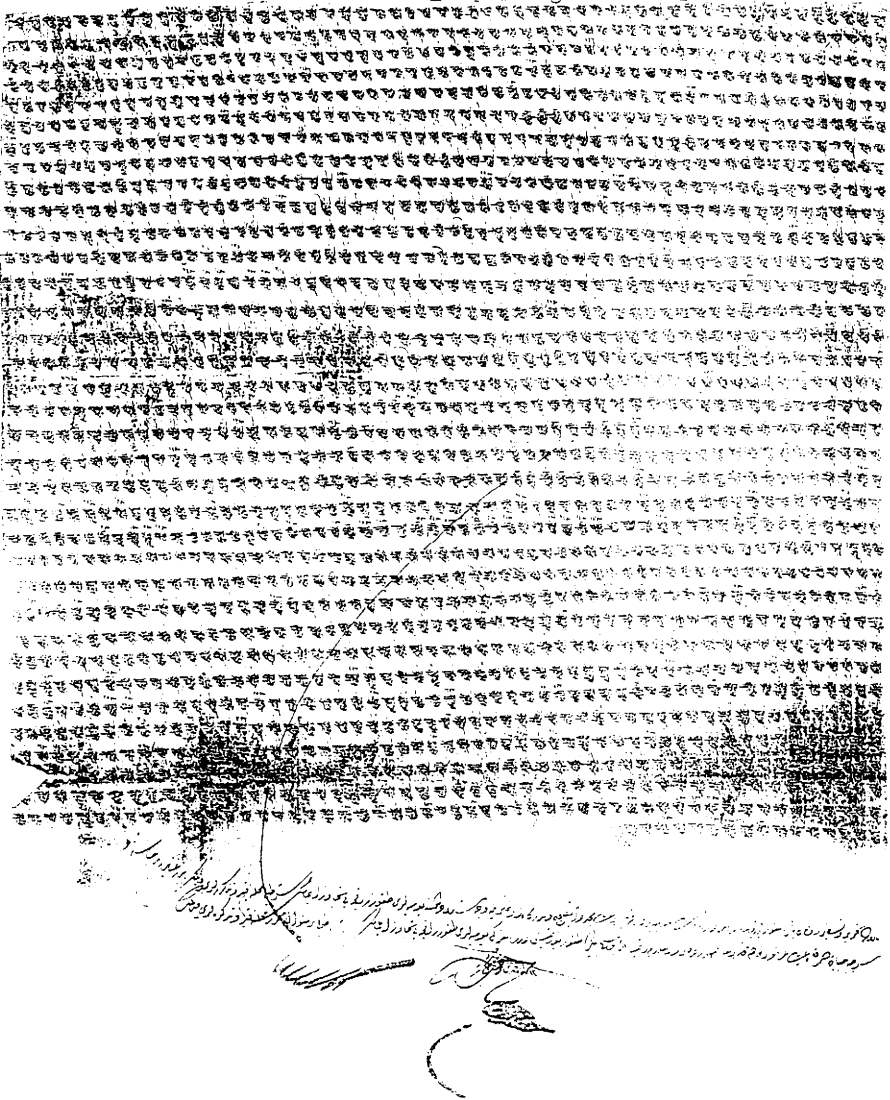
1. Cemâat-ı Alemdârân-ı Hâssa
2. Cemâat-ı Alemdârân-ı Hâssa maa Mehterân-ı Tabl u Alem
3. Cemâat-ı Arabacıyân-ı Top
4. Arabacıyân-ı Top ve Müteakâidîn
5. Cemâat-ı Atmacacıyân-ı Hâssa
6. Cemâat-ı Bahçe-i Has
7. Cemâat-ı Barutcıyân-ı Hâssa Tâbi'-i Defterciyân-ı Dergâh-ı Âlî
8. Cemâat-ı Buhurcıyân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
9. Cemâat-ı Câmeşûyân-ı Hâssa ve Cemâat-ı Müteferrikagân-ı Hâssa
10. Cebeciyan-ı Dergâh-ı Âlî ve Mütekâidîn-i Barutcıyân ve Rihtegân-ı Humbara
11. Cemâat-ı Cerrâhîn-i Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
12. Cemâat-ı Çakırcıyân-ı Hâssa
13. Cemâat-ı Çakırcıyân-ı Hâssa Tabi'-i Ehl-i Hiref
14. Cemâat-ı Esterân-ı Gulbânân-ı Enderûn-ı Hümayûn Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
15. Cemâat-ı Esterân-ı Habbâzîn-i Hâssa
16. Cemâat-ı Hademe-i Arabacıyân-ı Hâssa Tâbi'-i İstabl-ı Âmire
17. Cemâat-ı Hademe-i Barutcıyân-ı Hâssa Tâbi'-i Cebeciyan-ı Dergâh-ı Âlî
18. Cemâat-ı Hademe-i Câmeşûyân-ı Hâssa ve Hademe-i Ehl-i Hiref
19. Cemâat-ı Hademe-i Esterân-ı Helvacıyân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
20. Cemâat-ı Hademe-i Habbâzîn-i Hâssa maa Habbâzîn-i Hil'at
21. Cemâat-ı Hademe-i Harbendegân Sârbânân-ı Şuturân-ı Mâde
22. Cemâat-ı Hademe-i Esterân-ı Matbah-ı Hâssa Tabi'-i Matbah-ı Âmire
23. Cemâat-ı Hademe-i Harbendegân-ı Ser-odagân ve Şâkirdân ve Hâfızân ve Korucıyân ve Mütekâidîn Battâliyân ve Na'lbândân

24. Hademe-i İstabl-ı Âmire
25. Cemâat-ı Hademe-i Kalaygîrân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
26. Cemâat-ı Hademe-i Korucuyân-ı Esterân Palan
27. Cemâat-ı Hademe-i Matbah-ı Âmire ve Helvâhâne-i Ma'mûre ve Kârhâne-i Sâire
28. Cemâat-ı Mehterân-ı Hayme-i Hâssa
29. Cemâat-ı Hademe-i Na'lbandân
30. Cemâat-ı Hademe-i Na'lbandân-ı Esterân Tâbi'-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk
31. Cemâat-ı Hademe-i Sakayân-ı Dîvân-ı Hümâyûn
32. Cemâat-ı Hademe-i Sârbânân-ı Şuturân-ı Mâde Tâbi'-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk
33. Cemâat-ı Hademe-i Ser-bölükân-ı Ahûr-i Şadırvan
34. Cemâat-ı Hademe-i Sarrâcîn-i Hâssa ve Sâni Tâbi'-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk
35. Cemâat-ı Hademe-i Sarrâcîn-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk ve Küçük
36. Cemâat-ı Hademe-i Ser-bölükân-ı Ahûr-ı Şeyh Vefa
37. Cemâat-ı Hademe-i Şâkirdân-ı Mehter
38. Cemâat-ı Ser-nefer-i Şuturân-ı Mâde Tâbi'-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk
39. Cemâat-ı Hademe-i Tekâ'üd-i Şâkirdân-ı Mehter
40. Cemâat-ı Hademe-i Şâkirdân-ı Mehter-i Enderûn
41. Cemâat-ı Hademe-i Tahtrevâncıyân-ı Hâssa
42. Cemâat-ı Hafızân-ı Ambarcıyân
43. Cemâat-ı ... Hâssa-i Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
44. Cemâat-ı Hayme-i Rûzân-ı Hâssa
45. Cemâat-ı Hayyâtîn-i Hâssa maa Hayyâtîn-i Hil'at
46. Cemâat-ı Hayyâtîn-i Hil'at Tâbi'-i Hayyât-ı Hâssa
47. Cemâat-ı Ehl-i Hiref
48. Cemâat-ı Kemângîrân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
49. Cemâat-ı Kilerciyân-ı Hâssa
50. Kilerciyân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
51. Cemâat-ı Korucuyân-ı Çayırhâ-i Etrâf-ı İstanbul
52. Cemâat-ı Küllahdüzenân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
53. Cemâat-ı Kösdüzenân-ı Hâssa Tâbi'-i Alemdârân-ı Hâssa
54. Mastgîrân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire

55. Cemâat-ı Mehter-i Enderûn Tâbi'-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk
56. Cemâat-ı Mütেকâidîn-i Dergâh-ı Âlî
57. Cemâat-ı Mütেকâidîn-i Topcuyân-ı Dergâh-ı Âlî
58. Cemâat-ı Neccârân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
59. Cemâat-ı Neferciyân-ı Mehterân-ı Tabl-ı Alem-i Hâssa Tâbi'-i Alemdârân-ı Hâssa
60. Cemâat-ı Nekkârezenân-ı Mehterân Tâbi'-i Alem-i Tabl Alemdârân-ı Hâssa
61. Cemâat-ı Arabacıyân-ı Hâssa Tâbi'-i Ahûr-i Sâni
62. Cemâat-ı Postîn-i Revzân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
63. Cemâat-ı Sakayân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
64. Cemâat-ı Sakayân-ı Dîvân-ı Âlî ve Dîvân-ı Hümâyûn
65. Cemâat-ı Sakayân-ı Dîvân-ı Hümâyûn
66. Cemâat-ı Sakayân-ı Matbah-ı Hâssa
67. Cemâat-ı Sarrâcîn-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk maa Küçük
68. Cemâat-ı Sâzân-ı Mehter
69. Cemâat-ı Sebzeciyan-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
70. Cemâat-ı Sârbânân ve Ser-neferân ve Şâkirdân ve Korucuyân ve Hâfızân ve Mütেকâidîn-i Şütürân-ı Nermi Katar Tâbi'-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk
71. Cemâat-ı Ser-neferât-ı Şütürân-ı Mâde Tâbi'-i İstabl-ı Âmire-i Büzürk
72. Cemâat-ı Simitgîrân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
73. Cemâat-ı Simkeşân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref
74. Cemâat-ı Şâhinciyân-ı Hâssa
75. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Ahûr-ı Şeyh Vefa
76. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Habbâzîn Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
77. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Helvacıyân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
78. Cemâat-ı âkirdân-ı Kassâbân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
79. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Kilerciyân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
80. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Mehter
81. Cemâat-ı Cemâat-ı Şâkirdân-ı Sarrâcîn Der Ahûr-i Şadırvân
82. Cemâat-ı Şâkirdân-ı Sarrâcîn-i Hâssa
83. Cemâat-ı Şem'gîrân-ı Hâssa Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
84. Cemâat-ı Şimşirgîrân-ı Hâssa Tâbi'-i Ehl-i Hiref

85. Cemâat-ı Tabbâhîn-i Mehterân Tâbi'-i Alem-i Hâssa, Tâbi'-i Alemdârân-ı Hâssa
86. Cemâat-ı Tabbâhîn-i Hâssa
87. Cemâat-ı Tabbâhîn-i Ser-hâzin-i Enderûn
88. Cemâat-ı Tabbâhîn-i Ser-kilârî Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
89. Cemâat-ı Topçıyân-ı Dergâh-ı Âlî ve Müttekâidîn-i Rihtegân-ı Top
90. Cemâat-ı Tulumbacıyân-ı Hâssa Tâbi'-i Cebeciyan-ı Dergâh-ı Âlî
91. Cemâat-ı Tulumbacıyân-ı Topçıyân-ı Dergâh-ı Âlî
92. Cemâat-ı Tulumbacıyân Ocağ-ı Cebeciyan-ı Dergâh-ı Âlî
93. Cemâat-ı Üstâdân-ı Gilmânân-ı Enderûn-ı Hümâyûn Tâbi'-i Matbah-ı Âmire
94. Cemâat-ı Yüzücüyân
95. Cemâat-ı Zinezenan Mehterân-ı Tabl u Alem Tâbi'-i Alemdârân-ı Hâssa

34. SÂLYÂNE KALEMİ (D. SLY)

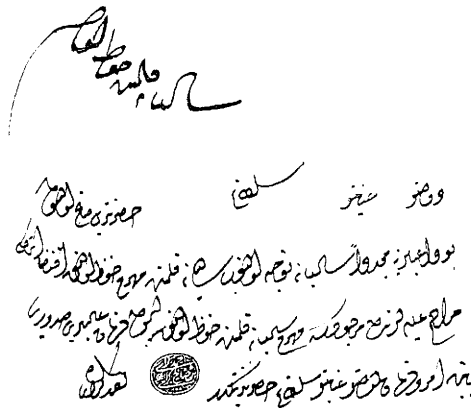
Sâlyâne, Tanzimattan önce Kırım hanlarıyla han ailelerine ve bir kısım memurlara senelik olarak ödenen maaşa verilen addır. Maaşları, ocaklık olarak tahsis edilmiş olanlarla vâridatı devlet tarafından alınarak valilerine yıllık maaş verilen Bağdat, Mısır, Yemen, Habeş, Basra, Lahsa, Cezair, Trablusgarb ve Tunus eyaletlerinin ve bunlara bağlı sancakların sâlyâne, yani yıllık maaşlarına bu kalem bakardı. Ayrıca kaptanpaşalara da sâlyâne olark tahsis edilen maaş olursa işlemleri burada yapılırdı.

Sâlyâne tabirine Fatih Kanunnamesi'nde de rastlanmaktadır: "Hazinemden vüzerâya sâlyâne verilürse iki yüz kırk binden, üç yüz kırk binden, üç yüz elli bin akçeye dek verilsün."

Sâlyâne Kalemî XVII. yüzyıl ortalarına kadar Maden Kalemî bünyesinde bulunmaktaydı. Bu tarihten sonra müstakil olarak çalışmaya başladı. Tanzimattan hemen önce h. 1249/m. 1833 tarihinde Aklâm-ı Seb'a adıyla oluşturulan ve Piyade Mukâbelecilği, Küçük Ruznâmçe, Büyük Ruznâmçe, Küçük Kale Tezkireciliklerinin birleştirilmesinden meydana gelen birimin içersine dahil edilerek ortadan kaldırıldı¹⁸⁶.

Belge Özellikleri

1. Belgelerde "Sâlyâne Kalemî'ne kayd" ibaresi bulunur (Örnek nu: 1).
2. Kalemînin görevleri sayılırken de zikredildiği gibi Kırım hanlarıyla diğer görevlilerin sâlyâne olarak tahsis edilmiş maaşlarıyla ilgili belgeler de bu kodda değerlendirilir (Örnek nu: 2 a-b, 3).

Örnek nu: 1 D.SLY

¹⁸⁶ Maliyeden Müdevver Defterler nu: 8989.

عون بنده لر بر دکه
 مدوین جنگر به دن حاجی عوین ایکی نفر سلطانک
 سنوی بریونک اونوز بریونک التیز التیز یی صایغ افیه
 سیمان لی ادرنه جنه سنی مالیدن اوجاقین و عین فران
 و جنتیه و بریلو کلدکی مقید اولغله بارک اکیوز نیر سینه
 محوفا اعطا اولنسن اشیر عوینا لدرنه استعفا ایدر لر
 در کنار و صاحب ایدر لدرکی اوزده صلیق و زبور لدر تکرار
 و برملک بائدر ارون و فغان قشور معادلو سلطانن طرفه کدر

قدا بره کدر حرن زنده و سوزنده قدا بره زنده و سوزنده
 کدره کدره کدره کدره کدره کدره کدره کدره کدره

قضا عینو احمد
 زور خیر برینش قشور دمو عوزده دم
 قضا عینو احمد

خا - ح

35. SÜVÂRİ MUKÂBELECİLİĞİ KALEMİ (D. SVM)

Bir adı da Atlı Mukâbelesi olan bu kalemde, Kapıkulu Ocağı'ndan altı bölük, yani Kapıkulu Süvari bölüklerinden sipah, silahtar, ulûfeciyan-ı yemîn, ulûfeciyan-ı yesâr, gurebâ-i yemîn ve gurebâ-i yesâr bölüklerinin isim ve maaş kayıtlarını tutardı. Ayrıca ebnâ-i sipâhiyan, bevvâbîn-i Dergâh-ı Âlî, bevvâbîn-i Bâb-ı Hümayûn, bevvâbîn-i sofra-i kule (aslında Saray kapıcılarına mensup ve ayrı bir ocak olan Harem kapıcılarına verilen isim; Harem dairesindeki kızlar kapısında bulunarak zenci harem ağalarına hizmet ederlerdi.), İstabl-ı Âmire, bevvâbîn-i Sarây-ı Atık gibi cemaatlerin kayıtlarıyla tayin, azil, maaş vs. işlerini yürütürdü.

Sipah ve silahtarlar için verilen senetler, bu kalem tarafından kontrol edilerek tasdik edilmesi gerekirdi. Bunun için mukâbelecî her birine kırmızı mürekkeple *mim* harfini yazardı. Bu işaret mastûr, yani mevcut ve muvâfık demektir.

Belge Özellikleri

1. Süvârî Mukâbelecisi'ne hitaben yazılan veya havale edilen belgeler bu kodda bulunur (Örnek nu: 1-2).
2. "Kayd şud" ibaresi kendine has özellik taşır (Örnek nu: 3).
3. Listesi aşağıda gösterilen cemaatlerle ilgili belgeler burada toplanmıştır (Örnek nu: 4-6).

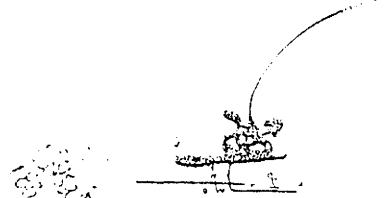
Süvârî Mukâbeleciliği'ne Bağlı Cemâatler Şunlardır

1. Ağayân-ı Bâbüssaâde maa Hâcegân-ı Rûhanhâ-i Gilmânân-ı Enderûn
2. Cemâat-ı Bedelkeşân-ı Hâssa
3. Cemâat-ı Bevvâbîn-i Dergâh-ı Âlî
4. Cemâat-ı Bevvâbîn-ı Sofiyan-ı Kule
5. Cemâat-ı Ebnâ-i Sipâhiyan
6. Cemâat-ı Gurebâ-i Yemîn
7. Cemâat-ı Gurebâ-i Yesâr
8. Cemâat-ı Kârgîrân-ı Hâssa (Bıçakçılar)
9. Cemâat-ı Mütেকâidîn-i Teberdârân-ı Hâssa
10. Cemâat-ı Mütেকâidîn-i Oda-i Hâssa
11. Cemâat-ı Serdengeçtiyan

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

4

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

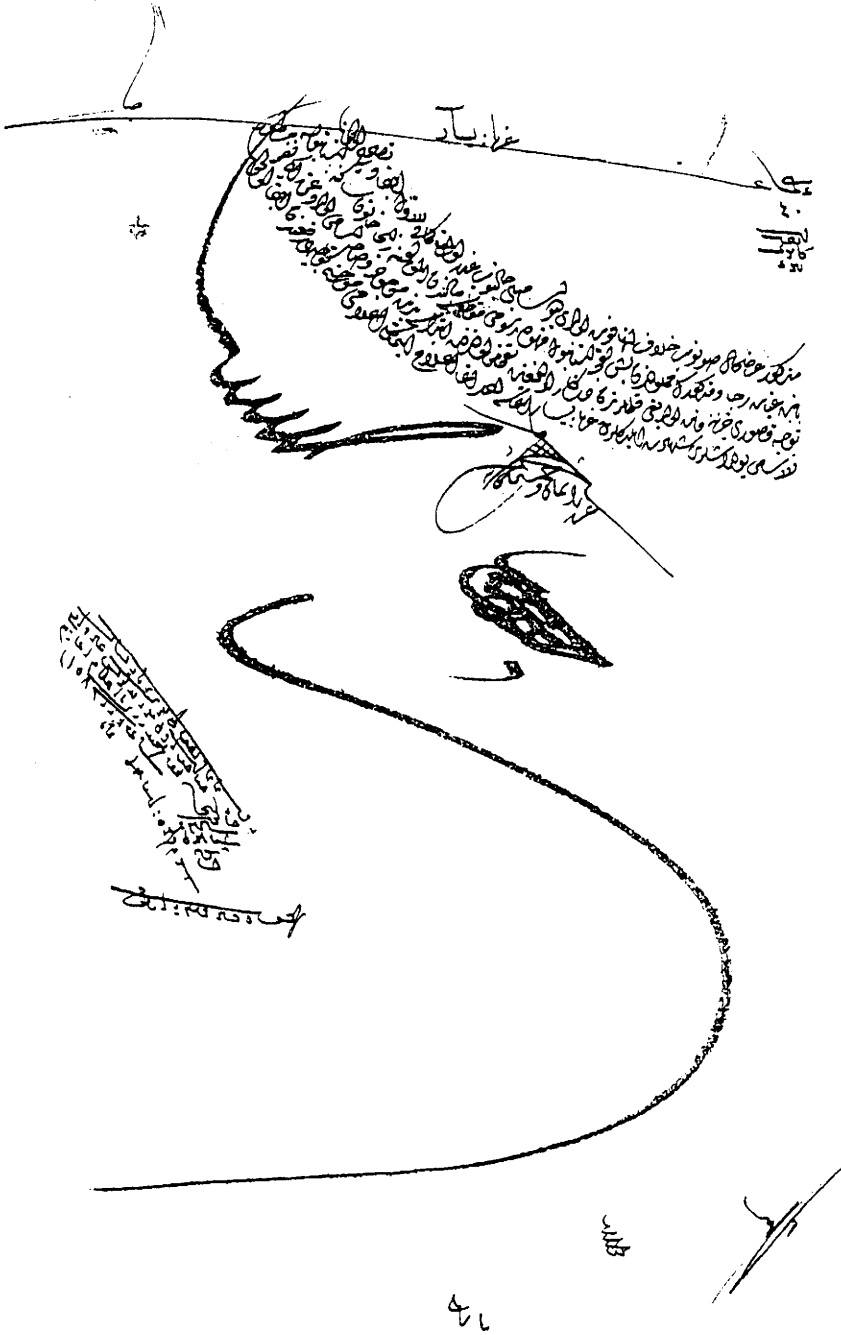

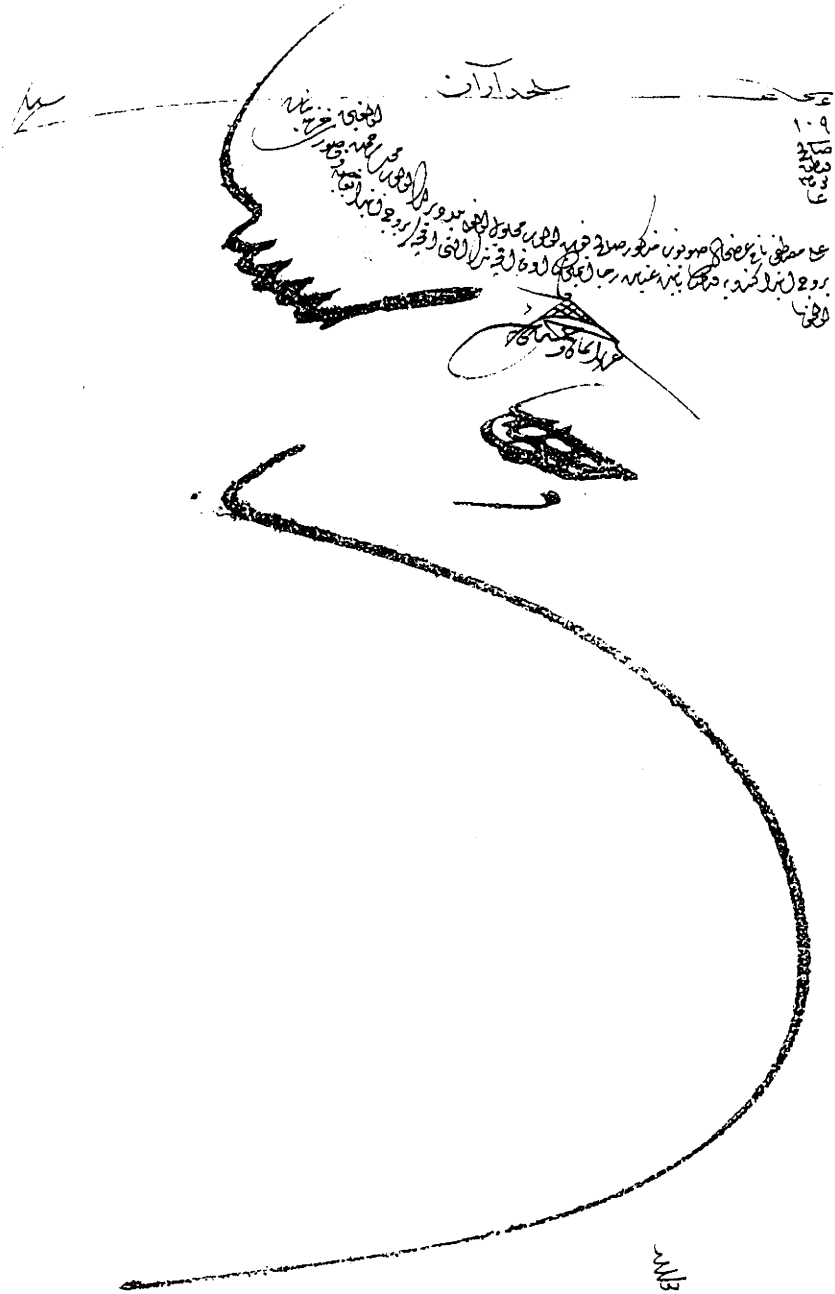
الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
مؤمنين بآياته وقدرته
ويعلم ما كنا نجهل
ويعلم ما كنا نكفر

36. TEŞRİFÂT KALEMİ (D.TŞF)

Mutad merasimlerde, törene katılanların bulunacakları yerleri belirlemek ve merasimlerle ilgili işlemleri yürütmekle görevli büronun adıdır. Görevlisine "Teşrifatçı" veya "Teşrifâtî-i Dîvân-ı Hümâyûn" denilirdi.

Saray seremonisini ve bütün merasimleri bilmesi gereken bu âmir, gerek Saray ve Dîvân-ı Hümâyûn'da ve gerekse Paşa Kapısı'nda yapılan merasimlerde elindeki deftere göre protokolü tatbik ederdi. Dîvân'da maaş verilmesi, ziyaretler, elçi kabulü, Mısır hazinesinin gelişindeki törenler, padişah cülûsu ve diğer tebriklerde, donanmanın denize çıkarılması veya bir geminin denize indirilmesi ve benzeri işlerin tanzimiyle sadrâzam dairesindeki merasim dolayısıyla mevcut teşrifat kanununa uyularak yapılan işler, hep teşrifatçıya aitti. Bundan başka, vezir, beylerbeyi ve devlet erkânına ait rusûm ve harçların da defterlerini tutardı.

Teşrifatçının emri altında Teşrifat Kalemi bulunurdu. Kalem şefi olan teşrifatçıdan sonra muavin olarak teşrifat kesedarı, teşrifat halifesi, kaftancıbaşı ve teşrifat kesedarı yamağı gelmekteydi.

Teşrifat halifesi veya teşrifatçı kalfası ve kesedarı, saray ve devlet merasiminin bütün sicillerini korumakla sorumluydu. Kaftancıbaşı ise padişah ve sadrâzamların huzuruna kabul edilecek olanlara giydirilecek hil'atları korurdu.

Teşrifatçı, sonradan "Teşrifat Nâzırı" ünvanını almıştır.

Belge Özellikleri

1. Belgelerde, çeşitli törenlerde yapılacak teşrifatla ilgili uygulamalar anlatılır (Örnek nu: 1).

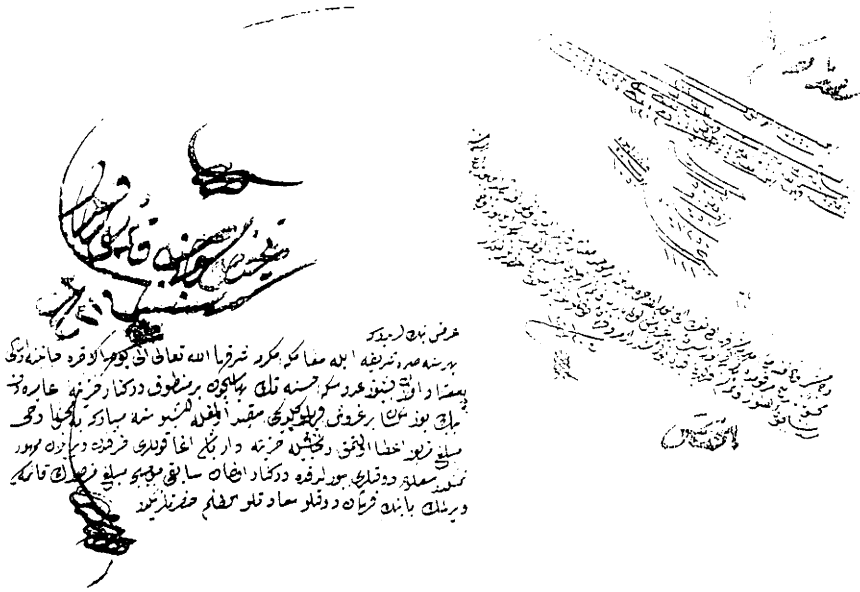
2. Padişah veya yüksek devlet erkânının çeşitli vesilelerle verdiği hediyelerin mahiyet ve miktarlarıyla ilgili bilgiler bulunur (Örnek nu: 2).

3. Belge üzerinde "Teşrifat'tan ihrac", "Teşrifat'ta hıfz", "Teşrifat'tan derkenar", "Teşrifat'a kayd" gibi ifadeler bulunur (Örnek nu: 3).

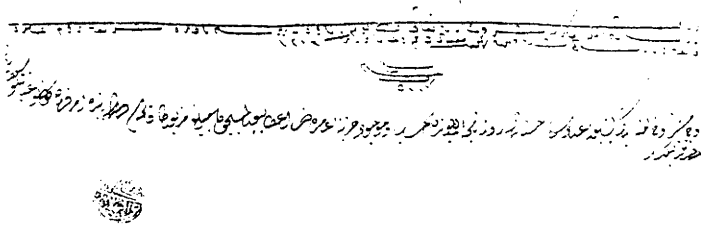
4. Bazı ödemelerin yapılabilmesi için Teşrifat Kalemi'nden kâime ve tezkire verildiğine dair kendine has "Kâime dâde " ve "Tezkire dâde" kayıtları bulunur (Örnek nu: 4-5).

تتمتع بفرح دنیا

بر موجب قانون قدیم و رسم دیرین شوکلو غفلتو کراختلو مرهباتو بادشاه عالیشان افند حضرتلرنگ عیالی
 یجوری قتلا لرندن شهاده جامع شریفی قرینک واقع اسکی او طبلر قوی و کندن مرو و هابون واقع اولوق نمنبر
 هما عتک او طبلر شیبسی نففوری کاسه ایله شربت عرض ایدوب منظوم هابون اولوق لطفنا و کرمنا بر مقدار
 تناول سوریلوب بوسيله ایله مظهر انعام و احسان اولملای قانون قدیم اولغین مجرت اخطار ایدوب تنقیه
 اخراج اولمشد امر و فرمان دوللو غنا بنوا اقدامز کرد
 شربت اچملکی وقت اوج عهد خزان پنج ایدوب

دولت عثمانیه

و من بزه لر بردم
 بکشته روز قاتل از سر خسته و سبانه افیره بر منا نمود
 او منی افوزده اوج بیک البتوز داره جیدر و برینو کلکی مفید
 او هفتد اشونکه مبارکه بمسوبا مبلغ برون اعظم کلید
 و ضیاء در صفا دافان سابق افوزده مبلغ برون نوز کرم
 برون جائزه فوط قضا سعادتم حقه قدر کرم

نیزه و فلک
 ۱۵۲

بسم الله الرحمن الرحیم
 در روز دوشنبه نهم ماه ربیع الثانی سنه ۱۵۲
 در روز دوشنبه نهم ماه ربیع الثانی سنه ۱۵۲
 در روز دوشنبه نهم ماه ربیع الثانی سنه ۱۵۲
 در روز دوشنبه نهم ماه ربیع الثانی سنه ۱۵۲

حضرت زکریا علیه السلام
 و من بزه لر بردم
 بکشته روز قاتل از سر خسته و سبانه افیره بر منا نمود
 او منی افوزده اوج بیک البتوز داره جیدر و برینو کلکی مفید
 او هفتد اشونکه مبارکه بمسوبا مبلغ برون اعظم کلید
 و ضیاء در صفا دافان سابق افوزده مبلغ برون نوز کرم
 برون جائزه فوط قضا سعادتم حقه قدر کرم

39. YENİÇERİ KALEMİ (D. YNÇ)

Efendi Dairesi ve Yeniçeri Mukâataası Kalemî de denilen bu kalemde yeniçerilerin ve Acemi Ocağı halkı ile kalelerde muhafız olarak görev yapan yeniçerilerin maaş ve künye defterleri tutulurdu. Ayrıca Hâssa bostancıları, yeniçeri sekbanları, solakân (padişahın muhafız bölükleri vazifesini görenler), teberdârân (baltacılar), Saray-ı Atîk cemâatlerinin maaş ve diğer işlemleri görülürdü.

Yeniçeri kâtipleri, Yeniçeri ağasıyla anlaşarak yolsuzluk yapmasın diye bu makama Yeniçeri Ocağı dışından atanırdı. Azil ve nasbları doğrudan doğruya sadrâzama aitti. Yeniçeri kâtibi haftada bir ocak meseleleri ile ilgili olarak sadrâzama bilgi verirdi.

Bu memuriyetin azamî müddeti bir yıl idi. Eğer vazife sahibinin namus ve doğruluğu tahakkuk ederse bir sene daha yerinde kalabilirdi.

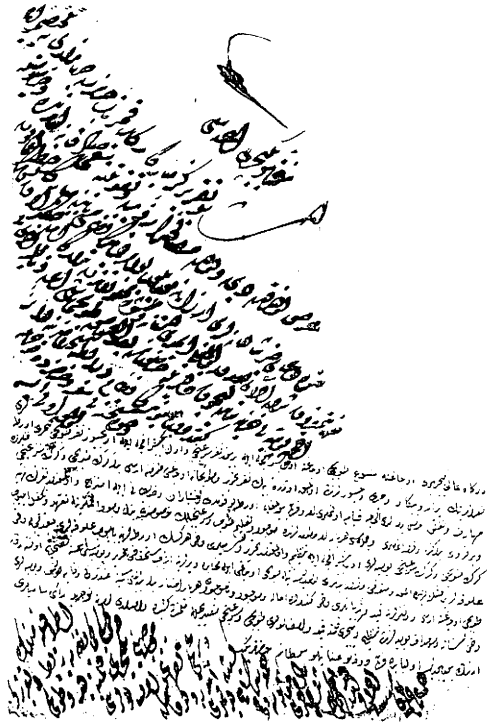
h. 1079/m. 1669-70 bütçesinde yeniçeri mevâcibleri Piyade Mukâbelesi Kalemî'nde yer alıyordu. Bir yıl sonra yeniçerilere yapılan ödemeler bağımsız olarak Yeniçeri Kalemince yönetilmeye başlanmıştır. Bu kalem Yeniçeri Ocağı'nın h. 1242/m. 1826 yılında kaldırılmasıyla beraber lağvedilmiştir.

Belge özellikleri

1. Yeniçeri Ağası'na hitaben yazılmış belgeler vardır (Örnek nu: 1).
2. Belgelerin üzerinde, memhûr denilen ve Yeniçeri Ağası'na ait olan yarım mühür bulunur (Örnek nu: 2).
3. Yeniçeri Kalemî'ne verilen ilmühaber ve tezkireler burada bulunur (Örnek nu: 3).
4. "Dâde" ibaresi ve üç aylık mevâcib ve mahlûl kayıtları kendine has özelliktedir (Örnek nu: 4).
5. Taşradaki kalelerde görev yapan Dergâh-ı Âlî Yeniçerileriyle ilgili belgeler de bu kodda toplanır (Örnek nu: 5).
6. Yeniçeri kâtibi tarafından muameleleri yapılan cemâatler şunlardır:
 - a. Anbarcıyân-ı Hayme
 - b. Bostaniyân-ı Hadîka-i Hâssa
 - c. Bostancıyân-ı Hâssa
 - d. Gilmânân Cemâati
 - e. Gilmânân-ı Acemiyân Cemâati

- f. Gilmânân-ı Acemiyân-ı Hâssa
- g. Gilmânân-ı Acemiyân-ı Furûn-ı Habbâzîn-i Hâssa
- h. Korucuyân Cemâati
- 1. Sakayân-ı Matbah-ı Has der Sarây-ı Cedîde i Âmire
- j. Sekbânân-ı Saray
- k. Sekbânân-ı Yeniçeriyân
- l. Seksoncıyân Cemâati
- m. Solakân Cemâati
- n. Teberdârân-ı Sarây-ı Atîk
- o. Topcuyân Cemâati
- p. Tulumbacıyân Cemâati
- r. Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî
- s. Zağarcıyan Cemâati

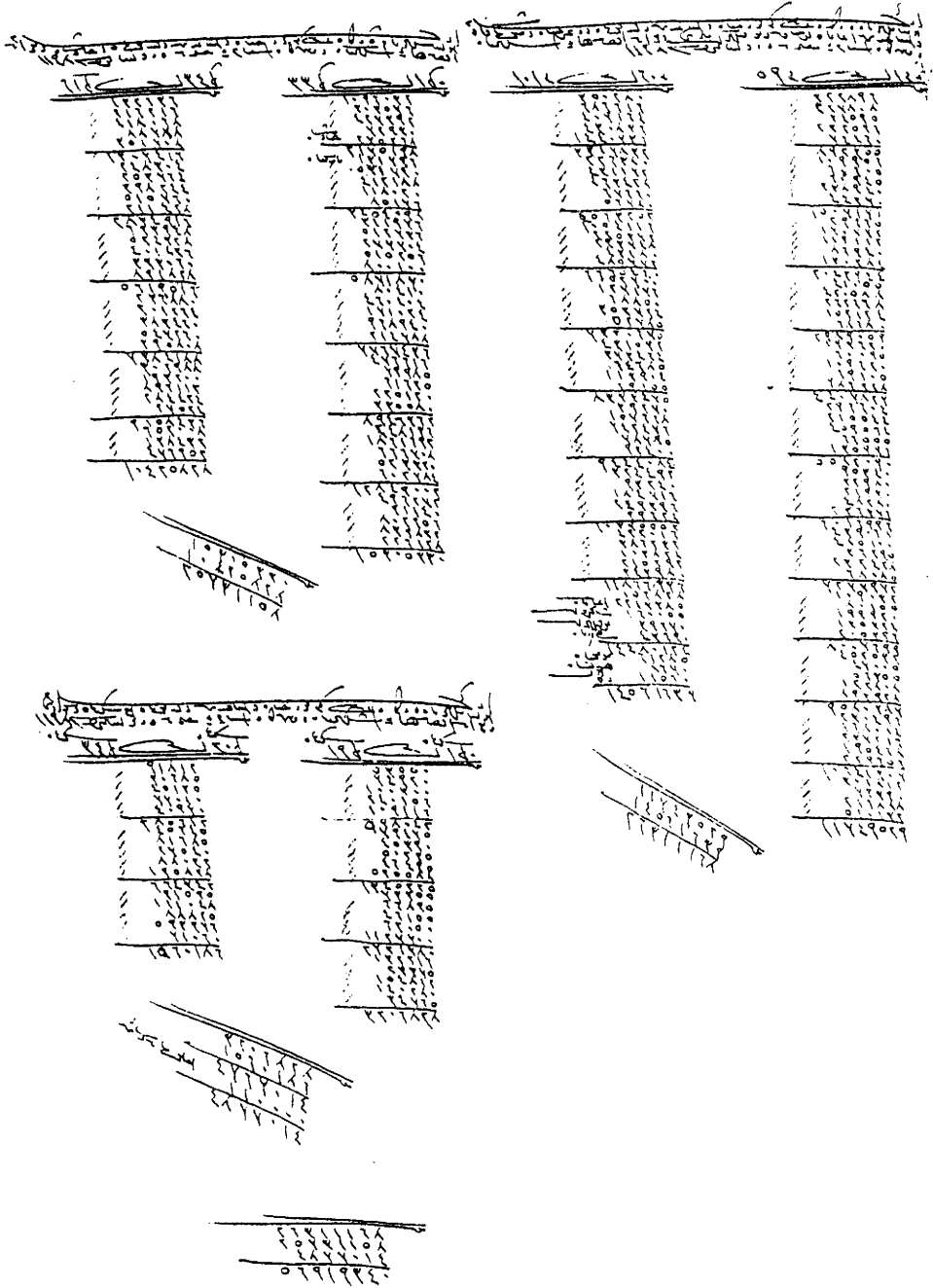
Bu cemaatlerle ilgili belgeler D. YNÇ kodu altında toplanır (Örnek nu: 6-7).

[illegible]

وہتر مغلز خیلواقم
 صفواں قوسلر بردد ورملاحت سکنا تا صیاء لرینہ یکر می شہ یکا ندر
 سائیک اولدیخ ارم ورنہ اچ کساح جو وفہ احتلاخ بیویدیلوم وقت
 اعلیٰ تاصو وولدی ملایم علم لرینہ مبرور کا میلوز اوزرہ غلط قیدی
 یقیندہ یقینا سید مبرور حتم یا تیرہ امر قوما اقتدر
 صمد کیمیا

III. BÖLÜM
MÜTEFERRİK KONULAR

III. BÖLÜM

MÜTEFERRİK KONULAR

MÜTEFERRİK (M.)

Bâb-1 Asafî ve Bâb-1 Defterî kalemlerinde değerdendirilemeyen çeşitli konulara ait belgeler bu kısımda toplanır.

1. Astroloji (M. MST)

Yer olayları üstüne yıldızların etkisini belirtmeye ve bu etkileri gözönünde tutarak geleceğı önceden haber vermeye dayanan müneccimlik sanatıdır. Astronomi ilminin günlük hayata uygulanmasıdır. Özellikle burçların sembollerine dayanarak yorumlar yapar. Müslüman yazarlar astroloji için ilm-i ahkâmü'n-nücûm (yıldızlardan hüküm çıkarma ilmi), astrologlar için de ahkâmî adını vermişlerdir. Astroloji veya diğder adıyla müneccimlikle ilgili belgeler bu kodda değerdendirilir (Örnek nu: 1-2).

2. Bibliyografya (M. BBL)

Çeşitli konularda yazılan kitaplarla ilgili belgeler bu birimde toplanır (Örnek nu: 3).

3. Biyografi (M. BYG)

Çeşitli kişilerin hayatlarıyla ilgili belgeler bu birimde değerdendirilir (Örnek nu: 4).

4. Coğrafya (M. CGR)

Konusu yeryüzünü tanımlamak olan coğrafya ile ilgili belgeler bu birimde toplanır (Örnek nu: 5).

5. Edebiyat (M. EDB)

Edebî eserlerle ilgili belgelerde bu kod altında değerdendirilir (Örnek nu: 6, 7a-b).

باخط غلام محمد جلد ۱۶۴۰	شرح مخاری جلد ۳۰۰۰	صالح جوهري جلد ۲۹۰۰	فارس خط جلد ۳۰۰۰
دفعه فارس جلد ۴۰۰۰	نفس خوان جلد ۱۰۸۰	تأنا رخاينه باخط جلد ۳۱۷۸۰	اردوان ناقص جلد ۱۰۸۰
صودن محمدي جلد ۱۰۰۰	نفا السعوي جلد ۴۰۰۰	کشت الکشاف جلد ۲۶۲۰	خطاط مغربي جلد ۱۰۰۰
مواهب لربني جلد ۳۴۰۰	اساس البراهنه جلد ۲۸۰۰	فوز النور جلد ۱۰۰۰	ماتون اسنبا جلد ۱۰۰۰
شرح موجز جلد ۱۴۰۰	ندوة شيوخ جلد ۱۰۰۰	مازخ نکه جلد ۲۰۰۰	مازخ اسنبا جلد ۲۰۰۰
مازخ حسن زبده جلد ۱۶۰۰	مازخ تنبيه جلد ۴۰۰۰	شرح اربعين جلد ۳۰۰۰	مازخ طرنب جلد ۳۰۰۰
اراهيم علمي و غيره جلد ۳۴۰۰	شرح معانيات و حصص جلد ۹۰۰۰	شرح معانيات و حصص جلد ۹۰۰۰	شرح معانيات و حصص جلد ۹۰۰۰
اسوله حکم و متن جلد ۱۶۵۰	شرح معانيات و حصص جلد ۹۰۰۰	شرح معانيات و حصص جلد ۹۰۰۰	شرح معانيات و حصص جلد ۹۰۰۰

۴

رنگور

ناله بدیع السعدان خمیان ایلمه
کل بدیم همدنی شان امان ایلمه

سیرنج نلمه خدا فی الارضیه افلاکون
باوه نول نول صفا اظلام ویزان ایلمه

نجم بلک عالم مخلوقه صبه مسور ایلمه
کودنا نه تدریجی امله عانی تبرک ایلمه

فعله دورنجی فکک بدو مالیه ارار
هسبیه برخلقی وارفتی تبرک ایلمه

بدیج له معنونه سنک کف ایدر سه علفا
سنک اعدول ساکور سوید کیم اعلک ایلمه

ایچنیم زان ورنم بیه یلیم سنه
اوبد بانه یوئسه بیجا غنی ناول ایلمه

سید صغیه نصرتی واربی مکسوفد
صاه اولو ایدر قهاله به دیان ایلمه

۵

صائم بدو واربیج در معنونه نظیر وار
صغی بلک طرز فضولیک نما یوز وار

قزی آتیه زیاده اول ساعله ماهان
کلیدر عالم بدک ارارک تا پوز وار

۶

ترجمہ الدیباچہ العربیہ جلد اول

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبی بعدہ وعلى اله واصحابہ واتباعہ واصحابہ
 معلوم اولہ کہ حالاً بلا قدر ماندہ فونیہ دیکھ مکملہ معروف قصیدہ فیضی ما لوفزہ اولاد کرامتہ
 دارالقراردافاضہ اولام استمانہ سترافت نشاء کند لر نیک و الدماجد لر نیک و سائر
 اولاد و احفاد و الانشا و لر نیک مزارت مبتکر کہ لر بقضہ حالت افراسنہ مد فون اولاد
 معلما سترت و جلا الدین لقب محمد بن محمد بہاء الدین الشہرہ سلطان العلمی ابن حسین
 البلیخی ابن احمد ابن مودود بہ ثابت بن مستبیب بن مطہر بن حماد بن عبد الرحمن
 ابن اول الخلفاء و افضل الاولیا و رفیع الشفیق محبوب رب صدیق و عتیق القہب ابی
 بکر القدیری رضی اللہ تعالیٰ عنہ و عن اولادہ و عن جمیع اصحاب النبی اکمل صلوات اللہ
 و سلامہ علیہ و علی سائر الانبیاء لسانہ بار علی اوزہ التي جلد ایلہ مغترہ و غنطوی ایسا
 کثیرہ عمدہ یلہ محتوی شریف شہر تیلہ مقبول وضع و شریف اولاد کتاب منظومیک
 دیباچہ عربیہ ہی ترجمہ و لیسندیک مفہوم ار کند یدر کہ بونسق اوزہ ایراد
 اولئذی اول الدیباچہ العربیہ بو کتاب مشہور کشف اسرار و اصول و یقینہ اصول
 اصول الدین اولوب فقہ اکبر و شرع انہر بر صفا انظر الہمیدر بر نواوار
 معاشینک مثالی برکوه دکشادہ روشنا مصیل اولوب شہود اشراقی
 شارفہ بخشی نور صباہدر و بو کتاب مستطابحہ عیون واعین ایلمین
 بر جنان جنان اولوب اندسہ بر عین جاریدر کہ اپنا سبیل حقانی بیند
 سلسبیل ایلہ شمیم واصحاب مقامات و کرامات میانشہ غیر مقام و احسن
 مقبیل ایلہ نعمیہ اولوب اندہ ابرار عیشی و نوستی و اہرار طرب و ہر دشتی

6. Güzel sanatlar (M. GZS)

Resim, heykel, mimarlık, dekoratif, minyatür, hüsn-i hat, tezhib gibi sanatlarla ilgili belgeler bu birimde değerlendirilir.

7. İlâhiyât (M. İLH)

Dinî ilimlerle ilgili belgeler bu kısımda toplanır (Örnek nu: 8).

8. Jeneoloji (M. JNJ)

Nesepleri, şecereleri ve soyları araştıran jeneoloji ile ilgili belgeler bu kodda toplanır (Örnek nu: 9).

9. Meşîhat (M. MŞH)

Şeyhülislâmlık makamı anlamında kullanılıp Bâb-ı Meşîhat da denir. Şeyhülislâmlık'la alâkalı belgeler bu birimde değerlendirilir (Örnek nu: 10).

10. Mûsikî (M. MSK)

Müzik ile ilgili konuları muhtevî belgeler burada toplanır (Örnek nu: 11).

11. Rasathane (M. RST)

Gök olaylarını incelemek için astronomi veya meteoroloji gözlemlerine uygun şekilde tasarlanmış ve donatılmış olan rasathane ve vakitleri belirlemeğe yarayan muvakkithanelerle ilgili belgeler de bu birimde değerlendirilir.

12. Saray-ı Âmire (M. SRY)

Her hangi bir kalemde değerlendirilemeyen Saray-ı Âmire ile ilgili belgeler bu birimde tasnife tâbi tutulur (Örnek nu: 12 a-b).

13. Tıb-ecza (M. TIB)

Tıb ve eczacılıkla ilgili belgeler bu kısımda toplanır (Örnek nu: 13).

14. Ulûm-ı Hafâyâ (M. ULH.)

Sihir, muska ve benzeri hususlarla ilgili belgeler burada bulunur.

سلطان

صفه نيزك ندي فرج ادا ايلري
صونه

دولتي غياثي عطوفتي اقدم
وجد نيكو عاقل دسيان و حال بخش حاج روحايدان اوله جي نفات راستد و عورت اهل ضمندن معرضه دكرين اخلاص ايلدي
جناب پادشاه ملايك سياه عت لولاك و نهر بار صاحب و مار سندان مطلع خورشيد رسالت و منبع سلسله شفاقت نبي مكرم
رسول بجل و محترم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرت نيك فواج مسكينة الكرواج مخرج نبوي منقبه هي كوش و هوش مستعين قلعة خيرات
د ارسلاق اذنه ان شا الله الحقي ايقاد قاذل اولديغي ليلا شينه نك ارسوي كوفي تشريف قطع ميمنت لرؤمر لاله اول
والله زينت اقرا اوللري تمنا در باقي الدعاء

الداعي
عولو طاهر
علله

		
$\frac{5}{19}$		$\frac{6}{19}$
مستحب اورسنه $\frac{5}{19}$		اورتنبيه مهر

تختار
هو ميكنز قالو بلامه برو حقد به لکنی ایلدن اقرار بولوله ورمیش سرى نيمه احمد
اولده برو مستان لرین نور الهيد بر وانه لرین بوجمان بر بولون دیوان لرین صالحه
پر مقله نو کتمیز قید مقله طغره مزرده صور مقله تحفه بلامه هو الهيد اولده ايکي امم اولده ايکي
طریقه مقله سنه ديدن بلی اولده بیدار فرقله نور نبی کرم ۹۴ علی پیر بن خنکاره علی بکتاش
ولی ۱۰۴۶ سنه سی جنشکانه فردوس آشیانه قانن صاحب الفارزی سلطان سلیمان
حضرت نیک قور دینی نظام مستحبه اوزرینه اولده طغوزنجی بولکلور جور بابیسی اغا
ازنبل انجی اوسه و اولده می باش اغا و مقله اغا غفیلار لک معرفتله محمد عطا الله اقل
به بعد الرصد بن بولدا شلیف طالب و رغب اولمک اسمی بول فرزند قید وصفه
وصوفه مزه یغور لوه وضع اولمک بدینه اسو صوفه تذکره سی اعطه اولمک
حیدر حیدر ابراز اولمک ۵ صفر الحمر ۱۰۴۶ سنه لکدر

Örnek nu: 9 M. JNJ

زید ملک منزه لای غورده الین سو قدر اتمه مقابله سنه ۱۰۴۶
والسلام حسن وضع الایام تحفه سلیم بولمکین حسن نورج
اولمکین مار ۱۰۴۶ سنه لکدر
اولمک
کلمه
حسن

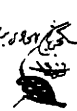
Örnek nu: 10 M. MŞH

دند لدر بر سنجی کاش فرقه از رتبه هایت بکلر خاضه دوشکبر کاش به کلا اوج ابله اچنکده مغ دایندو کبان هدر

افند درم ۱۰۰	فرزنگ درم ۱۰۰	جوزید درم ۱۰۰	لایه درم ۱۰۰	سرخ قلا درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	ایوب درم ۱۰۰	تیکو درم ۱۰۰	مویا یوف درم ۱۰۰	مویا یوف درم ۱۰۰	مویا یوف درم ۱۰۰
یافور درم ۱۰۰	هزاریک درم ۱۰۰	صومام درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	سرخ درم ۱۰۰	عور قام درم ۱۰۰	خفقه درم ۱۰۰	فلن دن درم ۱۰۰	کلشیک درم ۱۰۰	بابا به درم ۱۰۰	قاپوچوک درم ۱۰۰
مبارک درم ۱۰۰	منال درم ۱۰۰	عزل درم ۱۰۰	ایه کونجی درم ۱۰۰	کین لسی درم ۱۰۰	راویس درم ۱۰۰	داوندو درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰	قر قلاک درم ۱۰۰	مالول درم ۱۰۰	مبارک درم ۱۰۰
ساقی درم ۱۰۰	کاکلی درم ۱۰۰	کاکلی درم ۱۰۰	لجوان درم ۱۰۰	قر قلاک درم ۱۰۰	ان چرس درم ۱۰۰	قلبر درم ۱۰۰	قر قلاک درم ۱۰۰	مرصی درم ۱۰۰	اصغیل درم ۱۰۰	کین درم ۱۰۰
مبارک درم ۱۰۰	ما صوم درم ۱۰۰	ساق درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰
فرقه درم ۱۰۰	الوزن درم ۱۰۰	مبارک درم ۱۰۰	جو صوف درم ۱۰۰	کونجی درم ۱۰۰	جام ساق درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰
مبارک درم ۱۰۰	ایه کونجی درم ۱۰۰	منال درم ۱۰۰	کاکلی درم ۱۰۰	لجوان درم ۱۰۰	قر قلاک درم ۱۰۰	قلبر درم ۱۰۰	نعل درم ۱۰۰	مرصی درم ۱۰۰	اصغیل درم ۱۰۰	کین درم ۱۰۰
مبارک درم ۱۰۰	فر قلاک درم ۱۰۰	اکل لایه درم ۱۰۰	لجوان درم ۱۰۰	کونجی درم ۱۰۰	جام ساق درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰	ان کلاک درم ۱۰۰
دوبنی درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰	نوعک درم ۱۰۰
خاکینه درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰
بوفی درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰	چو کون درم ۱۰۰

بوفی درم ۱۰۰

بوفی درم ۱۰۰

سَلَامَانَ أَنْبِيَاءَ رَسُولِكَ بِرَبِّكَ مُحَمَّدٍ مَعْلُوفٍ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَضْرَتِكَ
 حَلِيقَةً مَبَارَكَةً كَرَّمَ ذِكْرَهُ ذَكَرَ وَلَدَهُ
 كَعْلٍ أَسْمَاءَ بِيضًا وَفِيلَ بَصْفَةً أَقْفَى إِيْلَ أَفْلَجَ إِمْلَجَ أَزْجَ أَشْجَلِ
 رَجَبُ الْجَبَةِ طَوِيلُ الْيَدَيْنِ جَمْعُ الْحَبَةِ لِمَنْ قَبْلَهُ شَعْرُ الْإِلَاحِطِ
 مِنَ الصَّدْرِ إِلَى السَّرَفِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلِي وَ
 قَائِمُهُ وَسُنُّهُ وَالْحَسَيْنُ وَالْحَمزةُ وَالْعَبَّاسُ رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمُ أَجْمَعِينَ

مُصْخَفٌ شَرِيفٌ سَجَّادٌ شَرِيفٌ حُلُقَاتُ شَرِيفِهِ
 دَوْدُ نَوْكَدَكَ حَمَامَةُ شَرِيفِهِ خَوْفٌ شَرِيفٌ نَسْجٌ شَرِيفٌ مَسْوَكَ شَرِيفٌ
 حَمَامَةُ شَرِيفِهِ حَمَامَةُ شَرِيفِهِ حَمَامَةُ شَرِيفِهِ

طَرَفٌ شَرِيفٌ دِكْرُ طَرَفٍ شَرِيفٍ اِبْرَاقُ شَرِيفٍ حَضَرٌ عَصَا شَرِيفٍ رَدَاءٌ شَرِيفٌ
 جُمُشِدٌ صُنْدَالٌ طَرِيقٌ شَرِيفٌ حَضَرٌ شَرِيفٌ حَضَرٌ شَرِيفٌ حَضَرٌ شَرِيفٌ

هَلَمْ بُوْجِدَهُ شَرِيفٌ وَمَحَلَّتْهُ شَرِيفٌ بِأَذْوَبِ كُنُودِهِ غَنَاءُ نَفْسِ حَامِلِ
 أَوَّلُهُ قَنِي أَوَّلُهُ أَوَّلُودِهِ رَنَفٌ وَنَحْوَ سَعِ أَوَّلِهِ عَمْرُكَ بُوْقُلُقُ كُودِهِ بُوْمَارُكَ
 مَحَلَّتْهُ حَرَمَتُهُ جَلَدُهُ بَرْدُودُهُ وَفَضْلُودُهُ وَطَاعُونُهُ أَمِينُ أَوَّلِهِ بَرْدُكَ
 بُوْجِدَهُ شَرِيفُكَ وَيَدِي أَسْمَاءُ شَرِيفُكَ لَرِنْ حَوَاصِنُهُ وَفَائِدُهُ سَنَهُ نَهَائِتُ بُوْقُلُقُكَ

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اللَّهُمَّ سَيِّدِي هَبْهُ صَدْرِي قُرْآنَ الْحَبْرَةِ بِالطَّبَقَةِ النَّازِلَةِ الْوَارِدَةِ مِنْ مِصْبَاحِ الْمَلَكُوتِ
 حَتَّى تَنْفُتَ بِأَذْوَابِ الْطَفْلِ وَتَعْتَصِمَ بِكَ عَنْ انْزَالِ فَرْكٍ بِأَذْوَابِ الْفَقْرِ لَامِلَةٍ وَالْقُدْرَةِ الشَّامِلَةِ
 بِرَحْمَتِكَ الْوَاسِعَةِ بِأَحْيٍ بِأَقْبُورِ بِأَذْوَابِ الْجَلْدِ وَالْإِكْرَامِ اللَّهُمَّ يَا وَلِيَّ الْأَوْلَى وَيَا كَاشِفَ الْفَقْرِ الْبَلَوَى
 أَصْرِفْ عَنَّا الطَّاعُونَ وَالْوَبَّاءَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ الْمُطْعَمِ وَاللَّهِ الرَّحْمَنُ وَمَا رَمَيْتُ إِذْ رَمَيْتُ وَلَكِنَّ
 اللَّهَ رَفَى بِفَضْلِكَ وَكَرَّمَ بِكَرِيمِ يَا وَهَّابَ بِرَحْمَتِكَ يَا رَحِمَ الرَّاحِمِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 جَمْلًا مَكْتَلِيًا مَثَلِيًّا مَرْنُوشِي دِيرْ نُوشِي بِشَادَنْ نُوشِي كَفْشَطَطِيوشِي فَطِيرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

بُوْدَعَانُكَ أَوْلَدِي بِبِرِّهِ وَأَدَمُهُ طَاعُونِي وَجَلَدُهُ أَفَاتُ
 أَصَابَتِ الْبَرَّ طَاعُونِي وَفِي الْبَرِّ بُوْدَنْ يَكُ دَعَاؤُكَ

BİBLİYOGRAFYA

AKYILDIZ, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform: 1836-1856*.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Ankara 1992.

BOA., *Cevdet Dabiliye*, nr. 2080.

BOA., *Maliyeden Müdevver Defterler*, 8151.

BOA., *Nizâmât* 27 (h. 1211 tarihli nizamname).

BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı, XVII. Yüzyılda Tersâne-Amire*, TTK. Ankara 1992.

CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986.

—————, "Tersane Hazinesi", *İktisat Fakültesi Mecmuası, Ömer Lütfi Barkan'a Armağan*.

—————, "Zahire Hazinesi", *Toplum Bilim Dergisi*.

EMECEN, Feridun, "Başbâki Kulu", "Başmuhassebe Kalemi", "Başmukâtaa Kalemi", "Bedel", DİA. C.5, T. Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 126-127; 133-135; 135; 301.

GENCER, A. İhsan, *Bahriyede Yapılan Islâhat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu*, İstanbul 1985, s.37.

GÜNDAY, Dünder, *Siyakat Yazısı Özellikleri ve Divan Rakamları*, Ankara 1970.

M. NURİ PAŞA, *Netâyicü'l-Vukû'ât*, TTK Yayınları, c. 4, Ankara.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983.

SERTOĞLU, Midhat, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*, Ankara 1955.

—————, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985.

TÜRKAY, Cevdet, "Osmanlı Devletinde Mevcut Kalemler ve Görevleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Eylül 1973.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1948.

—————, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1949.

IV. BÖLÜM
OSMANLI PADİŞAHLARI, SADRÂZAMLARI VE
BAŞDEFTERDARLARI

OSMANLI PADIŞAHLARI, SADRÂZAMLARI VE BAŞDEFTERDARLARI

1. OSMAN GAZİ 680-727 (1281-1326)

Vezirleri

(Henüz tesbit edilememiştir.)

2. ORHAN GAZİ 727-761 (1326-1329)

Vezirleri

Alâeddin Paşa 728-738 (1327-1337),
Süleyman Paşa 738-739 (1337-1339),
Mahmud oğlu Ahmed Paşa 739-748 (1339-1348),
Hacı Paşa 748 (1348),
Sinaneddin Yusuf Paşa 748→(1348→).

3. (BİRİNCİ) MURAD HÜDAVENDİĞÂR 761-792 (1359-1385)

Vezirleri

Sinaneddin Yusuf Paşa →-787 (→ -1385),
Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa 787-789 (1385-1387),
Çandarlı Ali Paşa 787→(1387→).

4. YILDIRIM BAYEZİD 792-805 (1389-1402)

Vezirleri

Çandarlı Ali Paşa →-809 (→-1406).

FETRET DEVRİ 805-816 (1403-1413)

5. ÇELEBİ (BİRİNCİ) MEHMED 816-825 (1413-1421)

Vezirleri

Osmancıklı İmam-zâde Halil Paşa 809-? (1406-?),
 Çandarlı İbrahim Paşa 820-? (1417-?),
 Tokatlı Mehmed Paşa ?-? (?-?),
 Bayezid Paşa 820→(1417→).

6. İKİNCİ MURAD

Birinci Defa : 825-848 (1421-1444)

İkinci Defa : 850-855 (1446-1451)

Vezirleri

Bayezid Paşa →825 (→-1421),
 Çandarlı İbrahim Paşa (ikinci defa) 825-837 (1421-1429, ölüm),
 Çandarlı Halil Paşa 833 (1429),
 Lala Yörgüç Paşa 833-(1429),
 Amasyalı Koca Mehmed Paşa 833-842 (1429-1438, azil),
 Çandarlı Halil Paşa (ikinci defa) 842→(1438→).

7. FATİH SULTAN (İKİNCİ) MEHMED

Birinci Defa : 848-850 (1444-1446)

İkinci Defa : 855-886 (1451-1481)

Veziriâzamları

Çandarlı Halil Paşa →857 (→-1453, idam),
 Mahmud Paşa 857-872 (1453 - 1467, azil),
 Rum Mehmed Paşa 872-874 (1467-1469, azil),
 İshak Paşa 874-877 (1469-1472, azil),
 Mahmud Paşa (ikinci defa) 877-878 (1472-1473, idam),
 Gedik Ahmed Paşa 878-882 (1473-1477, azil),
 Karamanlı Mehmed Paşa 882-886 (1477-1481 Yeniçeri ayaklanmasında öldürüldü).

Başdefterdarları

Titrek Sinan Çelebi 857-864 (1452-1459),

Hekim Yakup Paşa ?-?

Osman Çelebi ?-?

Fenârî-zâde Ahmed Çelebi 879-884 (1474-1479),

Nureddin Hamza (Leys Çelebi) 884-887 (1479-1482).

8. İKİNCİ BAYEZİD 886-918 (1481-1512)***Veziriâzamları***

İşhak Paşa (İkinci defa) 886-887 (1481-1482 azil),

Davud Paşa 887-903 (1482-1497, azil),

Hersek-zâde Ahmed Paşa 903-904 (1497-1498, azil),

Çandarlı İbrahim Paşa 904-905 (1498-Ağustos 1499, ölüm),

Mesih Paşa 905-907 (1499-1501, ölüm),

Hadım Ali Paşa 907-909 (1501-1503. azil),

Hersek-zâde Ahmed Paşa (İkinci defa) 909-912 (1503-1506, azil),

Hadım Ali Paşa (İkinci defa) 912-917 (1506-1511, harpte ölüm),

Hersek-zâde Ahmed Paşa (Üçüncü defa) 917-917 (1511-1511, azil),

Koca Mustafa Paşa 917-→(1511-→).

Başdefterdarları

Feylezof-zâde Ahmed Çelebi 887-890 (1482-1485),

İsa Fakih (890-891 (1485-1486),

Nureddin Hamza İbn-i Ali Efendi (Leys Çelebi) 891-898 (1486-1492),

Cendereci-zâde/Çandarlı Şemseddin (Yahut Muhyiddin Ahmed/ Mehmed/
Mustafa-Çelebi) 898-900 (1492-1495),

Nureddin Hamza İbn-i Ali Efendi (Leys Çelebi) 900-905 (1495-1499),

Ahmed Çelebi 905-907 (1499-1501),

Hüseyin Çelebi 907-908 (1501-1502),

Tâci Bey 908 (1502),

Nureddin Hamza İbn-i Ali Çelebi (Leys Çelebi) 908-910 (1502-1504),

Cezerî-zâde Koca Kasım Sâfi Çelebi 910 (1504),

Hüsameddin Çelebi →-917 (→-1511),

Pîrî Mehmed Çelebi 917- ? (1511-?).

9. YAVUZ SULTAN (BİRİNCİ) SELİM 918-927 (1512-1520)

Veziriâzamları

Koca Mustafa Paşa →-918 (→-1512 idam),
 Hersek-zâde Ahmed Paşa (Dördüncü defa) 918-920 (1512-1514, azil),
 Dukakin-oğlu Ahmed Paşa 920-921 (1514 -1515 idam),
 Hadım Sinan Paşa 921 (1515 azil),
 Hersek-zâde Ahmed Paşa (Beşinci defa) 921-922 (1515-1516, azil),
 Hadım Sinan Paşa (İkinci defa) 922-923 (1516-1517, şehid),
 Yunus Paşa 923 (1517, idam).
 Pîrî Mehmed Paşa 924→(1518-→),

Başdefterdarları

Pîrî Mehmed Çelebi →-920 (→-1514),
 Şemsi Bey/Şemseddin Paşa 920-922 (1514-1516),
 İskender Çelebi 922 (1516-1517),
 Çömlekçi-zâde Kemaleddin Çelebi 923-924 (1517-1518),
 Hoca-zâde Mehmed Çelebi 924-925 (1518-1519),
 Abdülkerim-zâde Abdülvahhab Hayâlî Çelebi 925-? (1519- ?),
 Cezerî-zâde Koca-Kasım Sâfi Çelebi/Paşa ? - ? (? - ?),
 Ahmed Çelebi ? - ? (? - ?).

10. KANUNİ SÜLEYMAN 927-974 (1520-1566)

Veziriâzamları

Piri Mehmed Paşa →-930 (→-1523 tekaüde sevk),
 İbrahim Paşa (Frenk, Maktül, Makbul, Damad) 930-943 (1523-1536, idam),
 Ayas Mehmed Paşa 943-946 (1536-1539, ölüm),
 Lütfi Paşa 946-948 (1539 1541, azil),
 Hadım Süleyman Paşa 948-951 (1541-1544, azil),
 Rüstem Paşa 951-961 (1544-1553, azil),
 Kara Ahmed Paşa 961-963 (1553-1555, idam),
 Rüstem Paşa (İkinci defa) 963-969 (1555-1561, ölüm),
 Semiz Ali Paşa 969-973 (1561-1565, ölüm),
 Sokollu Mehmed Paşa 973-→(1565-→).

Başdefterdarları

Ahmed Çelebi →-927 (→1521),
 Mehmed Çelebi 927-931 (1524-1525),
 Abdüsselâm Çelebi 931-932 (1525-1525),
 İskender Çelebi 932-941 (1525-1534),
 Mustafa Çelebi 941-943 (1534-1536),
 Ramazan-zâde Yeşilce Mehmet Çelebi 943-944 (1536-1537),
 Nazlı Mahmud Çelebi 944-949 (1537-1542),
 İbrahim Çelebi/Paşa 949-951 (1542-1544),
 Nazlı Mahmud Çelebi 951-953 (1544-1546),
 Sinan Çelebi/Paşa 953-955 (1546-1548),
 Çivi-zâde Abdullah / Abdi Çelebi 955-960 (1548-1553),
 Lütü Bey/Çelebi 960-963 (1553-1556),
 Hasan Çelebi 963-964 (1556-1557),
 Muhtab-zâde Ahmed Çelebi 964-965 (1556-1557),
 Eğri Abdi-zâde Mehmed Bey/Çelebi 965-968 (1557-1561),
 Baba Nakkaş-zâde Derviş Çelebi 968-969 (1561-1562),
 Murad Çelebi 969-→(1561-→).

11. İKİNCİ SELİM 974-982 (1566-1574)***Veziriâzamları***

Sokollu Mehmed Paşa →-→(→-→).

Başdefterdarları

Murad Çelebi 974-→(1566-→),
 Ebu'l-fazl Mehmed Çelebi 974-977 (1566-1569),
 Baba Nakkaş-zâde Derviş Çelebi 977-981 (1569-1573),
 Lale-i izar /Lalezâr-zâde/Laleli-zâde Mehmed Çelebi 981-982 (1573-1574).

12. ÜÇÜNCÜ MURAD 982-1004 (1574-1595)***Veziriâzamları***

Sokollu Mehmed Paşa →-987 (→-1579, şehid),
 Semiz Ahmed Paşa 987-988 (1579-1580),
 Lala Mustafa Paşa 988 (1580-1580),

Koca Sinan Paşa 988-990 (1580-1582),
 Kanijeli Siyavuş Paşa 990-992 (1582-1584),
 Özdemir-oğlu Osman Paşa 992-993 (1584- 1585),
 Hadım Mesih Paşa 993-995 (1585- 1586),
 Kanijeli Siyavuş Paşa (İkinci defa) 995-998 (1586-1589),
 Koca Sinan Paşa (İkinci defa) 998-1000 (1589-1591),
 Ferhad Paşa 1000-1001 (1591-1592),
 Kanijeli Siyavuş Paşa (Üçüncü defa) 1001-1002 (1592-1593),
 Koca Sinan Paşa (Üçüncü defa) 1002→(1593→).

Başdefterdarları

Kara Üveys Çelebi/Paşa 982-986 (1574-1578),
 Lale-i izar/Lalezâr/Lâleli-zâde Mehmed Çelebi 986-989 (1578-1581),
 Kara Üveys Paşa 989-990 (1581-1582),
 Okçu-zâde Mehmed Paşa 990 (1582),
 Hacı İbrahim Efendi/Paşa 990-991 (1582-1583),
 Mahmud Efendi/Çelebi 991-993 (1583-1585),
 Hüsrev Bey 993 (1585),
 Burhaneddin Efendi/Paşa 993-994 (1585-1586),
 Kara Üveys Paşa/Hoca Paşa 994-995 (1586-1587),
 Ramazan Efendi/Paşa 995 (1587),
 Hacı İbrahim Efendi/Paşa 995-996 (1587-1588),
 Ramazan Efendi / Paşa 996 (1588),
 Mahmud Efendi/Çelebi 996-997 (1588-1589),
 Şerif/Seyyid/Emir Mehmed Efendi/Paşa 997-1001 (1589-1593),
 Hacı İbrahim Efendi/Paşa 1001-1002 (1593-1594),
 Nuh Paşa 1002-1003 (1594-1595).

13. ÜÇÜNCÜ MEHMED 1004-1012 (1595-1603)

Vezirîâzamları

Koca Sinan Paşa →1004 (→1595, saltanat değişmesinde azil),
 Ferhad Paşa (İkinci defa) 1004-1004 (-1595 azil ve sonra idam),
 Koca Sinan Paşa (Dördüncü defa) 1004 (-1595 azil),
 Lala Mehmed Paşa 1004 (1595, ölüm),
 Koca Sinan Paşa (Beşinci defa) 1004-1005 (1595 -1596, ölüm),

Damad İbrahim Paşa 1005 (-1596, azil),
 Çağala-zâde Sinan Paşa 1005 (-1596, azil),
 Damad İbrahim Paşa (İkinci defa) 1005-1006 (1596-1597, azil),
 Hadım Hasan Paşa 1006-1009 (1597-1598, idam),
 Cerrah Mehmed paşa 1007-1008 (1598 -1599, azil),
 Damad İbrahim Paşa (Üçüncü defa) 1008-1010 (1599-1601, ölüm),
 Yemişçi Hasan Paşa 1010-1012 (1601-1603, azil ve sonra idam),
 Yavuz (Malkoç) Ali Paşa 1012→(1603→).

Başdefterdarları

Baş-Hasan Efendi/Paşa 1003 (1595),
 Şerif/Seyyid/ Emir Mehmed Efendi/Paşa 1003-1004 (1595-1595),
 Mezbeleturpu Mahmud Efendi/Paşa 1004 (1595-1596),
 Hacı İbrahim Paşa 1004-1005 (1596),
 Ali Çavuş/Efendi 1005 (1596-1597),
 Tophaneli Mahmud Efendi/Paşa 1005-1006 (1597),
 Ali Çavuş/Efendi 1006 (1597),
 Tophaneli Mahmud Efendi/Paşa 1006-1007 (1597-1598),
 Tezkireci-zâde Mahmud Paşa 1007 (1598-1599),
 Burhaneddin Paşa 1007-1008 (1599-1600),
 Tophaneli Mahmud Efendi/Paşa 1008→(1600→).

14. BİRİNCİ AHMED 1012-1026 (1603-1617)

Veziriâzamları

Yavuz (Malkoç) Ali Paşa →-1013 (→ 1604, ölüm),
 Bosnalı Lala Mehmed Paşa 1013-1015 (1604-1606 ölüm),
 Derviş Mehmed Paşa 1015 (1606 idam),
 Kuyucu Murad Paşa 1015-1020 (1606-1611 ölüm),
 Nasuh Paşa 1020-1023 (1611-1614, idam),
 Öküz Mehmed Paşa 1023-1025 (1614 -1616, azil),
 Kayserili Halil Paşa 1025→(1616→).

Başdefterdarları

Tophaneli Mahmud Efendi →-1012 (→-1603),
 Musa Çelebi-zâde Mehmed Paşa 1012-1013 (1603-1604),

Hafız Mahmud Efendi 1013 (1604-1605),
 Tophaneli Mahmud Efendi/Paşa 1013-1015 (1605-1606),
 Etmekçi/Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa 1015-1022 (1606-1613),
 Lanka-zâde Mustafa Efendi 1022-1023 (1613-1614),
 Abdülbâkî / Bakî Efendi/Paşa 1023-1024 (1614-1615),
 Lanka-zâde Mustafa Efendi 1024-1026 (1615-1617),
 Rizeli Hasan Paşa 1026→(1617→).

15. BİRİNCİ MUSTAFA (İlk padişahlığı) 1026-1028 (1617-1618)

Veziriazamları

Kayserili Halil Paşa (→→).

Başdefterdarları

Rizeli Hasan Paşa→1027 (→-1618),
 Yahnikapan Abdülkerim Efendi/Paşa 1027-1029 (1618-1619).

16. İKİNCİ OSMAN 1028-1032 (1618-1622)

Veziriâzamları

Kayserili Halil Paşa →1029 (→-1619, azil),
 Öküz Mehmed Paşa (ikinci defa) 1029 (1619, azil),
 Çelebi (Güzelce) Ali Paşa 1029-1031 (1619-1621, ölüm),
 Ohri Hüseyin Paşa 1031 (1621 azil),
 Dilâver Paşa 1031-1032 (1621-1622, Yeniçeriler tarafından öldürüldü).

Başdefterdarları

Kalavun Yusuf Paşa 1028-1029 (1619-1620),
 Rizeli Hasan Paşa 1029-1030/1620-1621),
 Abdülbâkî/Bâki Paşa 1030-1031 (1621-1622).

BİRİNCİ MUSTAFA (İkinci padişahlığı) 1032-1033 (1622-1623)

Veziriâzamları

Kara Davud Paşa 1032 (1622, azil ve sonra idam),
 Mere Hüseyin Paşa 1032 (1622, azil),
 Lefkeli Mustafa Paşa 1032 (1622, azil),
 Gürcü Mehmed Paşa 1032-1033 (1622 -1623, idam),

Mere Hüseyin Paşa (İkinci defa) 1033 (1623, azil),
Kemankeş Kara Ali Paşa 1033→(1623→).

Başdefterdarı

Rizeli Hasan Paşa 1031-1033 (1622-1624).

17. DÖRDÜNCÜ MURAD 1032-1050 (1623-1640)

Veziriâzamları

Kemankeş Kara Ali Paşa →-1033 (→1624, idam),
Çerkes Mehmed Paşa 1033-1034 (1624-1625, ölüm),
Hafız Ahmed Paşa 1034-1035 (1625-1626, azil),
Kayserili Halil Paşa (İkinci defa) 1035-1037 (1626-1628, azil),
Hüsrev Paşa 1037-1040 (1628-1631, azil),
Hafız Ahmed Paşa (İkinci defa) 1041 (1631-1632, Yeniçeriler tarafından parçalandı),
Topal Receb Paşa 1041 (1632, idam),
Tabaniyassı Mehmed Paşa 1041-1046 (1632-1638, ölüm),
Tayyar Mehmed Paşa 1046 (1638, Bağdad muhasarasında şehid),
Kemankeş Kara Mustafa Paşa 1046 (1638→).

Başdefterdarları

Abdûlbâki/Bâki Paşa 1033-1034 (1624-1625),
Yahnikapan Abdülkerim Paşa 1034-1034 (1625),
Ebubekir Efendi / Paşa 1034-1034 (1625),
Ömer Paşa 1034-1035 (1625-1626),
Ebubekir Paşa 1035-1039 (1626-1629),
Softa Mustafa Paşa 1039-1041 (1629-1632),
Hüseyin Efendi 1041-1042 (1632-1632),
Prevezeli Mustafa Paşa 1042 (1632-1633),
Mostarlı İbrahim Paşa 1042-1046 (1633-1636),
Sofu Mehmed Paşa 1046-1049 (1636-1639),
Defterdar-zâde İbrahim Paşa 1049→(1639→).

18. İBRAHİM 1050-1058 (1640-1648)***Veziriâzamları***

Kemankeş Kara Mustafa Paşa →-1054 (→- 1644, idam),
 Sultan-zâde Mehmed Paşa (Civan Kapıcıbaşı) 1054-1055 (1644-1645, azil),
 Salih Paşa 1055-1057 (1645-1647, idam),
 Kara Musa Paşa 1057- (1647, azil),
 Hezarpare Ahmed Paşa 1057-1058 (1647-1648, azil ve sonra öldürüldü),
 Sofu Mehmed Paşa 1058-→(1648-→).

Başdefterdarları

Defterdar-zâde İbrahim Paşa→-1051 (→-1641),
 Sofu Mehmed Paşa 1051-1053 (1642-1643),
 Hacı/ Kara Hasan Efendi 1053-1054 (1643-1644),
 Sofu Mehmed Paşa 1054 (1644),
 Salih Paşa 1054-1055 (1644-1645),
 Kapucubaşı / Kara Musa Paşa 1055-1056 (1645-1647),
 Hezarpare Ahmed Paşa 1056-1057 (1647-1647),
 Halıcıoğlu Mehmed Paşa 1057-1058 (1647-1648),
 Köse İsmail Paşa 1058-→(1648-→).

19. DÖRDÜNCÜ MEHMED 1058-1099 (1648-1687)***Veziriâzamları***

Sofu Mehmed Paşa →-1059 (→-1649, azil ve sonra idam),
 Kara Murad Paşa 1059-1060 (1649-1650, istifa),
 Melek Ahmed Paşa 1060-1061 (1650-1651, azil),
 Siyavüş Paşa 1062 (1651, azil),
 Gürcü Mehmed Paşa 1063 (1652, azil),
 Tarhuncu Ahmed Paşa 1063-1064 (1652-1653, idam),
 Derviş Mehmed Paşa 1064-1065 (1653-1654, azil),
 İpşir Mustafa Paşa 1065-1066 (1654-1655, idam),
 Kara Murad Paşa (ikinci defa) 1066 (1655, istifa),
 Süleyman Paşa 1066-1067 (1655-1656, azil),
 Deli Hüseyin Paşa 1067 (1656),
 Zurnazen Mehmed Paşa 1067 (1656, dört saat, azil),

Siyavuş Paşa (İkinci defa) 1067 (1656, ölüm),
 Boynueğri (Yaralı) Mehmed Paşa 1067 (1656, azil),
 Köprülü Mehmed Paşa 1067-1072 (1656-1661, ölüm),
 Köprülü-zâde Fazıl Ahmed Paşa 1072-1087 (1661-1676, ölüm),
 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1087-1095 (1676-1683, idam),
 Kara İbrahim Paşa 1095-1097 (1683-1685, azil ve sonra idam),
 Sarı Süleyman Paşa 1097-1099 (1685- 1687, azil ve sonra idam),
 Abaza Siyavuş Paşa 1099-→(1687-→).

Başdefterdarları

Köse İsmail Paşa →-1059 (→-1649)
 Hezarpâre Birâderi İbrahim Paşa 1059-1060 (1649-1650),
 Zurnazen Mustafa Paşa 1060 (1650),
 Emir Mustafa Şerif Paşa 1060-1061 (1650-1651),
 Halicioğlu Mehmed Paşa 1061-1062 (1651),
 Sarı Ali Efendi / Paşa 1062 (1651-1652),
 Hezarpâre Birâderi İbrahim Paşa 1062 (1652),
 Emir Mustafa Şerif Paşa 1062 (1652),
 Zurnazen Mustafa Paşa 1062-1063 (1652-1653),
 Morali Mustafa Ağa / Paşa 1063-1065 (1653-1655),
 Kılavuz / Köse Ali Paşa 1065 (1655),
 Sofu Mehmed Paşa 1065-1066 (1655),
 Halicioğlu Mehmed Paşa 1066 (1655-1656),
 Karagöz Mehmed Paşa 1066 (1656),
 Defterdar-zâde Mehmed Paşa 1066 (1656),
 Sarı Ali Efendi / Paşa 1066 (1656),
 Saçbağı Mehmed Paşa 1066 (1656),
 Divrikli Hacı Mehmed Ağa / Paşa 1066-1067 (1656),
 Şeytan / Melek İbrahim Paşa 1067-1071 (1656-1661),
 Darbhaneci Hacı Hüseyin Ağa / Paşa 1071-1072 (1661-1662),
 Cebeci Ahmed Paşa 1072-1086 (1662-1675),
 Defterdar-zâde Hacı Mehmed Muhlis Efendi / Paşa 1086-1088 (1675-1677),
 Hacı / Celeb Hasan Efendi 1088-1094 (1677-1683),
 Manisalı-zâde Mehmed Efendi 1094-1095 (1683-1683),
 Divrikli Mehmed Paşa 1095-1096 (1683-1685),

Kıncı Ali Efendi / Paşa 1096-1098 (1685-1687),
Emir / Seyyid Mustafa Paşa 1098-1098 (1687).

20. İKİNCİ SÜLEYMAN 1099-1103 (1687-1691)

Veziriâzamları

Abaza Siyavüş Paşa →1100 (→1688, azil ve sonra yeniçeriler tarafından öldürüldü),

Nişancı İsmail Paşa 1100 (1688, azil),

Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa 1100 (1688-1689, azil),

Köprülü-zâde Fazıl Mustafa Paşa 1101-→(1689→).

Başdefterdarları

Doğancı Hüseyin Ağa / Paşa 1098-1099 (1687-1688),

Ramazan Efendi 1099 (1688),

Kıtlık Şenliği Fındık Mehmed Efendi / Paşa 1099-1100 (1688-1688),

Sürmeli Ali Efendi / Paşa 1100-1101 (1688-1690),

Kel Yusuf Efendi 1101 (1690),

Kirli İsmail Efendi / Paşa 1101-→(1690→).

21. İKİNCİ AHMED 1103-1107 (1691-1695)

Veziriâzamları

Köprülü-zâde Fâzıl Mustafa Paşa →1103 (→1691, Slankamen'de şehid),

Arabacı Ali Paşa 1103-1104 (1691-1692, azil),

Merzifonlu Hacı Ali Paşa 1104-1105 (1692-1693, istifa),

Bıyıklı (Bozuklu) Mustafa Paşa 1105-1106 (1693-1694, azil),

Sürmeli (Defterdar) Ali Paşa 1106-→(1694→).

Başdefterdarları

Kirli İsmail Efendi/Paşa →1102 (→1691)

Kılıç Ali Paşa 1102-1103 (1691-1692),

Canib Ahmed Efendi 1103-1104 (1692-1693),

Kalın Ali Ağa / Efendi / Paşa 1104-1105 (1693),

Kirli İsmail Paşa 1104-1105 (1693-1694),

Köse Halil Efendi / Paşa 1105-→(1694→).

22. İKİNCİ MUSTAFA 1107-1115 (1695-1703)***Veziriâzamları***

Sürmeli (Defterdar) Ali Paşa →-1107 (→-1695, azil ve sonra idam),
 Elmas Mehmed Paşa 1107-1109 (1695-1697, Zenta'da şehid),
 Amca-zâde (Köprülü) Hüseyin Paşa 1109-1114 (1697-1702, istifa),
 Daltaban Mustafa Paşa 1114-1115 (1702-1703, azil),
 Rami Mehmed Paşa 1115 (1703, azil),
 Kavanoz Ahmed Paşa 1115 (1703, azil),
 Damad (Enişte) Hasan Paşa 1115→(1703→).

Başdefterdarları

Köse Halil Efendi / Paşa →-1106 (→-1695),
 Cânib Ahmed Efendi 1106-1107 (1695),
 Köse Halil Efendi / Paşa 1107-1110 (1695-1698),
 Sarı Mustafa Efendi / Paşa 1110-1112 (1698-1700),
 Cânib Ahmed Efendi 1112 (1700-1701),
 Muhsin-zâde Hacı Mehmed Efendi / Paşa 1112-1114 (1701-1702),
 Sarı Mustafa Efendi / Paşa 1114 (1702-1703),
 Bakkal-zâde Sarı Hacı Mehmed Efendi / Paşa 1114→(1703→).

23. ÜÇÜNCÜ AHMED 1115-1142 (1703-1730)***Veziriâzamları***

Damad (Enişte) Hasan Paşa →-1116 (→1704, azil),
 Kalaylıkoz Ahmed Paşa 1116 (1704, azil),
 Baltacı Mehmed Paşa 1116-1118 (1704-1706, azil),
 Çorlulu Ali Paşa 1118-1122 (1706-1710, azil),
 Köprülü-zâde Numan Paşa 1122 (1710, azil),
 Baltacı Mehmed Paşa (İkinci defa) 1122-1123 (1710-1711, azil),
 Ağa Yusuf Paşa 1123-1124 (1711-1712, azil),
 Süleyman Paşa 1124-1125 (1712-1713, azil),
 Hoca İbrahim Paşa 1125 (1713, azil ve idam),
 Damad (Şehid) Ali Paşa 1125-1129 (1713-1716, Petervaradin'de şehid),
 Halil Paşa 1129-1130 (1717, azil),
 Nişancı Mehmed Paşa 1130-1131 (1717-1718, azil),

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa 1131-1143 (1718-1730, azil ve sonra idam).

Silâhtar Mehmed Paşa 1143→(1730→).

Başdefterdarları

Bakkal-zâde Sarı Hacı Mehmed Efendi/Paşa →-1115 (→-1703)
 Fırarî Hasan Paşa 1115-1115 (1703-1704),
 Bakkal-zâde Sarı / Hacı Mehmed Efendi / ' Paşa 1115-1116 (1704-1705),
 Tabl/ Davul İsmail Efendi 1116-1117 (1705),
 Bakkal-zâde Sarı / Hacı Mehmed Efendi / Paşa 1117-1118 (1705-1706),
 Seyyid Yahya Efendi 1118-1118 (1706),
 Damad Mehmed Efendi / Paşa 1118-1119 (1706-1708),
 Bakkal-zâde Sarı / Hacı Mehmed Efendi / Paşa 1119-1121 (1708-1709),
 Damad Mehmed Efendi / Paşa 1121-1123 (1709-1712),
 Bakkal-zâde Sarı / Hacı Mehmed Efendi / Paşa 1123-1124 (1712),
 Damad Mehmed Efendi / Paşa 1124-1125 (1712-1713),
 Sarı Mustafa Paşa 1125-1126 (1713-1714),
 Kayserili Osman Efendi 1126-1126 (1714),
 Bakkal-zâde Sarı / Hacı Mehmed Paşa 1126-1129 (1714-1716),
 Damad Mehmed Paşa 1129 (1716-1717),
 Kayserili Osman Efendi 1129-1130 (1717),
 Hacı Mustafa Efendi 1130-1131 (1717-1719),
 Türk İbrahim Efendi / Hacı İbrahim Efendi 1131-1141 (1719-1729),
 İzzed Ali Bey / Paşa 1141→(1729→).

24. BİRİNCİ MAHMUD 1143-1168 (1730-1754)

Veziriâzamları

Silâhtar Mehmed Paşa →-1144 (→-1731, azil),
 Kabakulak İbrahim Paşa 1144 (1731, azil),
 Topal Osman Paşa 1144-1145 (1731-1732, azil),
 Hekimoğlu Ali Paşa 1145-1148 (1732-1735, azil),
 İsmail Paşa 1148 (1735, azil),
 Silâhtar Seyyid Mehmed Paşa 1148-1150 (1736-1737, azil),
 Muhsin-zâde (Çelebi) Abdullah Paşa 1150 (1737, azil),
 Yeğen Mehmed Paşa 1150-1152 (1737-1739, azil),

İvaz-zâde Hacı Mehmed Paşa 1152-1153 (1739-1740, azil),
 Hacı Ahmed Paşa 1153-1155 (1740-1742, azil),
 Hekimoğlu Ali Paşa (ikinci defa) 1155-1156 (1742-1743, azil),
 Seyyid Hasan Paşa 1156-1159 (1743-1746, azil),
 Tiryaki Hacı Mehmed Paşa 1159-1160 (1746-1747, azil),
 Seyyid (Boynueğri) Abdullah Paşa 1160-1164 (1747-1750, azil),
 Divittar Mehmed Emin Paşa 1164-1166 (1750-1752, azil),
 Köse Bahir Mustafa Paşa 1166→(1752→).

Başdefterdarları

İzzet Ali Bey →-1144 (→-1732),
 Üç Anbarlı Mehmed Efendi 1144-1145 (1732),
 Cânibi Ali Efendi 1145-1145 (1732-1733),
 Bozoğlan/Hacı İbrahim Efendi/Boz İbrahim Efendi 1145-1147 (1733-1734),
 Hacı Halil Efendi 1147-1148 (1734-1735),
 Bozoğlan/Hacı İbrahim Efendi/Boz İbrahim Efendi 1148-1149 (1735-1736),
 Hacı Halil Efendi 1149-1150 (1736-1738),
 Âtîf Mustafa Efendi 1150-1151 (1737-1738),
 Hacı Yusuf Efendi 1151-1152 (1738-1739),
 Âtîf Mustafa Efendi 1152-1154 (1739-1741),
 Hacı Yusuf Efendi 1154-1155 (1741-1742),
 Âtîf Mustafa Efendi 1155 (1742),
 Cânibi Ali Efendi 1155-1156 (1742-1743),
 Hacı Sa'dullah Efendi 1156 (1743),
 Hacı Yusuf Efendi 1156-1159 (1743-1746),
 Behcet Mehmed Efendi/Paşa 1159-1162 (1746-1749),
 Seyyid Memiş Efendi 1162-1163 (1749-1750),
 Behcet Mehmed Efendi/Paşa 1163 (1750),
 Sopa Salan/Belgradî Kâmil Ahmed Efendi/Paşa 1163-1164 (1750-1751),
 Müezzîn-zâde Halimî Mustafa Efendi/Paşa 1164-1167 (1751-1753),
 Nailî Abdullah Efendi/Paşa 1167→(1753→).

25. ÜÇÜNCÜ OSMAN 1168-1171 (1754-1757)

Vezîriâzamları

Köse Bahir Mustafa Paşa →-1169 (→-1755, azil),

Hekim-oğlu Ali Paşa (Üçüncü defa) 1169 (1755, azil),
 Nailî Abdullah Paşa 1169 (1755, azil),
 Bıyıklı Ali Paşa 1169 (1755, azil ve idam),
 Yirmisekiz Çelebi-zâde Mehmed Said Paşa 1169-1170 (1755-1756, azil),
 Köse Bahir Mustafa Paşa (İkinci defa) 1170-1171 (1756-1757, azil),
 Koca Ragıb Paşa 1171-→(1757-→).

Başdefterdarları

Nailî Abdullah Efendi/Paşa →-1168 (→-1755),
 Behcet Mehmed Efendi/Paşa 1168 (1755),
 Müezzîn-zâde Halimî Mustafa Efendi/Paşa 1168-1169 (1756),
 Hacı Ahmed Efendi/Paşa 1169-1170 (1756),
 Seyyid Memiş Efendi 1170 (1756-1757),
 Hacı Ahmed Efendi/ Paşa 1170-→(1757-→).

26. ÜÇÜNCÜ MUSTAFA 1171-1188 (1757-1774)

Veziriâzamları

Koca Ragıb Paşa →1177 (→-1763, ölüm),
 Tevkiî Hamza Hamid Paşa 1177 (1763, azil),
 Köse Bahir Mustafa Paşa (Üçüncü defa) 1177-1179 (1763-1765, azil),
 Muhsin-zâde Mehmed Paşa 1179-1182 (1765-1768, azil),
 Silâhtar Mahir Hamza Paşa 1182 (1768, azil),
 Yağlıkçı-zâde Hacı Mehmed Emin Paşa 1182-1183 (1768-1769, idam),
 Moldavancı Ali Paşa 1183 (1769, azil),
 İvaz-zâde Halil Paşa 1183-1184 (1769-1770, azil),
 Silâhtar Mehmed Paşa 1184-1185 (1770-1771, azil),
 Muhsin-zâde Mehmed Paşa (İkinci defa) 1185-→(1771-→).

Başdefterdarları

Hacı Ahmed Efendi/Paşa → 1171 (→-1758),
 Müezzîn-zâde Halimî Mustafa Efendi/Paşa 1171-1173 (1758-1759),
 Mektûbî İbrahim Sârim Efendi/Paşa 1173 (1759-1760),
 Hacı Ahmed Efendi/Paşa 1173-1174 (1760-1761),
 Râmi Paşa-zâde Hacı Mustafa Nailî Bey 1174 (1761),
 Hacı Abdî Efendi 1174-1176 (1761-1763),
 Râkım Mehmed Efendi/Paşa 1176-1177 (1763-1764),

Şatır-zâde Kâşif Mehmed Emin Efendi 1177-1178 (1764),
 Avnî Mehmed Efendi 1178-1180 (1764-1766),
 Mektûbî İbrâhim Sârım Efendi/Paşa 1180-1182 (1766-1769),
 Âtîf-zâde Ömer Vâhid Efendi 1182 (1769),
 Meş'aleci İbrahim Hıfzî Efendi/Paşa 1182-1183 (1769-1769),
 İsmetî Ali Efendi 1183-1185 (1769-1772),
 Hacı İsmail Efendi 1185 (1771),
 Derviş Mehmed Efendi/Paşa 1185→(1772→).

27. BİRİNCİ ABDÜLHAMİD 1188-1204 (1774-1789)

Vezirîâzamları

Muhsin-zâde Mehmed Paşa → 1188 (→ 1774, ölüm),
 İzzet Mehmed Paşa 1188-1189 (1774-1775, azil),
 Derviş Mehmed Paşa 1189-1191 (1775-1777, azil),
 Darendeli Mehmed Paşa 1191 (1777-1778, azil),
 Kalafat Mehmed Paşa 1191-1192 (1778-1779, azil),
 Silâhtar Seyyid (Kara Vezir) Mehmed Paşa 1192-1196 (1779-1781, ölüm),
 İzzet Mehmed Paşa (ikinci defa) 1196-1197 (1781-1782, azil),
 Yeğen Hacı Mehmed Paşa 1197 (1782, azil),
 Halil Hamid Paşa 1197-1200 (1782-1785, azil),
 Şahin Ali Paşa 1200-1201 (1785-1786, azil),
 Koca Yusuf Paşa 1201→(1786→).

Başdefterdarları

Derviş Mehmed Efendi/Paşa →-1188 (→-1774),
 Âtîf-zâde Ömer Vâhid Efendi 1188 (1774),
 Derviş Mehmed Efendi/Paşa 1188-1189 (1774-1775),
 Recâî Mehmed Emin Efendi 1189-1190 (1775-1776),
 Peykî Hasan Efendi 1190-1192 (1776-1778),
 Seyyid Hacı Mustafa Efendi 1192-1195 (1778-1781),
 Peykî Hasan Efendi 1195-1196 (1781-1782),
 Seyyid Hacı Mustafa Efendi/Paşa 1196-1197 (1782-1782),
 Seyyid Feyzullah Efendi/Feyzî Efendi 1197-1198 (1782-1784),
 Ahmed Nazif Efendi 1198-1199 (1784-1785),
 Süleyman Fevzî Efendi/Paşa 1199 (1785),
 Süleyman Râşid Efendi 1199-1200 (1785-1786),

Peykî Hasan Efendi 1200-1201 (1786-),
 Ahmed Nazif Efendi 1201-1202 (1786-1787),
 Süleyman Râşid Efendi 1202→(1787→).

28. ÜÇÜNCÜ SELİM 1204-1222 (1789-1807)

Veziriâzamları

Koca Yusuf Paşa →-1204 (→-1789, azil),
 Kethüda Cenaze Hasan Paşa 1204-1205 (1789-1790, azil),
 Cezayirli Gazi Hasan Paşa 1205 (1790, ölüm),
 Rusçuklu Çelebi-zâde Hasan Paşa 1205-1206 (1790-1791, idam),
 Koca Yusuf Paşa (İkinci defa) 1206-1207 (1791-1792, azil),
 Melek Mehmed Paşa 1207-1209 (1792-1794, azil),
 İzzet Mehmed Paşa 1209-1213 (1794-1798, azil),
 Yusuf Ziya Paşa 1213-1220 (1798-1805, istifa),
 Hafız (Bostancıbaşı) İsmail Paşa 1220-1221 (1805-1806, azil),
 Keçiboynuzu Ağa İbrahim Hilmi Paşa 1221→(1806→).

Başdefterdarları

Süleyman Râşid Efendi →-1203 (→-1789),
 Seyyid Feyzullah Efendi/Feyzî Efendi 1203-1204 (1789-1790),
 Ali Râhikî Efendi 1204-1205 (1790-),
 Mehmed Şerif Efendi/Paşa 1205-1207 (1790-1793),
 Gizli-Sıtma Hacı İbrahim Efendi 1207-1209 (1793-1794),
 Moralı Osman Efendi 1209 (1794-1795),
 Şerbetçi-zâde Damadı Mehmed Emin Efendi 1209-1210 (1795-1796),
 Gizli-Sıtma Hacı İbrahim Efendi 1210-1213 (1796-1799),
 Köse-Kethüda Çelebi Mustafa Reşid Efendi 1213-1215 (1799-1800),
 Sa'dullah Efendi 1215 (1800-1801),
 Mehmed Recâî Efendi 1215-1217 (1801-1802),
 Hasan Tahsin Efendi 1217-1218 (1802-1803),
 Divitî-Güzel/Ekin İti Seyyid Feyzullah Efendi/Feyzî Efendi 1218-1220
 (1803-1805),
 Köse-Kethüda Çelebi Mustafa Reşid Efendi 1220-1221 (1805-1806),
 Moralı Osman Efendi 1221-1222 (1806-1807),
 Hasan Tahsin Efendi 1222 (1807).

29. DÖRDÜNCÜ MUSTAFA 1222-1223 (1807-1808)***Vezirîâzamları***

Keçiboynuzu Ağa İbrahim Hilmi Paşa →-1222 (→-1807, firar ve azil),
Çelebi Mustafa Paşa 1222-1223 (1807-1808, azil).

Başdefterdarları

Çavuş-zâde/Feyzi Bey-zâde Mehmed Emin Bey 1222-1223 (1807-1808),
Seyyid Mehmed Behic Efendi 1223-→(1808-→).

30. İKİNCİ MAHMUD 1223-1255 (1808-1839)***Veziriazamları***

Alemdar Mustafa Paşa 1223 (1808 şehid),
Memiş Paşa 1223-1224 (1808-1809, azil),
Yusuf Ziya Paşa (İkinci defa) 1224-1226 (1809-1811, azil),
Ahmed Paşa 1226-1227 (1811-1812 azil),
Hurşid Ahmed Paşa 1227-1231 (1812-1815 azil),
Mehmed Emin Rauf Paşa 1231-1234 (1815-1818 azil),
Derviş Mehmed Paşa 1234-1236 (1818-1820 azil),
Seyyid Ali Paşa 1236-1237 (1820 -1821 azil),
Benderli Ali Paşa 1237 (1821, azil),
Hacı Salih Paşa 1237-1238 (1821-1822, azil),
Deli Abdullah Paşa 1238-1239 (1822-1823, azil),
Silâhtar Ali Paşa 1239 (1823, azil),
Mehmed Said Galib Paşa 1239-1240 (1823-1824, azil),
Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa 1240-1244 (1824-1828, azil),
Topal Mehmed İzzet Paşa 1244-1245 (1828-1829, azil),
Reşid Mehmed Paşa 1245-1249 (1829-1833, azil),
Mehmed Emin Rauf Paşa (İkinci defa) 1249-1255 (1833 "30 Mart 1838 den
sonra başvekil"-1839, azil).

Başdefterdarları

Seyyid Mehmed Behic Efendi → 1223 (→ 1808),
Mehmed Tahsin Efendi 1223 (1808),
Mehmed Râgıb Efendi 1223-1226 (1808-1811),
Hüseyin Hüsnü Bey 1226-1229 (1811-1814),

Mehmed Emin Rauf Bey/Paşa 1229-1230 (1814-1815),
 Hacı Mehmed Sâid Efendi 1230-1232 (1815-1817),
 Mustafa Mazhar Efendi 1232-1236 (1817-1821),
 Mehmed Atâullah Efendi 1236-1237 (1821-1821),
 Derviş Mustafa Sabri Efendi 1237-1238 (1821-1823),
 Mehmed Esad Efendi 1238-1240 (1823-1825),
 Mehmed Tahir Efendi 1240-1243 (1825-1828),
 Mehmed Esad Efendi 1243-1244 (1828-),
 Ali Necib Bey/Paşa 1244 (1828-1829),
 Mehmed Sadık Efendi 1244-1246 (1829-1830),
 Ali Necib Bey/Paşa 1246-1251 (1830-1835).

31. ABDÜLMECİD 1255-1278 (1839 1861)

Veziriâzamları

Koca Hüsrev Mehmed Paşa 1255-1256 (1839-1840 azil),
 Mehmed Emin Rauf Paşa (Üçüncü defa) 1256-1257 (1840-1841, azil),
 İzzet Mehmed Paşa (İkinci defa) 1257-1258 (1841-1842 azil),
 Mehmed Emin Rauf Paşa (Dördüncü defa) 1258-1263 (1842 -1846, azil),
 Mustafa Reşid Paşa 1263-1265 (1846-1848, azil),
 İbrahim Sarım Paşa 1265-1265 (1848-1848, azil),
 Mustafa Reşid Paşa (İkinci defa) 1265-1269 (1848-1852, azil),
 Mehmed Emin Rauf Paşa (Beşinci defa) 1269 (1852, azil),
 Mustafa Reşid Paşa (Üçüncü defa) 1269 (1852 azil),
 Mehmed Emin Âlî Paşa 1269 (1852, azil),
 Damad Mehmet Ali Paşa 1269-1270 (1852-1853, azil),
 Mustafa Nailî Paşa 1270 (1853, azil),
 Mustafa Nailî Paşa (İkinci defa) 1270-1271 (1853-1854, azil),
 Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa 1271 (1854, azil),
 Mustafa Reşid Paşa (Dördüncü defa) 1271-1272 (1854 -1855, istifa),
 Mehmed Emin Ali Paşa (İkinci defa) 1272-1273 (1855-1856, azil),
 Mustafa Reşid Paşa (Beşinci defa) 1273-1274 (1856-1857, azil),
 Mustafa Nailî Paşa (Üçüncü defa) 1274 (1857 azil),
 Mustafa Reşid Paşa (Altıncı defa) 1274-1275 (1857-1858, ölüm),
 Mehmed Emin Ali Paşa (Üçüncü defa) 1275-1276 (1858-1859, azil),
 Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa (İkinci defa) 1276 (1859, azil),

Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa 1276-1277 (1859-1860, azil),
Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa (Üçüncü defa) 1277-→(1860-→).

32. ABDÜLAZİZ 1278-1293 (1861-1876)

Veziriâzamları

Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa →--1278 (→-1861, azil),
Mehmed Emin Âlî Paşa (Dördüncü defa) 1278 (1861, azil),
Keçeci-zâde Mehmed Fuad Paşa 1278-1280 (1861-1863, istifa),
Yusuf Kâmil Paşa 1280 (1863, azil),
Keçeci-zâde Mehmed Fuad Paşa (İkinci defa) 1280-1283 (1863-1866, azil),
Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa (İkinci defa) 1283-1284 (1866-1867, istifa),
Mehmed Emin Âlî Paşa (Beşinci defa) 1284-1288 (1867-871, ölüm),
Mahmud Nedim Paşa 1288-1289 (1871-1872, azil),
Midhat Paşa 1289 (1872, azil),
Mütercim Rüşdü Paşa (Üçüncü defa) 1289-1290 (1872-1873, azil),
Ahmed Esad Paşa 1290 (1873, azil),
Şirvanî-zâde Mehmed Rüşdü Paşa 1290-1291 (1873-1874, azil),
Hüseyin Avni Paşa 1291-1292 (1874-1875, azil),
Ahmed Esad Paşa (İkinci defa) 1292 (1875, azil),
Mahmud Nedim Paşa (İkinci defa) 1292-1293 (1875-1876, azil),
Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa (Dördüncü defa) 1293-→ (1876-→).

33. BEŞİNCİ MURAD 1293 (1876 (Üç Ay)

Veziriâzamları

Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa (→-→).

34. İKİNCİ ABDÜLHAMİD 1293-1327 (1876-1909)

Veziriâzamları

Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa →-1293 (→-1876, istifa),
Midhat Paşa (İkinci defa) 1293-1294 (1876-1877, azil),
Edhem Paşa 1294-1295 (1877-1878, azil),
Ahmed Hamdi Paşa 1295 (1878, azil),
Ahmed Vefik Paşa (Başvekil) 1295 (1878, azil),

Mehmed Sadık Paşa (Başvekil) 1295 (1878, azil),
 Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa (Beşinci defa) 1295 (1878, azil),
 Safvet Paşa 1295 (1878-azil),
 Tunuslu Hayreddin Paşa 1295-1296 (1878 -1879, azil),
 Ahmed Ârifî Paşa (Başvekil) 1296-1297 (1879 azil),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Başvekil) 1297-1298 (1879-1880, azil),
 Kadri Paşa (Başvekil) 1298→- (1880, azil),
 Küçük Mehmed Said Paşa (İkinci Defa) (Başvekil) 1298-1300 (1880-1882, azil),
 Abdurrahman Nureddin Paşa (Başvekil) 1300 (1882, azil),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Üçüncü defa) (Başvekil) 1300 (1882, azil),
 Ahmed Vefik Paşa (İkinci defa) (Başvekil) 1300 (1882, azil),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Dördüncü defa) 1300-1303 (1882-1885, azil),
 Mehmed Kâmil Paşa 1303-1309 (1885- 1891, azil),
 Cevad Paşa 1309-1313 (1891-1895, azil),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Beşinci defa) 1313 (1895, azil),
 Mehmed Kâmil Paşa (İkinci defa) 1313 (1895, azil),
 Halil Rifat Paşa 1313-1319 (1895-1901, ölüm),
 Abdurrahman Nureddin Paşa (İkinci defa vekil olarak) 1319 (1901, istifa),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Altıncı defa) 1319-1321 (1901-1903, azil),
 Mehmed Ferid Paşa 1321-1326 (1903-1908, azil),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Yedinci defa) 1326 (1908 istifa),
 Mehmed Kâmil Paşa (Üçüncü defa) 1326-1327 (1908-1909, istifa),
 Hüseyin Hilmi Paşa 1327 (1909, istifa),
 Ahmed Tevfik Paşa 1327→(1909→).

35. BEŞİNCİ MEHMET REŞAD 1327-1337 (1909-1918)

Veziriâzamları

Ahmed Tevfik Paşa →-1327 (1909, saltanat değişikliği dolayısıyla usulen istifa),
 Ahmet Tevfik Paşa (İkinci defa) 1327 (1909, istifa),
 Hüseyin Hilmi Paşa (İkinci defa) 1327 (1909, istifa),
 İbrahim Hakkı Paşa 1328-1329 (1910 -1911, istifa),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Sekizinci defa) 1330 (1911, istifa),
 Küçük Mehmed Said Paşa (Dokuzuncu defa) 1330-1331 (1911-1912, istifa),

Gazi Ahmed Muhtar Paşa 1331 (1912, istifa),
Mehmed Kâmil Paşa (Dördüncü defa) 1331-1332 (1912-1913, istifaya zorlanma),
Mahmud Şevket Paşa 1332 (1913, öldürüldü),
Said Halim Paşa 1332-1336 (1913-1917, istifa),
Talât Paşa 1336→ (1917→).

36. ALTINCI MEHMED VAHİDEDDİN 1337-1341 (1918-1922)

Veziriâzamları

Talât Paşa →-1337 (→-1918, istifa),
İzzet Paşa 1337 (1918, istifa),
Ahmed Tevfik Paşa (Üçüncü defa) 1337-1338 (1918-1919, istifa),
Ahmed Tevfik Paşa (Dördüncü defa) 1338 (1919),
Ahmed Tevfik Paşa (Beşinci defa) 1338 (1919, istifa),
Damad Ferid Paşa 1338 (1919, istifa),
Damad Ferid Paşa (İkinci defa) 1338 (1919, istifa),
Damad Ferid Paşa (Üçüncü defa) 1338 (1919, istifa),
Ali Rıza Paşa 1339 (1919-1920, istifa),
Salih Paşa 1339 (1920, istifa).

16 MART 1920'DE İSTANBUL'UN İŞGALİNDEN SONRA MEŞRUIYETİ TANINMAYAN İSTANBUL HÜKÜMETİNİN SADRÂZAMLARI

Damad Ferid Paşa (Dördüncü defa) 1339 (1920, istifa),
Damad Ferid Paşa (Beşinci defa) 1339 (1920, istifa),
Ahmed Tevfik Paşa (Altıncı defa) 1339-1341 (1920-1922, istifa).

T. C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
YAYINLARI

- *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Personeli Hizmetiçi Ders Notları, İstanbul: 5 Ekim - 3 Aralık 1992, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları nu:1, İstanbul 1993, 406 s.*
- *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları nu: 2, Ankara 1993, X+95 s.*
Eser, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça olmak üzere dört dilde hazırlanmıştır.
- *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü III. Kurumlararası Arşiv Hizmetleri Semineri Ders Notları: Ankara, 13-24 Aralık 1993, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları nu: 3, Ankara 1993, XVII+345 s.*
- *Binark, İsmet. Türk arşivlerinin kısa tarihçesi ve Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - 125 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 4)*
Eser Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmıştır.

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI
YAYINLARI

- *Atatürk ile ilgili arşiv belgeleri (1911 - 1921 tarihleri arasına ait 106 belge). Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1982, -XII, 206 s. - (T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın no: 1 - Gn. no. 060)*
- *Osmanlı fermanları = Ottoman fermanans.- İstanbul : Seçil Ofset, 1992. -208 s. (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 2)*
- *Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları arasındaki münâsebetlere dâir arşiv belgeleri (1687 - 1908 yılları arası).- Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1992. - XLVII, 240, 197 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 3)*
- *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki münâsebetlere dâir arşiv belgeleri: Karabağ - Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba Hoy, I (1578 - 1914).-Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1992.- XXVIII, 427 s.-(T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 4)*
- *Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi.- Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1992.- XXVI, 634 s. - T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 5)*

- *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı çalışmalarında uyulacak imlâ usul ve esasları.*- Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 6)
- *Bosna - Hersek ile ilgili arşiv belgeleri (1516 - 1919).*- Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1992.- XXVIII, 685 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 7)
- *Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnamesi.*- Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992.- XIII, 169 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 8)
- *Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki münâsebetlere dâir arşiv belgeleri: Karabağ - Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, II (1575-1918).* - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XX, 483 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın no. 9)
- *Reychman, Jan – Zajaczkowski., Ananiasz. Osmanlı - Türk diplomatikası el kitabı / çev. Mehmet Fethi Atay.* -İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993. -XXIV, 257 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 10)
- *Musul-Kerkük ile ilgili arşiv belgeleri (1525-1919).*-Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993.-XXXVI, 734 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 11)
- *3 Numaralı mühimme defteri (966-968 / 1558-1560): Tıpkıbasım.* - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - 570 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 12. Divân-ı Humâyûn Sicilleri dizisi; 1)
- *3 numaralı mühimme defteri (966-968 / 1558-1560): Özet ve transkripsiyon.* - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. LIX, 816 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 12. Divân-ı Humâyûn Sicilleri dizisi; 1)
- *438 numaralı muhasebe-i vilayet-i Anadolu defteri (937/1530) I.: Kütahya, Karahisar-ı Sahip, Sultanönü, Hâmid ve Ankara livaları: Dizin ve tıpkıbasım.* -Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XXII, 108, 209 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 13. Defter-i Hâkânî dizisi; 1)
- *Osmanlı belgelerinde Ermeniler (1915-1920).* -Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - XXXIX, 627 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 14)
- *Hüseyin Nâzım Paşa. Ermeni olayları tarihi.* -Ankara Başbakanlık Basımevi, 1994. -2 c. (LXIV, 463, 543 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 15)

- *Tanzimat öncesi merkez evrakının tasnif kılavuzu ve belge örnekleri.*
- *İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XIV, 632 s.*
- *(T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 16)*

CUMHURİYET ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

YAYINLARI

- *Devlet Arşiv Sitesi.*- *Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1977.- 11s. 19 plâş.*
- *Arşiv ve arşivcilik bibliyografyası (Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış kaynaklar) / haz. İsmet Binark.*- *Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1979, - LXXIX, 285 s.- (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 2- Gn. No. 042)*
- *Binark, İsmet. Arşiv ve arşivcilik bilgileri.*- *Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1980.- XXIV, 245 s.- (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no.3-Gn.No. 049)*
- *Başbakanlık Devlet Arşiv Sitesi "Cumhuriyet Arşivi"nin açılışı, 29 Ekim 1988.*- *Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1989. - s. 24 plâş.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 4)*
- *Kurumlararası Arşivcilik ve Dokümantasyon Semineri (2-27 Ekim 1989, Ankara).*- *Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1989. 2c. (190; 50s.).- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın no. 5)*
 - c.1 : *Arşiv tebliğleri,*
 - c.2: *Dokümantasyon tebliğleri.*
- *Kathpalia, Yash Pal. Arşiv malzemesinin korunması ve restorasyonu / çev. Nihal Somer.*- *Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1990.- XLVII, 219 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 6)*
- *Benoit, Gérard - Danièle Neirinck. Endüstriyel ve tropikal ülkelerin arşiv binalarında en ekonomik korunma metod ve vasıtaları /çev. Nihal Somer.*- *Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990.- IX, 59s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no.8)*
- *Roper, Michael. Arşiv ve belge yönetimi ile ilgili millî standartlar rehberi - RAMP çalışması / çev. Neclâ İlemin.*- *Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.- XIV, 87 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no.9)*

- Cook, Michael. Arşiv otomasyonuna giriş - bir RAMP çalışması / çev. Neclâ İlemin.- Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.- XVI,81s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 10)
- Binark, İsmet. Cumhuriyet döneminde arşiv hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar ve Cumhuriyet Arşivi.- Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.- 46 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın no. 11)
- Delmas, B. Arşivler / çev. Nihal Somer.- Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.- XIV, 136s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın no. 12)
- Rhoads, B. James. Millî enformasyon sistemlerinde arşiv ve belge yönetiminin rolü - bir RAMP çalışması / çev. Gül Atay.- Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.- IX, 81 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın no. 13)
- Binark, İsmet. Türk arşivlerinin kısa tarihçesi, önem ve değeri, arşiv hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar.- Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.- 17s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın no. 14)
- 25-26 Eylül 1991 tarihlerinde Belgrad'da toplanan "Balkan Ülkeleri Millî Direktörleri Toplantısı"na sunulan tebliğdir. Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmıştır.
- Milletlerarası Arşiv Kongresi (12.: 1992: Montreal). XII. Milletlerarası Arşiv Kongresi, 6 - 11 Eylül 1992, Montreal. - Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992.- VII, 45 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 15)
- Milletlerarası Arşiv Kongresi (12.: 6-11 Eylül 1992: Montreal). XII. Milletlerarası Arşiv Kongresi, 6-11 Eylül 1992, Montreal: Kongreye Sunulan Tebliğler - II. -Ankara Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - 63 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 16)
- Schllenberg, T.R. Arşiv idaresi / çev. Neclâ İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - VII. 286 s.; 9 şekil. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyeti Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 17)
- Clements, D.W.G. - D.L. Thomas. Arşiv belgelerinin korunması konusunda temel bilgiler - bir RAMP çalışması / çev. Neclâ Olsa. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, XIV, 29s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 18)

- *Bulgaristana satılan evrak ve Cumhuriyet döneminde arşiv çalışmaları.* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXV, 604 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 19)
- *Macar asıllı Türk tarihçisi ve arşivist Lajos Fekete'nin arşivciliğimizdeki yeri.* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XV, 221 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 20)
- *Roper, Michael. Koruma ve konservasyon servisinin plânlanması, teçhizatlandırılması ve personel istihdamları -bir RAMP çalışması / çev. Neclâ İlemin, Neclâ Büyükkırcalı.* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XVI, 89 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 21)
- *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı rehberi.* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - VIII, 13, 7 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 22)

DOKÜMANTASYON DAİRE BAŞKANLIĞI

YAYINLARI

- *Enformasyon Bülteni (iki aylık).* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Mayıs 1989 - ...
İlk Dört sayı "Duyuru Bülteni" adı ile yayınlanmıştır.
- *Basında Körfez Savaşı sonrası gelişmeler bibliyografik tarama - (makale, yorum ve haberler).* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990 - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 1/16)
1 - 10. sayılar "Basında Körfez Bunalımı" adı ile yayınlanmıştır.
- *Türkiye - Avrupa Topluluğu bibliyografyası (1957 - 1990) = Turkey - European Community bibliography (1957 - 1990).* - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1990. - XLVII, 837 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 2)
- *Basında Dış Türkler - bibliyografya - (Makale, yorum ve haberler) : 1 Ocak - 31 Aralık 1990.* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XVIII, 222 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 3)
- *Basında Dış Türkler - bibliyografya - (Makale, yorum ve haberler) : 1 Ocak - 31 Aralık 1990.* - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XVIII, 229 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 4)

— Türkiye dışındaki Türkler bibliyografyası = A Bibliography of Turkes out of Turkey. - Ankara : Başbakanlık Basımevi, 1992.- 2 c. (LXV, 1379 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 5)

c.1: Genel / Altay - Sibirya Türkleri / Batı Türkleri,

c.2: Doğu Avrupa Türkleri / Türkistan Türkleri.

— İç ve dış basında Karabağ olayları I - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 30 Nisan 1992.- Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VI, 88 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 6/1)

— İç ve dış basında Karabağ olayları II - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Mayıs - 30 Haziran 1992. - Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VII, 75 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 6/2)

— Türkiye - Avrupa Topluluğu bibliyografyası II (1990 - 1992) = Turkey European Community bibliography II (1990 - 1992). - Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992.-XXXIII, 150 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın no: 7)

— Bosna - Hersek bibliyografyası = Bosnia - Herzegovina bibliography. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XLVI, 410 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 8)

— Basında dış Türkler - bibliyografya - III (Makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1992. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XII, 506 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 9)

— Türkiye dışındaki Türk vatandaşları bibliyografyası = A Bibliography of Turkish citizens out of Turkey. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXIX, 187 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 10)

— Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı rehberi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. -III, 6, 7 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 11)

— Irak Türkleri Bibliyografyası = A Bibliography of Iraqi Turks. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - LXVII, 426 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 12)